

4
EI

T 9578

Rep. XXXVI. 8. no. 362.

PHILOSOPHIA

dignè restituta:

LIBROS QUATUOR

PRÆCOGNIT-

TORUM PHILOSOPHICORUM complectens:

QUORUM

- I. ARCHELOGIA, de principiis disciplinarum.
- II. HEXIOLOGIA, de habitibus intellectualibus.
- III. TECHNOLOGIA, de natura & differentiis disciplinarum.
- IV. CANONICA, de modo discendi.

*Cursui philosophico LAMPADIS instar
premissa, & emissa*

à

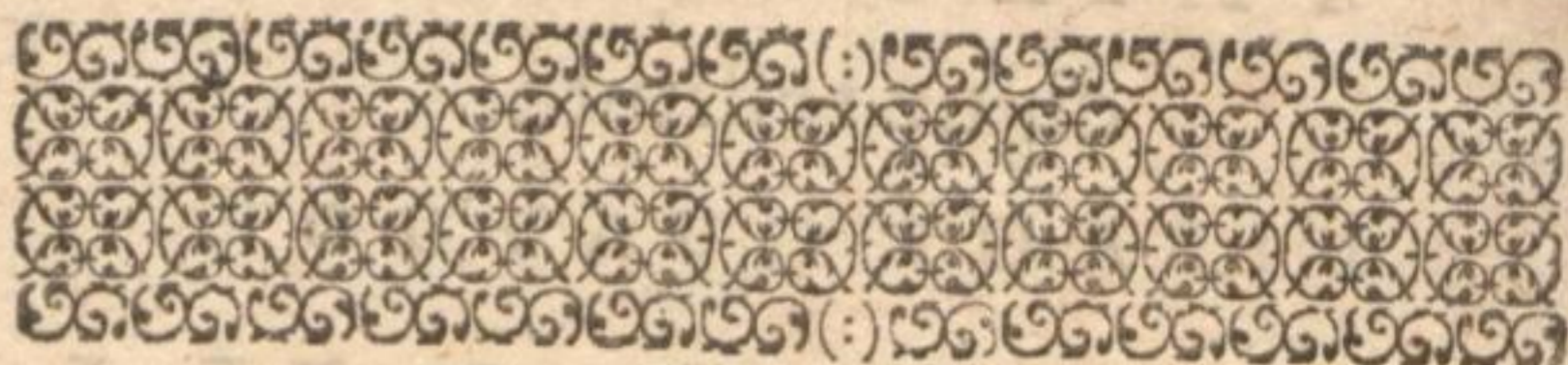
JOHANNÉ-HENRICO ALSTEDIO.

AD

*Illustrissimam Anglorum Academiam, quæ
est Cantabrigiæ.*

Herbornæ Nassoviorum. 1612.

ILLUSTRISSIMÆ
APUD CANTABRIGIENSES
ACADEMIÆ
NOBILISSIMIS, AMPLISSIMIS, MA-
GNIFICIS, CLARISSIMIS, REVEREN-
DIS, CONSULTISSIMIS, EXPERIEN-
TISSIMIS, ACUTISSIMIS, ET
HONORATISSIMIS VIRIS
AC DOMINIS,
DN. CANCELLARIO, RECTORI,
THEOLOGIS, JURIS, MEDICIS, PHILO-
SOPHIS, DOCTORIBUS ET PRO-
FESSORIBUS CELEBER-
RIMIS;
DOMINIS SUIS MAJOREM IN
MODUM SUSPICIENDIS
S. P. D.
ET
PHILOSOPHIÆ A SE RESTI-
TUTÆ LIBROS
DONAT, DICAT, CONSECRAT
JOHAN-HENRICUS AL-
STEDIUS.

ILLUSTRISSIMA,
HUMANITATIS ET PIE-
tatis studia professa Academia, alte-
rum Anglicanæ Ecclesiæ semina-
rium, lumen regni clarif-
simum;

UÆ duo oratores etiam
exercitatissimos quandoq;
metu percellere, & prope-
modum exanimare solent,
gravitas rerum, de quibus,
& eorum, coram quibus
dicunt, dignitas; ea me in-
præsentiarum, te ut appellem scripto, animant
insigniter. Res, quam tracto, ortu est divina,
argumento illustris, fructu insignis. Quidni
dixerim, ortu divina? Percenseo enim rudera
imaginis divinæ, divinæ illius auræ particulam,
& ut Græci eleganter vocant, *σποσασμάτιον*
τε ἢ σποσκιασμάτιον. Illius, inquam, auræ, quæ
post lapsum primorum parentum adhuc dum
per Dei gratiam reliqua est in homine. Prin-
cipia dico, veri & boni regulas, de quibus libro
primo hujus opusculi; & disciplinas, in quibus
grata de Deo sparsa est fama, de quibus in re-
liquis libris. Argumento etiam est illustris:
quia lampas est clarissima, quam præferre o-

):(2

portet omnibus iis, qui spatia in curriculo philosophico conficere feliciter satagunt. Satisfactio enim in hoc cursu est frustra, nisi præcognitorum fax præferatur: quum, teste philosopho, omnis disciplina sit è præcognitis, & veluti anticipatis. Denique hæc ipsa materia fructu est insignis, idq; quatuor modis. Principiò enim occurrunt, quæ modò dixi, principia, regulæ illæ veri & boni, quæ ostendunt discrimen turpis & honesti, quæ docent, quid facias, quid fugias,

——— *quid fiet utile, quid non;*

quæ denique existunt basis disciplinarum, & quia disciplinarum, etiam universæ vitæ. Tolle mihi hæc talia principia, sive cognitionis illa sint, sive actionis, labascet protinus vita nostra, & quia labascet, ne vita quidem, sed ipsissima mors, id est, caligo & horror, erit. Tolle notitias illas primas, protinus Cyclopica ingenia, facient

Candida de nigris, & de candentibus atra,
hoc est, cælum terræ miscebunt; adeoque eveniet, quod Homerus de lignis malè compositis cecinit, ut videamus

Πολλά τ' ἄντα, καὶ πάντα, πᾶσαντά τε δόχμιά τ'
ἔλθειν.

Has igitur vitæ nostræ magistras oportet nos paulò altiùs cum animis nostris repetere & reputare, si velimus illas nobis esse normas. Qualis enim, amabo, norma, quam non nôris? Nulla certè. Normâ vel circinò Geodæta non uteretur, nisi utriusque naturam & utilitatem
cogni-

DEDICATORIA.

cognitam haberet. Nauta intimè cognoscit Cynosuram, regulam illam & ducem sui itineris. Idem nos faciamus. Principia, inquam, quæ primo libro ab ovo ad mala percensui, quàm accuratissimè cognoscamus, tū ut nobis, tum ut aliis per nos sint instar fili Thesei, & regulæ, non Lesbix alicujus, sed Lydiæ vereq; Canonix, quam in scholis vocamus totalem. Partialis enim regula ne regula quidem est. Ita fiet, ut principiorum usum tam directivum, quàm definitivum perspiciamus, imò assequamur. Directivus usus est, ut ad prima principia, quæ Theologica, quæ Philosophica, ceu infallibilem regulam omnia dogmata dirigantur. Si enim regula sunt, utiq; regulativa sunt. Sunt autem regula: quia quod in aliquo genere est primum, est regula & mensura aliorum. Si principia illa prima sunt regula, utique definitio regulæ in illa competet, quæ talis; *κατὼν γὰρ ἔστι μέτρον ἀδιάφραστον, πᾶσαν ἀρετὴν καὶ ἀφαιρέσιν μηδαμῶς ἐπιδέχομενον.* Nam mensuram oportet esse adæquatam mensurato. Si fides nostra in divinis, aut scientia in philosophicis brevior vel longior, angustior vel latior sit, quàm principia, principia illa desinunt esse regula: aut si sunt, adæquata illa principiis esse necessum est. Ulna enim non erit semiulna respectu ejusdem. Definitivus usus principiorum est, ut controversias, sive in Theologia, sive in Philosophia illæ sint, ita definiant atque decidant, ut non detur appellatio. Oportet enim disputantes in certo convenire princi-

pio, è quo deducant conclusiones & determinationes suas, & in quod easdem reducant. Hic simile quid notes in principiis & mari. Quemadmodum è mari omnia flumina exeunt, & ad id redeunt: ita è principiis primis omnes conclusiones deducuntur, & in ea reducantur. Adeò scilicet verum est, quod docet primus philosophus, unitatem esse mensuram multitudinis. Deinde habituum intellectuum doctrina facit ad assignandum cuilibet disciplinæ denominatum genus, & quod rei caput est, proponit nobis thesaurarios illorum, de quibus diximus, principiorum, & custodes fidelissimos. Habitus enim hoc loci philosophis, & nobis, qui illorum filii (servi nolumus) sumus, nihil est aliud, quàm principiorum & conclusionum (illorum πρώτως, istarum δευτέρως & επομένως) commune quoddam gazophylacium. Horum habituum principes sunt intelligentia in theoreticis, synteresis in practicis, Theologia & Philosophia in utrisque, fides divina in sacris. Et de his quidem & similibus libro secundo diffusè. Adhæc liber tertius agit de herciscundo disciplinarum latifundio. Jam quemadmodum interest Reip. ut limites agrorum constituentur: ita & Reip. literariæ interest, ut termini disciplinarum distinguantur à se invicem. Et verò quid jucundius potest accidere iis, qui philosophantur, hac ipsâ teoriâ & tabulâ, quâ vident uno velut obtutu regni sui philosophici pomœria? Certè si datum esset regi, oculis semel & simul

usur-

DEDICATORIA.

usurpare regni sui fines & ditiones universas,
 quâ putas lætitiâ perfunderetur? Multò ma-
 jor est illa animi, quæ est optima nostri pars,
 lætitia, quâ non potest non perfundi, dum se-
 riem disciplinarum intuetur paulò studiosiùs,
 & quid sit primo, quid medio, quid infimo lo-
 co, videt. Libro deniq; quarto enunciate
 traditur modus discendi disciplinas ita descri-
 ptas. Hunc modum commendare superfedeo
 cùm vel τυφλῶ δῆλον, quo loco sit habendus
 dux, qui monstrat viam, quo loco scipio, qui
 instrumentum est ducis. Serperastram non
 commendamus puero. Ergo nec hunc di-
 scendi modum iis commendabo, qui suæ cæ-
 citatis & infantia sibi probè sunt conscii. Atq;
 hæc est, Illustrissima mater Academia, gravi-
 tas rei, quæ mihi animum addidit, te ut appel-
 larem. Si enim in donis offerendis observan-
 dum est decorum, ut ea offeramus, quæ cu-
 jusq; personæ adprimè conveniunt; multò
 magis in libris, chartaceis quidem, si externa,
 at animi donis, si interna illa spectemus offe-
 rendis & inscribendis id observare decorum
 est. Gravem itaq; materiam iis inscribere vo-
 lui, qui ipsi graves. Et sic alteram hujus appel-
 lationis causam indico, tuam nempe, Illustris-
 sima mater, quâ polles, dignitatem, tuum, quo
 inter alias Academias velut inter igneis mino-
 reis Luna, illustris es, splendorem. Fateor &
 alios aliis in locis me habere potuisse hujus
 scriptiunculæ tutores & curatores, magnifi-
 cos illos quidem & munificos, sed quem tibi

EPISTOLA

antehaberem, non potui habere unicum. Splendoris namq; tui, Incluta mater, stricturae me ita calefecerunt, foverunt, animarunt, ut ingratitude notam nullo modo subterfugere me posse mihi persuaserim, nisi grati animi tesseram, & veluti tabellam obligatoriam in templo Memoriae suspenderem. Quæris forte, alma studiorum mater, unde ista debitio? Profectò si beneficia metirer iudicio vulgi, non ita loquerer. Vulgus ea interpretatur duntaxat beneficia, quæ à notis accipit, sed caduca. Ego alius sum beneficiorum æstimator, didiciq; meminisse accuratè eorum, quæ ad animum, optimam mei partem, transmittuntur. Talia autem è tuo gremio, Illustrissima Academia, pervenerunt ad animum meum quàm plurima. Sol, mundi ille oculus, absens præsens est nobis. Absens vastâ sui corporis mole: præsens virtute. Idem de te, mater, mihi dicere liceat. Tu absens præsens mihi hæctenus es, annis abhinc duobus, tribus, quatuor, & quod excurrit. Tu enim Guilielmum Whitakerum, Theologum disputatorem felicissimum in sinu tuo fovisti. Tu magnum illum Guilielmum Perkinsum literis imbuiisti, imbutum retinuiisti, retentum honoribus auxisti, magno fanè ipsius merito. Taceo hîc reliquos tuos alumnos, è quorum scriptis omnigenâ eruditione refertis decumani ad me redundarunt fructus. O quàm vellem aliquo saltem laudis penicillo depingere nobilissimum illud Theologorum par,

beatam

D E D I C A T O R I A.

beatam illam bigam, Whitakerum & Perkin-
sum! Verùm prohibet mea partim infantia,
partim epistolæ hujus ratio, quæ in laudes dif-
fluere me non finit. Imò illorum laus jam
tanta est, fama;q; tam illustri posita loco, ut à
me nullo modo illustrior reddi possit. Dicam
tamen, & hoc pace dicam tuâ, Celeberrima
Academia, duos hosce Theologos ocellos
fuisse Britannia, & lumina luminis illius, quo
tu Britanniam collustras. Whitakerus, si
quid judicare possum, in controversiis, quæ
nobis intercedunt cum Pontificiis, eâ dexteri-
tate dicam an felicitate versatus est tractandis,
ut omnes boni requisita disputatoris boni o-
mnia & singula in illo fuisse volentes, mali
nolentes fateantur. Perkinus in Theologiâ
tam theoreticâ, quàm practicâ planè singula-
ris & admirabilis extitit. Huic accepta fero,
quæ his in libris disfero de partibus Theolo-
giæ, nominatim de Catecheticâ, Casibus con-
scientiæ & Propheticâ. Huic accepta fero a-
lia multa, quæ in Chronologicis, quæ in
Theologiâ practicâ novi; quæ quanquam
sunt exigua, talia tamen sunt per Dei grati-
am facem mihi allucente Perkinso, ut pro iis
Deo, datori omnis boni, gratias agere de-
beam; & secundùm Deum illis, qui tantum
virum habuere domesticum, imò qui absolu-
tissima illius scripta cum Germanis nostris
communicarunt. Tantum hoc est benefici-
um, ut illius sine interiore animi sensu memi-
nisse non possim. Hinc ergo Tibi, Mater

):(5

Illustrissima, debitor factus. Hinc munus, quod vides. Munus, fateor, perexile, si meam lucubrationem, tenuiculum; si tuum splendorem, qui non nisi splendida poscit; at magnum, si animum dantis gratum; at maximum, si rem ipsam spectabis. His accedit, quòd his ipsis in libris Keckermannum, magnum illum philosophiæ quondam doctorem, afferere, & methodum ab illo traditam observare studui. Hujus viri scripta Anglis placere inde colligo, quòd multa illius scripta ab illis sint typis descripta. Magnum hoc interpretor beneficium, quo τοῦ μακαρίου scripta afficitis; & hæc προσφωνήσει gratias ago, non meis, sed discipulorum illius verbis, pro tanto, quo ipsius opera fovetis, favore. Accipe itaq; Illustrissima Academia, levidense hoc munus; exiguam hanc opellam ad judicii tui limam exige; eandem, ubi opus est, de novo refinge; scuto authoritatis tuæ contra Theoninū livoris dentem defende; perexilem istam grati animi officiiq; mei significationem æqui boni consule, & juxta mecum statue, hanc beneficii esse naturam, redire ad eum unde venit. Ad te redeunt, Mater Illustrissima, quæ à te venerunt ad me beneficia. Ad me autem? Imò omneis Germaniæ nostræ Theologos orthodoxos, qui scripta Perkinfi in pretio habent. Profectò unius Perkinfi τοῦ ἐν ἀγίοις causâ meam istam cuicumodi est, opellam apud te symbolum animi mei ad præsens depono, & in futurum certissimi obsequii, prout debeo, pignus,

gnus,

DEDICATORIA.

gnus, semper tibi secundum Deum præstandi. Hunc, Illustrissima mater, oro, ut te & totam Britanniam vindicet, defendatq; ab omni malo, bonis omnibus instruat, bonum pacis stabiliat & firmet apud vos, mediante uncto suo JACOBO PRIMO, Serenissimo & Augustissimo Rege, Defensore fidei Pio, Felice, cujus regnum idem rex regum justitiâ stabiliat, & solium æquitate, adeoq; omnia in vobis omnibus perficiat gratiosissimè, quæ sancta, justa, & salutaria sunt, ad laudem gratiæ & gloriæ suæ. Scripsi Herbornâ Nassoviorum, ex illustri Comitum nostrorum gratiosissimorum Scholâ, ubi Whitakeri vestri quædam scripta typis descripta sunt. Kal. April. anno Gratiaë ∞ IDC XII.

T. Illustriss. D. D.

addictissimus

Johan-Henricus Alstedius Professor philosoph. ibid.

A U T H O R

LECTORIB. S.

Lector benivole, Lector
erudite,

*Titulus, quem fecimus huic opella,
videtur tibi forsan arrogans. Ne
erres. Arrogantia dicam non
scribes, consilium ubi audies meum. Recepti
ante biennium plus minus, & publicè re-
cepi, me id daturum operam ut universam
philosophiam successu temporis methodicè
delinearem, delineatam cum mei simili-
bus, id est discendi cupidis communicarem.
En specimen mei laboris! Præcognita nem-
pe philosophica eâ, quam temperatam esse
volui, methodo conscripta. Temperatam
methodum appello, quæ maximam partem
acroamatica est, ita tamen ut interdum sit
exoterica. Ibi scilicet ubi res postulat. Prudē-
tiæ lex debet esse summa. Sed ita summa,
ut etiam sit sub summa, quæ est sapientiæ,
lege. Lex prudentiæ est summa, si respicia-
mus circumstantias, locum, tempus & per-
sonas. Lex sapientiæ est summa, si ipsarum
rerum accuratationem inspiciamus. Utraq;
itaq;*

P R Æ F A T I O.

itaq³ summa: illa respectu auditorum, ista respectu rerum. Illa ita summa, ut sit sub hâc summâ, non contra illam. Accipe itaq³, lector benivole, hoc scriptum, tenue quidem illud, sed scriptum tamen. Accipe, inquam, velut præmissum universo cursui philosophico, cujus principia, disciplinas, & fundamenta sparsim in his libris posita & exposita. Tu maturè pro maturo tuo iudicio me mone, si quid occurrit, quod vel ἀμεθοδία, vel ἀπαιδευσία redolet. Magnum hoc interpretabor beneficium, idq³ in Kalendarario scribam more philosophico. Sic lege hoc scriptum, & vale

Lector benivole, Lector erudite.

Tu verò

Lector invide, Lector indocte,
Lector nimis docte

ita statue, nihil hîc occurrere, quod tibi scripserim. Statue me hominem esse. Statue te hominem esse. Iccircò aut non lege, sic jubeo, aut bono, vel tuo, vel meo, lege. Tuo, ut cognoscas è quibus principiis constituta sit philosophia, quæ illius pomæria, quis illam tractandi modus rectus. Meo, ut me moneas, non mordeas. Profiteor enim an gloriior me in illorum catalogo facile princi-

PRÆFATIO.

pem tenere locum, qui meliora docentes a-
mant, & honorant & sequuntur. Hæc
anterem, & quidem, opinor, non ab re, mihi
in hâc Aculeonum & in alienis rebus hoc
ævi Curionum ubertate, qui inscitia suæ
historia, vel eruditione stipatissimâ rodere
audent obvia quæq;, monendus fuisti,

Lector invide, Lector indocte,
Lector nimis docte.

P R O D I D A G M A
L A M P A D I S
P H I L O S O P H I C Æ.

Scriptores in qualibet facultate sunt vel theori-
Sci, vel practici. Scriptores
in quâlibet
facultate
sunt

Theorici sunt, qui rerum naturas certis præ-
ceptionibus comprehendunt & veluti penicillo quodam
depingunt. Et hi in quatuor classes sunt divisi. Alii
namq; sunt Didactici, qui per locos communes κα-
τασκευασικῶς docent. Alii Polemici, qui ἀνασκευ-
ασικῶς sua themata & problemata pertractant κα-
τὰ θέσιν καὶ ἄρσιν sive ἀντίθεσιν. Alii Analytici, qui
& Exegetici sive Textuales, qui aliorum scripta re-
texūt, quod Græcis est βιβλία ὀρθοτομεῖν. Alii deniq; i. Theorici
iiq;
Methodici, qui in hoc toti sunt, ut ea, quæ ab ali-
is sunt inventa, & vel confuse, vel ordine negligenti-
usculo tradita, redigant in aliquem, si nullus sit, vel
meliorem, si negligens sit, ordinem. Didactici.
Polemici.
Analytici.
Methodici.

Practici (latè sumto vocabulo) sunt, qui præce-
ptorum traditorum in vitâ humanâ usum ritè osten-
dunt. 2. Practici.

Hi omnes & singuli magnam sanè merentur lau-
dem, benè etiam de proximo merentur; maximè ta-
men Methodici & Practici. Quæ causa & me impu-
lit, ut me conferrem in ordinem Methodicorum &
Practicorum. Absit arrogancia dicto, absit invidia ver-
ba. Ego enim in horum talium, quos dixi, scriptorum
choro infimas me tenere propalàm lubens profiteor. Scriptores
Methodici
& Practici
præ cæteris
excellunt.
Protestatio
authoris.
Quamvis autem multorum sinistra iudicia hæctenus

Sors eorū,
qui hodie
ad templū
Honoris
anhelant.

experiar: nullā tamen ratione me ab instituto meo deterreri, patior patiave cum Deo. Non sum placenta (cum Drusio loquor) qui omnibus placere queam. Mihi accidit, quod cuidam non illiterato, qui suam sortem hoc modo describit. Expatiabar, inquit, in amœnissima philosophiæ sincerioris vireta, & variis de rebus sollicitè cogitabam. Mihi anxio occurrunt Aristoteles, Themistius, & prisci illi philosophi, qui ὁμοθυμαθὸν mihi congratulantur. Unus mihi dubia solvere, alter me hortari, in studiis alacriter pergerem, alius me effusè laudare. Interea temporis, dum hæc à singulis ita fiunt, occurrunt recentiores quidam turgidi philosophi qui, priscis illis obstigillare, me despiciatui habere, mihi fervorem juvenilem, imò puerilem objicere, & deniq; nescio quid non tentare. Quid hîc facerem? Constitutus in literâ illâ Pythagoræ penitus ignorabam, utram viam insisterem. Tandem utrâq; quod ajunt, paginâ probè excusâ, priscorum philosophorum admonitioni locum do, atq; adeò me ipse inflammo ad decurrendum, quod ingressus eram, stadium. Sic ille. O bone vir, hodie si superviveres, deterior te maneret sors! Ego tamen susq; deq; habitis malevolorum cachinnis, scommatis, convitiis, te imitabor, & strenuè in istis, quæ semel ingressus sum, militabo castris, Duce Jehova, Comite Naturâ & Scripturâ, Teste Conscientiâ. Quod igitur Deus Optimus Maximus, Pater ille misericordiarum benè vortat, accendam lampadem, præferam facem philosophicam iis, qui

Nullius addicti jurare in verba magistri.

liber.

libertatem philosophicam amant, eâq, veluti clypeo muniti, ingrediuntur silvam philosophicam in primo limine, in quo varia lustra, fera indomita, & aves rapaces, tenebricosam; sed in penetrabilibus clarissimam, ubi animalia amicabilia, arbores elegantula, fructus dulces, aviculæ dulcisonæ, flosculi suaveolentes visuntur. Adeste ergò, qui satagitis pugnare contra monstra illa IGNORANTIAM, FALSITATEM, CONFUSIONEM, quæ oberrant in hâc, quam dixi silvâ, & oppressum eunt SCIENTIAM, VERITATEM, ORDINEM. Adeste, inquam, & hoc filo Ariadneo utimini in ceco illo labyrintho. Paucis enim vobis ostendam rectam cynosuram & manuductionem, quam secuti non aberrabitis, ut est in proverbio, à januâ. Tu verò, Domine Deus, pater coelestis, da mihi recta scribere, tibi in honorem, aliis in fructum.

Libertas philosophica quid sit?

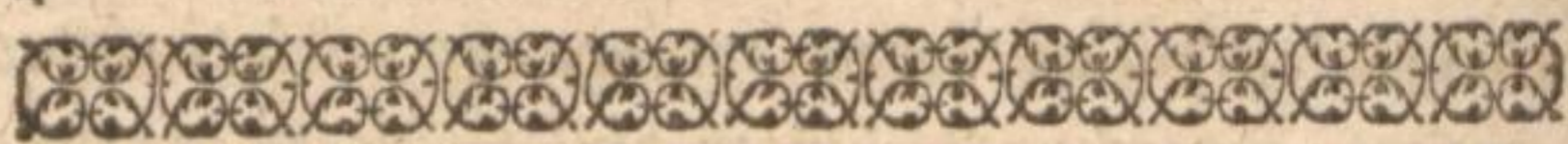
Tria monstra, contra quæ dimicare debet literarum alumnus.

Tres literarum & literatorum sorores.

Fiat! Fiat!

A 2

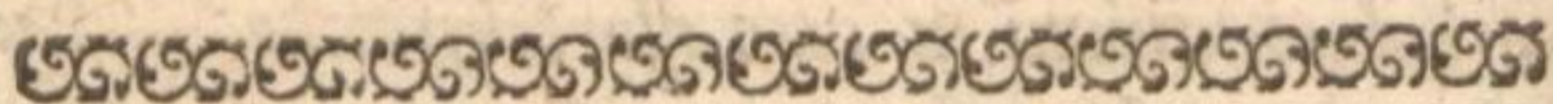
JOH-HENRICI ALSTEDI

ARCHÆOLOGIA:

ID EST

PRÆCOGNITORUM PHI-
LOSOPHICORUM

PARS PRIMA:

Quæ tractat de principiis omnium
disciplinarum.Cap 1. Definitio Philosophiæ, ejusdemq;
duplex ratio.Philosophiæ
definitio.Philosophiæ
acceptio
latissima &
stricta, eaq;
triplex.

I.

II.

III.

Philosophia, Ciceroni l. 2. offic. est divinarum humanarumq; rerum scientia, earumq; causarum, quibus hæ res continentur. Confer eundem 3. de oratore & 1. de legibus. Dicitur aliàs ἐγκυκλοπαιδεία, circulus disciplinarum. Hæc est latissima huius vocabuli acceptio, quam nos hoc in loco retinemus. Aliàs accipitur strictè pro eâ facultate, quam vulgò distinguunt à tribus reliquis, Theologiâ scilicet, Jurisprudentiâ & Medicinâ. Et quidem vox hæc strictè sumpta, vel synecdochicè accipitur pro Metaphysicâ, Arist. l. 1. Metaph. cap. 3. & l. II. c. 3. & 4. ἐξαιρέτως scilicet & quâdam ἐξοχή: vel per restrictionem specialiozem, quatenus Philosophia suo ambitu complectitur partes ut vocant, non autem instrumenta sua, Logicam, Rhetoricam, Grammaticam: vel deniq; per restrictionis ampliationem, quatenus & partes & instrumenta illius continentur
ambi-

ambitu. Nos, ut dictum, retinemus definitionem Ciceronis à Platone desumptam, & hæc habemus pro synonymis, Philosophia, Encyclopædia, Circulus disciplinarum, Regnum disciplinarum: & nonnunquam strictam acceptionem ultimam usurpamus. Quamvis autem hoc vocabulum, φιλοσοφία, non satis sit appositum: nihilominus tamen retinendum esse censemus, ut qui videamus illud ita obtinuisse, ut vix ac ne vix quidem aboleri queat. Pythagoras illud vocabulum invenit, teste Diogene Laërtio in vitâ Pythagoræ, & Cicerone in prooemio 5. Tuscul. Illi enim cum superbum nimis & insolens σοφοῦ, sapientis, vocabulum videretur; Philosophum se appellari maluit; quod nimirum absoluta sapientia in solum Deum, (ut est apud Lactantium, qui hæc recenset) in hominem verò sapientia studium & amor cadant. Plato in Phædro, Snell. in prolegomenis Et hic. Keck. præcognit. philos. l. I. c. I. Ut autem laudetur à Platone hæc Pythagoræ modestia: rectius tamen fecisset, si simplex ac nativum nomē retinisset. Neq; enim hic spectandum est, quid homines possimus, aut non possimus, sed indigitanda ipsa rei significata natura. Quod si enim vires humani ingenii nomina debeant dare virtutibus & doctrinis, jam nulla virtus aut doctrina futura est, cui nomen φιλ & non sit præponendum, nec jam amplius fuerit dicendum δικαιοσύνη, sed φιλοδικαιοσύνη, nec θεολογία, sed φιλοθεολογία, & sic de aliis. Keck. d. I. Sanè Physicus non considerat elementa, prout jam sunt, impura illa & mixta, sed ut in se sunt. Ita Ethicus non pensitat virtutes, putà justitiam, liberalitatem Petri, Pauli, sed in genere, formaliter, & extra subjectū.

Vocabulum philosophiæ cur retinendum, & à quo inventum.

Philosophiæ vocabulum non satis aptum.

Physicus considerat elementa pura: Ethicus considerat virtutes extra subjectū.

Sapientia
duplex ra-
tio,

Sapientia
quæ cadit
in Deum, i-
temq; in
hominem,
convenien-
tia &

Differentia.

Sapientia
confidera-
tur

1. Abstractè.
2. Concretè.

tra subjectum. Ad eundem planè modum sapien-
tia duplex est ratio. Nam aut absoluta est, & secun-
dum se; aut secundum quid, quæ dicitur sapientia in
subjecto: quæ est illa eadem sapientia absolutè dicta,
modificata pro ratione eorum hominum, quibus inest,
& ex quâ sapientes appellantur. Frivolum enim est
quod Pythagorèi solum Deum esse σοφὸν dicunt, &
exinde inferunt, nullum hominem esse sapientem di-
cendum. Imò verò, quia Deus est sapiens, etiam ho-
mo est sapiens; utpote conditus ad illius imaginē. Est
nihilominus discrimen, & quidem maximum. Dei
enim sapientia δὲς διὰ τασὼν distat à sapientiâ ho-
minis, videlicet ὅσον ἔργον ἐστὶ ἀπὸ γαίης. Dei sapi-
entia est archetypa, aeterna, increata, causalis sive o-
riginalis, essentialis, adeoq; ipsa essentia divina: homi-
nis sapientia est ectypa, archetypa illius ἀποσκιασ-
ματίου, finita, creata, dependens, accidentalis; ita ut
vera etiam sapientia dici possit, licet non sit tanta,
quanta Dei. Utroq; igitur modo Philosophia quàm
rectissimè vocari potest sapientia, sive illa consideretur
absolutè, extrà subjectum, sive in subjecto. Illam abs-
tractam, hanc concretam nominant. Quod dicimus,
hoc modo se habet. Quæcunq; sapientia aut scientia
in questionem venit, ea consideratur, vel formaliter,
& prout est naturâ & genere suo, simpliciter: aut
prout est subjectivè & compositè, quodam modo con-
creto. Id quod est naturâ, & in genere, abstractum
appellatur; quod secus, concretum. Id autem quod
est naturâ & in genere, præstantius est eo, quod con-
cretum est: quia nihil habet commixtum, dispar sui
atq; dissimile. Sic justitia in se semper est una, & ea-
dem; in nullis personis, locis, temporibus mutabilis: sed
eadem

eadem in iusto, veluti subjecto, mutationem suscipit. Iccircò de Philosophiâ, sive scientiâ, dicturos oportet dispicere, ne forma Philosophiæ secundum naturam & abstractionem ipsius, prout est purissima, admixtione ullius rei concretæ deformatur adultereturq̃, aut fiat, ut ita dicam, ὑπόχαλκον. Nam si id quod subjecti est, aut secundum subjectum illius, cum ipsâ matre, ut ita dicam, intemeratâ confuderis; neutrum horum profectò rectè adsecuturus es, nec dignitatem Philosophiæ, nec veritatem subjecti, quod illa generat. Omnino itaq̃, duplicem Philosophiæ rationem constitui à nobis necesse est: quandoquidem ipsa in se naturâ essentiâq̃, suâ aliter observatur, quàm in subjecto illo tenui infirmoq̃, hominum, qui ex perceptione & comprehensione illius Philosophi appellantur. Nobis propositum est agere de Philosophiâ, quam diximus absolutam, & secundum se. Absolutam autem quum dicimus, consilium nostrum esse ostendimus agere de Philosophiâ absolutè simpliciterq̃, consideratâ, citra admixtionem rei alterius, sive subjecti, sive aliarum, undecunq̃, sint, ad eam accedentium. Eapropter etiam hæc Philosophiæ secundum se appellari solet, id est, secundum naturalem conditionem, propriamq̃, ejus essentiam: ita ut nihil alienum in eâ sit, & nihil suum non sit in eâ. Et quia virtutes (ut antè diximus) à naturâ longè sunt præstantiores in seipsis, quàm in subjecto ullo suo, quemadmodum aliud justitia in se est, aliud justitia hominis cum restrictione, dicta: eò fit, ut Philosophiâ secundum quid appellemus eam, quæ in homine est, & secundum hominē: cujus forma simplex est Philosophiæ absoluta à nobis dicta. Est igitur Philosophiæ illa absoluta veluti purissima forma: Philosophiæ verò

Cautio, dicturis de philosophiâ, observanda.

secundum quid, veluti forma materiae superaddita,
 & pro conditione materiae suae determinata angustius.
 Quum itaque subjectum hujus Philosophiae sit homo,
 qui ex comprehensione ejus Philosophus appellatur,
 atque hoc subjectum summopere vanitate & infirmi-
 tate circumfluat; philosophiam certe secundum quid
 à philosophiâ absolutâ distingui accuratissimè, inter-
 est plurimum tum veritatis, tum institutionis nostrae.
 Quò magis iniqui videntur, quicumque hoc tempore non
 aliam noverunt philosophiam, quam quae secundum
 homines est, in hominibus; & qui ab hominum judicio
 atque auctoritate perinde pendent, ac si philosophia illa
 absoluta, aut evanisset planè, aut in manus potesta-
 temque hominum mancipii lege devenisset. Est enim
 illa forma permanens, non autem ad voluntatem ho-
 minis mutabilis; cui omnes homines oportet credere,
 non autem illam hominibus ignorantibus & infirmis
 cedere. Contra se habet philosophia in subjecto. E-
 jus enim modus circumscribi non potest: quia & in
 unoquoque variat, & inter omnes est diversissimus. In
 unoquoque, inquam variat: quia recipiens recipit
 secundum modum receptivitatis suae. Inter
 omnes variat: eandem ob causam, quia plus in his
 quam in illis ignorantia minuitur, & scientia inva-
 lescit: et si hic nemo ex omnibus totam formam philo-
 sophiae perfectae per omnia comprehendit. Nemo igitur
 sibi persuadeat, se perfectè assequi posse sapientiae
 rationem. Miseret sanè me illorum, qui ex quo pri-
 mum aliquem gustum vel minimum sapientiae imbi-
 berunt, se puros putos philosophos, & nihil non philo-
 sophum crepare putant, quos δοκνοῦσι φῶς verius me-
 morosi no-rito ipsorum appellaveris. Miseret quoque me illorum,
 qui

Philosophi-
 stri, qui li-
 bertatem
 philosophi-
 cam ven-
 dunt, notan-
 tur.

Δοξόφωροι
 perstringun-
 tur.

Morosi no-

qui

qui animadversâ exilitate philosophiæ in subjecto, & multorum philosophorum (proh dolor!) vanitate nihil non putant esse *μαλαόλογον*: qui homines certatim ruunt in nefariam *μαλαότηλα*, dum in illis suis cogitationibus evanescent. Ad hæc mala ritè prævertenda ea tenenda sūt, quæ de philosophiæ ratione in subjecto diximus. Diximus autem, eam variare in omnibus, & inter omnes. Nam ut vasis pro quantitate ipsorum plus liquoris aut minus infunditur: ita etiam animi hominum plus aut minus dilatantur virtute Dei, ut fiant capaces cūm aliorum donorum, tūm etiam hujus ipsius sapientiæ. Quapropter circumscribi non posse hujus philosophiæ modum, vel potius hominum hanc philosophiam participantium, rectè affirmamus. Cūm enim scientia sit universalium, modus autem iste sit individuorum seu singularium, cribro citius hauseris Oceanum, quàm certam ullam hujus rei scientiam adipiscaris. Cūm enim adeò sit varia ac multiplex subjectorum tūm in seipsis, tūm inter se ratio: omninò etiam variare opus est modum hujus sapientiæ subjectis tam mutabilibus in se ac inter se differentibus inherētis. Et quemadmodum natura à tenuissimo imperfectionis gradu incipiens paulatim contendit ad sui perfectionem: ita etiam sapientia illa in subjecto à tenuissimo imperfecto q₃ principio per suos gradus atq₃ incrementa in aliquã perfectionis suæ imaginem paulatim producit. Quapropter hæc quidem philosophia in subjecto appellata secundum gradus perfectionis & imperfectionis desiniri nunquam potest; quia tam est varia, quàm varia sunt subjecta, quibus inest secundum singulos gradus imperfectionis ipsius. Veruntamen quia hæc ipsa philosophia, ut

tantur, qui philosophica omnia incertitudinis damnant.

Singularium non est scientia.

Natura progreditur ab imperfectis ad perfecta.

Fr. Junius
de Theo-
log. naturâ.

Philosophie
in subjecto
definitio.

ut in quocunq; est, non est magis in hoc philosophia quàm in illo, sed tantùm major aut minor consideratur pro ratione singulorum captus: quemadmodum e.c. brevem quercum non minùs, sed minorem quercum dicimus, quàm altera procerâ sit. Propterea philosophiam nostram in subjecto secundùm essentiam ipsius licet aliquo pacto definire, citra imperfectionis comparationem. Hanc itaq; rationem observantes, philosophiam hanc nostram, quam in subjecto diximus, definimus in hunc modum: Philosophia secundùm quid, seu in subjecto, est illa eadem sapientia (absolutè considerata) modificata pro ratione eorum hominum, quibus inest & ex quâ Philosophi appellantur.

THEOREMATA EX PRIMO
CAPITE.

Collectiva
non possunt
perfectè de-
finiri.

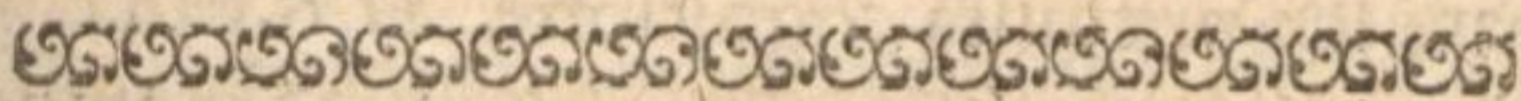
I. Philosophia exactè definiri non potest. Ratio theorematis: quia philosophia non est res unius prædicamenti, sive non est distincta species; sed ex eorum numero, quæ aggregata & collectiva Logici vocant. Collectiva autem perfectè definiri non possunt. Nam definitio est unius essentia explicatio. Ea propter errant, qui philosophiæ accuratam definitionem, aut dari posse existimant, aut sollicitè inquirunt. Keck. præcog. philos. c. 1. Confer Piccol. de introductione in scient. de naturâ.

II. Philosophia est omnis scibilis cognitio. vel, ut Casmannus definit l. 1. philos. Christ. c. 1. est ordinata literatæ sapientiæ comprehensio. Plures philosophiæ definitiones habet Fonseca in 2. Metaph. c. 3. q. 3. s. 2. Latissimè ut plurimùm in hac nostrâ
tra-

tractatione accipimus hoc vocabulum secuti Stoicos, Ciceronem, quin imò ipsummet Arist. qui in *Metaphysicis* philosophū esse ait eum, qui omnia scit, & l. 3. *Metaph. c. 2. contextu 5.* ait: καὶ ἔστι φιλοσόφου περὶ πάντων δυνάσθαι θεωρεῖν, εἰ γὰρ μὴ τοῦ φιλοσόφου, τίς ἔσται ὁ ἐπισκεψόμενος.

III. Philosophia consideratur vel formaliter, vel subjectivè. Exegesis hujus theorematis petatur ex ipso capite primo. Atq; hoc est, quod alii dicunt, philosophiam considerari vel in excellentia, vel in temperamenti gradu. Philosophia, ut & philosophus, in excellentia gradu à nobis consideratur, & dicitur is, qui est πανεπιστήμων, etiamsi nullus hujus nota inveniatur philosophus. Ita Ethicus definit virum bonum in statu seu gradu excellentia, etiamsi nullus inveniatur, cui ista definitio possit aptari. Hoc Platonici vocant considerare in ideâ.

Philosophie
considera-
tio duplex.

Cap. 2. Præcognitorum philosophicorum ratio.

Philosophia ita definita plenè & rectè traditur primò per Generalia præcognita, tanquam Alphabetum; post per specialem singularum partium Methodum, sive systemata, veluti Volumina.

Philosophia
quæ fit tra-
denda?

Methodus est anima & forma, vallum & fossa, prora & puppis disciplinarum. Ejus igitur quàm studiosissimi debemus esse cultores. Est autem optima methodus rerum coherentium concinna unio menti humana representata. Unio autem est diversorum connexio, Connectuntur ea, quorū alterum ab altero

Methodi
Encomium
&
Ratio.

Præcogni-
torum ne-
cessitas,

Synonyma
Præcogni-
torum.

Præcogni-
torum phi-
losophico-
rum Defi-
nitio &

Distributio.

pendet, pendent autem posteriora à primis, specialia à generalibus, angusta à communibus. Arist. 5. Me-
taph. I. I. Phys. 54. 6. Topic. c. 3. Ex his efficitur,
rectum ordinem progredi à generalissimis per specia-
lia sive subalterna ad specialissima. Proinde hæc est
dexterrima tradendæ philosophiæ ratio ac via, si pri-
mò instituatür tractatio generalis, in quâ explicen-
tur, quæ sunt prima, generalissima, & communissi-
ma; post etiam specialis methodus instituatür singu-
larum disciplinarum, quæ sub illis primis, generalis-
simis & communissimis continentur. Et verò ejus-
modi generalem tractationem necessariò præmitten-
dam esse, si methodicè docere velis, gravissimis verbis
monet Aristoteles statim ab initio I. post. analyt.
πᾶσα διδασκαλία καὶ μάθησις διανοητικὴ ἐκ προ-
υπαρχέσης γίνεται γνώσεως: omnis doctrina &
omnis disciplina discursiva procedit ex antici-
patâ seu præmissâ cognitione. Et 6. Eth. c. 4.
ἐκ προγνωσκομένων πᾶσα διδασκαλία: omnis
doctrina est ex præcognitis. Generalem istam
doctrinam Ludovicus Vives, Zabarella & Ke-
ckermannus vocant præcognita. Alii προλεγό-
μενα, προδιδάγματα, προθεωρίαν, prænotiones,
præmittenda.

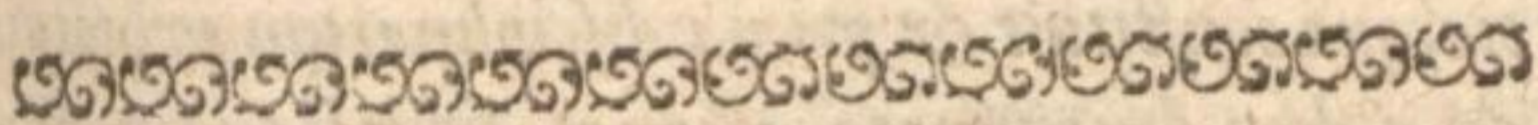
Præcognita philosophica sunt anticipata
quædam cognitio, seu generalis doctrina, de
natura & studio philosophiæ. Keckerm. in appa-
ratu practico de colligendis locis comm. & in præco-
gnitis philosophicis.

Natura philosophiæ explicatur Archelogi-
â, Hexilogiâ, & Technologiâ.

Studium philosophiæ explicatur Canonicâ
feu

seu Methodicâ, quam non ineptè dixeris Panacéam philosophicam.

Quatuor ergò sunt præcognitorum philosophicorum partes, hoc ordine: Archelogia, Hexilogia, Technologia, Methodica. De quibus scribere cum Deo fert animus. Quamvis enim Fortunatus Crellius comment. suis in acroamat. Arist. Tole- tus item & Pererius, nobiles Jesuitæ, Casman- nus de Christianâ philosophiâ, Keckerm. in præco- gnit. philosoph. de philosophiâ in genere commentati sint: ea tamen ita sunt comparata, ut nos abstertere non debeant, quò minus ipsi aliquid hac de re plenius in usum studiosorum meditemur. Atq; his ita præ- missis, ad singulas instituti nostri partes accede- mus.

Cap. 3. Archelogiæ definitio.

Archelogiæ considerabimus theoriâ & praxin. Theoria ejus continet defini- tionem & divisionem. Definitio talis:

Archelogia est prima præcognitorum phi- losophicorum pars de principiis, seu funda- mentis omnium disciplinarum.

Hic nobis reddenda est ratio nominis, tum osten- denda necessitas archelogiæ. Nomen est Græcum, ἀρχηλογία, q. d. λόγος περὶ τῶν ἀρχῶν. Αρχαιο- λογία est quidem vocabulum usitatum: sed hoc signi- ficat λόγον περὶ τῶν ἀρχαίων, sermonem de re- bus antiquis. Aliud ergò excogitandum fuit, nem- pe hoc, ἀρχηλογία. Neq; verò est, quòd quis offenda- tur novitate hujus vocabuli. Equum enim est, ut

Nomen ar- chelogiæ ex- plicatum.

verba tùm cedant tùm inserviant rebus, quippe quum illa propter has inventa sint.

Necessitas
archelogiæ
ostenditur.

An Meta-
physica, &
quomodo
tractet prin-
cipia disci-
plinarum in-
feriorum?

Philosophiæ
alphabetū
& volumi-
na.

Necessariam esse hanc archeologiam, sic patet. Quodcumq; de re aliquâ in naturâ positâ cogitari & dici potest, de eo debet esse aliqua doctrina. Keck. l. i. Metaph. cap. i. Atqui principia sunt talia, de quibus cogitamus & dicimus. Ergo de illis debet esse aliqua disciplina, seu doctrina. Et hæc doctrina pertinet ad philosophiæ vel theoriam, vel protheoriam. Non ad theoriam, quia principia omnium disciplinarum ita sunt comparata, ut ea generaliter sint præcognoscenda. Ergo pertinebunt ad protheoriam. Sed hîc quidam emunctioris naris philosophi contraveniunt, & doctrinam de principiis Metaphysicæ considerationis esse demonstrant. Metaphysica, inquiunt, est sapientia, quæ constituit & prima disciplinarum principia, & iisdem denominata assignat subjecta, id quod omnes uno ore fatentur. Si igitur Metaphysices operæ ista tractatio subjicitur, quid est, quod ad præcognita philosophica referatur? Prætereà Metaphysica τὸ Ens dividit in principium & principiatum, quæ sunt primæ Entis differentie. Quò autem pertinet ens, eò etiam pertinent primæ entis differentie, per quas ipsum primò dividitur. His hanc comparatam volumus responsionem. Methodus accurata postulat, ut philosophiæ sacris operaturus, & utroq; quasi oculo ad Alphabetum ejus (hæc sunt præcognita) respiciat & utrâq; manu distincta ejus volumina (hæc sunt specialia Systemata) verset. Jam quod est Alphabeti philosophici, non est compingendum in aliquo volumine philosophico. Doctrina autem ista de princip est alphabetaria. Continet namq; prima omnium
dis

disciplinarum, etiam ipsius Metaphysices, elementa, semina, fundamenta. Sed, inquiunt, Metaphysica contemplatur ens, quod est primum principium incomplexum. Rectè sanè dicunt, ens esse primum principium incomplexum. Si ens est principium, utiq; hic terminus principium debet præcognosci. Et nulla disciplina probat suum subjectum, sed ex aliâ disciplinâ, ubi probatum est, precariò accipit. Ita Metaphysica non probat suum objectum, videlicet Ens, sed illud accipit ex Archeologiâ, in quâ præcognoscitur. Pergunt: Si principium & principiatum sunt primæ Entis differentia, utiq; de utroq; in Metaphysicâ agendum fuerit. Concedo totum. Res considerata in multis disciplinis potest occurrere, sed modus considerandi unus idemq; esse nequit. Aliter metaphysicus considerat principium, aliter ò ἀρχηλόγος, ut ita dicam. Sed quantum & quale sit discrimen inter Metaphysicam & Archeologiam, præstat ex ipsâ archeologiâ cognoscere. Uno verbo eam sic ostendo καὶ ἀπὸ τίθεσιν.

Nulla disciplina probat suum subjectum.

Res considerata non est confundenda cum modo considerationis

Metaphysica
considerat

Archeologia
considerat.

1. Ens in latitudine.

1. Principia, & incomplexa & complexa.

2. Entis modos unitos & distinctos, ceu principia inferiorum disciplinarum incomplexa.

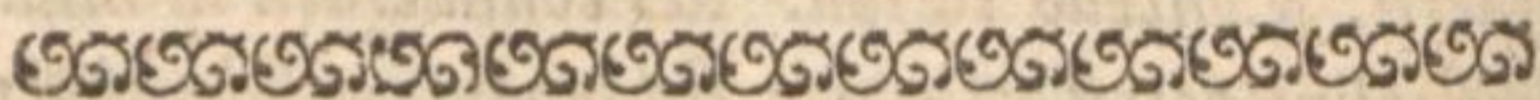
2. Modos non attingit.

3. Entis species, ubi inferioribus disciplinis assignat subjecta.

3. Entis species non delibet.

Neq; etiam de hujusmodi principiis in Dialecticâ docendum. Ex his relinquitur, quòd sit archeologia, &

quòd pertineat ad præcognita philosophica, & quòd necessaria sit. ὅτι ἐστὶ δὲ εἰς αὐτὴν. Sanè observamus istum canonem: Entia non sunt multiplicanda sine manifestâ necessitate. Item: Quod commodè potest fieri per pauciora, non debet fieri per plura. Nam nisi manifesta necessitas, τῶν ἐπιπέδων Græci vocant, nos urgeret, nulli Archelogiam à Metaphysicâ sejungeremus. Ea, quæ omnibus disciplinis, etiam Metaphysicæ, sunt communia, tradenda sunt in præcognitis. Talia sunt principia, quæ deinceps ξὺν θεῶν describemus. Propria autem cujusq; discipline principia non sunt hujus loci.

Cap. 4. Aristotelis sententia de principis disciplinarum.

Archelogiæ
divisio.

DEfinitionem Archelogiæ excipit divisio, quâ principia dividuntur in certas classes. Divisio ista est vel vulgaris illa & minùs accurata, seu exoterica; vel acroamatica & exquisita.

Vulgaris illa & exoterica principiorum divisio est multifaria. Nobis stat sententia præcipuas doctorum, tam veterum, quàm recentiorum distributiones ὡς ἐν λόγῳ colligere, mutatis mutandis, & adhibito lumine methodi. Omnium primus nobis adest Aristoteles, cujus Archelogia ita se habet.

Archelogia
Aristotelis,
ex ejus scri-
ptis hinc in
de conge-
sta.

Principia ef-
fendi & co-
gnoscendi,

Principia sunt vel effendi; termini illi simplices; vel cognoscendi termini putà complexi, seu integræ propositiones, per quas tanquam digniores & notiores alia cognoscuntur. I. Top. c. I. §. 6. I. post. c. 2. & 8.

Prin-

Principia complexa sunt duplicia, φυσικά & θελικά.

Φυσικά naturalia, sunt, quibus intellectus humanus nativâ proprietate assentitur sine prolixiore declaratione, de quibus tractat Aristot. sub finem lib. I. post.

Principia
φυσικὰ
quæ sint.

Suntq; vel speculativa, vel practica.

Speculativa sunt, quæ ad contemplationem immediatè pertinent: ut, *Impossibile est idem esse & non esse; Totum est majus suâ parte.*

Principia
speculativa.

Practica sunt, quæ pertinent ad vitæ & morum honestatem: ut, *Parentes sunt colendi: Non est faciendum alteri, quod tibi fieri non vis: Vim vi repellere licet.*

Principia
practica.

Utraq; Aristoteles vocat δυνάμεις συμφύτας. Galenus eleganter κληήσια φυσικά, Damascenus ex philosophis veteribus & Mathematicis vocat κοινὰς ἐννοίας. Vocantur & κατὰ λήψεις φυσικάί, anticipationes & inclinationes naturales. Keckerm. syst. logic. l. 2. c. 2.

Θελικά principia sunt, quæ in disciplinis ponuntur, ad earum conclusiones notificandas & probandas: quæ Arist. I. post. c. 2. dividit in hypotheses & definitiones, vocatq; generali nomine theses, sicut contrà principia φυσικά vocat ἀξιώματα.

Principia
θελικά.

~~~~~

Cap. 4. Sententia Galeni de principiis.

Galeni doctrinam ita circumscribimus, è Peucero, qui eam studiosissimè adumbravit in comment. de divinac. generibus in titulo de Astrol.

Archelogia
Galeni.

B

Omnis demonstratio orditur & procedit à duorum principiorum alterutro, quorum unum φαινόμενα, manifesta, à Galeno nuncupata complectitur, quæ sub sensum cadunt & apparent: alterum, τὰ κεκρυμμένα, seu recondita.

Principia
φαινόμενα.

Τῶν φαινόμενων, principiorum quæ manifesta sunt, quædam primo statim se occursum sensui declarant, quæ percipimus ac dijudicamus instrumentis nobis à naturâ ingeneratis, cujus generis sunt alba, nigra; amara, dulcia; dura, mollia: quædam propriis quibusdam notis sese exhibent, sensuq; inchoantur, sed perficiuntur observatione & usu. In hoc genere συμπαρατήρησις, congruens multorum observatio, principatum obtinet.

Principia
κεκρυμμένα.

Τὰ κεκρυμμένα, occulta, aut à naturâ animis nostris sunt infixæ, nataq; nobiscum, & præscita, atq; approbata, communi omnium hominum intelligentiâ, quæ eam ob causam, ἐναργῆ, evidentia, vocata sunt, nimirum ἀξιώματα, προλήψεις, κοινὰ ἔννοιαι, axiomata, anticipationes, id est, antceptæ animo rei informationes, seu communes notitiæ: item affirmata & demonstrata.

Demonstratio
διότι
& ὅτι.

Hæc demonstrationem gignunt τὸ δι' ὅτι, ejus quod causam rei explicat, appellatam: illa alteram τοῦ ὅτι, ejus quod res sit. Utraq; ἀρχαί, principia, Græci vocant. Utrorumq; ad cognitionem usus adeo necessarius, ut si alterutra defint quæcunq;, in errorem continuo prolabamur, versemurq; perpetuo in ignoratione plurimarum rerum. Rectè de sensu Aristoteles ait: αἰσθησις ἐκλείπειν, ἀνάγκη καὶ ἐπισήμην τινα ἐκλείπειναι: quod si sensus

sus

fus aliquis defecerit, necesse est, & scientiam aliquam desiderari.

Præter has sensuum perceptiones notionesq; consi-
gnatas in animis, aliam quandam ceu inchoatam co-
gnitionem itidemq; à naturâ inditam, mox nascent-
es asserimus, quam iccirco & ἀεὶ γινώσιν & γινώσιν
aliqui, id est, prænotionem vel cognitionem,
Aristoteles ἀεὶ ὑπάρχουσαν γινώσιν, quasi anticipa-
tam & præsumtam notionem vocat: nimirum
intellectum ordinis, connexionis, & coherentie par-
tium, in Inductione & Syllogismo. Nam, ut erudi-
tè Aristoteles inquit, μανθάνομεν ἢ ἐπαγωγῇ ἢ συλ-
λογισμῶ, discimus aut inductione, aut ratio-
cinatione. Ἐπαγωγῇ, inductio, à sensu com-
prehensis progreditur ad universalialia: Συλλογισμῶς,
ratiocinatio, ex universalibus, aut naturâ notis, aut
antè demonstratis, vel Inductione, vel Syllogismo,
conficit conclusiones.

Intellectus
ordinis per-
tinet ad in-
tellectum
principio-
rum.

Duo discen-
di modi ex
Aristotele.

I.

Inductio.

II.

Syllogif-
mus.

Intellectus utriusq; naturâ inest. Cognitionem à
sensibus exorsam, & ἐπαγωγῇ, inductione, ac-
quisitam ac confirmatam tali, ἣ regit γινώσιν, co-
gnitio, πείραξ, experientiam, Galenus: alteram
ex universalibus vel insitis naturâ, vel demonstra-
tione comparatis, vel inductione constitutis, syllogi-
sticâ ratione texentem eruditæ conclusiones, tali e-
tiam, quam regit γινώσιν, cognitio, λόγον, ratio-
nem nominat. Hæc duo artium omnium con-

Duo disci-
plinarum

κρίτηρια

juxta Gale-

num, πεί-

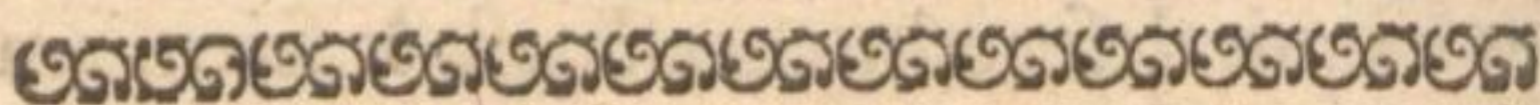
ρα κὲ λό-

γῶν.

stituit κριτήρια, judicandi organa

seu normas. Sic de principis

Peucerus è Galeno.

Cap. 6. Sententia Melanchthonis de Principiis.

Archeologia Melanchthonis.

Nunc adesdū nobis, pia anima, communis præceptor Germania, optime Melanchthon, & nos plenius de principiis erudi: pace tuâ liceat mihi ἐν σὺνὸς φεῖ adumbrare, quæ habes l.4. Dial. pag. 233. editionis Witebergenfis quæ prodiit anno 1571.

Κριτήρια doctrinarū tria ex Melanchthone.

In philosophiâ & omnibus artibus, de quibus lux humani ingenii per sese judicat, tres sunt normæ certitudinis: Experientia universalis, Principia, id est, notitiæ nobiscum nascentes, & Intellectus ordinis in judicandâ consequentia. Hæc tria Stoici eruditè contexuerunt, & nominarunt κριτήρια doctrinarum.

I. Experientia universalis.

Experientia universalis dicitur, cū de iis, quæ sensu percipiuntur, sani omnes eodem modo judicant: ut, ignem esse calidum, fœminam parere; aliud esse vitam, aliud mortem; vinum & piper, habere vim calefaciendi. Hæc vera esse, non est dubium, quod his duabus regulis ostenditur. 1. Quia cū sic natura condita sit, opus Dei tale esse affirmandum est. 2. Quia dato opposito sequitur destructio universæ naturæ. Acquiescunt ergo sanæ mentes in iis, quæ universali experienciâ animadversa sunt, & sciunt non esse repugnandum. Nam dissentire à manifestâ experienciâ, est Deo bellum inferre, gigantum more: quia perinde est, ac si quis neget hunc naturæ ordinem à Deo conditum esse. Qualis furor est, fingere incertum esse, utrūm fœmina pariat, an ma-

Θεομαχεῖν & γιγαντομαχεῖν quid sit apud philosophos.

fœculus?

sculus? Item cum Anaxagorâ asserere, nivem esse atram. Si occurrant hujusmodi cyclopica & monstrosa natura, quæ negant manifesta quæq; v.g. igne urere, illæ tamdiu igni torquendæ sunt, ut ait Arist. donec fateantur ignem urere.

Cyclopica
naturæ dis-
putant con-
tra experi-
entiam.

II.

Principia.

Principia (secundum $\kappa\epsilon\iota\lambda\acute{\eta}\sigma\iota\omicron\nu$) vocantur notitiæ nobiscum nascentes, quæ sunt femina singularum artium, divinitus insita nobis, ut inde artes extruantur, quarum usus in vitâ necessarius est. Sicut enim lumen in oculis conditum est ad cernenda corpora: sic in mente quasi lumen sunt hæ notitiæ, quibus intelligimus numeros, ordinem, proportionem, figuras, & contexamur ac judicamus has primas propositiones: Totum est majus quâlibet suâ parte: causa non est posterior effectui suo: delicta turbantia ordinem, qui est nervus societatis, puniendæ sunt. Tales sententiæ, vocantur principia, & dicuntur esse per se notæ seu evidentes, eisq; assentimur sine ullâ confirmatione, sicut antea de experientia universali dictum est. Sunt enim lux divinitus insita mentibus, & dato opposito, sequeretur natura destructio. Si numeri conturbentur, sequetur infinita confusio rerum & actionum. Ita si hæc sententia deleatur; Delicta turbantia honestam societatem, puniendæ sunt, funditus intereat necesse est genus humanum. Sit igitur infixum animis, principia, h. e. hæ naturales notitias congruere cum mente divinâ, & transfusas esse divinitus in homines, ac propterea veras, certas & immotas esse, & rectrices vitæ, & ex eis artes extrui, ac in quâlibet arte ita plurimum proficere discipuli, si hos fontes quærant, & ad hæc exordia revocare præcepta studeant. Imò in hac communi vitâ præluceant hæ

Principia
per se sunt
evidentia.

Discipuli
debent ha-
bere ratio-
nem princi-
piorum.

sententia præcipua actionibus, & gubernent vitæ con-
silia. Aristoteles utilitatem horum talium principio-
rum his verbis commendat: αἱ ἀρχαὶ μεγέθει ἔσται
μικραὶ, τῇ δυνάμει μεγάλαι εἶσιν, id est, princi-
pia, quamvis magnitudine parva sint, tamen
facultate sunt magna. l. 5. de generat. animal.
c. 7. Et alibi magnā cum venustate in laudatione
horum principiorum, ad ea accommodat dictum,
ἀρχὴ ἡμισυ παντός, & addit, has ἀρχὰς plus esse
quā dimidium totius. Voluit enim discentes ad
fontes doctrinarum deducere, & ad quærendam cau-
sam certitudinis. Et si autem mens rudis, & adhuc te-
nella, vim & amplitudinem talium sententiarum mi-
nùs considerat; tamen postea, ubi commonefactio,
usus, ætas, accesserunt, hanc divinam lucem propiùs
aspicimus, & agnoscimus esse divinam sapientiam,
eamq; magis admiramur ac amamus, & ad eam vitæ
consilia & artium præcepta referimus. Monitos igitur
velim studiosos, ut studiosè investigent principia illa, è
quibus deducuntur, & in quæ reducuntur omnes
omnino conclusiones.

Dimidium
plus toto;
quî intelli-
gat Arist.

Duæ prin-
cipiorum
utilitates.
III.
Intellectus
Syllogismi
seu ordinis.

Tertium κριτήριον est, intellectus ordinis &
consequentia in Syllogismo rectè coagmen-
tatis membris. Id omnino addendum est superiori-
bus. Nam hominum vitæ non satis esset, nosse simpli-
ces propositiones, ut sunt principia, & sententiæ per
experientiam notæ. Ideò Deus addidit hanc lucem, ut
mens componat, jungat convenientia, & distrahatur ea,
quæ non conveniunt, & in eâ collatione plura inve-
niat, antea nondum animadversa.

Ac ne aberremus, semel Deus monstravit ordinem
& metas, quas in tali compositione servari necesse est.
Hæ metæ vocantur Syllogismi rectè facti, quorū fun-

damentū est regula pportionum, aliàs aurea, & cor-
ruptè De tri, pro De trib. Etenim inter primos Syllogi-
smos sunt Syllogismi arithmetici, in quibus pspicitas
consequentia est omniū maxima. Naturā namq, nota
sunt pportiones. In harū collatione, Syllogismi ordine
positis tribus numeris, quartū sequi necessum est: ut,
Qualibet libra valet unā drachmā; vel, Quot sunt
librae, tot sunt drachmae.

Fandamen-
tum syllo-
gismorum
est regula
proportio-
num.

Hic sunt librae decem.

Ergo decem drachmae erunt pretium.

Ut autē proportio, quae naturali luce mentis judi-
cari potest, ostendit consequentiā in talibus Syllogismis
arithmetici valere, & immotā esse: ita in ceteris Syl-
logismis valere consequentiā, & immotam esse, con-
spicitur ex demonstrationibus nō procul accersitis, sed
obviis & evidentibus, quae diximus principia, quae refe-
runtur in Dialecticis ad dictum de omni, & de nullo.

Principia ista bifariām dividuntur.

Ex materiā sūt alia speculabilia, alia practica.

Speculabilia sunt notitiæ naturales, seu pro-
positiones veræ, naturā notæ, ex quibus Physi-
cæ ac Mathematicæ doctrinæ extruuntur: ut,
Totum est majus suā parte; Quae sunt uni equalia,
inter sese sunt equalia, seu, quae conveniunt uni tertio,
inter se conveniunt; Si equalia demas equalibus, resi-
dua erunt equalia.

Dictum de
omni & de
nullo est
principium
regulati-
vum Syllo-
gismorum.
Duplex
principiorū
Divisio.

Prima est,
quā princi-
pia sunt

Practica vocātur notitiæ naturales, seu pro-
positiones naturā notæ, quae regūt hominum
mores: ut, natura humana intelligit discrimē hone-
storū & turpiū, divinitūs insitum mentibus. Homo est
conditus ad societatem, quia solus non gignit; conve-
niens est homini tueri societatem colendā justitiā.

I.
Speculabi-
lia.

II.
Practica.

Secunda principiorum divisio, quâ dicuntur alia esse priora, alia posteriora.

Deinde principiorum alia aliis illustriora, aut etiam priora sunt, alia posteriora. Illa vocantur ἀξιωματικά & κοινὰ ἐννοια, hæc hypotheses. Sic v.g. philosophia moralis ex physicâ assumit hanc propositionem: natura hominis condita est ad certum finem. Id in physicis confirmatur, non in Ethica; sed recipitur tanquam hypothesis, id est firma propositio, aliunde assumpta, ut sit inchoatio doctrinæ moralis.

Principia practica eadem certitudinis & claritudinis luce radiant, quâ theoretica.

Cynicorum error de principiis practicis.

Quartum principium, videl. scriptura supervenit Naturæ.

Ut autem principia Arithmetica & Geometrica, & demonstrationes inde factæ firmæ & immotæ sunt: ita sciamus, revera principia practica & demonstrationes inde factas, firmas & immotas esse. Ut assensus firmus & perpetuus est, quo assentior huic propositioni; bis bina sunt quatuor: ita firmo assensu homines amplecti oportebat hanc propositionem: Non esse faciendum furtum. Sed in hac caligine minùs illam divinam lucem aspiciamus, & pravi affectus languescunt assensionem in practicis materiis. Ideò Cynici sustulerunt principia practica, & demonstrationes practicas, qui dixerunt, nihil esse naturâ justum, sed tantum opinione, id quod & falsum est & contumeliosum adversus Deum.

Et hæc quidem sunt causæ certitudinis, quas in philosophiâ quæri necessum est. Nos autem in Ecclesiâ Dei præter has, quas recitavi, causas, & hanc tenemus, scilicet patefactionem divinam, certis testimoniis factam, quæ extat in libris Prophetis & Apostolicis. Et si autem mens humana facilius assentitur iis, quæ naturali luce cernit: tamen simili constantiâ omnes homines assentiri oportebet sententiis à Deo patefactis. Sicut enim sine dubitatione asseveramus

mus

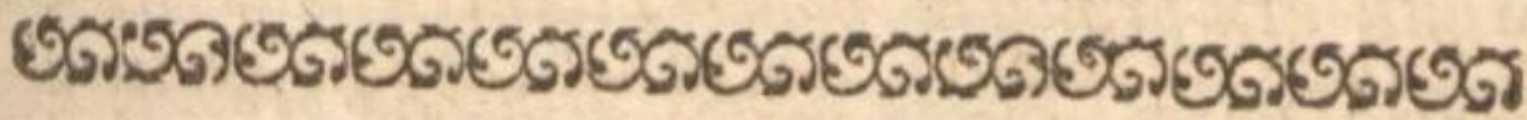
mus bis 4. esse 8: ita statuendum est, Deum excitatum esse homines mortuos. Sed multi audacissime repugnant divinis oraculis, ut Epicurei & alii. Pars tamen generis humani assentiuntur; qua assensio dicitur Fides.

Duplex autem est patefactionis divinæ modus. Alia quidem est Legalis; de faciendis & fulgiendis; alia Evangelica, de credendis.

Duplex est patefactionis divinæ modus.

Atq; ita doctrinam Melanchthonis breviter & perspicue delineavimus.

Huic adjicere placet sententiam Nicolai Hemmingii, qui diligentissimus & gravissimus fuit Philippi discipulus, & Victorini Strigelii, qui est omnium interpretum Dialecticæ Melanchthonianæ dexterimus.

Cap. 7. Sententia Hemmingii de principiis.

Hemmingius in aureo libro de lege natura hæc summam habet de principiis.

Principia sunt, vel contemplationis, vel actionis.

Archologia Nicolai Hemmingii. Principia contemplationis.

Principia contemplationis sunt, ex quibus scientia rerum manat.

Suntq; vel incomplexa, vel complexa.

Incomplexa sunt notiones simplices: ut unum, verum, aliquid, bonum, ens, non-ens, affirmatio, negatio, causa, effectus.

Incomplexa &

Complexa, sunt notiones compositæ: ut, esse aliquid, aliquid non esse, hoc esse, aliud esse: totum

Complexa.

quodlibet est majus quâlibet suâ parte: nihil fit sine causâ: natura nihil facit frustra.

Principia
actionis.

Principia actionis, seu practica, sunt ex quibus ratio morum, & actionum secundum virtutem petitur.

Suntq; itidem duplicia, videlicet notiones simplices & compositæ.

Incomple-
xa

Simplices; ut, bonum, honestum, justum, utile, expetendum, fugiendum, malum, turpe.

&
Complexa.

Compositæ; ut justa sunt expetenda, injusta fugienda, honesta amanda, turpia vitanda, virtus est laudabilis, vitium est vituperandum, & hujusmodi multa, quæ Syllogismorum practicum prima ἀρχήματα & materia sunt.

Hic breviter ostendendum est, cur necesse sit fidem primis istis principiis haberi, tametsi à priori sine ἀναπόδεικτα. Prima namq; principia probari non possunt.

Certitudo
principio-
rum tribus
modis cer-
nitur.

I.

Lumine
naturæ
quod est
mentibus
humanis
inditum.

Certitudo itaq; immota principiorum tribus modis cernitur.

Principiò notitia principiorum est lumen divinitus impressum mentibus hominum. Sicut enim omnes homines non cæci vident hunc solem, & dum ipsum vident, necessariò vident lucem: ita omnes homines sani, naturæ lumine, q̄ Deus in naturâ hominum accendit, vident honestū esse expetendum, inhonestum fugiendum: quod qui negat, cum ratione insanire censendus est, & stultior Anaxagorâ, qui nivē nigram esse contendit, contra omnium hominum consentientem & universalem experientiam. Sanè qui negat hæc principia, non est audiendus, juxta illud: Contra negantem principia non est disputandum.

dum. Oportet enim disputatores convenire in certis quibusdam principiis. Sic v.g. disputaturus cum Iudeo, non afferet Novum Testamentum; congressurus cum Turca vel Gentili, non librum Scripturae, sed Natura urgebit.

Deinde principiorum certitudo ostenditur ex contradicentium collatione. Omnes enim sani intelligunt, duo contradictoria simul vera esse non posse. Nam si una contradictoria enunciatio vera est, altera necessario falsa est: ut contradicentes enunciationes sunt; honesta sunt expetenda, honesta non sunt expetenda. Quis adeo stultus est, ut dicat utramque enunciationem esse veram? Si igitur vera erit haec: honesta sunt expetenda: utique falsa erit illa contradicens, honesta non sunt expetenda.

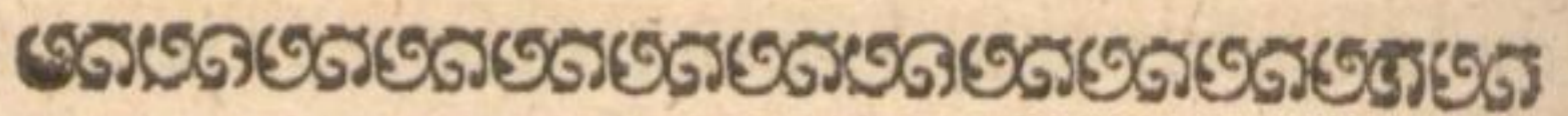
II.

Contradictorum collatione.

III.

Tertio principiorum certitudo evincitur collatione effectuum contrariorum. Est enim extra omnem controversiam positum, ea quae conservant naturam, naturam requirere, & ea quae naturae inimica sunt, eandem averfari. Quid enim sui destructionem appetit? Quid non potius in hoc incumbit totis viribus, ut se conservet? Proinde cum honesta & iusta conservent naturam, & contraria eam destruant: sequitur, honesta & iusta secundum naturam esse, inhonesta vero & iniusta contra naturam. Quare ut illa naturae duce sunt expetenda: ita haec eadem monstrante, sunt repudianda. Haec triplex ratio certitudinem principiorum immotam esse convincit.

Effectuum contrariorum collatione.

Cap. 8. Sententia Strigelii de principiiis.

Archeologia
Victorini
Strigelii.

Lumen natura
est principium
formale.

Principio-
rum causæ
finales qua-
tuor.

1.

2.

3.

4.

Sequitur doctrina Strigelii de principiiis. Deus Optimus Maximus cum conderet hominem, sparsit in mentem humanam radios sive rivulos suæ lucis & sapientie. Hi sive radii sive rivuli divine sapientie vocantur principia, id est, notitie nobiscum nascentes. Formale principium horum principiorum est lumen naturale, de quo non possumus multa dicere. Sicut enim miramur lucem solis & stellarum & lumen oculorum, quo discernuntur objecta; nec tamen rationem miranda hujus lucis, sive in stellis, sive in oculis penitus perspicimus: ita magis mirari, quam explicare possumus formale principiorum. Horum autem principiorum causæ finales sunt numero quatuor. Prima; ut sint testimonia de Deo. Et si enim multa sunt testimonia de Deo in totâ rerum naturâ: tamen præcipua sumuntur à mente humanâ, & à notitiis naturalibus. Secunda; ut discernant nos à bestiis. Tertia; ut regant hanc vitam civilem. Ex practicis enim principiiis extruuntur leges civiles, & omnes honestæ sententiæ de moribus. Omnes libelli gnomologici Theognidis, Phocylidis, Hesiodi, & innumerabiles alii, qui continent honestas de moribus sententiæ, sunt rivuli deducti ex fonte principiorum practicorum. Quarta; ut gignant honestas artes, quarum usus in vitâ est necessarius: ut, notitia numerorum gignit Arithmeticam; notitia figurarum gignit Geometriam.

7520

Hujusmodi principia trifariam dividuntur.

Triples principiorum divisio.

Principio sunt speculabilia; quae gubernant scientiam; vel practica; quae gubernant actiones morales.

I.
Sunt speculabilia, vel practica.

Deinde alia sunt communia, alia propria. Communia dicuntur, quae pluribus ac diversis scientiis accommodari possunt: ut, totum majus est sua parte: si ab equalibus equalia auferas, quae relinquuntur, erunt equalia. Propria vocantur, quae certis scientiis serviunt: ut, in arte medica, contraria sunt contrariorum remedia: in jurisprudentia, injustissimum est cum alterius detrimento locupletari: item, nihil tam congruum est vita, quam servare homines illa, quae inter sese pacti sunt, ut est vox Papiniani J. C. de pactis. In Ethica: virtus consistit in mediocritate.

II.
Sunt Communia.

Propria.

Tertio principia sunt 1. φαινόμενα, uti sunt sensuum objecta. 2. κεκρυμμένα, principia naturaliter nota. 3. γνώσις, id est, intellectus ordinis & connexionis seu consequentiae in inductione & syllogismo. Quicquid enim discitur, ut recte monet Aristoteles, aut inductione, aut syllogismo cognoscitur. Ac inductio quidem a sensu comprehensis progreditur ad universalia: ut, hic ignis urit, ille ignis urit, iste ignis urit: nec potest dari contrarium exemplum. Ergo omnis ignis urit. Syllogismus vero ex universalibus aut naturaliter notis conficit conclusiones: ut, Omnis homo est animal rationale. Petrus est homo. Ergo est animal rationale. Porro cognitionem a sensibus inchoatam, & inductione acquisitam, quam regit γνώσις, id est, intellectus ordinis, πείραξ, experientiam Gale

III.
Sunt φαινόμενα, κεκρυμμένα & γνώσις.

Duo modi discendi ex Aristotele. Inductio quid?

Syllogismus quid sit?

Γνώσις regit πείραξ & λόγον.

nus

Tria disciplinarum
κρίτηρια
juxta Stoicos.

I.

Αἰσθησις.

II.

Πρόληψις.

III.

Γνώσις.

Quinque
classes principiorum.

I.

Αξίωμα.

II.

Θέσις.

nus vocat: alteram ex universalibus seu insitis naturâ
texentem eruditas conclusiones, quam regit eadem
γνώσις, λόγον, id est, rationem, nominat. Eodē sensu
Stoici tria disciplinarum κρίτηρια agnoscunt, quæ
sunt, αἰσθησις, πρόληψις, γνώσις.

Αἰσθησις Stoicis est Experientia universalis,
quæ duas ob causas certa est. 1. Quia natura sic à Deo
est condita. 2. Quia dato opposito, sequitur destructio
naturæ.

Πρόληψις est notitia principiorum. Hæc au-
tem notitia certa est. 1. Quia est lumen naturale, in-
situm humanis mentibus divinitus. 2. Quia dato op-
posito, sequitur destructio naturæ.

Γνώσις deniq; est intellectus ordinis in con-
sequentiâ judicandâ: qui non est in bestiis, ut quidam
voluerunt. Nam ubi non est notitia numerorum, ibi
non est intellectus ordinis; cum ordo regatur numeris.
Ordo enim est dispositio & collocatio, quam gubernat
numeratio.

Præterea principia hætenus enumerata, redigun-
tur ad quinque classes. Nam omne principium, aut est
ἀξίωμα, aut θέσις, aut ὄρθον, aut ὑπόθεσις, aut
ἀτημα. Arist. l. i. Anal. post. cap. 12.

Αξίωμα est sententia, quæ omnibus vera vi-
detur: unde & κοινὴ ἐννοια, communis notio, vo-
catur: ut, totum est majus suâ parte. Sicut enim viro
gravi assentimur propter auctoritatem: sic ἀξιώμα-
τα sunt ἀξιόπιστα, fide digna, quibus omnes assenti-
mur naturaliter, sine contradictione, sine dubitatione,
sine disputatione. Est igitur ἀξίωμα communissima
sententia, naturâ nota, de quâ nemo sanus dubitat.

Θέσις, positio, est principium τεχνικόν, quo
uti-

utimur in artibus, siue quod operâ docentis in-
notescit: ut, punctum est, cuius pars nulla est: circu-
lus quilibet constat gradibus 360. Dicitur principium
τεχνικόν ad discrimen axiomatis, quod est princi-
pium φυσικόν.

Ο' ς ⊙, definitio, est quæ rem genere & dif-
ferentiâ explicat: ut, homo est animal rationale.

Ἐπιθέσις, est propositio, quæ etsi demonstra-
tionem habet, tamen sine demonstratione po-
nitur: aliàs dicitur propositio concessa: ut, omnes
anguli recti, seu per crucem oppositi, sunt æquales. Sic
e.g. Physicus demonstrat hanc propositionem, Natura
agit propter finem, hoc argumento: Si ars agit ppter
finē, multò magis consentaneū est, naturam agere p-
pter finē. Ethicus autem Philosophus utitur hâc hypo-
thesi sine demonstratione. Hic obiter moneo, quod
physici naturæ attribuunt, id propriè loquendo Deo
naturæ auctori tribuendum esse: sicut quod arti tri-
buitur, propriè loquendo ad hominem arte præditum
seu artificem pertinet.

Αἴτημα, postulatum, est propositio, de
quâ artifex cum auditore aliquamdiu pacisci-
tur: ut, Ad quodvis centrum & intervallum descri-
bere circulum. Non enim solent Mathematici o-
mnia docere, sed postulare, ut quedam sibi con-
cedantur, quò faciliùs quæ volunt explicent. Cic.
l. 3. offic. Utuntur autem Mathematici postulatis,
quoties problemata demonstrare volunt: axioma-
tis verò in demonstrandis theorematis. Hic obiter
notari velim discrimen inter theoremata & proble-
mata Mathematicorum.

III.

Ο' ς ⊙.

IV.

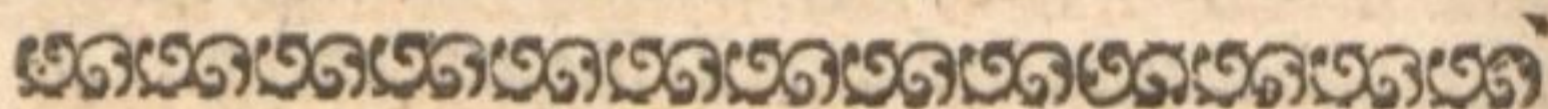
Ἐπιθέσις.

V.

Αἴτημα.

Theorema
& proble-
ma differunt
apud Ma-
thematicos.

Theorematis	Problematis
1. <i>Finis est speculatio.</i>	<i>Finis est opus aliquod, ut pictura trianguli, inscriptio circuli.</i>
2. <i>Demonstratio petitur ex axiomatis.</i>	<i>Demonstratio petitur è postulatis.</i>
3. <i>Enunciatio est hypothetica, Si: ut, si fuerit triangulum.</i>	<i>Enunciatio fit per infinitivū: ut, circulo quadratum inscribere.</i>
4. <i>Clausula est: quod demonstrasse oportuit.</i>	<i>Clausula est: quod fecisse oportuit.</i>
<i>Exempla peti possunt ex Euclide, & aliis Mathematicis.</i>	

Cap. 9. Sententia Francisci Junii de principis.

Archelogia accuratissimi Theologi, Francisci Junii.

Principium essendi & cognoscendi.

Principium cognoscendi æternum.

Principium cognoscendi in tempore est

I.
Naturale.

Videamus nunc sententiam Francisci Junii de Principis, quam expressit in libro de politica Mosis observatione.

Principium est vel essendi, ut Deus; vel cognoscendi. Principium cognoscendi est regula recta omnis cognitionis.

Estq; vel æternum; putà conceptus immutabilis formaq; rationis in Deo principe Universitatis existens ante omnia tempora; aut informatum & traditum in tempore.

Quod in tempore, aut principium naturale est, aut naturæ adveniens.

Principium naturale est, quod veluti innatum creaturis ratione præditis, informat eas notionibus naturæ communibus, aliquâ participa-

tipatione adumbrantibus æternū illud principium.

Quod naturæ advenit, id adnascitur, aut infunditur: hoc divinum, illud humanum appellamus, principium.

Hic videmus tria principia: principium summum, & principem regulā principiorum, legem illam divinam æternam: principium innatum, & regulam illam ad exemplum legis æternæ in nobis naturaliter informatam, quam legem naturalem, generali notione, appellamus: Principium deniq; ad nos superveniens gratiâ, quod verbum Dei, seu legem divinam, itidem latè accepto vocabulo Legis, nuncupamus. Atq; hæc tria principia unum sunt quodammodo, si ad rem ipsam respexeris. Nam illud ipsum quod lex æterna ordinat divinitus & perfectissimè, lex naturalis testatur pro naturæ modo, & lex divina supra naturæ modum captui nostro accommodat. Quapropter respectu nostri unum principium videtur esse: quia una eademq; ratio in conscientia communiter à tribus hisce principiis terminari solet. Veruntamen quia ex principiis illis secundum rationem procedunt conclusiones, in quibus eruendis infirma hominum ratio plerumq; labitur, & res puras in principio ipsarum impurat actu suo, propterea nostrum est accuratè inter hæc principia distinguere. Nam non omne quod ex principiis à naturâ inditis, aut à Deo revelatis concluditur, idem principio vel fundamento est secundum formam rationis æternæ ordinatum. Plurima enim inter principia illa & conclusiones nostras impura intercidunt tenuitate intellectus, & infirmitate rationis nostræ. Si verò con-

II.

Naturæ adveniens, idq; Divinum, vel Humanum.

Tria cognoscendi principia pulcherrimè sibi subordinata:

I.

Lex æterna.

II.

Lex naturæ.

III.

Scriptura.

Habitudo

mutua triū istorū principiorum.

Infirmitas humana labitur in eruendis conclusionib. è principiis.

clusiones purè deducantur è suis principiis, illæ ex vi
suorum principiorum, à quibus procedunt, suam cer-
tam immutabilitatem habent. Sic v.g. est principium
æternum & immutabile, secundum æternam, immu-
tabilem, & divinam legem, Deum esse colendum; &
cultum divinum ei soli tribui oportere, optimè conclu-
ditur purè ac sine ullo vitio ex illo principio. Ex hæc
autem conclusione generali iterum purè neçtuntur hæ
duæ: una, neç doctrinam, neç doctorem advocantem
à vero Deo & cultu ipsius audiendum esse: altera, non
esse ferendos eos, qui arte nefariâ Deo vero renuncia-
verint; & qui alteri res divinas tribuant, aut benefi-
cia, quæ quidem nunquam nisi divina sunt, communi-
cationesq; & revelationes à Demonibus postulent.

Conclusio-
num firmi-
tas pendet à
firmitate
principiorū.

Duo prin-
cipia funda-
mentalìa
Jurispru-
dentia.

Syrarum
ædium ra-
tio.

Hæ conclusiones tam sunt necessaria, quàm principia
ipsa; nisi quòd principia per se firma sunt, conclusio-
nes verò ex principiis illis suis, quæ antè diximus, de-
monstrantur. Ita & conclusiones & principia funda-
mentum habent ab æternâ, & naturali, & divinâ
lege. Ita ¶ Cti hæc duo principia: neminem ledendum
esse: item, honestè vivendum esse; veluti columina &
bases Juris humani posuerunt. Ex priore illo principio
conclusio hæc purè conficitur: Ergò nihil, quo ledi
quisquam possit, committendum esse, ut, non esse fu-
randum; & particulariter illa lex, quæ est Deut. 22.
v. 8. Cùm ædificabis domum novã, tùm facies
loricationem ad tectum tuum, ut reatum san-
guinis non imponas domui tuæ. Quia enim Sy-
rarum ædium ea fuit ratio, ut in tecto earū commodè
ambulare posses, non fuit committendum, ut vita cu-
jusquam de tecto periclitaretur: quemadmodū omni-
nò fuisset eventurū, si tecta ambulatoria ejusmodi fuif-
sent

sent ἀφρακτα, & loricatione aut repagulis in ambitu caruissent. Ex posteriore autē principio: honestè vivendum esse: procedit hæc conclusio: Ergò & honestas natura convenienter secundum rationē cuiusq; naturalem in toto vitæ instituto, & in ipsâ quoq; specie vitæ colenda est quàm diligentissimè. Quo argumento utitur Paulus 1. Cor. 11. v. 13. 14. 15. Statuit enim Apostolus us, vestigia Mosis imitatus, naturam ipsam non solum æqui boni, verum etiam honestatis, itemq; ordinis, & speciei ad honestatem pertinentis, certissimam magistram esse; quo ex principio rectè concluditur, nos in ratione boni & honesti imitatores naturæ esse oportere, non autem re aut specie convellere instituta illa naturæ, cuius auctor Deus est. Manet igitur quòd hæc tria principia unum principium quodammodo sint: cum æterna ratio una sit, quæ & naturalem ingenerat, & divinam infundit legem.

Natura est nostra magistra, juxta S. Paulum Apostolum.

Præterea cum in scripturis duplex ostendatur ratio naturæ, una integræ, in quâ protoplasti fuere conditi; altera depravatæ, in quam iidem lapsi sunt, & nos successimus: non dubium est, quin aliud modi fuerit in naturâ integrâ informatio naturalis, & communes notiones illius, atq; nunc in hæc corruptâ est. Verumtamen quia nihil jam ad rem præsentem attinet de primigeniæ illius naturæ atq; incorruptæ lege & informatione dispicere, omissâ distinctione illâ, agendum communiter de isto naturæ opere videamus.

Natura est integra, vel corrupta.

Notionum ergò communium (quas philosophi veteres κοινὰς ἐννοίας sive ἀπολήψεις appellabant) duo sunt genera.

Principiorum nature duo sunt genera.

Finis ratio-
nis practica
proprius.

Notitiæ na-
turales sunt

I.

Universales
omnium
creatura-
rum.

II.

Communes
omnium a-
nimantium.

III.

Particulares
hominis.

Homo tri-
bus modis
confidera-
tur,

Unum, de fine ad quem agimur naturali lege; alterum, de iis quæ ad finem eundem pertinent. Finis autem rationis illius practicæ, in justo & injusto positæ, proprius, est Bonum (*sicut rationis theoreticæ, verum*) ac proinde legis naturalis primum & summum præceptum est, bonum, velut finem naturæ, prosequendum & faciendum esse, averſandum malum. Notiones verò ad finem illum pertinentes trium sunt generum, prout est triplex ordo inclinationum à naturâ in nobis dispositus. Harum enim aliæ universales sunt, quibus substantia qualibet fertur ad bonum secundum naturam, ad sui conservationem adhibens quæ sunt commoda, & depellens contraria conservationi ipsius. Aliæ communes animantium, quas natura omnia animalia docuit, ut propagationi & conservationi speciei suæ species singulæ inserviant, cuiusmodi sunt conjunctio maris & fœminæ, liberorum educatio, & similia multa. Aliæ deniq; particulares hominis, secundum naturam rationis, quâ animantibus cæteris antecellit; quibus homo tum ad scientiam cognitionemve Dei, & rerum omnium, tum ad vitam instituendam naturâ duce inclinatur, ut assequatur bonum. His ergo inclinationibus ne cæcus quodammodo homo raperetur, notiones quoq; naturæ communes adjecit Deus, & in hominibus singulis impressit, quæ lex essent homini ad res illas naturaliter inclinanti: ut homo, tanquam substantia una individua, de suo esse (ut ita loquamur) dispiceret; tanquam animal, de suâ specie; tanquam homo, de suâ cognitione & vitâ cum ratione informandâ.

HARUM

Harum verò notionum, quas naturæ humana communiter inditas affirmamus, duas omnino partes statuimus; quarum unam principiorum, alteram conclusionum communium nomine designamus.

Notitiarum naturalium duæ sunt partes, principia & conclusiones.

Principia ea dicimus, quæ per se nota sunt, & immota, & (quemadmodum Scholastici vocant) indemonstrabilia, id est (ut melius Græci dixerunt) ἀναπόδεικτα: quemadmodum, exempli causa, principium scientiæ est innatum menti, Deum esse: in vitâ, τὸ εἶναι nostrum, speciem nostram, justitiam conservandam.

Conclusiones communes appellamus eas, quas ratio naturalis præeunte naturæ luce conficit ex principiis: ut, Deum colendum esse; nostræ vitæ, speciei, justitiæ adjumenta esse procuranda. Sic ad opus naturæ, homini sanctus ille mundi oculus prospexit lege naturali convenientissimè, cùm principia, media, & finem naturæ tantâ commoditate circumscripsit in singulorum mentibus, & à principiis (quæ inclinationes illas naturales generant) ad conclusiones ducens commodissimè justum finem proposuit, ad quem naturâ duce nos omnes ferri fuerat exquisitissimum.

Harmonia admiranda inter principia, media, finem naturæ.

Hactenus de principiis naturalibus, sequuntur ea, quæ superveniunt naturalibus. Nam principiis naturalibus duas fieri accessiones oportuit, ut humano generi, tum ad præsentem hanc vitam nostram, tum ad futuram illam consuleretur. Nam quia principia naturalia sunt rerum communium, singuli autem nostrum res illas communes in particularibus & sin-

Principia secundum naturam adventitia sunt duum generum.

gularibus occupamus, alteram principiorum naturalium appendicem necesse fuit adhiberi, secundum quam particularia & singularia ad principia communia dirigantur. Quia verò nemo homo intra naturæ terminos constitutus supernaturalem vitam & gratiam naturalibus principiis cogniturus fuisset, superiora naturalibus principiis necesse fuit adhiberi. Utriusq; in causâ est nostra imperfectio. Nam cum principia naturalia in nobis imperfecta sint, & nos etiam tantâ imperfectione & infirmitate laboremus, ut quò magis ad singularia venimus, eò amplius in turpes indignosq; defectus ab ipsis principiis naturalibus delabamur, ex necessitate videndum fuit, ut certa vetuti sepes, & cancelli circumponerentur nobis humano subsidio, ne à naturalibus principiis aberrarem temerè. Cùm autem supra naturam nos evehere gratiosè Deus institueret, præscripsit etiam principia supernaturalia.

Principium adventitiū vel adnascitur, vel infunditur.

Itaq; quod principium naturæ advenit, si venaturali principio, id aut adnascitur, aut infunditur. Adnasci autem nihil aliud est, quàm naturâ quasi protrudente accedere ad principia naturæ: infundi nihil aliud, quàm ex superno principio supra nos omnes & naturam nostram derivari; id quod fit, vel in statu via, vel in statu patriæ, ut eleganter loquuntur Dd. Ex eo autem omnino sequitur, quemadmodum re ipsâ παραφύας adnascens furculus, inferior est trunco, cui adnascitur, & ab eo pendet: ita principia illa naturæ adnascencia naturalibus principiis infe-

inferiora esse, & eidem ancillari: è diverso autem, superiora illa, quæ supernè adveniunt, esse naturalium veluti arbitros. Quapropter hæc divina, illa humana principia appellamus. Divina autem hæc principia omninò ab æternis illis distinguenda sunt. Sunt quidem æterna principia (quæ antea nobis definita sunt) divina, imò magis divina: sed hæc principia divina secundùm quid appellamus, cum circumscriptione aut determinatione quadam. Etenim per æterna illa principia intelligimus eam sapientiæ divinæ rationem, quæ homines instituit in perceptione ipsius, ut eâ perceptâ ad obsequium justum, faciendis justis, contrariisq; fugiendis, adducantur communis boni contemplatione, in quo etiam privatum & particulare situm. Quapropter hæc est æterna illa lex, regina, præses, princeps, & justorum injustorumq; regula, cui politicas animantes & sociales omnes opus sit conformari. Hæc enim regula per se regula est, non autem dono, communicatione, aut participatione aliena: hæc æterna atq; divina est, eaq; principium universale: & exemplar regularum omnium: hæc immutabilis, ac proinde (ut cum Scholasticis loquamur) nunquam ab aliâ ullâ regulatur. Regulans enim aliis omnibus adhibet constantissimam, ipsa una & eadem indefinenter permanens, non alia hîc, & alia alibi, nec aliâs aliter (ut Augustinus loquitur) sed æternitatem suam veritatemq; immutabilem in Deo super res omnes regulasq; asserens ab omni mutatione atq; interitu. Enimverò cur non habeatur æterna & immutabilis

Principia divina non sunt confundenda cum æternis

Bonum est commune, vel particulare.

Principium æternum est ipsa Dei sapientia, adeoq; simpliciter divinum.

regula regularum omnium, cùm nihil aliud sit principium sive lex ista quàm ipsissima Dei sapientia, rationem justì & injusti in rebus creatis ad imaginem ipsius determinans? Ex hâc igitur immotâ & constante regulâ, quæ essentialis est majestatis divinæ illius: per communicationem & participationem quâdam aliæ omnes regulæ, & ab hâc (ut ita dicamus) regulatæ in rebus creatis exciterunt, aliæ tacito quodam modo atq; instinctu informatæ, aliæ verò traditæ apertâ quâdam, sive Dei, sive eorum, penes quos fuit authoritas, testificatione: ac proinde hoc unum æternum dicitur principium, reliqua in tempore extitisse.

Notitiæ supernaturales sunt, vel principia, vel conclusionis,

Finis supernaturalis.

Præterea sicut notionum naturalium duo genera posuimus, nimirum principia & conclusiones ex principiis per ratiocinationem assurgentes: ita eandem rationem à Dei gratiâ communicante notiones supernaturales observari nemo pius negaturus est. Sunt enim principia supernaturalia, supernaturali virtute inspirata & infusa à Domino, & conclusiones ex principiis iisdem ostenduntur nobis, qui credimus supernaturali modo. Nam et si principia naturalia & naturales conclusiones secundum rationem humanam insunt hominibus: tamen alia principia supernaturam inspirari atq; infundi à Deo oportuit; ut finem illum, ad quem supra naturam ordinati sumus, & veritatem, quæ ad finem certò perductura est, possemus cognoscere. Finis, Deus est; juxta regulam, Summa causa efficiens & finalis est eadē. Deus ergò est ille finis ἀγατάληπτος; incomprehensibilis, nisi prout sese à nobis comprehendendū ipse præbuerit. Veritas, quæ ad finem illum nos perductura est,

est,

est, nemini per naturam, aut vi natura potuit inno-
tescere: praesertim verò ex quo tenebris ignorantia,
& abysso peccati natura nostra immersa est. Nam
si intellectus noster (ut prisci philosophi agnoverunt)
ita se habet ad res naturae manifestissimas, sicut ocu-
lus noctuae ad lumen solis: ac proinde earum veritas
per rationem investigata non nisi à paucis, & per lon-
gum tempus, & permixtis erroribus quàm plurimis
à nobis percipitur: quid obsecro, de adeptione super-
naturalis illius finis, & de scientiâ veritatis illius di-
cturi sumus? Hoc verò non scientiâ naturalis, sed
superioris scientiâ lumen est: quo lumine singulos no-
strum in hac infirmâ naturâ oportet et illustrari per di-
vinam illam inspirationem & infusionem, quâ agi-
tur, ut principia superioris illius luminis scientiâq;
prehendamus.

Medium
supernatu-
rale.

Lumen
summæ sci-
entiâ est
Gratia divi-
na: ut infe-
rioris, est
Natura.

Horum autem principiorum conclusionumq; supra
naturam, quæ Deus agit & excitat in nobis, modus
est per gratiam Dei duplex institutus. Nam & com-
muniter exhibet documēta cœlestis gratiæ, & singu-
lariter p̄ spiritum informat suos in verâ legis divinæ
conscientiâ. Ac proinde quemadmodum à naturâ
ipsâ duplex sensus homini inditus est; communis, na-
turali lege, ut e.g. Non occide: & singularis, testimo-
nio conscientiæ, At occidisti (hujus enim testimoni-
um, ut Paulus loquitur Rom. 2. v. 15. accusat
quemq; aut excusat singulariter) sic etiam à Deo
duplex testimonium necesse fuit adhiberi, quo nos in-
formaret: unum, notionum communium in mente:
alterum, notionum singularium in conscientiâ, ut le-
gis divinæ usus efficeretur nobis ab ipso salutaris, plu-
rimùm communi, interdum etiam singulari testifi-

Modus prin-
cipiorum &
conclusio-
num super-
naturalium,
est duplex.

Homini du-
plex à natu-
râ sensus est
inditus.

Testimoni-
um Dei in
homine est
duplex.

catione & revelatione illius, ordinariè, vel extraordinem adhibitâ. Nam quemadmodum principium agens in nobis ad informationem & cognitionem rerum divinarum supernaturale est: sic etiam supernaturale principium, quo ducamur in obsequio præceptionum notionumq; illarum, agere in nobis necesse est: cujus principii agentis in nobis & ductus supernaturalis nos moventis ea est efficacia; ut solâ virtute illius, non ullâ facultate naturæ nostræ ad finem illum supernaturalem transmittamur: non secus quàm sagitta, ad scopum propositum movetur à jaculatore atq; transmittitur. Stat itaq; illud certissimum, quòd hæc principia supernaturalia sint, & tales quoque conclusiones, ut quæ universam naturam transcendant: quas

Integra natura non potuisset vi suâ assequi supernaturalia.

Principia humana.

res ne integra quidem natura illa, in quâ primùm homo conditus est, ullâ vi suâ fuisset adeptura, quantò minùs misera hæc nostra, ex quo labe ignorantie & peccati prostrata fuit?

Restat ut de humanis principiis videamus; quæ ita definimus: Principia humana sunt, quæ ferunt homines ratione procedentes ab illis principiis, tum ad communes conclusiones veras, & honestas, justas, utiles, & necessarias; tum ad particulares determinationes, conditioni personarum, quarum bono conduntur, rerum negotiorumq; de quibus conduntur & circumstantiarum, quæ eis accidunt, accommodas. Itaq; & hæc principia sunt rationis ordinatio ad commune bonum, ab iis, qui curam communitatis habent, profecta. Hæc autem principia non sunt essentialis

illa aeterna Dei lex, neq; à naturâ sunt simpliciter, neque à Deo sunt, ut divina: sed ab hominibus sunt, ex quibus principia humana appellantur. Et con- dunt hæc homines à communi principio procedentes, quod Rationem appellamus: sed tamen hæc ita con- dunt homines, quibus obtigerunt heroica ingenia, ut principia humana quasi partus sint anteceden- tium, non autem cum illis auctoritate & dignitate comparanda. Nam principiorum humanorum re- gula duplex est, una innata, altera inspirata, ut su- præ diximus. Hæc autem tria principia ex aeterno principio, veluti archetypo suo immutabili processe- runt. Ex his ergo fontibus principia humana (aliàs *θεληνά*) procedunt: hæc incunabula illorum: à qui- bus si aberrant, indigna sunt principiorum nomine, etsi ὁμωνύμως, æquivocè, in vulgo ita appellan- tur. Ex his quoq; principiis humanis procedunt con- clusiones communes, & determinationes conclusio- nibus accedentes. Hi sunt veluti duo rivi istius fon- tis. Sic ex hoc principio: nemo est lædendus: duci- tur hæc conclusio, non est furandum, scortandum: neq; tantum conclusio, sed etiam ex illâ communi conclusione eum, qui occiderit, mœchatus fuerit &c. puniendū esse, existit determinatio pœna. e.g. atrocio- ris, levioris, laqueo, gladio, igne, lapidatione, mulctâ, & consimilibus. Probè igitur debemus notare discrimē inter communes conclusiones, & determina- tiones, quæ sunt conclusiones particulares, cir- cumscriptæ scilicet quibusdam singularibus ter- minis, non auctoritate naturæ, vel Scripturæ, sed iudicio potius sapientum, communes notio- nes, principia scilicet & conclusiones, particulariter

Ratio est principium commune. Heroica ingenia à Deo excitantur. Principio- rum huma- norum re- gula du- plex. Trias prin- cipiorum in tempore è Monade æ- ternâ.

Conclusio- nes huma- næ, sunt communes, vel particu- lares, quæ appellantur determina- tiones.

Quæ deter- minationes humanæ se habeant ad principia.

Una eademq; est veritas, indeterminata, & determinata.

Commoditatis objecta tria.

I.

Personæ.

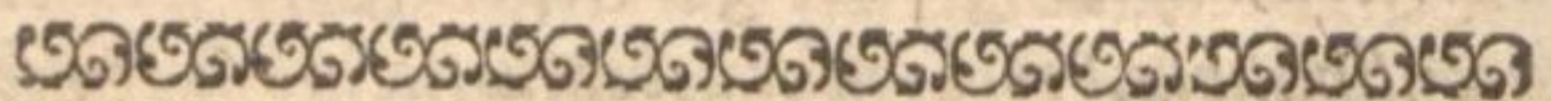
II.

Res & actiones.

III.

Circumstantiæ, eaq; vel Perpetuæ, vel Mutabiles.

rerum singularium modo accommodantium. Ex quo fit, ut determinationes, seu conclusiones particulares istæ non ex lege naturali ullâ, sed ex humana vim suam obtineant. Harum verò determinationum modus est positus in commoditate; cuius commoditatis objecta sunt tria, particularium istarum determinationum causam adferentia. Nam aut primaria objecta sunt, ut personæ; *quarum bono feruntur istæ particulares determinationes*: aut secundaria sunt quæ ad illa tanquam ad finem suum ordinantur, ut res, negotia, facta, de quibus feruntur conclusiones particulares: aut deniq; sunt accidentia, quibus utraq; illa promiscuè vestiri solent quodammodo atq; variari, ut sunt circumstantiæ; tùm quæ necessario personas & res inde sinenter comitantur, ut sunt locus & tempus; tùm quæ per vices & successione perpetuâ variantur, ut modus, causæ, instrumenta, & similia. Nam cùm personarum, rerum, & circumstantiarum omnium conditio variet tùm in se ipsis, tùm etiam inter se, æquitas illud postulavit, ut de singulis rebus istis convenienter naturæ, & publico ordini caveretur.

Cap. 10. Sententia recentiorum quorundam de principiis.

Archælogia recentium authorum.

Pergamus colligere varias sententias de principiis. Hoc quidem in loco viginti authorum admodum recentium sententias de principiis commemorabo.

Prin-

Principium est, unde principiatum depen- Principii
det.

Estq; vel imaginarium, vel reale.

Definitio:

Principium imaginarium est, quod alicui
non nisi secundum nostrum concipiendi mo-
dum competit: *qualia sunt principia δευτερονο-*
ματικά, i.e. de notionibus secundis, quales occur-
runt in Grammatica, Rhetorica, Logica, Astrono-
mia.

Distributio.

Principia

δευτερονο-
ματικά.

Principium reale est, quod alicui reipsa
competit citra mentis conceptum: *qualia sunt*
principia πρωτονοματικά, seu notiones pri-
mæ.

Principia

πρωτονο-
ματικά.

Estq; vel per se, vel per accidens.

Principium reale per se est, quod sua pro-
pria vi & natura ad principiatum refertur.

Estq; aliud essendi, aliud cognoscendi.

Principium essendi est, unde principiatum
originem habet.

Principium cognoscendi est, unde princi-
piatum cognoscitur.

Estq; vel incomplexum, vel complexum.

Incomplexum est terminus simplex ex-
tra dispositionem consideratus.

Complexum est integra propositio, ex qua
conclusio deducitur & probatur.

Estq; vel immediatum, vel mediatum.

Immediatum est, quod non habet aliud
medium seu principium, per quod à priori
demonstrari possit.

Mediatum, quod contrario modo se ha-
bet.

Utrumque vel est commune, vel proprium.

Commune est, cujus usum multæ artes sibi vendicant.

Proprium est, cujus usus ad unam duntaxat pertinet disciplinam.

Utrumque est, vel naturale, vel supernaturale.

Naturale principium est, quod homini intra naturæ terminos constituto convenit.

Estq; innatum, aut secundum naturam adventitium.

Innatum principium est, quod vi intellectus in se ipso agentis homo novit.

Estq; theoreticum, vel practicum, vel ποιητικόν.

Theoreticum est, quod spectat res, quatenus sciendæ sunt.

Practicum est, quod spectat res, quatenus agenda.

Ποιητικόν, quod spectat res, quatenus faciendæ.

Adventitium principium secundum naturam est, quod homo experiundo sibi ipse acquirit: unde appellatur experientia.

Experientia est universalis, vel particularis.

Universalis est, quum de iis, quæ sensu percipiuntur, sani omnes eodem modo judicant.

Particularis est, quum pauci judicant.

Sequitur principium supernaturale, quod ultra naturæ terminos supervenit.

Sic de principio reali per se: sequitur principium

principium

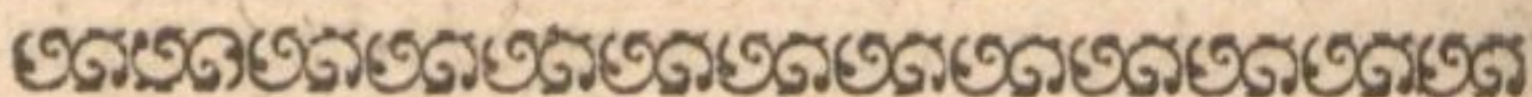
cipium reale per accidens, quod ad principia-
tum refertur ex respectu quodam extrinseco
& accidentario.

Cap. II. Judicium authoris de comme-
moratis sententiis.

Sic collegimus *varias sententias de principiis*, Judicium
quae satisfacere possunt iis, qui contenti sunt authoris de
perfunctoriâ rei alicujus cognitione. Non sanè iis, qui hucusq; tra-
intimam rerum cognitionem venantur. Fateor, ditis sen-
praecleara sunt, quae commemoravi ex aliis, mutatis tentiis.
mutandis, & ordine commodiori adhibito. Sed &
hoc fateor, magnis illis viris non propositum fuisse,
ut omnium disciplinarum principia perstringerent.
Hoc enim si illis cura fuisset, peculiarem de princi-
piis disciplinarum tractatum scripsissent. Iccircò
ego primus aggrediar, Duce Jehovahâ, plenissimum
evulgare hac de re tractatum. Nolo hîc attingere
principia physica, nolo metaphysica percensere,
nolo principia complexa tantùm commemorare.

Omnium disciplinarum principia paucis tra-
dere volo. Tu, studiosè lector, fave
meis conatibus, eisq; bene
precare.

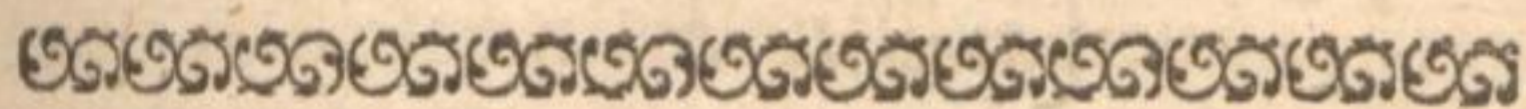
Cap. 12. De nostrâ methodo.

Disciplinæ
tribus mo-
dis confide-
rantur.

Archelogia
est commu-
nis, vel pro-
pria.

Archelogia (ut supra definivimus) est pri-
ma præcognitorum philosophicorum
pars, de principiis disciplinarum, scilicet uni-
versali, & communi. Principia disciplinarum di-
cimus non simpliciter, sed cum restrictione per duo ad-
verbia. Discipline enim considerantur tribus modis:
vel universaliter, vel communiter, vel singulariter.
Universaliter, quatenus habent principia remota cõ-
munia. Communiter, quatenus habent principia
propinqua communia. Singulariter, quatenus que-
libet disciplina propria agnoscit principia. Sic v.g. Ma-
thesis, Physica, Ethica & alie discipline habent prin-
cipia universalia, quæ sunt Sensus, Ratio, Scriptura,
& similia. At Geographia & Astrologia habent prin-
cipia communia, physica scilicet; ita Logica & Gram-
matica habent communia principia κοινὰ, præ-
ter illa universalia. Logica deniq; sua sibi habet prin-
cipia: sic & Grammatica. Archelogie autem munus
est, explicare principia disciplinarum universalia &
communia. Singularia explicat qualibet disciplina in
specie. Clariùs dicam. Archelogiam consideremus
veluti alphabetum. Alphabetum hoc est vel com-
mune omnibus disciplinis, vel proprium theoreticis,
practicis, poëticis, & sic deinceps. Aliud enim est al-
phabetum theoreticum, aliud practicum, aliud poëti-
cum. Ita ut omnino duæ futuræ sint partes hujus no-
stræ Archelogie, quam tali methodo conscribemus, ut
ea neq; nimis supina, neq; etiam superstitiosa futura
sit. Nam sicut τὸ λῖαν ἀκριβὲς ἔσδθ: ita & τὸ
λίαν

λίαν μεθοδικὸν ἀμέθοδον. Sic autem describemus
singula, ut nihil prætermisuri simus eorum, quæ perti-
nere videbuntur ad hoc institutum. Desudamus enim
in hâc Archelogiâ concinnandâ octennium, & quod
excurrit.

Cap. 13. De Deo, Opt. Max. primo disciplina-
rum principio Efficiente.

Archelogia est generalis, vel specialis. Sive
singularis & propria. Singularis seu propria ar-
chelogia tradenda est ante quâlibet disciplinâ. Uni-
versalis autem, ut & communis in his præcognitis
traditur. Neq; insolens videri debet distinctio inter
universale & commune, quum magni nominis Philo-
sophi & Theologi sic distinguant. Unus instar o-
mnium sit Franciscus Junius de peccat. Adami,
c. 2. ubi distinguit principium in universale, commu-
ne, & singulare. Si mavis, ita procede: Archelogia
est generalis, vel specialis. Specialis est vel par-
ticularis, vel propria. Vide infra cap. 48. Genera-
lem, & particularem præcognita philosophica sibi
vendicant. Propriam illam sive singularem cuiuslibet
disciplinæ esse intimam nôrunt sapientes.

Generalis,
est univer-
falis, vel
communis.

Distinctio
inter uni-
versale &
commune.

Speciale,
particulare,
& propri-
um diffe-
runt.

Hæc igitur sunt synonyma:

Archelogia

Universalis — Generalis

Communis — Particularis

Singularis — Propria.

D

um cognoscendi, sit principium essendi. 2. Quia non est adequata suo diviso. Nam præter principium essendi & cognoscendi, datur principium fiendi, quod neque ad constitutionem, neq; ad cognitionem, sed ad productionem sui principiati requiritur. Et hoc indicant Dd. Scholastici, dum dicunt, principia productionis non esse semper principia rei productæ. Aliter enim, inquiunt iidem, res se habet in fieri, aliter in esse. Et sic Græci philosophi distinguunt inter principia ἰσίας, & γενέσεως. Datur præterea principium operandi, sive simpliciter, sive cum determinatione, bene vel male: quod neque ad constitutionem, neque, ad cognitionem, neque ad productionem, sed ad operationem pertinet. His rationibus ut satisfiat, tenenda sunt isthac theoremata. I. Principium essendi sumitur vel latè, vel strictè. Latè, pro quolibet principio tam extrinseco, quàm intrinseco: unde principiatur pendet in esse suo, sive fiat, sive factum sit. Strictè, pro principio intrinseco, quod principiati constitutionem ingreditur, & in eo jam constituto permanet. In priore significato principium essendi includit in se principium fiendi, & operandi. Hoc sensu quidam rectè dicunt, principium rei aliud esse effectiōnis, aliud constitutionis rei; seu quod idem est, aliud productionis, aliud rei productæ. Idem testatur axioma illud ἀλλυθρὺ μὴ ἴον: Unde res habet ut sit, inde habet ut operetur. In posteriore verò significatione principium essendi angustius patet ac principium fiendi. Licet enim omne principium essendi sit etiam principium fiendi; tamen non omne principium

Res consideratur in fieri, vel in esse.

Principia apud Græcos alia sunt ἰσίας,

alia γενέσεως.

Principium essendi sumitur

I. Latè.

II. Strictè.

Principium est, vel productionis, vel rei productæ.

Principium fiendi quod accipitur.

Cognitio
est, vel di-
stincta, vel
indistincta.

Cognitio à
priori quid
sit?

Cognitio à
posteriori.

fiendi, est etiam secundum alteram significationem principium essendi. II. Principium cognoscendi est cognitionis, vel distinctæ & perfectæ, vel confusæ, indistinctæ, & imperfectæ. Prius si est incomplexum, est simul principium essendi, id est, rei cognitæ, ut Ens, actus, potentia; Si verò complexum, minimè. Hoc namq; v. g. principium: nihil potest esse causa & effectum sui ipsius: est complexum, adeoq; cognoscendi, essendi non item. Hinc Aristoteles rectè dicit: Scire est rem per causas cognoscere. Cause namq; non tantùm sunt principia essendi suorum causatorum, sed etiam distinctè cognoscendi ea. Atq; hæc dicitur cognitio à priori. Unde enim res habet ut sit, inde etiam habet ut cognoscatur, scilicet perfectè. Causata autem sunt principia cognoscendi suarum causarum, scilicet à posteriori, sed essendi minimè. Sed præmissæ in Syllogismo sunt quidem principia cognoscendi conclusionem, principia essendi minimè. Conclusio enim est ipsa quæstio, quæ pro principiis essendi agnoscit subjectum & prædicatum. Posterius, sive sit incomplexum, sive complexum, nunquam est principium essendi, seu rei cognitæ. Sic effecta, ut diximus, sunt principia cognoscendi causas, scilicet confusè: sed nunquã possunt esse principia essendi causarum, quæ cognoscuntur. Neq; enim ideò effectum dici debet causa, quia facit ut sit causa. Causa quidem est causa, quia effectum habet: sed ista non est causalitas ipsa, quasi illa ab effecto pendeat. III. Principium essendi & cognoscendi semper inter se dissentiunt, quatenus unumquodq; secundum propriam rationem formalem consideratur. Nullum enim principium essendi sub suâ formalitate, id est, sub eâ ratione,

ratione,

ratione, quâ tale est, simul est principium cognoscendi, & vice versâ: tametsi unum & idem ens sub diversâ ratione simul possit esse principium essendi & cognoscendi respectu ejusdem principiati. Proinde rectè concludimus, divisionem ita ab aliis traditam, à nobis repetitam, esse exactam, & ad Lydium Logicæ lapidem congruere.

Principium disciplinarum essendi est, unde principiatur originem habet.

Principium disciplinarum essendi, Extrinsecum,

Estq; vel extrinsecum, vel intrinsecum. Extrinsecum est vel efficiens, vel finale.

Principium externum efficiens est vel independens, vel dependens.

Principium disciplinarum independens est Deus Optimus Maximus, omnis boni in naturâ & supra naturam fons. Principium hoc non per vestigamus, sed adoramus.

Efficiens, Independens, est DEUS.

Orta enim est philosophia ex primâ sapientiâ infinitâ & perfectissimâ, veluti ex corpore solari radius. Sanè quod primum est, est perfectissimum. Quod perfectissimum est in quolibet genere, hoc est causa & mensura, reliquorum. Cùm ergo Dei sapientia infinita sit, perfectorum graduum & partium (faciunt enim philosophi duplicem perfectionem) utiq; omnis sapientia ex hâc tanquam causâ orietur. Hæc sapientia est lex illa æterna, regula per quam omnis sapientia regulatur, ipsa verò per nullam regulata. Regula

namq; nostræ sapientiæ est triplex. 1. independens & illimitata, ut sapientia illa divina archetypa. 2. dependens, & illimitata, ut sacra Scriptura. 3. dependens & limitata, ut Ratio. Ista divina sapientia dicitur à nobis archetypa: nostra ectypa, quia à Deo infor-

Regula sapientiæ nostræ est triplex.

Sapientiæ divinæ & humanæ discrimen.

Attributa
divina dif-
ferunt ab
essentiâ ra-
tione ratio-
cinante, &
ratiocinatâ.

Sapientie
divinæ na-
tura explica-
ta octo at-
tributis:

Est

Increata.

Formalis.

Absoluta.

Infinita.

matur. Et hæc divisio est analogica. Nam sapientia non est genus univocum, neq; genus equivocum: sed genus analogum, quod vocant $\pi\rho\sigma\acute{\epsilon}\nu$, sive $\alpha\phi\prime\epsilon\nu\delta\sigma$, (quæ non est pura equivocatio sed analogica, ut in Scholis appellatur) quia scilicet tribuitur divinæ sapientie secundum supra, ut loquuntur, in gradu intenso, in gradu excellentiæ: nostrati verò secundum sub, in gradu remisso, in gradu temperamenti. Archetypa illa est $\epsilon\sigma\iota\omega\delta\eta\sigma$, ipsa Dei essentia (attributa enim divina ab essentiâ non differunt realiter, sed ratione, & eâ quidem ratiocinata si objecta spectemus, sed ratiocinante, si jam essentiam consideremus:) est $\alpha\kappa\tau\iota\sigma\omicron\varsigma$, est $\pi\rho\omega\tau\acute{o}\tau\upsilon\pi\theta$: Sed ectypa, illa nostra, est $\sigma\upsilon\mu\beta\epsilon\beta\eta\kappa\upsilon\alpha$ & $\kappa\tau\iota\sigma\eta$, id est, accidentaria & creata five habitualis, veluti expressa quædam ac adumbrata formalis & essentialis illius sapientie imago. Ideoque prisca patres illam sapientiam divinam increatam vocarunt exemplarem; ad cuius exemplar altera hæc conformata est pro creaturarum captu. Proinde non est communis generis cum hac nostrâ sapientiâ, quæ est illius veluti $\alpha\pi\omicron\rho\acute{\rho}\omicron\eta$, & sigillaris imago impressa ab essentiali illâ, cuius hæc sunt attributa. Est

1. Increata. Nam principium à nullo habet. Est enim ipsa principium principiorum.
2. Formalis. Est enim ipsissima divina essentia.
3. Absoluta & perfectissima: quia nihil deficit, nihil redundat, nihil varium continet; sed omnis in sese defectus, profectus aut incrementi & mutationis est expers.
4. Infinita. Nam ad omnia pertendit, universè & singulariter: nec quicquam est, quod sit occultum ab ipsâ. Hebr. 4.

5 Tota

5 Tota simul. Nam neq³ per partes, neq³ successive Deo inest, aut in sese variat: sed pro modo ipsius Dei est; cuius cum essentia sit tota simul ἀμέριστος καὶ ἀναλλοίωτος, eadem planè ratione expers est partium, & successionis, & motus omnis aeterna illa sapientia. Tota simul.

6 Incommunicabilis. Nam Deitatis propria, ac proinde cum nullâ re creatâ communicari potest, aut cum ullâ ex factò communicata est. Nam profectò horum neutrum fieri potest unquam, ut aut Deus ipse alteri cedat hanc gloriam suam, aut alius eam assumat, habeatq³ sibi. Quid? Proprium desinit esse proprium, si ista sapientia, proprietas Dei, communicatur cum ullâ creaturâ. Atq³ ita violatur primum illud principium, EST, NON EST. Incommu-
nicabilis.

7 Est directâ & circularis seu reflexa. Directâ, quâ alia cognoscit extra se, non per species, sed per essentiam. Circularis, seu reflexa, quâ cognoscit seipsam intimè. Directa &
reflexa.

8 Communicativa: non quidem sui ipsius propriè, sed suæ duntaxat imaginis. Nam illius inaccessibleis, infinite, & ἀκαταλήπτου sapientiæ (quam sustinere nulla creatura, nedum capere potest) illius, inquam, imago ad res creatas transmittitur, atq³ in eis imprimitur, ἀπορροή derivatur, refulget ἀπαύγασμα, & quasi ἀποσπασμάτιον ad illustrationem ipsarum deciditur; verumtamen illo exemplari summo, & fonte, & sole, & trunco (ut ita dicamus) seu corpore integro permanente. De hac ergo infinitâ & admirabili Dei sapientiâ quid dicemus? Cum antè dixerimus uno verbo, hanc non per vestigari à nobis, sed potius adorari. Quicquid dicere de eâ possumus, præ eâ Communi-
cativa.

nihil est: quicquid illa est, infinitum est, quod dici non potest, in se admirabile, & suspiciendum à nobis religione summâ. Franc. Junius de Theologiâ cap. 4. Hoc tantùm dicimus, istam sapientiam esse fontem omnis sapientiae. Daniel. 2. Proverb. 2. & 23. Jacob. 1. Sap. 7. Hoc etiam agnoverunt ethnici. Nullus, ait Cicero, est vir magnus sine afflatu quodam divino. Solet enim Deus heroica quaedam ingenia excitare, quæ radiis suæ sapientiae illuminat. Hinc Deus illis dicitur $\tau\alpha\nu\epsilon\pi\iota\sigma\eta\mu\omega\nu$, & $\tau\acute{\alpha}\nu\sigma\omicron\phi\theta$. Vide Petr. Gregor. Tholoz. in comment. art. mirab. l. 2. c. 1. Casman. de Philos. Christ. c. 6. Keckerm. præcog. philos. l. 1. c. 3. Summa huc redit: Quemadmodum res, quæ in tenebris latent, oculis etiam propinqua videri nequeunt, & tamen longè distantes, medio interveniente lumine, conspiciuntur, & distinguuntur: sic in objectis intelligibilibus, & in intellectu ipso accidit. Siquidem homo nil videre, intelligere, discernere potest, ni interveniat lumen supercœleste, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum; Joan. 1. Dico videre. Nam anima oculus est intellectus. Triplici enim homo illustratur lumine, supernaturali, naturali, & acquisitio. Secundum à primo, tertium ab utroque perficitur. Hoc adeò verum est, ut etiam ethnici absque peculiari Spiritus sancti afflatu præclari non extiterint.

Duplicia enim sunt Spiritus sancti dona; quaedam propria electis, ut fides: quaedam communia cum reprobis, quæ possunt etiam in eos cadere, qui alieni sunt à verâ fide in Christum Jesum. Quæ quum ita sint, concludamus cum Nazianzeno:

Triplici lumine homo illustratur.

Duplicia sunt Spiritus sancti dona

Quid sit

$\text{Ἀρχὴν ἀπάντων καὶ τέλος ποιεῖ Θεόν: id est, Deum}$

Deum fac principium & finem omnium actionum tuarum. *Deum autem facere principium & finem omnium suarum actionum est, cum frequenter atq; ardentem precari, tum vitam vivere sanctam. Precari oportet: quia Deus propè est omnibus invocantibus ipsum, 2. Tim. 2. Et Jacobus ait cap. 1. Si quis indiget sapientiâ & scientiâ, postulet à Domino. Ipse enim dat sapientiam sapientum, ut scribitur Dan. 2. Sed quum Deus peccatores non exaudiat, oportet vivere vitam piam. Pietas enim est ad omnia utilis, ut quæ habeat promissionem hujus & futuræ vitæ, 1. Tim. 4. Regula autem piæ vitæ traditur ab Apostolo, Tit. 2. v. 12. ut temperanter, justè, piè vivamus. Græca verba sunt ἐμφολιώτερα: σωφρονως, δικίως, εὐσεβῶς. Hæc est ethica illa Christiana. Temperanter vivat homo erga seipsum: justè, erga proximum: piè, erga Deum. Id ipsum ethnici viderunt. Hinc canit Tibullus l. 1. epist.*

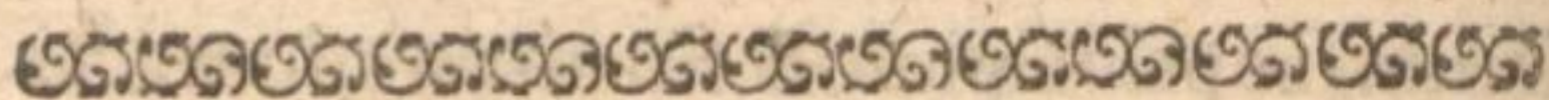
Deum facere a se actionum suarum.

Ethica Christiana Paulina.

Castæ placent superis, purâ cum veste venite,

Et manibus puris sumite fontis aquam.

Cui σύμφορα sunt quæ tradit Plato in Phæd. ubi tandem ita concludit: impuro quidem purum attingere nefas. Sicq; consulit Arist. l. 7. polit. cap. ult. habet & id ipsum Justinianus in prologo Pandectarum. §. illud verò satis: addens optimam rationem: quia, inquit, oportet primùm animas, deinde linguas fieri eruditas. Quocirca veritatis inquisitori illud cum primis curandum est, ut animam puram & mundam habeat: quia in animâ malevolam non introibit sapientia, ut ait Sapiens.

Cap. 14. De philosophiâ protoplasto-
rum.

Principium
disciplina-
rū efficiens
dependens
est homo.

PRincipium disciplinarum efficiens inde-
pendens expositum est, videlicet Deus lau-
dandus in secula: sequitur dependens. Estq;
vel primarium, vel secundarium.

Principium efficiens dependens primari-
um est imago Dei in homine.

*Sicut enim Deus in omnibus, quæ humano generi
communicat, utitur causis intermediis: ita quoq;
iisdem usus est in communicando philosophiæ dono.*

Imago Dei in homine consideratur vel an-
te lapsum, vel post lapsum.

*Homo à Theologis consideratur, vel ut constitu-
tus, vel ut destitutus, vel ut restitutus. Quatuor
namq; sunt illius status; videlicet 1. confectiois seu
innocentiæ & integritatis. 2. defectiois seu miseria.
3. refectionis seu gratiæ 4. perfectionis seu gloriæ. I-
taq; imago Dei secundum quatuor istos status consi-
derari debet.*

Imago Dei
in homine
ante la-
plum.

Adam fuit
primus
ὄνομα τοῦ
ἄδᾶμ.

Imago Dei in homine ante lapsum ita fuit
causa efficiens philosophiæ seu disciplinarum,
ut sapientiam naturalē haberet, nec opus esset
aliquā aliā de novo invenire aut constituere.
*Gen. 1. & 2. Et quidem ut alia taceam, consideretur ad
miranda illa ὄνομα τοῦ θεοῦ, quæ authorem habuit
Adamum. Plato in Cratylo rectè scribit, mortu-
lium sapientissimum fuisse, qui rebus nomina impo-
suerit. Primus ille ὄνομα τῆς γῆς sive ὄνομα τοῦ θεοῦ
fuit Adamus. Neq; enim tantum ὄνομα θεοῦ arguit
ipsius dominium in reliquas creaturas (est enim legi-
timè*

tum domini suis servis nomina imponere) sed etiã singularẽ sapientiam. Habuit namq; rerum formas cognitã. Nullus enim dubito, quin singulis nominibus, quæ rebus imposuit, optima subesset ratio. Sed ple-
 rorumq; usus, unã cum aliis plurimis bonis obsole-
 vit, ut ait Calvinus super Gen. 2. Unicum hujus
 ὀνομαστοθεσίας exemplum sumamus, quod est Gen.
 2. v. 23. Nomen mulieri indidit מְאִוָּה à suomet de-
 rivatum. Nec scio (ait Petrus Martyr) num aliud
 idioma habeat præter Hebraicum nomen mulieris à
 viro deductum. Ecce mysterium! Nam ut mulier
 à viro desumta est: ita nomen obtinuit à viri nomi-
 ne derivatum. Zanchius vertit Latine vira; Junius
 virago in in primã editione Bibliorum, in recentissimã
 vertit, vira. Et affert hanc rationem. Hoc, ait, vo-
 cabulo utendum fuit, quia omnino huic loco
 significatione & formã convenit, ut quã pro-
 ximè conspicua esset quodammodo Hebræa-
 rum dictionum conjugatio, & causa nominis
 impositi planiùs intelligeretur. Nam ut à viro
 desumta est: ita nomen obtinuit viræ à viri no-
 mine derivatum, & sexus totius in specie hu-
 manã commune. Et paulò post. Hoc autem
 nomine viræ prisci Latini utebantur, ut Festus
 author est, & fœminas quas nunc appellamus,
 dicebant viras, id est, ἀνδρίδας, ut Symmachus
 interpretatur. Sic enim Romæ usus obtine-
 bat, ut Querquetulanæ viræ ipso adhuc Var-
 ronis tempore dicerentur, quibus facellum e-
 rat in Esquilinã regione ad Querquetulanam
 portam. Sic Junius. Ecce (unicum hoc exemplũ sit in
 star multorum) quomodo Adam singulas animanti-
 um formas nominibus appellaverit pro imperio suo &

Hebræi ut
 vocent mu-
 lierem.

Vox hæc,
 vira, Latinis
 olim usitata

6

conditione ipsarum. Atq; hoc certissimum est, ait Chrysostomus, sapientiæ quæ homini inerat documentum, quòd non solùm sui ipsius, sed etiam rerum creatarum cognitione fuit præditus ad salutarem illam Dei notitiam accedente. Huc refer, quæ Elias Hutterus in suis scriptis de impositione Adamica commemorat. Cæterùm sapientia Adamo ita fuit naturalis, ut nihilominus eam oportuerit gratiâ, id est, sapientiâ supernaturali perfici. Nam cùm natura hominis ita comparata sit, ut principia quidem in se habeat, progressum verò ratiocinatione & studio assequatur, donec ad justam scientiam pervenerit; nemini dubium esse potest, quin communis etiam in Adamo fuerit ratio naturæ, & in posteris ipsius futura fuisset, si in illa integritate primigeniâ sibi constitissent. Habuit ergo Adam principia incorrupta, prout naturæ sunt: tùm ex horum principiorum cum rebus & signis comparatione potuit successivè ratiocinationis opere componere, dividere, concludere & determinare, etiam secundùm naturam, quicquid facultate illius in rebus divinis assequutura natura fuit; deniq; scientiam aliquam rerum divinarum comparare secundùm integræ naturæ modum. Sed supra naturam non potuit transcendere: quia suus fuit & singularis modus facultatibus singulis ipsius; extra quem modum fuerat quidem asurrecturus Adam, sed supernaturalis gratiæ beneficio, non autem virtute naturæ suæ. Nam erant integra & incorrupta in eo omnia, sed contenta naturæ finibus, non supra naturam evagantia. Erant igitur in ipso principia communia. Si enim singularia fuissent, non jam fuissent principia, sed conclusiones, & de-

Adam non
 fuit condi-
 tus cum do-
 no super-
 naturali:
 quia super-
 naturalia
 infundi o-
 portebat.

Ratio prin-
 cipiorum in
 Adamo.
 Principia
 Adamica
 erant
 I.
 Commu-
 nia.

& determinationes rationis ad veram justamq; scientiam pertinentes. Erant eadem in ipso obscura. Si enim fuissent clara & evidentiæ planè, non jam principia fuissent solùm, sed media quoq; infuissent ei: quæ media propriè non ad intellectum, veluti principiorum sedem perpetuam, sed ad rationem consensu omnium pertinent. Per rationem hîc intelligimus iudicium dianoëticum syllogisticum. Erant deniq; eadem imperfecta, non imperfectione vitiosâ, quæ dicitur privationis, (quam sibi per lapsum contraxit) aut imperfectione naturæ, quæ dicitur negationis (nam imperfectione naturæ ex creatione obtinebat) sed imperfectione secundùm quid, ut vocant, id est, comparatè ad illam infinitam perfectionem Dei, rerumq; divinarum; ad quam perfectionem nulla res creata potest vi naturæ suæ attingere, quam nulla per se comprehendere. Hæc autem principia & quasi semina in arvo intellectus humani deposita, coli & augeri oportuit similiter, naturæ operâ principis accedente. Naturæ verò opera est ratio in homine ad imaginem Dei condito, cuius rationis culturâ provehi principia illa oportuit, à communitate ipsorum ad opera singularia, ab obscuritate in lucem, ab imperfectione in aliquam perfectionem secundùm naturalis facultatis modum; ut conficeretur ex principiorum semine, & rationis culturâ in mente hominis scientia. Quid ergò? Scientiæne potuit rerum divinarum in homine integro profici his naturæ velut instrumentis? Minimè verò. Nam ratio ipsa non potuit non laborare ex obscuritate & imperfectione, cum materiam non aliunde, quàm ex principis ad gignendam scientiam habuerit: quandoquidem in principis, ut

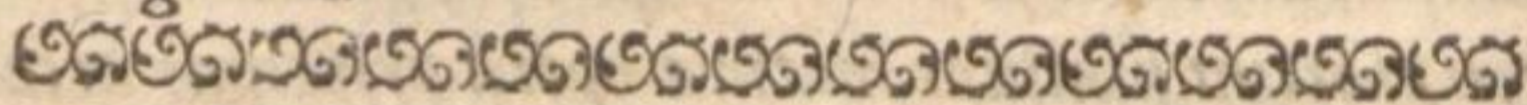
II.
Obscura.III.
Imperfecta.
Imperfectio
triplex:I.
Privativa:II.
Negativa:III.
Comparata.Modus ex-
colendi
principia
naturalia.

Principia
sunt omnia
virtualiter.

philosophi docent, omnia insunt virtute communi-
ter, quæ ratione & scientiâ hominum comprehendun-
tur singulariter. Ex quo id continuò sequitur, non po-
tuisse, ne in naturâ quidẽ hominis integrâ, rationem
ad amplius humanae scientiæ fastigiũ assurgere, quàm
superstruere posset principiis, & ex principiis ipsius.
Nihil enim agit ultra speciem suam, nihil agit supra
vires suas. His positis, rectè concludimus, etiam in
ipsâ hominis naturâ integrâ non potuisse sapientiam
ejus naturalem perfectam esse; sed eam gratiâ super-
naturali Dei fuisse perficiendam. Francisc. Jun. de
Theol. cap. 10. & Trelcat. 13. Inst. Theol. c. 1.

Bellarmini
error nota-
tus.

ubi disputat contra Bellarminum, qui asserit, homi-
nem conditum esse cum supernaturali dono: quum
tamen sit oppositum in appposito, sive contradictio in
adjecto, si quis dicat naturale esse supernaturale, na-
turam esse gratiam, principium naturæ esse princi-
pium gratiæ.

Cap. 15. De variis philosophorum Sectis.

Variæ phi-
losophorũ
sectæ.

POST lapsum amissâ perfectione intellectus & vo-
luntatis, philosophia per partes & gradus paula-
tim fuit inveniendâ & constituendâ.

Principium
efficiens
dependens
disciplina-
rum post
lapsum.

Videamus igitur, quodnam sit disciplina-
rum principium efficiens dependens post la-
psum. Est autem imago Dei, quatenus reli-
qua mansit, accedente peculiari afflatu spiritus
sancti.

Inventa enim fuit & constituta philosophia par-
tim reliquiis imaginis divinæ post lapsum, remanen-
tibus in homine, partim peculiari afflatu Spiritus san-
cti. Keckerm. l. 1. præcog. philos. c. 3. Hic occurri-

tur nobis à quibusdam: Naturalia non mutantur, sive non amittuntur. Philosophia fuit homini naturalis. Ergo non potuit amitti. His sic contraveniendū putamus. Naturale dicitur equivocè; vel causaliter, quod à naturâ est; vel subjectivè, quod in natura est; vel propagatione, quod cum naturâ cōmunicatur; vel deniq; formaliter, per quod res est. Philosophia dicitur Adamo fuisse naturalis, tūm quia in naturâ, & cum naturâ communicavit Deus, tūm quia naturali propagine communicanda fuisset posteris, si permansisset Adam: non autem, quod per philosophiam fuerit talis. Breviter: Naturale interdum accipitur pro essentiali, quod fluit ex principiis naturæ, ut risus: interdum pro eo, quod nobiscum nascitur, sive fluat ex animâ, sive aliunde nobis insitum sit. Et eâ significatione philosophia quoq; quia simul & eodē momento cum homine oriebatur, illi naturalis fuisse dicitur. Major aut in proposito syllogismo de naturali priori modo accepto loquitur. Ceterum non est hīc consilii nostri, ut de corruptione naturæ nostræ agamus singulariter, aut de ortu & modo corruptionis illius. Id tantum in presentiâ agemus, ut ostendamus inventæ & constitutæ philosophiæ causam esse, imaginem Dei, in homine post lapsū reliquam, & afflatum Spiritus S.

Imago Dei in homine post lapsum est una eademq; τῆ ἁσία, at non gradu. Variat enim inter omnes, non quoad animam, ejusque facultates, intellectum & voluntatem; sed quoad utriusque ἐνέσυχταιν καὶ ἐνάσυχταιν, quia major illius est splendor in uno, quàm in alio. In causâ scilicet est peculiaris ille Spiritus sancti afflatus, qui major & excellentior fuit in primis generis humani parentibus,

Naturale
aliquid dicitur quatuor modis,
Qui revocari possunt

Ad duos.

Quare in
priscis major fuerit
ingenii vigor, quàm
hodiè est
in nobis.

Inventores
& parentes
philosophie
Hebræi
Caldæi &
Assyrii
Ægyptii
Græci.
Græci non
fuerunt pri-
mi philoso-
phiae culto-
res.

etiam post lapsum, quàm in illorum posteritate, tum propter situm regionis, in quâ vixerunt, tum propter corporis constitutionem, tum deniq; vitæ modum, & longævitatē. Quia autem primi isti parentes fuerunt Hebræi, idē inventio philosophiæ Hebrææ genti, atq; huic proxima Chaldaæ, & Assyriæ adscribenda est. Ab Hebræis ad Ægyptios, ab his demum ad Græcos fuit propagata. Græci ergo etsi in constituendo philosophiæ modo reliquis omnibus gentibus occidentalibus & septentrionalibus meritissimè præferantur; tamē inventæ philosophiæ laudem Hebræis, Chaldaeis & Ægyptiis nec debent nec possunt detrabere. Laërtius ab initio statim de vitis Philosophorum solos Græcos laudat, tanquam sapientiæ omnis inventores; quod idem plurimi alii faciunt scriptores Græci & Latini. Sed certum est, floruisse sapientiæ studium apud Orientales gentes diu antequam ad Græcos propagaretur; verisimile etiam est, Jacobum cum suis filiis in Ægyptum eam detulisse; in Ægyptum autem postea navigarunt sapientiæ causâ Anaxagoras, Pythagoras & Plato, qui in collegiis Sacerdotum philosophiam suâ didicerunt. Quare & Plato in Timæo Græcos comparatos cum Barbaris, id est, Orientalioribus gentibus, vocat pueros. Et in Epinomide ait, Syrios accuratissimè primò observasse stellarum motum. Quin & ipse Aristoteles i. de cælo, barbaros esse, inquit, Græcis præferendos, procul dubio propter hanc ipsam causam, quòd Græci ab Orientalibus gentibus habeant res ipsas & materiam philosophiæ, etiamsi Græci postea addiderint formam sive methodum. Keckerm. præcog. philos. l. i. c. 3. Huc pertinent ea, quæ disputantur à Guidone Fabricio J. C. in præfat.

præfat. Chald. Gram. adjunctæ regio operi. Notetur hoc unum: Artes propagatæ sunt per colonias, & secundum monarchias. Id quod sic declaro. Gens antiquissima omnium est Hebræa. Hæc ergo omnium prima, ut invenit, ita excoluit disciplinas. Abraham indubiè quamplurima cum Chaldeis, Jacob cum Ægyptiis communicavit. Assyriorum Monarchia est prima. Itaque Chaldei suo regimine invalescente liberalium artium tractatione legumque ac jurium promulgatione, linguæ quinetiam suæ propagatione inclarescere sategerunt. Sic enim naturâ comparatum est, ut is, penes quem est rerum summa, ac maxima orbis terrarum administratio, cum legibus & edictis suam quoque linguam, & disciplinas quas utiles judicat, populis sibi subditis tribuat, injungat, adeoque pomœria sua longè lateque proferat. Ita tempore Alexandri, Græci, poëta nimirum & philosophi sapientiæ studium excoluerunt. Tempore Augusti Cæsaris Latini sibi hoc veluti peculiû vendicaverunt. Quamvis autem hodie tanta librorum Hebræicorum & Chaldaicorum copia non extet, quanta in Græco & Latino sermone: hinc tamen non efficitur, priscos illos Hebræos & Chaldaeos fuisse ἀφιλοσόφους. Perierunt, id quod summoperè deplendum est, perierunt, inquam, nobis injuriâ temporum maxima pars veterum monumentorum, quibus priscorum philosophia consignata erat. Adde quod prisci philosophi soliti sint quamplurima, ne dicam omnia, per traditionem sive vivæ vocis institutionem ad posteritatem transmittere. Attamen vel ex paucissimis illis priscæ philosophiæ thesauris & reliquiis, quæ etiamnum extant, de amplitudine illius nullo modo dubitare

Artes propagatæ sunt per colonias, itemque juxta monarchias. Disciplinæ quæ sint propagatæ.

Monumenta veterum Hebræorum perierunt.

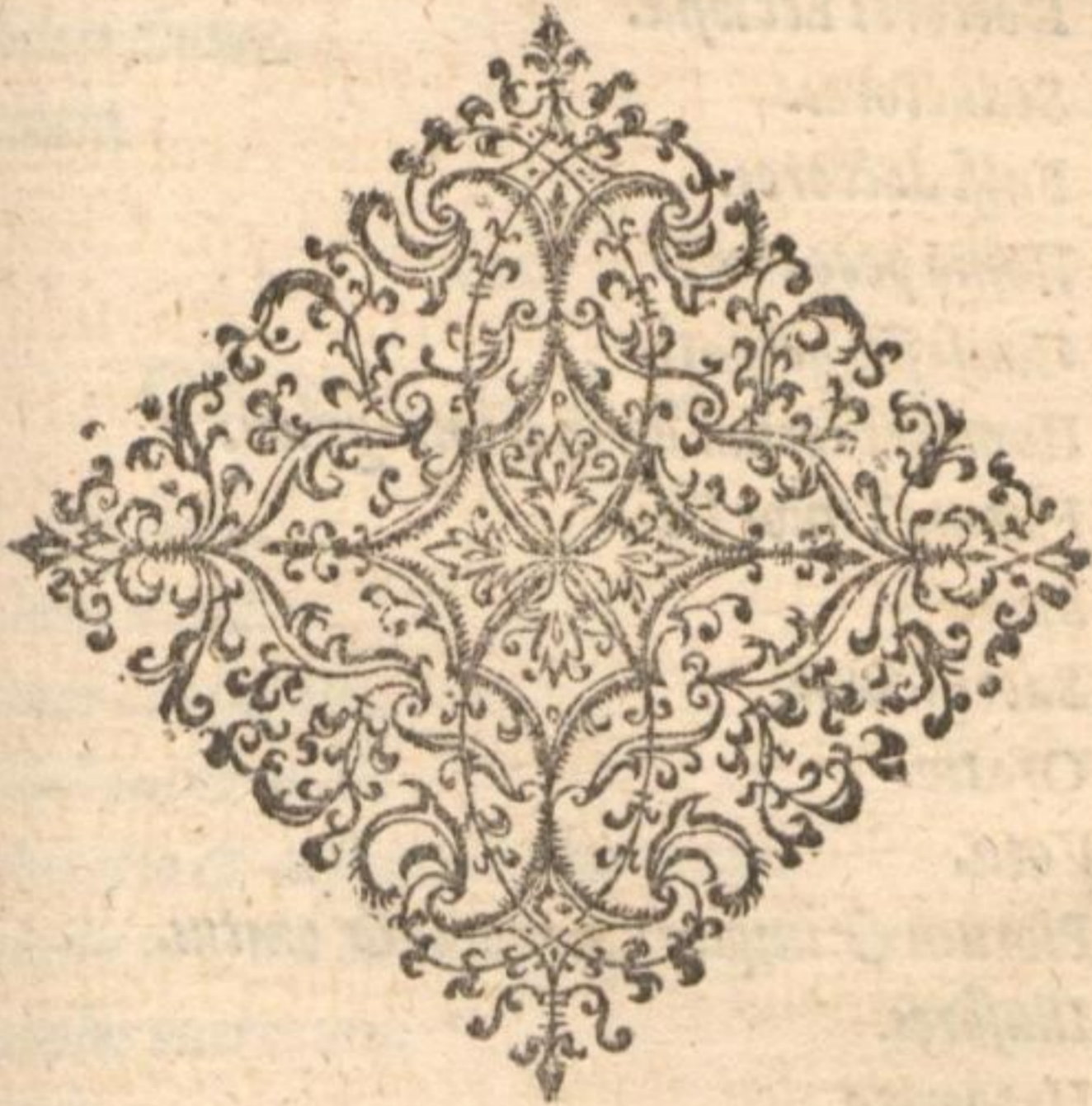
possumus, quum multa sint ejus vestigia partim in Bibliis, partim apud Hebræos Doctores, partim denique apud ipsosmet Græcos & Latinos.

Philosophiæ
Christianæ
vestigia in
Bibliis.

In Bibliis hæc philosophia prisca extant veluti rudera. Ὀνομασθησῖα Adamica describitur Gen. 2. Et Josephus autor est, visas fuisse tabulas, in quibus Adamus & ejus filii totam Astronomiam perscripserint: Physica sacra à Mose describitur Gen. 1. Geographica, hydrographica & topographica quædam habentur Genes. 2. à ψ. 8. ad 16. Verè etiam Possevinus l. 2. Biblioth. aliquot capitib. asserit, Mosén fuisse primum scriptorem historiae divinæ, naturalis, humanæ, item poëtices, cosmographiæ, & politices. Confer Polydorū Virgilium de inventorib. rerum. Architectonica Noachi est Genes. 6. v. 14. 15. 16. Chorographia ejusdem est Gen. 9. v. 18. 19. Physicū quoddam experimentum Jacobi est Gen. 30. v. 37. 38. 39. 40. 41. 42. Quamplurima Physiologiæ capita sunt in libro Jobi, videl. c. 28. 37. 38. 39. 40. 41. Poëtica Mosis extat Exod. 15. ut annotat Rodolphus Gualtherus in suo de versibus conscribendis libello. Chronologia Danielis est cap. 2. 7. 8. 9. Pneumatica seu Angelographia Ezechielis est cap. 1. Physica Hofeæ est c. 2. v. 21. 22. ubi hos statuit gradus. 1. Deus. 2. Cæli. 3. Terra. 4. Frumentum, mustum, oleum. 5. Homo. Physica Davidis est psal. 19. & 104. Quid dicam de Solomone? De illius singulari sapientiâ legere est I. Reg. 4. v. 29. 30. 31. 32. 33. 34. Monumenta nobis reliquit Ethica; Proverbia nempe, Ecclesiasten & purè Theologicum, nempe Canticum Can-

Can-

Canticorum, quod agit de conjugio Christi cum Ecclesiâ. Et quum Proverbia ejus contineant Ethica, OEconomica, Politica & Theologica, placet sententias ibi occurrentes referre ad suos locos communes. Sequar autem Ludovicum Lavaterum, & Thomam Becanum Anglum, qui primam hâc in parte glaciem fregerunt. Hic labor, spero, lectori Christianæ philosophiæ studioso non displicebit. Ostendam enim fundamenta practicæ philosophiæ in Proverbiis Solomonis esse jacta, & prima principia practica, tanquam semina sparsa.

Proverbia
Solomonis
redacta in
locos com-
munes.
Loci Theo-
logici.

LOCIVELTITULIPROVER-
BIORUM SOLOMONIS.

I.

THEOLOGICI.

1	<i>Scriptura, Sapientia, Lex.</i>	1
2	<i>Deus.</i>	2
3	<i>Creatio.</i>	3
4	<i>Providentia Dei.</i>	4
5	<i>Prædestinatio.</i>	5
6	<i>Deus ἡγετοῦ γυνώσκης.</i>	6
7	<i>Ecclesia.</i>	7
8	<i>Doctores Ecclesia.</i>	8
9	<i>Seductores.</i>	9
10	<i>Falsi doctores.</i>	10
11	<i>Homo peccator.</i>	11
12	<i>Confessio peccati.</i>	12
13	<i>Homines rerum divinarum ignari.</i>	13
14	<i>Pietas, Timor Dei.</i>	14
15	<i>Spes.</i>	15
16	<i>Sacrificium.</i>	16
17	<i>Oratio.</i>	17
18	<i>Vota.</i>	18
19	<i>Piorum & impiorum mores & exitus.</i>	19
20	<i>Illusores.</i>	20
21	<i>Hypocrita.</i>	21
22	<i>Retributio in hac terrâ.</i>	22
23	<i>Cogitationes.</i>	23

II.

POLITICI.

Loci politi-
ci.

1	<i>Princeps vel magistratus.</i>	24
2	<i>Ira</i>	

2	<i>Fra principis.</i>	25
3	<i>Supplicia.</i>	26
4	<i>Conservatio Imperiorum.</i>	27
5	<i>Subditi regis.</i>	28
6	<i>Quomodo agendum in iudicio.</i>	29
7	<i>Leges.</i>	30
8	<i>προσωποληψία.</i>	31
9	<i>Consilium, Bellum.</i>	32
10	<i>Corruptela munerum.</i>	33
11	<i>Veri & falsi testes.</i>	34
12	<i>Legationes.</i>	35
13	<i>Pondera & mensura.</i>	36
14	<i>Contractus.</i>	37
15	<i>Fidei iussiones.</i>	38
16	<i>Seditio.</i>	39

III.

OECONOMICI.

		Loci œco- nomici.
1	<i>Uxor bona.</i>	40
2	<i>Uxor mala.</i>	41
3	<i>Amor conjugalis.</i>	42
4	<i>Filii boni & mali.</i>	43
5	<i>Educatio & castigatio liberorum.</i>	44
6	<i>Obedientia parentibus præstanda.</i>	45
7	<i>Indoles puerorum.</i>	46
8	<i>Servi.</i>	47
9	<i>Labor domesticus.</i>	48
10	<i>Cura pecoris.</i>	49
11	<i>Decoctores.</i>	50
12	<i>Migrations crebrae.</i>	51
13	<i>Conservatio domus.</i>	52

Loci Ethici.

E T H I C I.

1	<i>Sapientia, prudentia, calliditas, circumspectio.</i>	53
2	<i>Consilium.</i>	54
3	<i>Stultitia.</i>	55
4	<i>Iustitia.</i>	56
5	<i>Fortitudo & constantia.</i>	57
6	<i>Temperantia, ebrietas, crapula.</i>	58
7	<i>Scortatio.</i>	59
8	<i>Adulterium.</i>	60
9	<i>Ira.</i>	61
10	<i>Amor & invidia.</i>	62
11	<i>Gaudium de alienis malis.</i>	63
12	<i>Vindicta.</i>	64
13	<i>Cedes injusta.</i>	65
14	<i>Concordia.</i>	66
15	<i>Rixæ & contentiones.</i>	67
16	<i>Detractio.</i>	68
17	<i>Adulatio.</i>	69
18	<i>Mansuetudo.</i>	70
19	<i>Veritas & mendacium.</i>	71
20	<i>Promissio vana.</i>	72
21	<i>Multiloquium.</i>	73
22	<i>Præcipitania.</i>	74
23	<i>Secreta reticenda.</i>	75
24	<i>Utilitates lingue bonæ.</i>	76
25	<i>Incommoda lingue malæ.</i>	77
26	<i>Eloquentia.</i>	78
27	<i>Lingue bonæ & malæ præmia & pœna.</i>	79
28	<i>Labor & pigritia.</i>	80

29 Mife-

29	Misericordia & liberalitas.	81
30	Avaritia.	82
31	Superbia & Humilitas.	83
32	Contemptus.	84
33	Securitas.	85
34	Correctio.	86
35	Moderatio.	87
36	Custodia membrorum.	88
37	Amicitia.	89

V.

LOCI PROMISCUI VEL
miscellanei.

1	Conjunctio vel consuetudo cum bonis & malis.	90
2	Divitia justa & injusta.	91
3	Paupertas.	92
4	Opes mediocres.	93
5	Comparatio divitum & pauperum.	94
6	Pupilli & vidua.	95
7	Nobilitas.	96
8	Forma & favor.	97
9	Laus.	98
10	Senectus & juvenus.	99
11	Affectus, Timor.	100
12	Mæror.	101
13	Incongruentia.	102
14	Nuncium.	103

ſam ut videas quo quilibet locus capite tractetur, apponam indicem ſat locupletem.

LOCI THEOLOGICI.

Loci Theologici in
Proverbiis
Solomonis.

I. SCRIPTURA, SAPIENTIA, LEX.

c.1. v.1. Parabola Selomoh filii David, regis Israel.

Utilitas Scripturæ.

*v.2.3.4.5.6. c.2. v.7.8. c.30. v.5. c.4. v.8.9.10.
11.12.13. c.6. v.22. c.9. v.11. c.7. v.5. c.3. v.13.*
Scripturæ vel sapientiæ præstantia & dignitas.

*v.14.15.16.7.18. v.6.7.8. 6.10.11. c.10. v.11. c.10.
v.29. c.13. v.14. c.19. v.16.*

Exhortatio ad studium Legis vel sacræ
Scripturæ.

c.3. v.1.2. c.22. v.17.18.19.20.21.

Utilitas scripturæ.

*c.3. v.21.22.23.24.25.26. c.4. v.5.6.7.18.19.20.
c.7. v.1.2.3.4.5. c.8. v.32.33.34.35.36. c.10. v.8.
c.23. v.2. c.24. v.13.14. c.19. v.16.*

Quomodo paranda sacræ scripturæ
intelligentia?

c.2. v.1.2.3.4.5.6. 9.10.11. c.30. v.6.

II.

2 DEUS PATER ET FILIUS.

c.30. v.4.

Christus homines ad se vocat.

v.20.21.22.23.24.25.

Pœna illorum qui vocantem non
sequuntur.

v.26.27.28.

Contemptus verbi Dei.

v.29.30.31.32.33. c.8. v.1.2.3.4.5. c.8. v.12.13.

14.

Opera

Opera Filii Dei.

v.15.16.17.18.19.20.21.

Filius Dei fuit ab æterno.

v.22.23.24.25.26.

3 CREATIO.

III.

v.27.28.29.30.31. c.20. v.12. c.3. v.19.20. c.26.

v.10. c.30. v.4.

4 PROVIDENTIA DEI.

IV.

c.16. v.1.9. c.22. v.12. c.20. v.24. c.16. v.7. c.21.

v.1. c.16. v.33. c.29. v.26. c.19. v.21. c.21. v.30.31.

c.18. v.10. c.16. v.3. c.3. v.6.

5 PRÆDESTINATIO.

V.

c.16. v.4.

6 DEUS καρδιουργῶνς.

VI.

c.15. v.3. c.20. v.27. c.5. v.21. c.16. v.2. c.21.

v.2. c.25. v.3. c.15. v.11. c.17. v.3.

7 ECCLESIA.

VII.

c.9. v.1.2.

8 DOCTORES ECCLESIAE.

VIII.

3.4.5.6. c.11. v.30.

9 SEDUCTORES.

IX.

c.9. v.13.14.15.16.17.18.

10 FALSI DOCTORES.

X.

c.2. v.12.13.14.15. c.19. v.27. c.28. v.10.

11 OMNES HOMINES SUNT

XI.

peccatores.

c.20. v.9. c.24. v.16.

12 CONFESSIO PECCATORUM.

XII.

c.28. v.13.

13 HOMINES RERUM DIVI-

XIII.

narum sunt ignari.

c.30. v.2.3.

E S

XIV.

14 PIETAS SIVE TIMOR
Dei, fides.

C.1. V.7. C.9. V.10. C.15. V.24. C.3. V.5.7. C.24.
V.21. C.23. V.17. C.30. V.26. C.16. V.6. C.14. V.26.
C.22. V.4. C.10. V.27. C.22. V.19. C.3. V.8. C.14.
V.27. C.19. V.23. C.28. V.25.14. C.16. V.20.

XV.

15 S P E S.

C.10. V.28. C.16. V.20. C.13. V.12. C.14. V.32. C.25.
V.19. C.11. V.7.

XVI.

16 SACRIFICIUM.

C.15. V.8. C.21. V.27.3.

XVII.

17 O R A T I O.

C.15. V.8. C.1. V.28. 29. C.28. V.9.

XVIII.

18 V O T A.

C.20. V.25.

XIX.

19 PIORUM ET IMPIORUM
mores & exitus.

C.14. V.2. C.11. V.23. C.16. V.17. C.21. V.15. C.4.
V.16.17. C.10. V.16. C.28. V.18. C.11. V.3. C.10. V.7.
C.11. V.8. C.13. V.25. C.10. V.30.9. C.10. V.6. C.19.
V.28. C.12. V.2. C.20. V.7. C.21. V.18. C.11. V.6. C.12.
V.28. C.11. V.5. C.12. V.13. C.25. V.26. C.12. V.21.
C.14. V.19. C.2. V.21. C.13. V.6. C.6. V.12. 13.14. C.6.
V.13. C.12. V.12. C.16. V.30.29. C.21. V.10. C.4.
V.14. C.16. V.27. C.8. V.5. C.21. V.29. C.10. V.23.
C.24. V.2. C.28. V.4. C.17. V.4. C.26. V.11. C.13. V.19.
C.11. V.18.19.21. C.6. V.18. C.14. V.14. C.13. V.2.
C.10. V.25.

Impiorum interitus.

C.1. V.27. C.2. V.22. C.18. V.3. C.29. V.6. C.11. V.12.
C.21. V.12. C.5. V.22. 23. C.12. V.3. C.22. V.5.33 C.14.
V.32.11. C.2. V.7. C.22. V.12.1. C.13. V.9. C.29. V.16.
C.51. V.9. C.23. V.20. C.26. V.27. 20. ILLU-

20 ILLUSORES. XX.

C.15. V.12. C.14. V.6. C.13. V.1. C.9. V.12. C.29.
V.8.3. C.19. V.29.

21 HYPOCRITÆ. XXI.

C.30. V.12. C.11. V.9. C.19. V.28.

22 RETRIBUTIO IN
hâc terrâ. XXII.

C.11. V.31. C.15. V.11.

23 COGITATIONES. XXIII.

C.12. V.5. C.12. V.2. C.24. V.8.9. C.14. V.22. C.5.
V.2. C.15. V.26. C.6. V.18.

LOCI POLITICI.

I PRINCIPES VEL MAGI-
stratus. 24

Loci politi-
ci in Pro-
verbiis So-
lomonis.

C.31. V.1.2.3.4.5.6.7.8.9. C.29. V.7. C.16. V.10.13.
C.17. V.7.1.2. V.25. V.3. C.8. V.15. C.24. V.11.12. C.22.
V.22.23. C.17. V.15. C.16. V.13. C.24. V.26. C.30. V.21.
Servorum dominatus.

22. C.19. V.15.

2 IRA PRINCIPIS. 25 II.

C.28. V.15. C.19. V.12. C.20. V.2. C.16. V.14.15. C.20.
V.8.

3 SUPPLICIA SUMTA DE
facinorosis. 26 III.

26. C.17. V.15. C.21. V.11. C.24. V.24.25.

4 CONSERVATIO REGNORUM. 27. IV.

C.14. V.34. C.28. V.2. C.29. V.4. C.29. V.14.
C.16. V.12. C.20. V.28. C.28. V.16. C.29. V.18. C.25. V.4.
5. C.29. V.8. C.11. V.11. C.28. V.28.
Fœdera.

C.11. V.21. C.16. V.5. C.29. V.2. C.11. V.10. C.28. V.12.

- V. 5 SUBDITI REGIS 28.
C.14. v.28. C.29. v.12.
- VI. 6 QUOMODO AGENDUM
in iudicio. 29.
C.25. v.9.10.
- VII. 7 LEGES. 30.
C.22. v.28. C.23. v.10. C.13. v.14.
- VIII. 8 RESPECTUS PERSONARUM. 31.
C.24. v.23.2. C.28. v.21. C.18. v.5.
- IX. 9 CONSILIUM, BELLUM. 32.
C.24. v.5. C.24. v.6. C.21. v.31. C.20. v.18. C.21.
v.22. C.11. v.14.
- X. 10 CORRUPTELA MUNERUM. 33.
C.17. v.8.23. C.28. v.21. C.15. v.27. C.18. v.16.
C.29. v.4. C.21. v.14.
- XI. 11 VERI ET FALSI TESTES. 34.
C.24. v.28.29. C.12. v.17. C.6. v.19. C.19. v.28.
C.21. v.28. C.25. v.18. C.19. v.5.9. C.14. v.5.25.
- XII. 12 LEGATIONES. 35.
C.25. v.13. C.3. v.17. C.26. v.6. C.10. v.26.
- XIII. 13 PONDERA ET MENSURÆ. 36.
C.11. v.1. C.16. v.11. C.20. v.10.23.
- XIV. 14 CONTRACTUS. 37.
14. C.31. v.20.
- XV. 15 SPONSIONES ET FIDEJUS-
siones. 38.
C.6. v.1.2.3.4.5. C.20. v.66. C.27. v.13. C.17.
v.18. C.11. v.15. C.22. v.26.27.
- XVI. 16 SEDITIO. 39.
C.24. v.21.22. C.17. v.26. C.31. v.3.

Loci

LOCI OECONOMICI.

I Uxor bona. 40.

c.18. v.22. c.14. v.1. c.11. v.16. c.19. v.14. c.12.

v.4.

Mulieris probæ encomium.

c.31. v.10.11.12.13.14.15.16.17.18.19.20.21.22.23.

24.25.26.27.28.29.30.31.

2 Uxor mala. 41.

c.21. v.9. & 21. v.24. c.21. v.19. c.19. v.13. & 27.

v.15.16. c.30. v.23. c.11. v.12.

3 Amor mutus conjugum. 42.

c.5. v.15.16.17.18.19.

4 Filius bonus et malus. 43.

c.10. v.1. c.23. v.15.16. c.15. v.20. c.23. v.24.25.

c.17. v.6. c.19. v.13.26.52.21. c.20. v.20. c.30. v.17.

11. c.28. v.24. c.9. v.3. c.28. v.7.

5 Educatio et castigatio liberorum. 44.

c.22. v.6. c.19. v.18.19. c.29. v.15.17. c.22. v.15.

c.23. v.13.14. c.15. v.5. c.13. v.23.

6 Obedientia parentibus præstanda. 45.

c.6. v.20.21.22.23. c.1. v.8.9. c.4. v.1.2.3.4.

c.23. v.22. c.27. v.11. c.13. v.1.

7 Indoles. 46.

c.20. v.11.

8 Servi. 47.

c.17. v.2. c.14. v.35. c.29. v.12. c.30. v.23. c.19.

v.10. c.11. v.29. c.27. v.18.

9 Labor domesticus. 48.

c.24. v.27.

Loci œconomici in
Proverbiis
Solomonis.
I.

II.

III.

IV.

V.

VI.

VII.

VIII.

IX.

X.   IO PECORA CURANDA, ET
comparanda necessaria. 49

C.27.V.23.24.25.26.27. C.12.V.10. C.15.V.6.

XI.   II DECOCTORES. 50

C.21.V.20. C.29.V.3.

XII.   12 MIGRATIONES
crebræ. 51

C.27.V.8.

XIII.   13 CONSERVATIO ET EVERGIO
domus. 52

C.12. V.12. C.22. V.33. C.2. V.7. C.24. V.3. C.15.
V.27. C.19. V.29. C.11. V.29.

LOCI ETHICI.

Loci Ethici
in Prover-
biis Solo-
monis.

I SAPIENTIA, PRUDENTIA,
calliditas. 53

I.
C.17. V.24. C.14. V.33. C.53.2. V.6. C.22. V.12. C.13.
V.20. C.17. V.16. C.23. V.23. C.18. V.15. C.14. V.6. C.20.
V.5. C.18. V.4. C.28. V.5.

Credulitas.

C.14. V.15.8. C.13. V.16. C.22. V.3. & 27. V.12. C.12.
V. 16.23. C.24. V.3. C.14. V.16. C.10. V.14. C.24.
V.32. C.15. V.14. C.16. V.16. C.13. V.15. C.19. V.8. C.16.
V.22. C.14. V.18. C.15. V.24. C.16. V.20. C.28.
V.26.

II.   2 CONSILIUM. 54

C.8. V.14. C.13. V.10. C.20. V.5. C.15. V.22. & 24.
V.6. & 20. V.18. C.12. V.5.15. C.12. V.20. C.27. V.9.
C.26. V.27. C.11. V.14.

3 STUL-

3 STULTITIA. 55 III.

C.19. V.3. C.23. V.9. C.14. V.9. C.24. V.7. C.18. V.2.
C.27. V.23. C.17. V.12. C.17. V.7. C.15. V.21. C.3. V.35.
C.21. V.26. C.26. V.4.5.

4 JUSTITIA. 56 IV.

C.14. V.34. C.10. V.2. C.11. V.4.

5 FORTITUDO ET CON-stantia. 57 V.

C.24. V.10. C.25. V.28.

Frenare affectus.

C.16. V.32. C.30. V.29.30.31.

6 TEMPERANTIA, EBRIETAS, VI.
crapula. 58

C.23. V.29.30.31.32.33.34.35. C.21. V.17. C.23. V.19.
20.21. C.20. V.1. C.28. V.7. C.31. V.4.

7 SCORTATIO. 59 VII.

26.27.28. C.31. V.31. C.22. V.14. C.29. V.3.

8 ADULTERIUM. 60 VIII.

C.2. V.16.17.18.19. C.5. V.1.2.3.4.5.6.7.8.9.10.11.

Repudiatio correctionis.

12.13.14.20.21.24.25.26.27.28.29.30.31.32.33.
34.35. C.7. V.6.7.8.9.10.11.12.13.14.15.16.17.18.19.20.
21.22.23.24.25.26.27. C.30. V.20.

9 I R A. 61

C.15. V.18. C.14. V.17. V.21. V.24. C.19.11. IX.

Patientia.

C.12. V.6. C.14. V.29. C.22. V.24. C.16. V.32.15.
V.1. C.27. V.3.

IO AMOR, ODIUM, INVIDIA. 62 X.

C.25. V.21.22. C.26. V.26. C.26. V.24. C.27. V.4.
C.23. V.6.7.8. C.14. V.30.

XI. II GAUDIUM DE ALIENIS
malis. 63.

c.24. v.17.18. c.17. v.5.

XII. 12 VINDICTA PRIVATA. 64.

13. c.20. v.22. c.24. v.29.

XIII. 13 CÆDES INJUSTÆ. 65.

c.29. v.10. c.12. v.6.11.17. c.6. v.15.

XIV. 14 CONCORDIA. 66.

c.16. v.7. c.30. v.27.

XV. 15 RIXÆ ET CONTEN-
tiones. 67.

c.3. v.30. c.20. v.3. c.25. v.8.

Lingux vitia & virtutes.

c.13. v.6. c.28. v.25. c.29. v.22. c.26. v.23.

c.27. v.17. c.16. v.28. c.18. v.1. c.10. v.12. c.26.

v.21. c.18. v.19. c.13. v.10. c.17. v.14. c.26. v.17.

c.22. v.10. c.26. v.20. c.30. v.33. c.17. v.19. c.29.

v.9. c.18. v.18.

XVI. 16 DETRACTIO. 68.

c.10. v.18. c.18. v.8. c.26. v.22. c.20. v.19. c.16.

v.18. c.11. v.13. c.6. v.19.

Maledictio.

c.26. v.2. c.30. v.10. c.22. v.10. c.26. v.20. c.25.

v.23.

XVII. 17 ADULATIO ET BLANDI-
loquentia. 69.

c.26. v.25. c.27. v.6. c.28. v.23. c.29. v.5. c.26.

v.28.

XVIII. 18 MANSUETUDO. 70.

c.25. v.15. c.15. v.1.

19 Veri-

- 19 VERITAS ET MENDACIUM. 71. XIX.
*c.12. v.19. c.26. v.28. c.22. v.22. c.6. v.17. c.13.
v.5. c.30. v.8. c.3. v.3. c.20. v.6. c.16. v.6.*
- 20 PROMISSIO VANA. 72. XX.
c.25. v.14.
- 21 MULTILOQUIUM. 73. XXI.
c.10. v.19. c.12. v.26.
- 22 PRÆCIPITANTIA. 74. XXII.
c.29. v.20. c.18. v.13. c.15. v.28. c.19. v.2.
- 23 SECRETA RETICENDA. 75. XXIII.
c.25. v.9. c.11. v.13. & 20. v.15.
- 24 UTILITAS LINGUÆ
bonæ. 76. XXIV.
*c.15. v.4. c.15. v.7. c.10. v.11.21. c.27. v.9. c.10.
v.20. c.20. v.15. c.25. v.11. c.10. v.32. c.15. v.23.*
- 25 LINGUÆ MALÆ INCOM-
moda. 77. XXV.
*c.4. v.24. c.12. v.18. c.17. v.28. c.30. v.14. c.29.
v.11. c.14. v.3. c.25. v.18.*
- 26 ELOQUENTIA. 78. XXVI.
c.16. v.23.24. c.22. v.11. c.15. v.2. c.16. v.21.
- 27 LINGUÆ BONÆ ET MALÆ
præmia & pœnæ. 79. XXVII.
*c.13. v.2. c.18. v.20. c.12. v.14. c.18. v.21. c.13.
v.3. c.10. v.8. c.18. v.7. c.10. v.13. c.22. v.23. c.17.
v.10. c.10. v.14. c.12. v.13.*
- 28 LABOR ET PIGRITIA. 80. XXVIII.
*c.6. v.6.7.8.9.10.11. c.19. v.13. c.16. v.26. c.8.
v.9. c.24. v.30.31.32.33.34. c.20. v.13. c.15. v.19.
c.22. v.13. c.26. v.13.14.15.16. c.19. v.24. c.20. v.4.*

C.21. V.24. C.13. V.4. C.31. V.13. C.10. V.5. C.12. V.11.
C.14. V.23. C.28. V.19. C.30. V.24.25. C.22. V.29. C.14.
V.4.

XXIX.   29 MISERICORDIA ET LIBE-
ralitas. 81

C.3. V.3.4.9.10.27.28. C.11. V.17. C.21. V.13. C.11.
V.24.25.27. C.16. V.6. C.14. V.21. C.28. V.27. C.19.
V.17. C.5. V.15. C.21. V.21. C.20. V.6. C.22. V.9. C.20.
V.28. C.31. V.20.

XXX.   30 AVARITIA. 82

C.27. V.20. C.1. V.19. C.15. V.27. C.11. V.26. C.28.
V.16. C.21. V.26. C.30. V.15.16. C.23. V.6. C.24. V.15.
16. C.29. V.24.

Furtum.

C.24. V.2. C.6. V.30. C.28. V.24.

XXXI.   31 HUMILITAS ET SUPERBIA. 83

C.25. V.6. C.6. V.7. C.30. V.13. C.29. V.23. C.11.
V.2. C.6. V.17. C.18. V.12. C.16. V.18. C.30. V.32. C.21.
V.4. C.13. V.10. C.15. V.25. C.3. V.5. C.3. V.7. C.14.
V.12. C.6. V.25. C.21. V.2. C.16. V.2. C.12. V.15. C.16.
V.5. C.22. V.4. C.16. V.12. C.15. V.34. C.16. V.19.34.
C.13. V.10. C.10. V.10. C.17. V.19. C.28. V.26.

XXXII.   32 CONTEMPTUS. 84

C.13. V.13.

XXXIII.   33 SECURITAS. 85

C.17. V.1.

XXXIII.   34 CORRECTIO. 86

C.17. V.10. C.3. V.11.12. C.19. V.20. C.25. V.12. C.27.
V.5.6. C.4. V.13. C.10. V.17.

Repudiatio castigationis.

C.12. V.1. C.15. V.32. C.5. V.12. C.15. V.10. C.29.
V.15.

DE VAR. PHILOS. SECT. 83

v.15.19. c.26. v.3. c.22. v.15. c.10. v.25. c.15. v.33.
c.13. v.18. c.28. v.23. c.29. v.1. c.9. v.7.8.9. c.4.
v.13. c.18. v.17. c.10. v.13. c.20. v.30. c.17. v.11.

35 MODERATIO. 87

XXXV.

c.25. v.16. c.4. v.27. c.30. v.36. c.25. v.27.
c.27. v.7.

36 CUSTODIENDA SUNT
membra nostra. 88

XXXVI.

c.42. v.1.25.26.

37 AMICITIA. 89

XXXVII.

c.11. v.12. c.17. v.17. c.19. v.6. c.3. v.29. c.18.
v.24. c.23. v.1. c.27. v.10. c.21. v.10. c.19. v.4. c.
14. v.20. c.17. v.9. c.25. v.17.

LOCI MISCELLANEI.

I CONJUNCTIO CUM BONIS
& malis.

Locimiscel-
lanci in Pro-
verbiis
Solomonis.

I.

c.1. v.10.11.12.13.14.15.16.17.18.19. c.29. v.27.
c.28. v.19. c.23. v.17.18. c.14. v.7. c.4. v.24.13.14.
15. c.24. v.1.

Felicitas impiorum.

2.19.20. c.3. v.31.32. c.12. v.11. c.22. v.24.25.
c.13. v.20.

2 DIVITIÆ JUSTÆ ET
injustæ. 61

II.

c.10. v.22. c.14. v.24. c.21. v.5. c.13. v.22. c.22.
v.7. c.19. v.4. c.13. v.8. c.18. v.11. c.10. v.15. c.27.
v.4. c.11. v.16. c.27. v.24. c.23. v.4.5. c.28. v.20.
c.28. v.22. c.20. v.21. c.21. v.6. c.10. v.2. c.22.
v.16. c.21. v.7.

F 2

Rapina, dolus.

*C.11. v.4. C.13. v.11. C.12. v.27. C.10. v.4. C.12.
v.24. C.28. v.8.*

Usura & fœnus.

C.26. v.18.19. C.17. v.20.

III.

3 PAUPERITAS. 92.

*C.28. v.3.19. C.30. v.7.8.9. C.24. v.30. C.23. v.21.
C.10. v.3. C.21. v.17. C.6. v.11. C.22. v.2. C.29. v.13.
C.14. v.20. C.31. v.4.*

Bona conscientia.

*C.15. v.15. C.22. v.22. C.19. v.15. C.28. v.11. C.20.
v.13. C.13. v.7.*

IV.

4 OPES MEDIOCRES
justè collectæ. 93.

C.15. v.16. C.17. v.1. C.15. v.17. C.16. v.8.

V.

5. COMPARTIO DIVITUM ET
pauperum. 94.

*C.19. v.22. C.12. v.26. C.28. v.6. C.19. v.1.7. C.18.
v.23. C.17. v.5. C.11. v.18. C.14. v.31.*

VI.

6 PUPILLI, VIDUÆ. 95.

C.31. v.9. C.23. v.10.11. C.15. v.25.

VII.

7 NOBILITAS. 96.

C.12. v.9.

VIII.

8 FORMA ET FAVOR. 97.

*C.31. v.30. C.21. v.22. C.22. v.1. C.10. v.7. C.22.
v.1.*

IX.

9 LAUS. 98.

*C.27. v.14. C.28. v.4. C.27. v.2. C.22. v.8. C.27.
v.21.*

IO SENE-

IO SENECTUS, JUVENTUS. 99. X.
 c.16. v.31. c.20. v.29.

II AFFECTUS, TIMOR. 100. XI.
 c.3. v.24. c.10. v.24. c.28. v.1.
 Conscientia mala.

c.29. v.25.
 12 TRISTITIA. 101. XII.
 c.12. v.25. c.14. v.13. c.17. v.22. c.14. v.10. c.18.
 v.14. c.15. v.13. c.15. v.15.

13 NON CONGRUENTIA. 102. XIII.
 c.25. v.20. c.26. v.9. c.19. v.10. c.26. v.7.8.1.
 c.17. v.7.

14 NUNCIMUM. 103. XIV.
 c.15. v.30. c.25. v.25.

Tales sunt tituli Proverbiorum Salomonis. Physica illius opera ad nos non sunt transmissa.

Novum Testamentum quod attinet, ibi Philosophiæ Christianæ vestigia in N.T. continentur multa historica, ethica, œconomica, quinimò quædam physica, & alia similia, quæ faciunt ad liberalem eruditionem. *Quamvis enim hic non sit scopus S.S. literarum, ut inde discamus philosophari: nihilominus tamen ex hætenus commemoratis evincitur, sanctos Dei viros non fuisse alienos & remotos à studio liberalioris doctrinæ. Id quod erat probandum.*

Sequitur, ut ostendam, quæ reliqua hodie Philosophiæ ratio apud hodiernos Judæos. Quatuor classes hodiernorum Dd. Judæorum. sint priscorum Hebræorum monumenta apud modernos doctores Hebræos. Moderni autem Hebræorum Doctores sunt vel Targumici, vel Talmudistæ, vel Cabbalistæ, vel Medici.

I.
Targumi-
stæ.

Targumici sunt, qui explicant sacras literas adhibito Targum Hierosolymitano, itemq; Babylonico. *Hi multa habent, quæ faciunt ad explicationem rerum naturalium, quæ occurrunt in V.T. ut sunt ovis, serpens, aquila. Vide Benedict. Ariam Montanum in appendicib. operis regii.*

II.
Talmudi-
stæ.

Talmudistæ sunt Rabbinî, qui Talmud explicant; *ubi continentur multa ritualia, multa etiam physica. Illa partim vera, partim falsa, partim ridicula sunt. Hæc maximam partem vera.*

III.
Cabbalistsæ.

Cabbalistsæ sunt, qui altiùs assurgunt quàm Talmudistæ. *Est autem duplex Cabbala. Una de Bereschith, Cosmologia quedam seu Physiologia. Altera de Mercana, ut vocant, plena superstitionum, de nominibus Dei & Angelorum. Prior illa est satis proba, in quâ sunt quinquaginta portæ lucis, sive intelligentiæ, quas iterum examinant per arborem decem סְוֵרִיפַת, numerationum, & triginta duas semitas sapientiæ, itemque per tres מִידוֹת, proprietates. Vide Reuchlini libros de Cabbalâ, Petrum Gregoriû Tholoz. in comment. in prologem, art. mirab. cap. 7. Paulum Principem de la scala & Hun in libris miscellaneorû, itemq; de causis & successibus rerû. Prætereo Logicam, Mathematicam, Metaphysicam, & similia Hebræorum monumenta, quorum terminos collegit Genebrardus in isagoga ad legenda & intelligenda Hebræorum, & reliquorum orientalium sine punctis scripta.*

Medici deniq; apud Hebræos sunt quamplurimi, qui habent non pœnitenda remedia.

Ecce

Ecce quàm divites sunt philosophi Hebræi moderni, qui indubiè quædam à priscis illis Hebræis habent quamvis non ita pura.

Testor prætereà Græcos & Latinos, qui ipsi perhibent, se ab Orientalibus quamplurima precariò quasi accepisse. Eccui enim dubium est, quin Macedonum ille rex, & everfor Asiæ, Alexander, Chaldaeorum, Medorum & Persarum monumenta conquisierit, quæ ejus præceptor Aristoteles (qui pri-
mus Athenis privatam Bibliothecam ex omni genere librorum instruxisse fertur) suppressis authorum nominibus, quasi mercem interpolatam in proprios usus convertit? Unde enim uni homini tanta rerum omnium cognitio, nisi ex veterum Judæorum & Chaldaeorum, & similium monumentis, quæ Metaphysicam, Mathematicam, Physicam, Politicam, Logicam denique continebant, atque conservabant? Cui quidem non meæ tantùm, sed & aliquammultorum sententiæ plenissimam adstruit fidem Clearchus, Aristotelicæ sectæ non ignobilis
alumnus. In libro siquidem de somno memoriæ prodidit; quòd quum Aristoteles disceptaret cum Hyperochide, dixerit: Judæus erat, qui ab altioribus Asiæ locis, ad maritimas Asiæ civitates descendens, & linguâ & animo Græcus fuit. Quumq; accidisset, ut eo tempore nos quoq; in maritimis Asiæ locis versaremur, philosophiæ amore ad nos sponte venit, qui multò plura nobis attulit, quàm acceperit. Hæc pro Judæis Clearchus. Pro Chaldæis verò Plato, quavis Græcus, tamè erga eos, per quos profecerat, magis gratus, quàm Aristoteles, scriptis mandare in Alcibiade non

Aristoteles
unde tot
rerum scien-
tiam hause-
rit?

Clearchus
pro Judæis
loquitur.

Plato pro
Chaldæis
loquitur.

erubuit, magiam Zoroastris nihil aliud esse, quàm divini cultus scientiam, quâ filios Persarum reges erudiebant, ut ad exemplar mundanæ Reip. suam ipsi regere remp. addiscerent. Idem in Epimonide Syris & Ægyptiis propter æstivi temporis in utraq; regione serenitatem, ubi stellæ omnes clarè cernuntur, semper Astrologiæ tribuit inventionem, Syrumq; quempiam authorem nominum fuisse perhibet. Ægyptios quoq; præclaros fuisse philosophos, author est sanctus Stephanus Act. 7. v. 22. ubi ait, Mosen institutum fuisse omni sapientiâ Ægyptiorum. Id ipsum testatur Arist. I. Metaph. Manet igitur, Græcos illos, putà Pythagoram, Democritum, Apollonium, Tyaneum, Indorum quoq; Gymnosophistas & Brachmanes olim se contulisse ad Sapientes Orientales, Hebræos scilicet, Chaldaeos & Ægyptios. Prætereà Chaldaei & Hebræi etiam oraculo Delphico habiti sunt sapientissimi.

Μῆνοι χαλδαῖοι σοφίην λάχον, οἱ δ' ἄρ' ἑβραῖοι
 Αὐτογένητον ἀνακτα σεβαζόμενοι θεὸν αἰγυῶς.

Chaldæi sapiunt soli, tum numen Hebræi
 Ingenitum, regemq; pio venerantur honore.

Peucerus tamen de divinat. generibus putat has fuisse diabolicas ironias. Quicquid hujus sit, relinquatur, illos fuisse addictos philosophiæ: quamvis tractu temporis in eminentiam sapientiam degenerarint. Et si autem optandum foret, Hebræorum philosophiam ad nos delatam esse; habemus tamen nihilominus illorum philosophiæ rudera, ut ita dicam, per manus nobis tradita. Ab Hebræis enim philosophia ad filios Hebræorum, Chaldaeos, ab his ad vicinos Assyrios, & Ægyptios: inde ad Græcos pervenit, à

Græcis

Rudera phi-
 losophiæ
 Hebræo-
 rum etiam
 hodie ex-
 tant.

Græcis ad Latinos & ad nos demum. Neq; enim putandum est, aliam fuisse veritatem apud orientales priscos, quàm hodie est. Nam verum vero consonat, ut habet dictum primi philosophi. Verùm enim verò tam altas radices in cordibus Græcorum egerat ambitio, ut primorum monumenta postremi semper conati sint intervertere, atq; prorsus delere, quò faciliùs proprii nominis famam fumumve, deleta priorum memoriâ, ad posteritatẽ propagarent. Non secus atq; in imitatione novi alicujus principis fieri cernimus, undiq; scilicet alterius mortui principis numismata colligi atq; corradi, ut illis demum in fornace simul conflatis, postmodum singulatim inauguratei principis nomine obsignentur, expressamq; ipsius imaginem referant, & symbolum. Hoc modo factum est, ut quæcunq; ambitiosi Græci de rebus divinis & humanis, cœlestibus & terrenis, à veteribus Judæis & Chaldæis didicerant, partim in fabulas & prodigiosa quædam commenta subdolo ingenio commutarint, ne ab aliis vicinis populis ingratitude & turpissimi furti crimine convicti, quasi graculi quidam cæterarum avium plumis exuti exhiberentur & exploderentur, partim aliâ methodo proposuerunt, suppressis nominibus. Unde apparet, verissimum esse illud, quod Clemens Alexandrinus in Stromatis, Eusebius in libris de præparatione Evangelicâ, Atticus Platonius, Aristobulus, multiq; authores gravissimi probant: Gentiles videlicet, ut Ægyptios, Persas, Indos, Arabas, ab Hebræis & Chaldæis, Græcos ab illis omnibus, veteresq; tam Gallos quàm Hetruscos populos à Græcis, si quæ habuerunt, vel de rerum naturalium causis egregia dogmata, vel de religione mysteria, usurpasse.

Græcorum
ingeniosa
superbia.

Atq; hi sunt authores & cultores philosophiæ Orientales, iique cùm sacri, Hebræi scilicet, tùm profani, Chaldæi, Magi Persarum, Gymnosophistæ & Brachmanes Indorum, de quibus Strabo lib. 15. & Bardefanes Babylonius; Sacerdotes denique Ægyptiorum: sequuntur Occidentales, iique tùm Græci, tùm Latini. Nihil enim hîc attinet dicere de philosophis Gallia, qui Druides appellantur.

Græcorū phi-
losophorū
catalogus
κεφαλαίω-
δης.

Fabulæ poë-
tarum quæ
enarrandæ?

Septem
Græciæ sa-
pientes.

Græci philosophiæ inventores & cultores fuerunt veteres tùm poëtæ, tùm philosophi. Poëtæ fuerunt Linus, Orpheus, Musæus, Homerus, Hesiodus, &c. qui odas & hymnos cecinerunt, cùm dulces, tùm sapienter conscriptos. Hi involucris fabularum quamplurima texerunt scitu digna. Proinde illorum fabulæ enarrandæ sunt physicè, ethicè, politicè; ut ostendit Natalis Comes in suâ Mythologiâ. Priscos illos poëtas indubiè imitati sunt Talmudistæ, qui multa habent fabulosa, si ῥητὸν spectes; at si διάνοιαν & ἐπιμύθειον, innumera ista pallio poëtico tecta sunt arcana de rerum naturis. Eam ob causam poëmata olim magno erant in honore. Et Plato, in Lyfide scribit, poëtas fuisse veteribus instar patrum & ducum sapientiæ. Unde à quibusdam salutantur ethnico-rum hierophantæ.

Post veteres illos poëtas effloruerunt septem sapientes, eorumq; discipuli, à quibus ortæ duæ sectæ & scholæ, Italica, à Pythagorâ, primo nominis philosophici inventore constituta, & Mathematicis maximè dedita: & Ionica à Thalete Milesio, Sapientum

uno

uno incepta, Physicis Astronomicisq; inprimis gaudens, quæ deinde per & post Socrâtem, in utramque partem disputantem, physicaq; studia in Ethica permutantem, in duas hasce præcipuas sectas (Cynicâ & Epicurêâ subito sublatis) Academicam Platonis, & Stoicam Zenonis est divisa: ex quibus Academica Peripateticam ab Aristotele Platonis discipulo ortam genuit: Stoïca verò jamdiu ferè evanuit.

Latini philosophi præteritis poëtis fuerunt partim Academici, partim Stoïci.

Latini philosophia sectarii.

In Academicis præcipuus fuit Cicero. Stoïci Cato & Seneca, aliiq; , *de quibus agimus in nostrâ philosophiâ veterum & recentiorum; ubi modum docendi, qui inde ab Adamo, ad hæc nostra tempora apud singulas obtinuit sectas, percensemus.*

Tractatus authoris de philosophiâ veterum & recentiorum.

Sequuntur sectæ philosophorum recentiores. Philosophi recentiores sunt Christiani illi, qui post Christum floruerunt.

Philosophi recentiores sunt

Suntq; , vel minùs, vel magis recentes.

Minùs recentes sunt Patres Ecclesiastici, & Doctores Scholastici.

Patres Ecclesiastici sunt vel Græci, vel Latini, qui Christianam philosophiam adversus Gentiles asseruerunt, ejusq; usum in Ecclesiâ monstrârunt. Tales sunt cum primis, Damascenus, Chrysofomus, Augustinus, Justinus Martyr & philosophus, Irenæus, Lactantius, Clemens Alexandrinus, Tertulianus.

I. Patres Ecclesiastici.

Horum duas classes constituimus. Prima est eorum, qui inde à temporibus Apostolorum ad concilium usq; Nicenum floruerunt: secunda eorum, qui inde à concilio Niceno usq; ad Scholasticos. Vide medullam Patrum Dn. Abrahami Sculteti.

I I.
Doctores
Scholastici,
quorum
tres sunt
ætates.

Scholastici Doctores sunt, qui in Scholis philosophiam docuerunt.

Tres sunt illorum ætates. Prima seu vetus ætas duravit ab anno Christi 1020. usq; ad 1220. Media Scholastica cœpit ab Alberto Magno, anno Domini 1220. & duravit usq; ad Durandum de sancto Porciano, qui vixit anno Domini 1330. Nova seu ultima Scholastica cœpit post Durandum, anno Domini 1330, & propagata est usq; ad annum 1514. Vide Lambertum Danæum super lib. i. magistri sentent.

III.
Tres sectæ
hodie vi-
gentes.

Philosophi magis recentes sunt vel Aristotelis sectatores, vel Lulli, vel Rami. Hæ enim tres sectæ hodie in Scholis vigent.

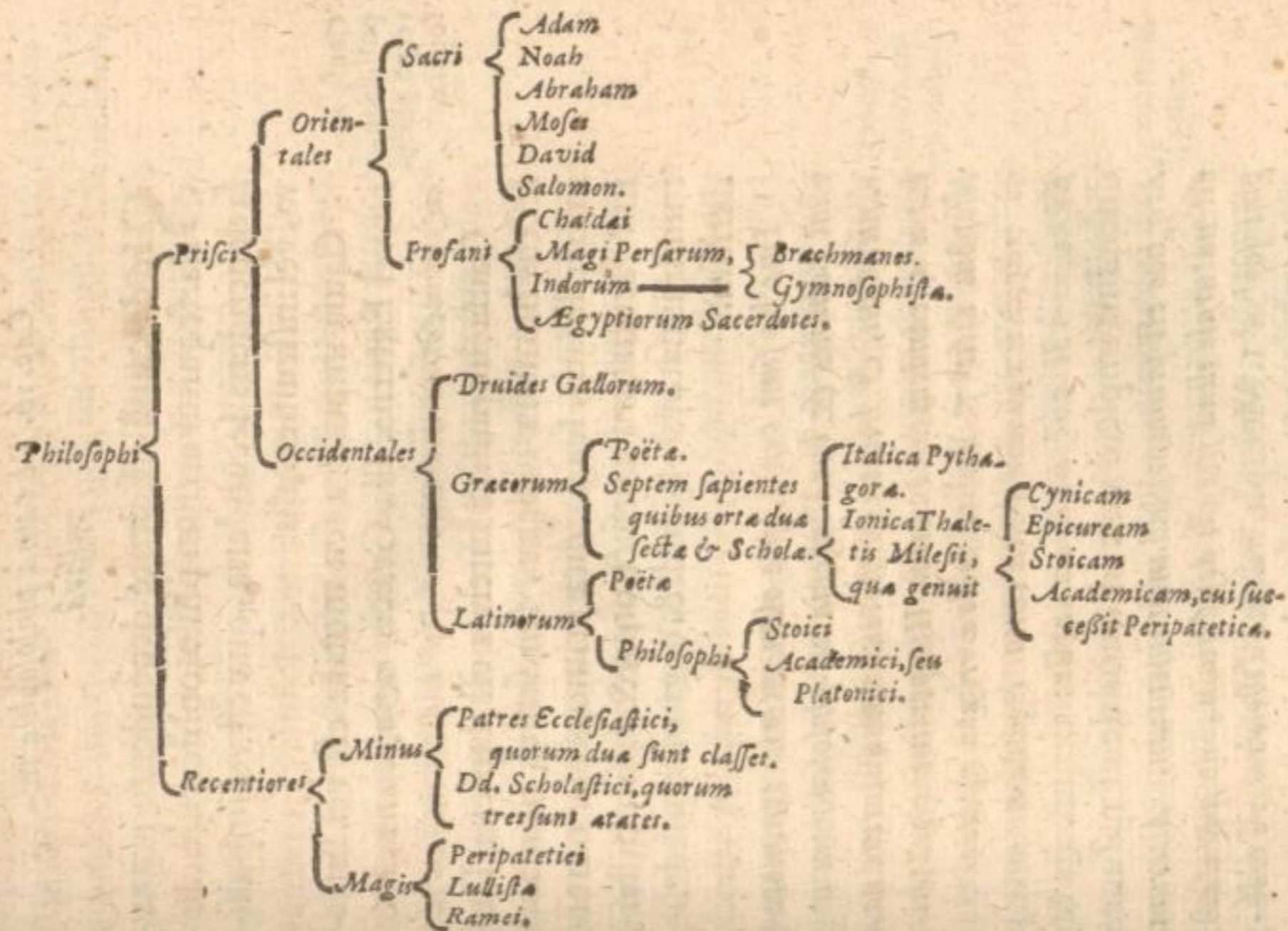
Atq; hæc dicta sunt de philosophiæ inventoribus & propagatoribus, de quorum lectione infrà in Methodicâ, seu Canonicâ nostrâ regulas videre

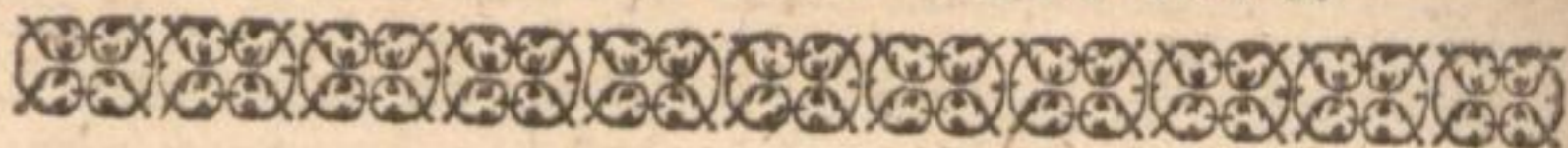
licet. Quæ hæctenus dicta sunt, quodam

ἀποχρηματισμῶν conabor

adumbrare.

Philo-

Cap. 16. De causâ philosophiæ impulsivâ.

Sic de causâ efficiente dependente primaria: sequitur artium philosophicarum causa dependens secundaria, quæ est vel impulsiva, vel instrumentalis.

Causa impulsiva interna philosophiæ,

Causa impulsiva seu motiva est vel Interna, vel Externa. Illa Græcis *ωρηγυμένη*, hæc *ωρηγυταρκτηκή* dicitur.

Causa impulsiva interna est duplex; Defectus humanæ naturæ, seu sensus humanæ imbecillitatis, seu perditæ primogeniæ omnium facultatum perfectionis, & Insitum hominibus naturale sciendi & cognoscendi desiderium.

Due hæ sunt causæ, quæ olim internè commoverunt homines & bona ingenia ad philosophiam inveniendam, & hodie commovent non distortas naturas ad eandem discendam. Huc pertinet quod philosophus dicit 7. Polit. πᾶσα τέχνη καὶ παιδεία τὸ παραλειπόμενον (ita enim legendum puto) βέλεται τῆς φύσεως ἀναπληρῆν: omnis ars & disciplina implere vult id quod deest naturæ. Atq; hoc est primum illud incitamentum. Alterum est naturale illud sciendi desiderium, de quo idem philosophus 1. Metaph. πάντες ἄνθρωποι τῶ εἰδέναι ὀρέγονται φύσει: omnes homines scire per naturam desiderant. Quod est tanquam honorarium totius philosophiæ exordium d.l. Eâdem de re copiosè tractat Cicero l. 2. & 5. de Finibus. Appetit

petit autem homo scientiam duplici appetitu, innato & elicitu. Fonseca in. 1. Metaph. cap. 1. q. 1. Appetitus innatus est inclinatio ab auctore naturæ indita, quâ unaquæque res absque ullâ præviâ cognitione suâ in bonum propensa est. Appetitus elicited est actus appetendi, quo res cognitionis particeps, præviâ aliquâ cognitione suâ fertur in bonum, sive tale sit κατ' ἀλήθειαν, sive κατὰ δόξαν. Utroque modo homo appetit scientiam. Innato quidem: quia intellectus noster est naturaliter imperfectus, & ex se est veluti tabula, in quâ nihil est depictum (exceptis principis) & perinde se habet ad notitias rerum, ut materia ad formas. Arist. 1. 3. de anima cap. 4. tex. 14. Id autem quod naturaliter imperfectum est, naturaliter appetit perfectionem. Quum igitur scientia perficiat intellectum, utique intellectus appetit scientiam innato appetitu. Elicito verò: quia quò magis homo cognovit, eo magis cognoscere cupit. Id intelligendum est sublati impedimentis, quæ sunt vel res externæ, vel languor & molestia corporis, vel pravi animi affectus. Ita in monachis, quos vocant fratres ignorantia, est pravus animi affectus. Illi nihil scire volunt præter Christum, Mariam & Franciscum: quæ ignorantia est affectata, & prave dispositionis. Ignorantiam enim duplicem facit philosoph. 1. post. c. 12. Aliam puræ negationis, qualis est in pueris & idiotis: aliam prave dispositionis, qualis est in Sophistis, qui simulant se scire, quum nil sciant omnino. Prætereà quòd non omnes homines ipso facto (ut loquuntur) appetunt scientiã, non de fine, sed de mediis

Appetitus
est Innatus
vel Elicitus.

Bonum du-
plex.

Impedi-
menta co-
gnitionis.

Ignorantia
duplex.

diis intelligendum. Omnes appetunt finem, ceu bonum: at non omnes appetunt pariter media, quæ ad finem. Et ut maximè concedatur in hoc vel illo non esse discendi cupiditatem; quid inde? Nam pauca individua, eaq; cyclopica, non præjudicant toti speciei. Fonseca d.l. & Keck præcog. philosoph. l. 1. c. 3.

Causa impulsiva externa philosophiæ.
Admirationis vis.
Admiratio fit variis de causis.

Causa impulsiva externa est rerum in mundo admirabilium pulchritudo. Rectè dicit philosophus: Admiratio est philosophiæ veluti anima. Admirationem illam parit ignoratio causarum, vel certè ignoratio cohesionis causarum cum effectu. Scal. exerc. 1. s. 1. Nam interdum admiramur effectum, quia ignoramus causam: ut, quare galli obtutum exhorrescat leo: suis stridorem elephas, ut ajunt: magnes trahat ferrum: brassica adversetur viti: magnes moveatur ad polum Arcticum. Interdum admiramur, quia causa quidem non latet nos, sed cause cohesio cum effectu: veluti cum motu liquefit plumbum: liquefactionis causam, motum esse manifestum est. Non enim liquefit, nisi moveatur. An verò ea causa sit immediata: h. e. an protinus per se cohereat cum effectu, nondum compertum habemus. Iccircò porrò quærimus; sitne attritio aëris, quæ illo in motu fit: an ne ea quidem proxima, sed attenuatio: quæ transferatur aëris natura ad naturam ignis. Causam veram cognitam mens nostra acquiescit, nec amplius miratur effectum. Sedari autem non potest, quamdiu causam ignorat, & iccirco cupit istam tristitiam excutere, quæ ex ignoratione causarum oritur, & admirationis affectum includit. Qui enim admiratur, ait Aristoteles 1. Metaph. c. 2. ignorasse existimandus est. Quapropter cum excellentia ingenia

genia

genia suspendi nolint, & ignorantiam atq; tristitiam
ferre nequeant ex causarum ignoratione ortam, ne-
cessariò commoventur ad investigandas causas rerum,
atq; adeò ad constituendam aut discendam philoso-
phiam, quæ causarum magistra est. Id quod Aristo-
teles sapienter docuit d. l. Διὰ γὰρ τὸ θαυμάζειν οἱ
ἄνθρωποι καὶ νῦν, καὶ τὸ πρῶτον ἤρξαντο φιλοσο-
φεῖν: i. e. ut vertit Petrus Fonseca (cujus versio
tam clara est, ut possit esse vice commentarii) Ete-
nim propter admirationem & nunc & olim
cœperunt homines philosophari. Et paulò
post: ὁ ἀπορῶν καὶ θαυμάζων, οἶεται ἄγνοεῖν: qui
dubitat & admiratur, planè se ignorare existi-
mat. Et paulò post: διὰ τὸ φεύγειν τὴν ἀγνοίαν
ἐφιλοσόφησαν: ut ignorationē fugerent, philo-
sophati sunt. Et Pythagoras interrogatus, quis esset
philosophiæ finis, respondit: Nihil admirari: quasi
diceret, in eo potissimùm philosophum differre à ple-
be, quòd hæc perpetuò suspendatur admiratione effe-
ctuū in natura, quorum causas ignorat; ille verò eos-
dem effectus intueatur & consideret cum quâdam
letitiâ & voluptate; utpote qui causas habeat per-
spectas. Hanc Pythagoræ sapientissimam sententiam
Horatius expressit, ita canens:

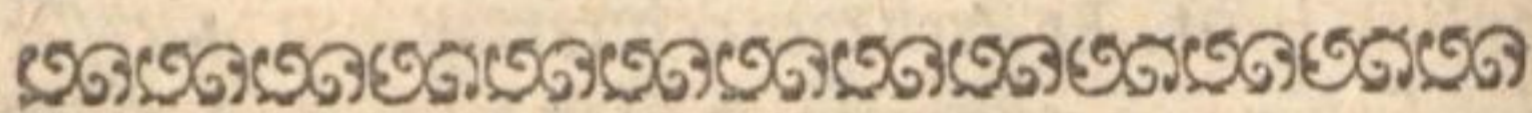
Nil admirari propè res est una Numici,
Solaq; quæ possit facere & servare beatum.

Et Socrates apud Platonem collaudat Theætetum:
in Theæteto, seu de scientiâ. Theodætus, in-
quit Socrates, ô amice, non malè de tuo ingenio
conjectasse videtur. Maximè enim philoso-
phis hoc usu venit, ut admirentur. Et qui
Irim, Thaumantis, quasi admirationis filiam

Fonseca o-
ptimè ver-
tit Aristo-
telis Meta-
physicam.

Cur homi-
nes philoso-
phari cœpe-
rint.

esse tradidit, non absurdè originem ejus explicavit. *Et eodem in loco: Tum demum, inquit, philosophia perfecta erit, cum omni admiratione deposita perfectam causarum notitiam complectetur. Itaque causa, ob quam philosophari coeperunt, ipsumque philosophia stadium ad altissimarum usque causarum inquisitionem persecuti sunt, fuit admiratio, quæ nata est ex ignorantia earum causarum, quarum effecta nota erant. Cum enim principio minus difficilia quadam mirarentur homines, eorumque causis inventis, difficilioribus questionibus explicandis operam darent, eò tandem progressi sunt, ut summas rerum causas inquirerent, à quibus totum universum pendet.* Fonseca in 1. Metaph. cap. 2. q. 5. Keckerm. l. 1. præcog. philos. cap. 4.

Cap. 17. De principio philosophiæ instrumentali.

Causa instrumentalis philosophiæ.

Sic de causis impulsivis philosophiæ; instrumentalis causa est primò vel interna, vel externa.

Interna instrumenta philosophiæ sunt principia, tum naturalia, tum habitualia.

Principia naturalia sunt vel prima, vel à primis orta.

Naturalia prima sunt sensus: *in quibus excellent visus & auditus.*

A primis orta sunt Observatio, Experientia, & Inductio.

Observatio est eorum quæ sensu percepta sunt, notatio: *Græcè isosiã.* Arist. 2. post. cap. ult. Ex-

Experientia est plurium observationum collectio, & ad certum usum applicatio. Arist. d.l. & 1. Metaph. c. 1.

Inductio est mentis actio, quâ ex plurium observationum & experientiarum collectione universalis conclusio in intellectu efformatur, & veluti regula quaedam extruitur. Arist. 2. post. cap. ult. & 1. Metaph. c. 1. Keckerm. præcog. philos. l. 1. c. 3.

Sed de his instrumentis naturalibus infra agemus copiosius. Hic consideramus ceu principia essendi: infra considerabimus ut principia cognoscendi. Hac enim est principalis nostra, ut loquuntur, intentio, principia cognoscendi fusiùs persequi.

Instrumenta habitualia sunt: Attentio, Lectio, Selectio, Exercitatio. Petrus Titus, *carum mihi nomen*, in libro Naturæ pag. II.

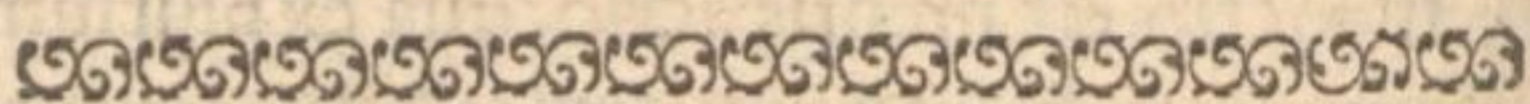
Externa instrumenta sunt tum personalia, tum realia.

Personalia sunt Magistri, iiq; vivi, præceptores dicti, vel muti, dicti auctores, iiq; tum veteres rerum inventores, tum recentes inventorum completores, & ad genium nostrum accommodatores. Titus d. l. *De iis infra agemus in Canonicâ.*

Realia sunt, tum Artes instrumentariæ, Logica, Rhetorica, Grammatica, (*de quibus infra in Technologiâ*) tum Bona utilia, seu corporis & fortunæ, omnium rerum accipiendarum nervi, tum circumstantiæ loci & temporis.

Loca hæc talia vel Domestica, vel Extera, unde peregrinatio.

Tempus vel matutinum, vel pomeridianum, vel vespertinum. *De quibus infra in Canonica.*

Cap. 18. *De principio disciplinarum philosophicarum finali.*

EXplicatum est principium disciplinarum efficiens: sequitur earundem principium finale, seu finis.

Finis philosophiæ est, cujus gratiâ illa inventa est.

Estq; vel generalis, vel specialis.

Generalis est vel architectonicus, vel subordinatus.

Finis architectonicus.

Architectonicus est gloria Dei. *Quamvis enim gentiles philosophi hunc finem directè non intenderint; indirectè tamen hoc fecerunt. Hic ergo consideretur, ethnicos à prima causa fuisse directos; ita ut promoverint gloriam Dei, sicut etiam impii quandoq; faciunt. Nam nil tale cogitantes, gloriam Dei utcunq; illustrarunt apud alios. Quid? Gloria Dei semper manet summus finis, sive nos illum finem intendamus, sive non. Non enim quæritur, quid fiat, sed quid fieri debeat.*

Finis subordinatus.

Subordinatus finis, est salus ipsius hominis, eaq; tum temporalis, tum æterna.

Æterna salus dicitur finis philosophiæ, non quòd per philosophiam assequamur vitam æternam: sed quia hic finis secundùm gloriam Dei debet esse mensura studii philosophici.

Finis specialis.

Specialis philosophiæ finis est iterum duplex:

plex:

plex: alius scilicet est philosophiæ latè, prout à nobis hîc consideratur, acceptæ, alius philosophiæ strictè considerata, quatenus contradistinguitur Theologiæ, Jurisprudentiæ, & Medicinæ.

Intelligimus hîc finē ξ , cujus nempe gratiâ res est; Finis est non ω , cui, qui cum subjecto, cui philosophia destinata ξ vel ω . est, incidit. Neq; etiâ hoc agimus, ut omnes fines, minùs principales scilicet, accumulemus. Id nobis cordi & curæ est, ut fines philosophiæ principales (illi enim certi sunt, & quia certi, brevibus comprehendere præceptis possunt) colligamus. His enim probè intellectis, fines illi minùs principales ultrò sese dabunt, utpote qui à principalibus necessariò dependent. Prætereà hîc non intelligimus finem executionis, quem vocat Thomas, sed intentionis. Ille enim rectè in effectis, hic Finis executionis, & intentionis. in causis numeratur.

Itaq; finis philosophiæ latè acceptæ est instaurationis imaginis divinæ in homine. Instaurationis ista est perfectio mentis, & orationis.

Duo sunt, quæ Homerus in Ulyssæ commendat, Duo eruditionis scopi. $\sigma\omega\acute{\nu}\epsilon\sigma\iota\nu$ & $\delta\omega\acute{\alpha}\mu\iota\nu$ ἐρμηνεύειν. Sic enim de illo canit:

Σοὶ δ' ἐνὶ μὲν μορφῇ ἐπέων, ἐνὶ σοὶ φρένες ἐθ' λάϊς:
Mente vales, juncta est facundis gratia dictis.

Hi nempe sunt, in quovis studio, totius eruditionis duo scopi, ad quos collineare debemus, rerum nempe præclararum notitia, & cognitarum elocutio. Quæ utraq; liberalis institutionis meta etiam constituitur Thucydides, sapientissimus Græciæ scriptor. apud Thucydidem sapientissimum Græciæ scriptorem l. 2. nempe γινῶναι τὰ δέοντα καὶ ἐρμηνεύειν ταῦτα: ut cognoscamus, quæ scitu digna & necess-

Disciplina
explicant
vel Res, tum
theoreticas,
tum practi-
cas:
vel modū,
ut Logica:
vel verba,
ratione si-
gnificatio-
nis & adsi-
gnificatio-
nis.

saria sunt, atq; eadem sermone interpretemur.
Ac res quidē ipsas, quæ vel ad contemplationem tan-
tūm, vel ad vitam & mores pertinent, tum philoso-
phia (strictè accepto vocabulo) tradit, tum tres sum-
mæ istæ, quas ita vocamus, facultates, mentem nem-
pe regente & ducente arte Logicâ, ut explicatè, &
verè, & methodicè singula possit comprehendere. Ser-
monem verò in nobis natura format & consuetudo, si
vernaculus sit; sin peregrinus, Lexica: sed ita solūm
format, ut ipsorum vocabulorum significationes (quæ
illorum sunt formæ) explicet: Grammatica ita for-
mat, ut tradat ad significationes puras: Rhetorica ita,
ut tradat ad significationes ornatas; ut dicetur paulò
post: ut verò perspicua sit oratio & ambiguitatis ex-
pers, utq; mentem distinctè & ordine doceat, Logica
iterum efficit, quæ ut mentem ipsam, ita quoq; oratio-
nem gubernat, quatenus ea rationis est imago & cha-
racter. Sed cum in homine non sola mens habitet &
ratio, sed & voluntas & effectus: iccirco non tantūm
rationis imago est oratio, sed & interpretes & nuncia,
vector & internūcius voluntatis, & affectuū regina,
quæ in omnem partem sciat vel concitare animum, si
opus sit, vel blandè leniterq; ducere ac demulcere, ut
non immeritò flexanimam Suadam veteres dixe-
runt. Quatenus ergo cor hominis tangit & afficit ora-
tio, quatenus animū vel impellit, vel pellicit ad quid-
vis noscendum, credendum, agendum, eatenus tota
ad Rhetoricen pertinet, Oratoriam, & Poësin. Keck.
in Gymnas. Logic. pag. 260. 261.

Perfectio mentis, est vel collustratio intelle-
ctus, vel flexio voluntatis.

Cum philosophia sit theoretica & practica, etiam
duplex

duplex finis illius fuerit constituendus. Finis philosophiæ theoreticæ est intellectus humani, practica est voluntatis & affectuum perfectio.

Collustratio intellectus est, quâ is perficitur notitiâ certâ & plenâ rerum necessariarum.

Collustratio intellectus.

Res omnes in duo genera dividuntur ab Aristotele 3. Eth. ad Nicomach. cap. 6. Alias enim necessarias, ac sempiternas esse dicit: alias contingentes, quæ esse, & non esse possunt. Necessariæ quidem sunt tùm illæ omnes, quæ ipsæ per se semper sunt, & nunquã fiunt, tùm eæ, quæ fiunt quidem, non tamen à voluntate nostrâ, sed à naturâ per certas causas operante.

Rerum duo genera: Sunt necessariæ aliæ, aliæ contingentes.

Hæ namq; etsi quatenus singulares sunt, non semper sunt, tamen quatenus ad universitatem rediguntur, & ita à certis causis necessariò pendere considerantur, ut eas esse, vel non esse, fieri, aut non fieri, non sit in nostrâ voluntate constitutum, eatenus necessariæ ac sempiternæ dici possunt, cujusmodi esse res omnes naturales manifestum est. Restat ut alterum divisionis membrum res illas contineat, quæ pendent à voluntate hominis: quoniam eas facere, vel non facere, in arbitrio nostro positum est. Quocirca nullâ habent necessitatem, sed contingentes dicuntur, quæ tùm esse, tùm non esse nostro arbitratu possunt. Quoniam igitur disciplinã omnẽ, quæ aliquid doceat, rem aliquã tractare necesse est, duo oriuntur disciplinarũ genera, quorũ unum in iis rebus versatur, quæ à nobis fieri possunt: alterũ in iis, quæ à nobis non fiunt, sed vel semp sunt, vel certas aliquas causas extraneam voluntatẽ positas, consequuntur. Aliud equidẽ discipline genus non video. Nam si quæ alia præter has statuatur, ea quũ nihil tractet, pfectò nihil erit. Aliæ

Duo disciplinarum genera.

Duo fines
disciplina-
rum.

Ad cogni-
tionem tria
requirun-
tur.

itaq; disciplina res necessarias tractant, quæ à nobis fieri non possunt: alia verò eas, quæ à nobis fiunt. Duplex autem hæc tractatio duplicem finem & scopum habeat necesse est. Aut enim rem aliquam mente tractamus, ut eam cognoscamus, aut ut eam agamus, atq; efficiamus, seu, agere & efficere discamus. Si quis alium aliquem scopum excogitare potest, in medium adferat. Ego etenim nullum alium pervidere possum. Duo hi diversi fines ex ipsâ rerum naturâ deducuntur. Nam res illas, quas efficere non possumus, eo tantùm consilio contemplamur, ut eas cognoscamus, non ut agamus vel efficiamus. Fatui namq; hominis esset, id facere velle, quod ab ipso fieri nullâ ratione potest. Eas verò, quas facere possumus, ideò contemplamur, ut agamus vel efficiamus. Quod si earum quoq; cognitionem querere videamur, scopus tamen præcipuus non est cognitio, sed operatio. A potiori autem fit denominatio. Nam ea mente querimus cognoscere, ut per cognitionem efficere aliquid valeamus, quod sine cognitione aut non efficeremus, aut difficilius, vel deterius efficeremus. Propterea Aristot. 3. cap. l. i. de moribus finem philosophiæ moralis non cognitionem esse, sed actionem rectè docet. Zabarella de naturâ Logices l. i. c. i. Ejusmodi res necessaria in philosophiâ theoreticâ tractantur. Proinde finis philosophiæ theoreticæ quàm re-ctissimè statuitur perfectio intellectus, quæ est cognitio rerum necessariarum. Ad hujusmodi autem cognitionem tria requiruntur. Keck. præcog. philos. l. i. c. 3. Primum est, ut res, quæ cognoscenda venit, sit necessaria. Alterum, ut habeat sua propria effecta, virtutes & operationes nativas atq; peculiare. Tertium, ut harum virtutum & operationum certa &

constantes causæ constant. His ergò tribus 1. Re, sive
subjecto ipso. 2. Cognitione rei sive subjecti
ipsius. 3. Notitiâ causæ, humanus intellectus per
philosophiam theoreticã perficitur. Et quidem investi-
gatio causæ est difficilima notitiæ ratio. Subjecta enim
plerumq; sensibus sunt exposita. Operationes quoq;
& virtutes non possunt esse obscuræ. Videmus enim
magnetem trahere ferrum. Sed harum virtutum
causas investigare, illud demum est quod humanam
mentem exercet, & ingenium subactum requirit.
Aristoteles vocat ἀγχινοίαν, l. 1. post. c. ult. quã
Aristotelem divinitus præditum fuisse concedunt o-
mnes sapientes; qui in Aristotelis ingenio & philoso-
phiã hæc duo admirantur. Unum, quòd omnem no-
titiam humanæ rationis ad ista tria revocaverit. Al-
terum, quòd causas rerum felicissimè investigarit i-
ipse, ac aliis etiam vias & modos ostenderit, quibus
eas causas possint indagare. Et verò hæc sunt ingenia
illa heroica & excellentia, quæ habent virtutem il-
lam ἀγχινοίας, i. e. eam mentis felicitatem & prom-
ptitudinem, ut causas rerum possint citò investigare.
Scire enim, est rem per causas cognoscere. Neq; his
ita à nobis disputatis contraria sunt illa 2. Metaph.
c. 2. ubi philosophus ait: τῆς θεωρητικῆς φιλοσοφίας
τέλῃ & ἀλήθεια. Et 1. Rhet. c. 1. omnes homi-
nes, inquit, suã naturã ad verum fabricati sunt.
Confer 1. polit. c. 5. Hoc ut intelligatur distinctiùs,
notandum est (ut rectè docent Dd. Scholastici) ve-
ritatem esse triplicem. Prima est in rebus: secun-
da in intellectu: tertia in signis conceptuum
humanorum. Keck. d. l. & c. Casman. l. 1. de
Christ. philos. c. 2. Veritas in rebus est ipsum esse, est

Sapientes
 duo miran-
 tur in Ari-
 stotelis in-
 genio.

Ἀγχινοία
 quid sit?

Veritas est
 triplex.

I.
 In rebus si-
 gnata:

*ipsa rerum entitas seu essentia, quæ opponitur signi-
tis & apparentiæ: ut cum dico, Christus habuit ve-
rum corpus, non apparens seu Marcioniticum. Ve-
ritas in intellectu, est adæquatio intellectus ad rem, &
conceptus rei, ut vera est. Est, inquam, congruentia
humanarum cogitationum cum ipsâ naturâ & pro-
prietatibus rerum extra mentem. Deniq; veritas signi
est vel verborum, vel gestuum, quando nimirum &
verba & gestus congruunt & cum reipsâ, & cum
cogitationibus in mente, ut nihil habeant mendacii,
nihil simulationis. Quando ergo Aristoteles dicit, ve-
ritatem esse finem philosophiæ theoreticæ, sumit veri-
tatem pro eâ, quæ est in intellectu, sive pro cognitione
veritatis; & quidem non pro omni cognitione sed eâ,
quæ est absoluta, & per se, id est, quæ in seipsâ termi-
natur & acquiescit, nec tendit ad aliquod opus pro-
ducendum. Et si enim in philosophiâ practicâ etiam
insit veritas rerum, intellectus, & signorum; ta-
men non est veritas illa absoluta & per se, in quâ
acquiescere & subsistere mens hominis possit, sed est
veritas relata ad opus, sive talis, quæ non propter se-
ipsam appetitur, sed propter illud opus, propter quod
producendum veritatem practicam cupimus cogno-
scere. Id quod sequentibus verbis philosophus voluit si-
gnificare, ubi ait: Practicos non considerare cau-
sas per se, sed ad aliquid, i. e. in relatione ad opus, &
ad certas circumstantias temporum, locorum, &
personarum. Fonseca in 2. Metaph. c. 1. Zabarel.
l. 1. de nat. Log. c. 13. Summatim hæc de controver-
siâ pro decisione illius hæc teneantur. Veritas est tri-
plex. I. Rei: cuius veritatis philosophia omnino & in-
primis debet esse studiosissima. Debet enim philosophus
phi-*

II.
In intelle-
ctu conce-
pta.

III.
In signis,
enunciata,
vel scripta.

Cognitio
est, vel ab-
soluta, vel
directa &
relata.

Veritas tri-
plex est phi-
losophiæ fi-
nis.

philosophari ad rerum veritatem. Αἱ γὰρ ἐπισήμαι
τέμνονται, ὡς τὰ ἀγάλματα. Nihil debet esse in
mente & linguâ philosophi, quod non sit in rebus.

2. Intellectus: quæ est conformitas trium mentis o-
perationū, apprehensionis, compositionis & divisionis,
ratiocinationis deniq; seu discursus illativi seu syllogi-
fici, & ordinativi seu methodici cū rebus ipsis. De hâc
veritate itidē tractat universa philosophia. 3. Ora-
tionis: quæ est conformitas orationis, & pronuncia-
ta, & scripta, cum veritate rei & intellectus. De hâc
iterum agit universa philosophia. Vera namq; philo-
sophia docet pronunciare & scribere primū rei, de-
inde menti convenienter. Rei, ut pronunciet & scribat,
uti res est: Menti, ut pronunciet, uti mens res ipsas ap-
prehēdit, apprehēsas expēdit, & cognovit judicavit q;.
Rectè enim Goclenius: Perfectissima est veritas il-
la, cū oratio convenit menti, & mens rei. Hic
enim est ordo nature: Res, Mens, Lingua. Mens
res concipit, quas mente conceptas lingua (cujus vi-
carius est calamus) eloquitur. Triplex ista veritas
(quæ tamen est una eademq; diversimodè considera-
ta) consideratur vel absolutè & per se, vel rela-
tè. Absolutè & per se consideratur, quatenus co-
gnitio ejus in seipsâ terminatur & acquiescit, nec
tendit ad aliquid opus producendum. Hoc modo di-
citur esse finis philosophiæ theoreticæ. Veritas eadem
relatè consideratur, quatenus ejus cognitio refertur
ad opus aliquod producendum. Hoc modo non est fi-
nis, sed medium philosophiæ practicæ.

Ordo natu-
ræ in co-
gnoscendo.

Veritas con-
sideratur
Absolutè,

& Relatè,

Flexio voluntatis est finis philosophiæ pra-
cticæ, quâ voluntas & affectus hominis rectè
informatur ad bonum persequendum, & ma-
lum seu vitium fugiendum.

Animæ fa-
cultates
sunt duæ.
Intellectus
& volunta-
tis occupa-
tio circa ad-
æquata
objecta,
quàm varia
fit?

*Animæ facultates duas statuunt philosophi, intel-
lectum & voluntatem. Intellectus objectum per se,
est verum: falsum per accidens. Voluntatis obje-
ctum per se est Bonum; per accidens, Malum. Intel-
lectus enim non apprehendit bonum, quâ tale est, for-
maliter, quatenus est εφετόν, sed sub ratione veri,
quatenus est νοητόν. Voluntas quoque non appetit ve-
rum, quâ verum, sed sub ratione boni. Quamdiu igitur
intellectus verum & bonum affirmat, falsum &
malum negat, non hallucinatur. Quamprimùm au-
tem verum & bonum negat, falsum & malum affir-
mat, protinus errat. Et ita quamdiu voluntas ve-
rum & bonum amat, falsum & malum odit, non er-
rat. Quamprimùm autem verum & bonum odit,
falsum & malum amat, protinus errat. Sicuti ergo
philosophia theoretica intellectus instillat affirmatio-
nem veri & boni, & negationem falsi & mali: ita
philosophia practica voluntati, seu appetitui rationa-
li (de sensitivo enim hîc non loquimur) instillat amo-
rem veri & boni, & fugam falsi & mali. Rectè igitur
Cicero dicit: Philosophia est cultura animi,
quæ extrahit vitia radicitus, & præparat ani-
mos ad fatus accipiendos. Et Apulejus l. i. de
mundo: Philosophia, inquit, mihi videbatur
virtutis indagatrix, expultrixque vitiorum, divi-
narum particeps rerum. Hæc vera sunt de philo-
sophiâ, non in subjecto, sed extra hoc vel illud sub-
jectum consideratâ. Est enim philosophia illa, se-
cundùm se considerata, medicina animi, sine quâ
fieri non potest, ut sanus sit animus, His adde quæ
Cicero scribit in Pison. Philosophia (scilicet pra-
ctica) virtutes continet, & officii, & bene vi-
vendi*

vendi disciplinam; quam qui profitetur, gravissimam mihi personam sustinere videtur. Et meritò idem exclamat 5. Tuscul. O vitæ, philosophia, dux, ô virtutis indagatrix, expultrixq; vitiorum! Quid non modò nos, sed omnino vita hominum sine te esse potuisset? Tu urbes peperisti, tu dissipatos homines in societatem vitæ convocasti. Tu eos inter se primò domiciliis, deinde conjugii, tum literarum & vocum communione junxisti. Tu inventrix legum, tu magistra morum, & disciplinæ fuisti. Tu vitæ tranquillitatem largita nobis es, & terrorem mortis fustulisti. Hoc eulogium ita tribuitur philosophiæ in particulari sic dictæ, ut nihil derogetur Theologiæ. Illa semper ancilla, hæc domina; illa Hagar (ut Patres docent) hæc Sara. Cæterum dum Bonum facimus philosophiæ practicæ objectum, non naturale, non spiritale, sed morale intelligimus, quod spectatur vel in genere, & per doctrinam Ethicam voluntati hominis proponitur; vel in specie: idq; iterum, vel privatim in familiâ rectè administrandâ, & ita proponitur in Oeconomica: vel publicè in Republica; quod quidem bonum politicum dici potest, ad quod voluntas hominis informatur in tertiâ philosophiæ practicæ parte, quam Politicam vocamus. Keck. præcog. philos. l. i. c. 3. Voluntatem dum dicimus, intelligimus ἡγεμονικὸν illud, id est, appetitum rationalem seu intellectivum. Illum enim regit philosophia practica πρῶτως & directè: sensitivum, cujus partes sunt τὸ θυμικὸν & ἐπιθυμητικὸν, i. e. potentia irascibilis & concupiscibilis, non nisi δευτέρως & indirectè: quatenus appetitus sensitivus sequitur præscriptum rationis.

Bonum est triplex.

Appetitus duplex, rationalis & sensitivus.

Perfectio
orationis.

Talis est perfectio mentis: sequitur perfectio orationis; quam philosophia suis præceptis ita excolit, ut eam primò puram reddat, deinde puritatem sermonis modificatione eleganti, figuratione, vocis modulatione, & gestuum insigni decore exornet. Præterea quælibet philosophiæ pars ad linguæ perfectionem facit, quando peculiare terminos præscribit.

Sic de fine philosophiæ latè considerata: sequitur de fine philosophiæ strictè considerata, quatenus distinguitur contra Theologiam, Jurisprudentiam & Medicinam.

Hic finis est partim absolutus, partim relatus.

Absolutus est primarius, vel secundarius.

Primarius est voluptas, id est, summa animi lætitia, ex philosophicis disciplinis hausta.

Voluptas
quo sensu
sit finis phi-
losophiæ.
Voluptatis
definitio ex
Aristotele.
Voluptas
oritur vel
ex sensu,
vel ex ap-
petitu,
eodè

Voluptas, definitore Aristotele. 7. Eth. c. 10. est actus naturæ congruus ex operatione facili, & non impedita. Is enim voluptate perfunditur, qui facile aliquid efficit. Voluptas ita definita, oritur vel ex sensu, vel ex appetitu, vel ex intellectu. Voluptas ex sensu, puta tactu, olfactu, in homine est nobilior, quàm in bestiis: ob id nempe, quia ipsimet sensus in homine sunt nobiliores quàm in bestiis. Voluptas ex appetitu, est vel ex animali seu sensitivo, vel ex rationali seu voluntario appetitu. Voluptas ex appetitu sensitivo est vel ex affectu (suprà vocavimus θυμικόν) vel ex cupiditate, quam suprà diximus ἐπιθυμητικόν. Et hæc quidem voluptates maxi-

Sensitivo
&
Rationali

nam partem communes sunt homini cum bestiis. Propriissima autem hominis voluptas ea est, quæ oritur ex intellectu & appetitu voluntatis. Illa dicitur theoretica, hæc practica. Et quidem theoretica voluptas, quæ oritur ex philosophiâ theoreticâ, est suavissima animi letitia, quâ intellectus hominis perfunditur ex rerum variarum & pulchrarum cognitione. Sicuti enim ex visu & conspectu lucis & pulcherrimorum colorum homo singularem percipit delectationem: ita ex speculatione rerum pulchrarum & admirabilium in naturâ inestimabilem letitiam & gaudium sentimus. Ista autem voluptas, quam philosophia theoretica in nobis gignit, oritur partim ex naturâ objectorum cognoscibilium, partim ex modo cognoscendi. Ex objectis i. e. rebus ipsis, si sint veræ, si pulchræ & admirabiles, si difficiles. Arist. 1. Metaph. 2. Ex modo autem cognoscendi; si cognitio sit certa, si recta, si ordinata. Arist. 1. post. c. 2. ubi ait, animum hominis fieri ἀμετάπλωτον, i. e. immotum & quietum (voluptas autem animi quædam quies est) si effecta cognoscat è suis causis certitudine demonstrativâ. Si ergo hæc duæ conditiones adsint ex naturâ rei & modo cognoscendi sumptæ, excutitur omnis animi tristitia, & admiratio item, quæ tristitiam comitem habet; contrâ verò exoritur letitia illa & voluptas, de quâ diximus, & quæ quatuor habet proprietates desumptas è 1. 7. Ethic. cap. 13. lib. 10. Ethic. cap. 4. & 7. quòd nempe representet in homine similitudinem quandam divinæ letitiæ, quòd felicitatis humane individuus comes sit, quòd sit purissima, & deniq;

vel ex intellectu.

Voluptas est theoretica, vel practica.

Voluptas theoretica quæ suboritur in homine.

Admiratio habet comitem tristitiam.

Voluptas hominis propria habet quatuor proprietates.

Libertas est vel Judicii, vel Affectuum.

Libertas judicii est, quâ intellectum nostrum non suspendimus ab intellectu alterius, quâq; adeò non juramus in verba aliorum.

Libertas judicii, seu philosophica.

Hæc libertas vocatur philosophica, de quâ Cicero l. 1. de Nat. Deorum: Non tam authoritas, inquit, in disputando, quam rationum momenta quærenda sunt. Confer ea que sunt apud Arist. 1. Eth. cap. 4. Platonem in Charmide, Protagorâ & Critone. Lact. 1. 5. Inst. Christ. c. 8. Scal. exer. 306. At verò quàm diligentissimè nobis hîc

cavendum est utrumque extremum, quod libertati huic philosophicæ adversatur, credulitas scilicet nimia, & protervia. Credulitas est, quâ quamvis

Duo contraria libertatis philosophicæ.

I. Credulitas.

authoritatem admittimus, & aliorum testimonia rationibus vel æquamus, vel anteponimus, in quam Cicero: Illud teneto, nervos atq; artus sapientiæ esse, non temere credere. Protervia est

II. Protervia.

aspernatio authoritatis, & cujusvis, & summæ, in puerili & juvenili ætate. Preposterum sanè est, quærere libertatem judicii arte usum judicii. Crescit enim non tantùm corporis, sed & mentis ætas. Arist. sect. 30. problem. & 2. polit. 7. Augustin. 1. de moribus Ecclesiæ c. 2. Fugiamus ergo in altero extremo fastum, in altero stultam credulitatem, quæ erroris atq; adeò falsarum opinionum mater est & nutrix.

Libertas sive ingenuitas affectuum, est temperatus affectus philosophi in sectandis honoribus, & bonis fortunæ, ut vocant.

Philosophus honorem, opes & alias vitæ commoditates sectatur, non tanquam præcipuum philosophiæ

H

Libertas affectuum.

finem, sed ut virtusum vel præmia, vel incitamenta, vel deniq³ adminicula & instrumenta sunt. Hic invenio tres malè philosophantium classes. Primæ classis sunt sordidi illi Cynici; qui putant sordes esse infulas philosophorum. Hi imitantur Diogenem illum Cynicum, qui despiciatui habebat commoditates vitæ, & politicam etiam conversationem. Secundæ classis sunt eremitæ, & melancholici illi, quos hodie per contemptum phantastas vocant. Hi sunt illius Timonis Atheniensis *μισανθρώπων* discipuli. Tertiæ classis sunt superbi & avari illi philosophastri; qui habitum à reliquis hominibus diversum affectant, quique lucro inhiant. Tales erant statim à temporibus Platonis & Aristotelis, philosophi Græci, & ii nominatim, qui Athenis degebant. Illi enim præterquam quòd peculiare quoddam vitæ institutum affectabant, insuper peculiarem habitum à reliquis diversum usurpabant. Præ se ferebant tria veluti insignia, barbam promissam, baculum, & bursam, sive grandius marsupium. His præposteris & planè moris moribus nequaquam movebitur is, qui sequentia probè pensitabit. Philosophia humanam societatem, ejusque commoditates non evertit, sed & ordinat, & ornat. Finis enim ejus est hominis perfectio, & bonum. Ille est finis formalis, hic objectivus, ut in Scholâ discimus. Bonorum autem, suffragantibus philosophis, tres sunt gradus: nimirum, bonum honestum, utile, & jucundum. Tres isti gradus sunt subordinati. Non igitur pugnant, τὰ ὑπάλληλα οὐ ποιεῖ πόλεμον, subordinata non pugnant. Rectissimè itaq³ conjunguntur. Sed est & alius modus, quo philosophus appetere & potest

Tres perperam philosophantium classes.

I. Primæ classis sunt sordidi Cynici.

II. Secundæ classis sunt eremitæ *μισανθρώπων*.

III. Tertiæ classis sunt superbi & avari.

Habitus quorundam præscorum philosophorum.

Finis est duplex, formalis, & objectivus.

Bonorum tres gradus.

test & debet, externa illa bona. Hic nempe est. Perfectio hominis est finis, quem philosophus intendit. Finis verò media non excludit, sed includit necessario. Ideò utrumq; in philosophiâ queritur, & quò eundum, & quâ eundum. Media autem, quæ ad finem ducunt, alia sunt principalia, alia minùs principalia. Principalia sunt, mentis & voluntatis dotes naturales. Hæc sunt media simpliciter necessaria. Minùs principalia sunt honores, opes, & alia vitæ commoditates. Hæc sunt secundùm quid necessaria, non à eî, sed ἐπὶ τὸ πλεῖστον. Nam

Media ducunt ad hominis perfectionem sunt Principalia & Minùs principalia.

Non facilè emergunt, quorum virtutibus obstat Res angusta domi. Superat tamen hæc quoq; virtus.

Philosophia igitur & philosophus bona, quæ vocavimus cum vulgo fortuna, seu externa, tantùm abest ut repudiet, ut potiùs iis utatur, imò & fruatur. Utitur quidem ut causis sine quibus non. Novit enim causas principales non assequi suos effectus, nisi per idonea instrumenta. Novit etiam, homini esse dandam operam, non tantùm ut sit, sed etiam ut benè sit. Fruitur autem iisdem, quatenus sunt præmia virtutis. Apage ergo sis illam loquendi formulam: φιλοσοφία ἐστὶν περὶ τὰ λείψα: philosophia nihil ad farinam: non est de pane lucrando: & alia scabiosa diæteria in saniozem philosophiam. Philosophia non docet contemptui habendas esse opes, dona illa Dei. Hoc docet: in Scholis non esse inhiandum lucro. Quid enim? Si principaliter in scholis hoc quarimus, ut ditescamus, quid agimus? Quin nos conferimus in emporia, in forum, ad granaria, aut ad alias artes illiberales & quæstuosas, quibus hic servilis &

Philosophus bonis fortunæ & Utitur

& Fruitur

Quomodo
philosophia
promoveat
rem dome-
sticam.

mercenarius finis est propositus. Hoc insuper docet, quod bonis fortunæ utendum, non nitendum sit. Opes enim mediocres & legitimas vocat instrumenta actionum virtutis intellectualis juxta & moralis. Huc pertinent peregrinationes, bibliothecæ, & similia, quæ pro impedimentis ducere, aut etiam in mare abjicere, ut prisci fecere nonnulli philosophi, est extreme dementiæ. Quid? Philosophiæ pars œconomica docet de modis rem acquirendi, quando & quomodo emendū, quomodoq; comparcendū sit, ut videre est apud Arist. i. polit. c. 3. & 4. & apud Platonem in dialogo, qui inscribitur Philosophia. Pars ejusdem politica tradit rationem conservandi Rempublicam, possessiones item publicas & privatas. Physicam in-
zueri placet? Illa docet de auro, argento, gemmis, & similibus, in quibus divitiæ potissimum sitæ sunt. Astrologia quoq; monstrat venturam aut fertilitatem, aut sterilitatem vini, frumenti, olei, & aliarum rerum, per quas ii, qui negotiantur, ditescunt. Annona enim, ut dicitur, mercaturæ est regula. Geographia prætereà ostendit, ubinam & apud quas gentes merces hæ & illæ, unde pecunia quæritur, valeant, & in pretio sint. Hæc iccirco aliquanto prolixius tractamus, ut intelligatur, non esse de naturâ philosophiæ, ut homines vel faciat miseros & pauperes, vel in miseriâ & paupertate detineat. Id non fit per se, sed per accidens, & ex opposito philosophiæ, nimirum ejus contemptu, & præposteris vulgi judiciis. Considerent inepti illi de plebe judices, quisnam docuerit homines architecturæ & nauticæ fundamenta. Considerent exempla, quæ hinc inde de philosophorum opibus apud probatos authores occurrunt. Thaleti quidam pau-
perta-

pertatem exprobrarunt, ut est apud Aristot. & Ci-
 cer. & mathematicum studium tanquam inutile
 damnarunt. Ille commotus & tantum non pertur-
 batus his convitiis & scommatis, pro sua sagacitate
 dicitur prævidisse futuram olearum sterilitatem. Igi-
 tur multâ adhuc hyeme vili precio ab ἐλαίωπώλαις
 in Mileto & Chio omne oleum coëmit, & paulò post
 cum magna olei caritas incidisset, ipse olei mono-
 polium nactus, pro arbitrato suo vendidit, &
 multum pecuniæ corrasit, manifestumq; fecit,
 facile philosophos, si velint, ditescere posse. Per-
 tinet huc memorabilis historia, quæ est apud Vi-
 truvium l. 9. cap. 3. de furto auri deprehenso ab Ar-
 chimede in coronâ, quam Hiero rex ex puro auro con-
 ficiendam aurifabro mandarât. Hujus loci est &
 ista historia. Quidam dolia oleo repleta apud vici-
 num deposuerat, sed ita ut unum tantum ad sum-
 mum, reliqua ad medium repleret. Hic interjecto
 aliquo tempore depositum repetiturus, depositarium
 accusat furti, ac si reliqua vasa præter unum ad me-
 dium evacuasset. Quid sit? Consulitur super eo phi-
 losophus physicus, qui depositarium à damno sic libe-
 rat. Jubet dolia inter sese comparare, & videre, an
 eadem sæcum quantitas in omnibus doliis resideret;
 & cum deprehenderetur dimidium tantum sæcis in
 quibusdam doliis, liberatus est ab accusatione deposti-
 tarius. Hic quod physicus alteri præstitit in vindi-
 candis opibus, idem sibi quoq; præstare poterat. Ke-
 ckerm. præcog. philos. l. I. c. 4.

Sic de absolutis philosophiæ finibus: rela-
 tos fines voco, per quos philosophia utilis est
 ad cognoscendas alias facultates, Theolo-

Tribus hi-
 storiis ostē-
 ditur, philo-
 sophos faci-
 lè posse di-
 tescere, si
 velint.

Philosophiæ
utilitas in
studio Theo-
logiæ.
Partes Theo-
logiæ.

giam scilicet, Jurisprudentiam, & Medicinam.

Ad studium Theologiæ summa est utilitas & necessitas Philosophiæ, quoad singulas illius partes: *quas hâc methodo recensemus.* Theologia est partim theoretica, partim practica. *Est enim totum collectivum.* Theoretica est vel naturalis, vel supernaturalis. Naturalis est illa, quæ procedit è principiis naturâ notis de Deo, & Dei actionibus. Supernaturalis, seu arcana, est vel Catechetica, vel Didactico-Polemica. Catechetica est compendium religionis Christianæ. Didactico-Polemica est Sylloge locorû communium. Talis est ratio Theologiæ, in quantû est theoretica. Practica est vel communis, vel propria. Communis vocatur Soterologia, quæ agit de militiâ hominis Christiani. Propria est vel Prophetica, vel Acroamatica. Prophetica est de officio Pastoris. Acroamatica est de officio auditoris. *Jam ordine percurramus singulas hasce Theologiæ partes, & ostendamus, quâ philosophia ad singulas rectè pertractandas sit necessaria, sit oppidò utilis.*

Philosophiæ
utilitas in
Theologiâ
naturali.

Theologia naturalis informat hominem, quatenus est homo: *quâ de re legere est Rom. 1. & 2. Ea utitur terminis Metaphysicis & physicis imò etiam Ethicis, & Politicis, ita ut planè impossibile sit in Schola illâ naturæ progredi sine terminorum illorum solidâ intelligentiâ. Loci illi de attributis divinis, de decretis, de creatione, de homine, de cælo, nullo modo explicari possunt, nisi philosophia vocetur in subsidium.*

Theologia Catechetica est de quinque capitibus

tibus

tibus religionis Christianæ. Ejus partes duæ sunt, Philosophiæ utilitas in Theologiâ Catecheti- câ. una de fine, altera de mediis. Nisi igitur gnarus sis methodi analytica, rationem ordinis in Catechesi vix est ut capias. Primus insuper Symboli Apostolici articulus, qui est de Deo Patre, & omnium rerum creatione atq; conservatione, ex libro naturæ explicandus est. Nam error in cognitione creaturarum, errorem parit in cognitione creatoris, & mentem à Deo abducit, ut habet regula Theologorum. Decalogus est ipsa lex moralis seu naturæ. Quî igitur, amabo, eum explicabis, si imperitus fueris philosophiæ practica? Sapiëntissimam in oratione Dominicâ methodum observatam quî observabis, si Logicæ sis ignarus? Phrasewn deniq; Sacramentalium rationem nullus intelliges, nisi Rhetorices cognitione aliquâ sis imbutus.

Theologia Didactico-Polemica est farra- Philosophiæ utilitas in Theologiâ Didactico-Polemicâ. go locorum communium; qui tractantur per θέσιν & αντίθεσιν, sive didascaliam, & ἑλεγχον.

Didascaliam Theologica habet partim principia, partim conclusiones.

Principia sunt termini illi simplices, qui Principia Theologica. occurrunt in Systemate Theologico, quos sine philosophicâ lampade nunquam intellexeris. Theologia meminit finis ultimati (ut vocant) & summi boni: meminit principii essendi, quod est Deus, & cognoscendi, quod est scriptura: meminit communicationis idiomatum, essentia & existentia, naturæ, personæ, modorum subsistendi. Hæc & similia si plenè & accuratè tractanda sint, philosophicis egebunt explanationibus. Conclusiones Conclusiones Theologicae sunt Puræ. Theologicæ sunt vel puræ, vel mixtæ. Puræ conclusiones sunt, quæ terminis solius Theo-

logiæ propriis constant: ut Christus est Θεάνθρωπος: Ecclesia est Catholica, & similes quas philosophia ne primoribus quidem labris attingere debet. Nam non licet μεταβαίνειν εἰς ἄλλο γένος.

vel Mixtæ.

Mixtæ conclusiones sunt, quæ uno termino Theologico, altero philosophico combinantur.

Suntq; vel ex philosophiâ theoreticâ, vel practicâ.

Conclusiones mixtæ ex terminis Theologicis & philosophicis theoreticis sunt hæ: An attributa divina ab essentiâ & inter se differant re, vel ratione: & si ratione, an ratiocinante, vel ratiocinata? An in Deo differant esse & essentia? Quomodo personæ SS. Trinitatis ab essentiâ, & inter sese distinguantur? An accidentia panis & vini in Eucharistiâ per se possint subsistere? An ignis urat semper actu primo, vel secundo? Quomodo Christus Θεάνθρωπος fuerit in veteri Testamento? Quomodo vita æterna dicatur esse in nobis? Quomodo fides sit & non sit sine bonis operibus? Hic enim Theologus ex Metaphysico latifundio petit distinctionem inter essentiam & existentiam. E physicis autem terminis componuntur hæ conclusiones: Quomodo generatio & creatio differant? Quomodo materia prima Mosaïca differat ab Aristotelicâ? An corpus Christi sit in loco? An cælum supremum sit in loco? Keckerm. præcogn. philos. l. I. cap. 4. & Syst. Logic. l. 3. c. 9. Si explicandæ & probandæ sint huiusmodi conclusiones, partim Theologicis, partim philosophicis explicandæ & probandæ sunt argumentis. Neq; enim in hoc casu fit transitus de genere in genus.

genus. Ratio, quia mediū termini sequuntur naturam conclusionum. Ducuntur enim à naturâ subjecti & prædicati. Quando ergo conclusio est partim Theologica, partim philosophica, tùm argumenta quoque partim Theologica, partim philosophica esse debent.

Conclusiones Theologicæ mixtæ ex philosophiâ practicâ sunt, quæ alterutrum extremum, subjectum vel prædicatum, habent Theologicum, alterutrum verò Ethicum, Oeconomicum vel Politicum. Tales occurrunt in loco communi de bonis operibus, de Pontifice Romano, de magistratu politico.

Sic igitur philosophiâ opus est ad ipsam Theologiæ didascaliam solidiùs pertractandam: ad ἔλεγχον ita est necessaria. Theologus non tantùm debet esse διδασκλικός, sed etiam δωατός τῶς ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν, h. e. instructus facultate refutandi potenter adversarios. Id autem nunquam præstabit, nisi ἔργον παιδείας καὶ ἐπισήμης ἐ Logicis petat. Et sanè in conclusionibus illis mixtis explicandis nullus erit, si ignarus sit terminorum, qui in iis sunt, philosophicorum. Logica docet formare τὸ κρινόμενον, statum controversiæ, docet invenire argumenta vera, & refutare falsæ sententiæ. Gravissimam igitur est illa Schegkii vox, qui l. I. de demonstratione ait: Ego quidem sic iudico, tùm demum fore quietas & beatas Ecclesias, si aut philosophi veri dent operam Theologiæ, aut Theologi philosophentur piè. Rectè igitur fecere patres prisce, qui Philosophiam cum Theologiâ quàm felicissimè conjunxe-

Philosophiæ
utilitas &
necessitas
in disputa-
tionibus
Theologi-
cis.

runt. Rectè etiam fecerunt magni illi viri, Melan-
chthon, Zacharias Ursinus, Petrus Martyr,
Hieronymus Zanchius, Antonius Sadeel,
Franciscus Junius, & alii sexcenti, qui fedus phi-
losophiæ & Theologiæ perviderunt, & quia pervide-
runt, magni fecerunt, ita ut meritò de illis dubites,
majorésne fuerint Theologi, an Philosophi: nobis de-
niq; illud fedus non divellendum esse præceperunt.

Talis est & utilitas & necessitas philoso-
phiæ in Theologiâ theoreticâ: in practicâ si
non major, saltem par est.

Philosophiæ
usus
in
Soterolo-
giâ

In Soterologiâ seu luctû peccatoris resipiscentis
tractatur de militiâ Christianâ. Ibi mentio fit armo-
rum, à quibus debet esse instructus miles Christianus:
mentio fit hostium: mentio fit lapsus & ἀπιστίας.
Quæ singula magnam sanè accipiunt lucem ex illâ
Politices parte, quæ dicitur Polemica. Discitur etiam
ex Logicis, quâ solvendi sint paralogismi, quos Satan
ὁ μυσιοτέχνης,

Mille opifex fraudum, scelerisq; magister & author
militi Christiano tendenti ad cœlestem Hierusalem
objicit.

Propheticâ

In Propheticâ, quæ agit de officio Pastoris itidem
philosophiæ usus est permagnus. Quid enim? Duæ sunt
illius partes, una est Rhetorica Ecclesiastica de ratione
concionandi, altera, politica Ecclesiastica, de regimine
Ecclesiæ. Rhetorica Ecclesiastica accipit præcepta Rhe-
torica & Oratoria è philosophiâ, & suo instituto ap-
plicat. Politica Ecclesiastica sequentes quæstiones sine
lumine philosophico explicare nequit: utrum Ec-
clesiæ regimen in his terris sit monarchicum, vel
aristocraticum? An Papa Romanus sit supra Im-
pera-

peratorem? An Papa ex donatione Constantini Magni sit princeps Italiae? An habeat potestatem eligendi & coronandi Imperatorem? Quale sit imperium Pastoris in auditores? Præterea Pastor discit ex œconomica, qui præesse & prodesse debeat propriae familie.

Acroamatica Theologiæ pars, de officio auditoris, quamplurimos terminos & canones mutuatur ex Oeconomica, Politicâ, & Scholasticâ, de officio auditoris, quatenus est membrum vel familie, vel societatis civilis, vel Scholastica.

&
Acroamati-
câ.

Sed contraveniunt nobis duum generum theologastri. Alii enim objiciunt nobis exempla sanctorum, qui verâ fide fuerunt tantum præditi, non autem imbuti cognitione artium philosophicarum. Alii è scripturâ philosophiæ vanitatem probare anuntuntur. Utriusq; comparanda est responsio: sed paucis. Ad 1. Distinguere discant boni illi viri inter Systema Theologiæ, & fidem. Fides, quâ fides, perfecta est, etiamsi nulla accedat artium liberalium cognitio. Rectè enim Hilarius l. 10. de Trinitate: In simplicitate, inquit, fides est; in fide charitas; nec per multas & difficiles quæstiones nos Deus ad salutem æternam vocat. Distinguimus igitur primò fidem à Theologicâ disciplinâ. Deinde Theologia dupliciter accipitur. Aut enim est Scholastica, aut Ecclesiastica, sicuti scilicet cathedra est duplex. Pastor aliis præesse debet, quod fit docendo, & refutando. Docere autem & refutare non poterit, nisi vel infra mediocritatem sit doctus plerasq; philosophiæ & philologiæ partes. Nam in Bibliis illis magnis (de parvis enim suprâ diximus)

Theologia
distingui
debet a fide.

Theologia
Ecclesiastica.

Termini
philosophi-
ci in Bibliis
occurren-
tes.

occurrunt termini, qui pertinent ad philosophiam theoreticam & practicam. In veteri Testamento occurrunt termini Metaphysici, quales sunt τὸ ὄν, ens, Exod. 6. Apoc. 1. Bonum, Gen. 1. occurrunt phisici, ut cœlum, terra, aqua, ignis, aër, arbores, animalia bruta, meteora, gemmae, metalla & similes, in libris Mosis, in libro Jobi, in Psalmis, aliisque veteris instrumenti libris: occurrunt geographici, ut paradisus, itinera Patriarcharum, topographia, mare rubrum: occurrunt Astronomici, ut Orion, Arcturus, Plejades, Sol, Luna: occurrunt hinc inde Chronologici, ut sunt septimanae Danielis: occurrunt in N. T. parabola, navigatio Pauli, itinera Apostolorum: occurrunt praecepta Ethica, de liberalitate, de veracitate, de temperantia: occurrunt canones œconomici, de marito, uxore, liberis, servis: occurrunt denique politici de regno, de rege, subditis, legibus, bello, armis, similibusque materiis: ut videre est in libris scripturae historicis, itemque didacticis, nominatim in libris Regum, Chronicorum, Nehemiae, Ezrae, in Proverbiis & Ecclesiaste Solomonis, in epistolis Apostolorum. Vide hæc de re eruditissimas tractationes, Pici Comitæ Mirandulae heptalogum admirandum: Benedicti Ariæ Montani Josephum, de arcano sermone; ejusdem Jeremiam, de actione; ejusdem librum de idiotismis linguæ sanctæ; ejusdem Phaleg, de gentium regionibus: ejusdem denique Nehemiam, de urbe sanctâ, & Danielelem, de temporibus. Item partem 1. & 2. clavis sacrae scripturae Flacci Illyrici, ubi agit de situ Cananæ, de necessitate cognitionis, de isto SS. literarum, de tropis & schematis

S. lite-

S. literarum, de ratione cognoscendi S. literas, Lemnii similitudines, Keckerm. præcog. l. i. c. 4. nec non ea, quæ suprâ à nobis tradita sunt c. 15. de variis philosophorum sectis. Ite nunc pastores, & præsidium vestræ ignorantie querite. Num adhuc putatis sanctos Dei viros fuisse rudes? Num adhuc aspernamini studium philosophiæ? Philosophiam ceu medium, non autem finem, vobis proponite, & sic vobiscum ratiocinamini: Si Theologia immediata & Philosophia extraordinaria, qualis fuit in Prophetis & Apostolis, ut se habeat ad Theologiam? non exclusit philosophiam, non damnavit; multo minus id faciet Theologia mediata & ordinaria, quæ hodie in nobis viget. Adeste nunc doctores Scholastici, & cognoscite, an & quatenus philosophia vobis sit utilis? Non est, quod imitemini priscos illos, quos κατ' ἐξοχὴν vocamus Scholasticos, qui pro Bibliis Lombardum & Aristotelem in Scholis explicuerunt, & Biblia ad Lombardum & Aristotelem exegerunt. O immane scelus! Quin philosophiam Theologiæ pedissequam esse vobis persuadete, non autem illius dominam. Hâc de re legere est apud Zachariam Ursinum in admonitione Neostadianâ de vero philosophiæ in Theologiâ usu: apud Antonium Sadeelem in præfatione operum Theologicorum: apud Benedictum Aretium in vestibulo Examinis Theologici. Sic de primâ objectione. Ad 2. Nusquam in scripturis philosophia vera damnatur vanitatis. Loca enim, quæ afferuntur, videl. Colos. 2. v. 8. Videte, ne quis sit, qui vos deprædetur per philosophiam. I. Cor. 1. v. 19. Abolebo sapientiam sapientum, non loquuntur de usu veræ philosophiæ, sed de illius abusu.

Explicatio
duorum SS.
Scripturæ
locorum,
quæ contra
philosophiã
afferuntur.

Abusus autem non tollit usum. Et errata artificum quorundã non sunt imputanda ipsi arti. Neq; etiam à causã per accidens ad causam per se valet consequentia, ut habent Maxima Logicorum. Est enim consequens inconsequens: Veritas odium parit; Ergo mala est. Dicitis: Philosophia in multis pugnat cum Theologia: ut est

Theologica
veritas non
pugnat cum
philosophi-
cã.

Verum Theologicè:
*Virgo parit, & est ma-
ter.*

Ex nihilo omnia.

Unum est trinum.

*Corpus grave inambulatur
aque.*

Ignis non urit aliquando

Verum philosophicè:
*Virgo non parit, & non
est mater.*

Ex nihilo nihil fit.

Unum non est trinum.

*Corpus grave non inam-
bulatur aque.*

Ignis semper urit.

Ad hæc & similia respondetur: 1. Gratiam non evertere naturam, sed eam excolere & perficere. Nullum etiam fidei articulum esse contra rationem: licet quamplurimi sint supra rationem. Peucerus de divinat. generib. 2. Dicta philosophica philosophicè sunt explicanda, id est de iis materiis, quas philosophia tractat. Philosophia autem tractat materias naturales & ordinarias: Theologia arcana supernaturales & extraordinarias. Ex hoc fundamento potest responderi ad allata exempla. V.g. Virgo non parit viã ordinariã, sed potest extraordinariã. Vide Keckerm. in appendic. præcog. philos. & Casman. de philos. Christ. Verum vero consonat, & Deus non est sibi contrarius in principiis Nature & Gratia. Iccirco quicquid philosophicè verum est, id etiam Theologicè verum est, & contrã. Sic etiam ruit gravissima illa calumnia,

mnia,

omnia, quâ philosophia à nonnullis prægravatur, quòd nempe homines reddat atheos. Fateor quidem, quosdam patrum nostrorum memoriâ philosophos Hispanos & Italos prolapsos esse in horrendarum blasphemiarum mare: sed qualis inde confit consequentia? Annon à particulari ad universale? Annon à causâ per accidens ad causam per se? Testor ethnicorum monumenta philosophica. Quàm piè illi sæpè scripserunt de Deo, de naturâ, de moribus? Colophonis loco addam dictum Hugonis de Sancto Victore, quo ostenditur, quâ philosophia naturalis seu physica faciat ad cognitionem Dei, quam Theologi dicunt naturalem: Omnis, inquit, creatura tribus modis nobis loquitur: Prima vox est, accipe beneficium: secunda, redde debitum servitium: tertia, fuge supplicium. Nam prima vox est famulantis, quâ cœlum dicit, ministro tibi lucem in die ut vigiles, tenebras in nocte, ut pauses. Aër dicit, vitalem tibi præbeo flatum, & omne genus avium ad tuum obsequium. Aqua dicit, potum tibi do, sordes purgo, arenam rigo, & piscium genera præbeo tibi ad tuum usum. Terra dicit, ego te porto, pane nutrio, vino & omnibus generibus fructuum & animalium mensas tuas repleo. Secunda vox est admonentis quâ mundus dicit: vide homo, quomodo amavit te, qui propter te fecit me. servio tibi, ut tu servias illi, qui fecit te & me. Tertia vox est comminantis, quâ ignis dicit; à me comburêris. Aqua dicit: in me submergêris. Terra & infernus dicunt, à nobis deglutiêris propter peccata, si Deo non servieris. Vide

Philosophia
non reddit
homines
atheos.

Ratio pro-
ficiendi in
Scholâ Na-
turæ.

Nobile &
notabile
Antonii
Eremitæ
dictum.

praxin hujus dicti in physicâ Christianâ Lamb. Daxi. Hujus loci est, quod in historiâ Ecclesiasticâ legimus de Antonio Eremitâ: quem quum accederent philosophi gentiles & ex eo quærerent, unde tam omnigenam sapientiam, quâ pollebat, hausisset, quum nulla illi suppetat bibliotheca. Respondit vir pius graviter in hanc sententiam: Est mihi unicus liber, qui tribus foliis, totidemq; constat literis. Folia sunt, cœlum, terra, aqua. Literæ sunt illorum domiciliorum incola, stellæ & aves in cœlo, in terrâ animalia, in quibus excellit homo, in aquâ pisces. Hunc librum noctes dies volvo, adeoq; horas meas & jucundas & fructuosas reddo. Sic Antonius Eremita. Quid dicam de philosophiâ practicâ, quæ maximam affinitatem habet cum Decalogo? Num igitur adhuc philosophiæ studium vobis videtur atheos & profanos reddere?

Hactenus de philosophiæ tum utilitate, tum necessitate ad studium Theologicum: sequitur, ut verba faciamus, de ejusdem utilitate & necessitate ad Jurisprudentiam, & Medicinam.

Philosophiæ
utilitas in
Jurispru-
dentiâ.

Jurispru-
dentiâ sub-
alternatur
Politice.

Ad Jurisprudentiam utilis & necessaria est
1. Logica, quæ præscribit ordinem, quem qui à jurisprudentiâ exulare jubent, nã exulare debent è choro literatorum. 2. Philosophia practica. Ea enim juris principia generalia, atq; ideò ipsos fontes continet. Rectè igitur dictum; ubi politicus desinit, ibi Juris incipit. Nam nihil vetat, quò minus dicamus, jurisprudentiam subalternari Politicæ: quippe quum & subjectum suum, & principia ex hac mutuetur. 3. Historica. 4. Oratoria.

Ad

Ad Medicinam necessaria est tota philoso-
phia theoretica, cum primis Physica & Ma-
thematica: utilis verò etiam suo modo pra-
ctica.

Philosophiæ
utilitas in
Medicinâ.

*Sicut Jurisprudentiam diximus subalternari Po-
liticâ: ita Medicinam Physicâ subalternari statuimus.*
*πολυθρύλλον namq; illud hic locum habet: Ubi
physicus desinit, ibi Medicus incipit. Medicina
enim pro subjecto habet corpus humanum, pro fine
sanitatem, pro principiis ad finem ducentibus, reme-
dia, quæ petuntur ex animalibus, plantis, metallis.
Atqui hæc omnia, corpus, sanitas, & remedia mate-
rialiter considerata, ex doctrinâ physicâ petuntur &
adsumuntur. Mathematica quoq; cum primis A-
stronomia & Astrologia, Medico imprimis est ne-
cessaria: & ex philosophiâ practicâ cum primis OEco-
nomica.*

Medicina
subalterna-
tur Physicâ.

*Satis de fine philosophia, & latè, & strictè consi-
derata. Plura hanc in sententiam vide apud Valer.
Max. l. 8. c. II. Platonem in 2. Dialogis, de phi-
losophiâ, & de sapientiâ. Cicer. 5. Tuscul.
Francisc. Toletum in prolegom. com. phys.
Keck. & Casm. dd. II.*

*Cap. 19. De principio philosophiæ
materiali.*

EXplicatum est principium essendi philoso-
phiæ externum, efficiens nimirum & fi-
nale: sequitur internum, materiale scilicet, &
formale.

I

Materiale
philosophiæ
principium.

Materiale principium philosophiæ sunt partes, ex quibus ea colligitur & integratur: id est, ipsæ disciplinæ, quarum genera in hexilogiâ, ordo & relatio in technologiâ explicabuntur. Keckerm. l. I. præcog. philos. c. I.

Collectivo-
rum natura.

Philosophia est aggregatum & collectivum ens, & quidem accidens. Itaque non habet unicam materiam, sed variam & diversam, constantem ex scientiis & prudentiis multis. Ea enim est collectivorum, puta Ecclesiæ, mundi, Scholæ, natura. Deinde quia est accidens, non habet materiam propriè dictam, sed analogicè consideratam. Etenim solæ substantiæ

Materia est
duplex, sen-
sibilis, & intel-
ligibilis.

creatæ habent propriè dictam materiam, & spirituales quidem intelligibilem, corporeæ sensibilem (philosophus vocat ὕλην νοητὴν καὶ αἰσθητὴν) sed accidentia habent analogicam, & impropriè dictam. Neque verò est, quòd mireris nos spiritibus tribuere materiam propriè dictam. Nam compositi sunt ex materiâ & formâ, non physicè, sed logicè consideratis.

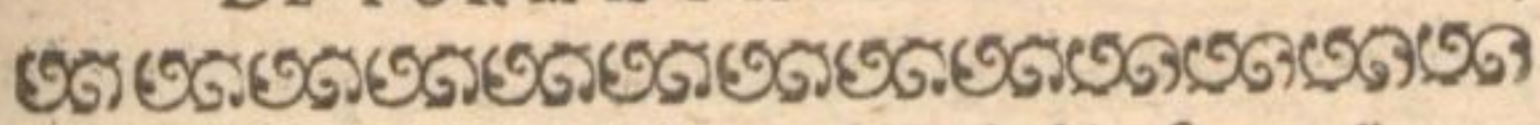
Sicut autem disciplinæ ipsæ sunt materia philosophiæ: ita disciplinarum materia sunt præcepta scientifica.

Præcepta scientifica sunt, quæ apta sunt scientiam parere: quæquæ legibus scientificis sunt informata. Casman. lib. I. philos. Christ. cap. 10.

Leges scien-
tificæ, quæ
regunt ma-
teriam arti-
um.

Leges scientificæ sunt axiomaticæ illæ, lex κατὰ πάντας, veritatis; lex κατ' αὐτὸ, justitiæ; lex καθ' ὅλου πρῶτον, sapientiæ. De quibus velim te cognoscere monita Logica.

Cap. 20.

Cap. 20. De principio philosophiæ formalis.

SEQUITUR philosophiæ principium formale. Formale philosophiæ principium.
 Id, uno verbo, est illarum diversarum materiarum & partium inter sese conveniens unio, & connexio in certis principiis, objecto, & fine. Keck. d. l. & c.

Philosophiam jam aliquoties diximus esse collectivam. Collectiva autem, ut à Logicis accepimus, sunt duplicia, alia temeraria & inordinata, ut est acervus tritici temerè congestus. In talibus nulla est forma. Sed sunt & alia aggregata ordinata, in quibus diversarum quidem partium est congeries, sed talis tamen, quæ concinnum aliquem ordinem & unionem admittit: qualia aggregata sunt, Mundus, Ecclesia, Schola, itemq; ea, de quâ nunc agimus, philosophia: utpote in quâ diversæ disciplinae inter se uniuntur triplici harmoniâ, & , ut ita dicam, vinculo. Primò namq; copulantur vinculo communium primorum principiorum, à quibus omnes discipline veluti pendent. Deinde uniuntur vinculo unius objecti, intellectus nimirum & voluntatis humane, cui universa philosophia destinatur. Quid, inquit aliquis, audio? Num intellectus & voluntas sunt res una eademq;? Sunt, inquam ego, res una eademq; & cum animâ, & inter sese. Distinguuntur tamen ratione: Scal. ex. 307. f. 15. Deniq; omnes disciplinae copulantur vinculo unius finis, qui est humane mentis & orationis perfectio, ut indicatum est suprâ c. 18. Et propter hanc arctissimam partium philosophiæ unionem, veteres dixerunt, artes sororio quodam vinculo conjungi, itemq; manus inter sese velut

Collectiva sunt duplicia:

Temeraria & Ordinata.

Disciplinarum vinculum triplex.

I.

Principiorum:

II.

Objecti informationis:

III.

Finis.

Sororium vinculum disciplinarum.

jungere, & mutuas operas tradere, ut qui unam perfectissimè scire velit, necesse habeat omnes cognoscere. Hæc est illa catena Homérica, in quâ annulus annulum ita capit, ut si unum trahas, omnes continuè sequantur; si unum demas, omnes tollantur. Rectè igitur dixit, quicumq; dixit: Philosophia est una copulativa.

Leges Methodicæ,
quæ regunt
formam disciplinarū.

Cæterùm sicut præcepta disciplinarum materialiter considerata informantur secundùm tres illas leges axiomáticas; ita eadem formaliter considerata informantur secundùm tres leges methodicas; quarum prima est lex generalitatis, secunda homogeniæ, tertia denique coordinationis. *Vide Logica Systemata.*

Cap. 21. De Intellectu.

EXplicatum est principium essendi philosophiæ: explicandum deinceps venit principium cognoscendi.

Suprà cap. 13. explicata est hæc principii distinctio, quâ dicitur aliud essendi, aliud cognoscendi principium.

Principium cognoscendi philosophiæ quod?

Principium cognoscendi philosophiæ dicitur Schola.

Schola est cum Naturæ, tum Gratiæ.

In Scholâ tria sunt necessaria.

Duo hîc velim notari. I. Cur principium cognoscendi hoc in loco vocemus Scholam? Ratio nominis est hæc. Sicuti in Scholâ tria sunt necessaria, Subjectum, Objectum, Medium: illud est homo partim docens, partim discens: istud est liber: hoc sunt literæ.

litera: ita & in philosophiâ hæc tria etiam atq; etiam
consideranda sunt: puta in Metaphysicâ, Theologiâ,
Medicinâ debemus notare tria hæc cognoscendi prin-
cipia. II. Cur hîc in genere præcipiamus de Scholâ
Gratiæ, quum de illâ in specie docendum sit infra, ubi
tractabimus de principiis Theologicis? Pro solutione
hujus dubii notandum est, Scholam Gratiæ conside-
rari communiter, & singulariter. Communiter,
quatenus est regula Philosophiæ, Jurisprudentiæ &
Medicinæ. Singulariter, quatenus est principium
Theologicum. Nos attendimus communem illam
notionem, qui persuasi sumus, philosophum hæc tria
principia religiosè observare debere, Rationem, Expe-
rientiam, & Scripturam.

Gratiæ
Schola con-
sideratur
communi-
ter, vel par-
ticulariter.

Schola Naturæ est principium cognoscen-
di ea, quæ homo potest capere constitutus in-
tra terminos Naturæ, infra terminos Gra-
tiæ.

Schola Na-
turæ quid
sit?

Schola naturæ est principium cognoscendi colle-
ctivum seu aggregatum. Constituitur enim è tri-
bus aliis principiis, subjecto scilicet, Objecto, & Me-
diis.

Schola Naturæ continet Subjectum, Ob-
jectum, & Media.

Subjectum est principium cognoscendi
principale activum QUOD. Estq; homo do-
cens & discens.

Principium
cognoscen-
di acti-
vum,

Hoc subjectum dicitur principium cognoscendi a-
ctivum QUOD. Dicitur QUOD, ἐμειπτικῶς, QUO.
scilicet cognoscit. Principium QUO est vel Ratio, vel
Sensus. Principium cognoscendi QUOD, passivum,
dicitur, quod cognoscitur. Et quidem homo hîc con-

QUOD.
Principium
QUO.
Principium
cognoscen-
di passivum
QUOD.

sideratur, quatenus docet & discit. Suprà considerabatur sub notione principii essendi, quatenus invenit philosophiã. Homo cõstitutus in Scholâ naturæ jure naturæ obligatus est ad legendũ naturæ librũ.

Huic obligationi ut respondeat, tributa sunt ei à naturæ opifice certa principia tũm interna & naturalia, tũm externa & secundũm naturam adventitia seu habitualia: Petrus Titus in Alphabeto libri naturæ.

Principia interna homini sunt tũm membra sive partes, tũm adjuncta.

Membra (*sive partes*) sunt, tũm activum, animus: tũm organicum, corpus.

Animus complectitur vires cũm superiores, tũm inferiores. Superiores animi vires sunt Intellectus, Memoria, & Voluntas.

Intellectus est principium cognoscendi per apprehensionẽ, compositionẽ & divisionẽ, & deniq; discursum. *Theoremata sunt.*

Intellectus
quomodo
sit principium
cognoscendi.

Intellectus
quot modis
intelligat?

Intellectus
est:
Agens

Patiens

Adeptus.

I. Intellectus intelligit vel rem sive ipsum objectum; vel speciem, per quam intelligit rem; vel intellectionem suam; vel seipsum. Scal. exer. 307. f. 8.

II. Unus idemq; intellectus est vel agens, vel materialis. *Intellectus agens est autor inventorum & specierum. Facit enim res actu intelligi. Materialis, qui etiam possibilis & passivus dicitur, est, qui recipit speciem intelligibilem. Ita quod heri intellectui patienti impressum fuit, hodie manet, si sit fidelis depositi thesaurarius. Quod si intellectus materialis se conjungat cum agente, dicitur intellectus adeptus. Adeptũ ideò vocarunt veteres; quia nullius prætereà commensus (*sic enim loquuntur*) egeat ad beatitudinem sci-*

licet philosophicam illam, quam metimur cognitione veri. Contra hanc sententiam disputat subtilitatum magister ex. 307. f. 18. 19. Caterum de intellectu hic tractamus, non ut in Physicâ fit, quatenus est animæ potentia; sed quatenus est principium cognoscendi.

III. Intellectus consideratur cum vis, tum opus. Scal. exer. 307. f. 2.

IV. Intellectus vis est λόγος, Ratio.

V. Intellectus opus five operatio est triplex. Intellectus operatio triplex.

I. Cognitio rerum simplicium, ut leonis. Hæc duplex; recta, quæ est in primâ statim apprehensione: & reflexa, quoties ipsam intelligimus intellectionē. Recta illa cognitio vocatur conceptus directus: reflexa, circularis. Conceptus directus est triplex, formalis, objectivus, & objectivus consequenter. Conceptus formalis est, quo intellectus rē representat & concipit, dicitur q̄, formalis, quia est intimus mentis actui: ut cognitio hominis vel solis, quæ est conversio intellectus in hominē vel solem. Conceptus objectivus est res, quæ per conceptū formale representatur: sic dictus, quia conceptus formalis circa eum occupatur: ut est sol vel homo cognitus. Formalis igitur conceptus est semper res vera, positiva, & singularis, nempe qualitas menti actu inherens: at objectivus conceptus non semper est res vera, quia etiam ficta concipiuntur; non semper positiva, quia etiã entia privativa & rationis concipiuntur; neq̄ semper est res singularis, quia sæpè etiam universalis concipiuntur. Conceptus objectivus consequenter dicitur, quando intellectus excogitat notiones secundas de primis illis, seu de conceptu objectivo. Hanc ob causam notiones secundæ vocantur νοήματα νοημάτων, & conceptus conceptuū.

Prima intellectus operatio est simplicium apprehensio.

Conceptus triplex.

I. Formalis:

II. Objectivus.

III. Objectivus consequenter.

Tales notiones secunda occurrunt in Grammaticâ, Rhetoricâ, Logicâ, & ipsâ etiam Astronomiâ atq; Astrologiâ, ut sunt, genus, species, casus, tempus, tropus, figura, Zodiacus. Hæc notio secunda in animo exercitati Logici perfectior est, quàm in animo indocti: quum alioqui solis cognitio & sol cognitus simpliciter æquè sit in utriusq; animo. 2. Secunda intellectus operatio est, quâ conjuncta cognoscit: è quibus consiunt propositiones: ut homo est animal. 3. Tertia est, cùm his ita conjunctis adjungimus alia: ut ex eâ compositione aliquid aliud educamus. Hæc dicitur ratiocinatio, itemq; discursus, propter animi celeritatem. Scal. exer. 307. f. 2.

Secunda intellectus operatio. VI. Intellectus est θεωρητικός, πρακτικός, ποιητικός, speculativus, activus, factivus. Speculativus est, quando cognoscit, ut cognoscat: ita cognoscit ens, unum, verū. Activus, quando cognoscit eo fine, ut homo agat secundum virtutem: ita cognoscit ea quæ occurrunt in Ethicis. Factivus, quando cognoscit eo fine, ut homo efficiat aliquid ex arte: ita cognoscit ea, quæ in artibus Logicis & mechanicis occurrunt.

Tertia intellectus operatio. VII. Via intelligendi ita habet. Primò est νοητὸν, res intelligibilis: deinde ὁ νοῶν, qui intelligere potest ceu principium quod: 3. νῆς, intellectus, ceu principium quo: 4. νοητικὴ δύναμις, vis per quam intelligere potest. 5. διαφανὲς, lumen divinitus inditum vel per naturam, vel singularem gratiam, vel acquisitum per experientiam, per quod potentia ad actum disponitur. Est enim intellectus noster compositus ex actu & potentiâ. 6. τὸ νοητὸν εἶδωλον, id est, species rei intelligibilis. 7. νόησις, intellectus occupatio circa il-

Secunda in-
tellectus
operatio.

Tertia in-
tellectus
operatio.

Intellectus
est:
Speculati-
vus:
Activus:

Factivus.

Via intelli-
gendi.

ca il-

ca illam rem, à quâ notionem concipit, quæ notio conceptus dicitur κατὰ μεταφορὰν, quia est quasi partus quidam mentis in se λόγον ἐνδιέθετον parientis. Hic notes, quod antè diximus; intellectum entia & materialia & immaterialia cognoscere per speciem, se verò per reflexionem. Scal. ex. 307. f. 2. Plura de intellectu vide apud philosophum in libris de anima: quos eruditis commentariis illustrarunt Joannes de Janduno, Zabarella, & Patres collegii Conimbricensis. Nostri instituti non est omnia minutatim persequi,

Cap. 22. De Memoriâ intellectivâ.

SEquitur Memoria, quæ est principium Memoria
intellectiva.
intellecta tum conservandi & retinendi,
tum redintegrandi & reddendi.

Theoremata.

I. Memoria est duplex, sensitiva, & intellectiva. Sensitiva est affixa organo: intellectiva est inorganica, & ἐξοχή quâdam à philosopho vocatur Reminiscentia.

II. Memoriæ intellectivæ duplex est virtus: Memoriæ
intellectivæ
duplex vis.
retinere fideliter species intelligibiles; & eas,
si quando opus est, reddere promptè.

III. Memoria intellectiva nunc est intermedia inter intellectum & voluntatem, nunc sequitur voluntatem.

Cap. 23. De Voluntate.

Voluntas
quid:

Voluntas est principium cognoscendi
ὄρεξις ἢ ἀεὶ ἀρεσις, tum eligendo, tum
 exequendo. Dicitur principium cognoscendi: quia
 non possumus dicere, quod hæc animæ facultas sit non
 cognoscitiva.   *Theoremata.*

Intellectus
est dignior
voluntate.

I. Nihil est in voluntate, quod non antea fue-
 rit in intellectu. Intellectus enim, ut habet dictum
 scholasticorum, portat voluntati lucernam. Ille est
 veluti rex, hæc veluti regina: ideoq; ille nobilior, hæc
 ignobilior. Scal. exer. 307. f. 26.

II. Voluntatis objectum est bonum. Intelle-
 ctus objectum esse diximus verum, quæ tale. Nam bo-
 num non intelligit, nisi sub ratione veri. Et ita volun-
 tas non vult verum, nisi sub ratione boni.

III. Quod in intellectu est affirmatio & ne-
 gatio, id in voluntate est amor & fuga seu o-
 dium.

Varii modi
volendi.

IV. Voluntas non eodem modo vult rem,
 quam vult: & speciem, per quam vult: & cum
 vult velle suum. Quod fit in ipsâ sententiæ perseve-
 ratione, atq; animi constantiâ. Scal. exer. 307. f. 8.

Voluntas
duplici mo-
vetur prin-
cipio,
extrinseco
&
intrinseco.

V. Voluntas habet etiam internum princi-
 pium, à quo movetur. Primò quidem voluntas
 movetur à phantasmate irradiato luce agentis intel-
 lectus, Deinde est principium quoddam intrinsecum,
 quod movet voluntatem, Hoc est in ipsâ voluntate:
 quo mota à phantasmate potest velle, & nolle. Alio-
 quin actio voluntatis non esset in ejus potestate; si ab
 agente solo naturali moveretur. Itaq; & frustra, &
 iniquæ

iniquæ essent leges tùm humane tùm divine. Quid enim præciperet Deus unius Dei cultum, si colendi facultas non fuisset olim in nostrâ potestate? Hic intellige voluntatē, quâ integra fuit. Præterea si in voluntate non esset intrinsecum quoddam principium, eodem modo æquè ab objecto uno omnes homines moverentur. At conspecto equo bellatore, & navigio: quare movebitur ad illū generosus Gallus, ad hoc vanus Ligur? Scal. exer. 307. f. 25. Quia sua cuiq; directio est. Itaq; sine ullo externo objecto, per voluntatem movere possum intellectum ad intelligendum, & contrà avertere ab intellectu: ut penes illam totius hominis status, vel præsentis, vel futuri imperium sit. Neg; sanè movere phantasma potest, nisi occursum & representatione: quæ non movet ad actionem, sed ad receptionem impressionis, quam deinde movet finis. Finis autem dicitur philosopho, non verè movere, sed per metaphoram, id est, similitudinem verorum motuum. Quod si huic interno principio quispiam objecerit, idem fore movens, & motum: quod est absurdum: non est absurdum in animâ, postquam mota est, seipsam movere, suo modo hoc. Quin in motibus veris corporis hoc idem videtur: quippe aère & aquâ. Et sanè intellectus, ut & voluntas, est per similitudinē ipsa species. Quâ receptâ, excitatur illud principium, sine ullo medio. Tùm deinde sese movet, atq; ipsum intellectum. Itaq; dicimus, & verè, & ex omnium gentium consensu: volo velle. Hic actus est à suo principio in se desinens. Sic quod posterius est, fit aliquo modo prius aliquando. Nam posteaquam intellectus quippiam intellexit, & cessavit: voluntas jubere potest, iterū ut recolat intellectionem. Sic imperat etiā me-

Voluntas
moveret in-
tellectum.

Metaphori-
cus motus
quis sit?

moria, etiam phantasia: si in eâ notionum thesauri reponuntur. Quid verò? Hæc ita disputata videntur repugnare theoremati primo hujus capituli, ubi intellectum regi, voluntatem reginæ comparavimus. Videntur sanè repugnare, non repugnant. Etenim facultas dicitur moveri, quando è potentiâ in actum educitur: è potentiâ, inquam, quâ potest actionem producere vel non producere, quæ est potentia ad exercitium actus; vel producere actus hujus vel illius speciem. Intellectus itaq; quoad speciem actus, movet voluntatem, dum certum aliquid à se cognitum, vel tanquam bonum vel malum, voluntati proponit, allatis causis illud amplectendi vel averfandi. Voluntas movet intellectum, quoad exercitium, i.e. ut hoc vel illud hoc tempore, vel hoc loco cogitet, putà nunc de Deo potiùs, quàm de sole meditetur. Imperat voluntas intellectui, ut ratiocinetur, si nempe fuerit antè ratione decretum, quòd bonum sit ut ratiocinetur. Voluntas etiam imperat sibi, quatenus spiritus carni, vel caro spiritui: item affectus bonus malo, & contrà. Manet igitur internum voluntatis principium, quod philosophus in fine septimi Metaph. his verbis designavit: κινεῖ γὰρ πῶς πάντα τὸ ἐν ἡμῖν θεῖον. ἀρχὴ δὲ τῆς λόγου, οὐ λόγος, ἀλλὰ πικρεῖτον. Quid ais philosophè princeps philosophorum? Estne in nobis aliquid divinum, quod sit præstantius ipsâ ratione? Cùm homo sit rationalis per intellectum, eritne in homine ipso intellectu aliquid divinius? Est certè. Sunt enim radii Spiritus sancti, cujus benignitate & munere voluntas humana dirigitur. Quæ ut commodiùs intelligantur, altiùs res ipsa repetenda est, & quidem è Scal. ex. 307. f. 25.

Intellectus
moveret vo-
luntatem,
quoad spe-
ciem actus.

Voluntas
moveret in-
tellectum,
quoad ex-
ercitium.

Aliquid præ-
stantius ra-
tione est in
homine.

Enu-

Enumeremus itaq; ipsa principia primaria, quae vocantur capitalia: principia, inquam, effectiois & cognitionis. Veteres hoc ordine enumerabant:

1	Πρόνοια,	Providentia.	Octonarius principiorum apud veteres.
2	Ἀνάγκη,	Necessitas.	
3	Ἐιμαρμένη,	Fatum.	
4	Φύσις,	Natura.	
5	Τύχη,	Fortuna.	
6	Ἀυτόματον,	Casus.	
7	Τέχνη,	Ars.	
8	Ἀυτεξέσιον,	Potestas libera.	

Octonarium istum principiorum nos commutamus in senarium, vel potius hunc pro illo reponimus. Docti enim sumus, Fortunam & Casum esse μὴ ὄντα. Per- Fortuna est μὴ ὄν. suasionem nobis injecerunt haec rationes. Nullus philosophorum dixit, quid sit fortuna. Dicunt enim, quid sit à fortunâ. Nam thesauri inventio, quem nactus est fossor, dum vineam pastinaret, non Fortuna, sed à Fortunâ esse dicitur. Fossio, inquiunt, est causa per accidens inventionis. At, inquam ego, fossio non est fortuna. Ergo fortuna non est causa. Quare omnino quid fortuna sit, non dicunt. Non enim est vis connectens causam per accidens cum effectu. Si Fortuna Casus nihil est. nihil est, ne casus quidem erit aliquid. Iccirco neque esse eum alterius rei causam, neque rem quampiam sibi pro causâ habere, nomen indicat: quippe quod per se est, non habet causam. Hoc significat αὐτὸ. Quod temere accidit, non est aliud causa: hoc est μάτην. Manent igitur nobis sex principia, sublatis fortunâ & casu. Videamus singula. Providentiam Dei de- Providentia. finire non possumus: declaremus sicpote. Vis Dei

præfens sibi semper, & cætera omnia antecedens.
 Quare simplex est, & una: atq; iccirco immutabilis.
 Quia si antecedit semper alia, non mutatur ab illis,
 sed mutat. Si est sibi ipsi præfens, & simplex, non
 mutatur intus à seipsâ. **Necessitas duplex est.** Una,
 quæ non habet causam, nisi primam causam, ut ortus
 solis. Altera, quæ pendet ex antecedenti quocunq;
 in re immutabiliter: ut calor ab igni. Quare acutis-
 simè sic definietur: Connexio immutabilis causæ
 & effectus. Ita intelligentur omnia, quæcunque
 comprehenduntur, sive tanquam partes, sive tan-
 quam species, sive tanquam effectiones. **Exempla.**
Necessaria consequentia quot sint? Cor est. Ergo animal est. Homo est. Ergo animal est.
Fatum. Calor est. Ergo calefaciens est. Sequitur fatum,
 quod est vis ordinarum inter se causarum atq; ef-
 fectionum. Hoc duplex: unum commune in totâ
 naturæ serie. Quia fatale est, ver esse, cum sol in Arie-
 te est. Alterum versatur circa minutiora. Velu-
 ti cum dicimus fatale esse hoc vel illo miseriæ Austro
 & felicitatis Zephyro agitari, afflari. Non omnis i-
 gitur necessitas, fatum est. Non enim fatale dici-
 mus ignis calefacere, sed naturale necessarium. A-
 liud igitur est necessitas, aliud fatum, aliud natura.
Natura. Est enim natura potestas Dei ad motus omnes ordi-
 narios. Est igitur ministra Dei, seu potestas singulis
 rebus indita. **Ars.** Ars autem est habitus ad faciendû. Neq;
 ut ajunt, est habitus singularium: sed universalium ad
 faciendû. Actio autem est & singularium, & circa sin-
 gularia. De liberâ potestate (in naturalibus) multi
Libera potestas. imperiti pertinaciâ pro telo, fastidiû pro muro habue-
 runt. Servam enim simpliciter nonnulli professi sunt.
 Quod cum viderent esse scuticâ dignum; dimidium
 tantum

tantum

tantum asseruere. Ajunt igitur, ex se misse nos posse, id est, malum: ex se misse non posse, id est bonum. Neque nos bonum facere, sed Deum in nobis. Hic velim te distinguere inter bonum morale & spiritale. Cujus item partem non negamus. Deus enim docet, & irradiat, & adsistit: quosdam etiam suo modo trahit. Quod autem nullum sit principium potestatis in nobis ad bene agendum, eorum est vociferari, qui non intelligunt. Si ita esset, non liceret Dei justitiam nos postulare, atque damnare omissorum officiorum. Dedit nobis ille naturae architectus illud principium: quo quia male usi sumus, merito principio illo maximam & optimam sui parte privati sumus, videlicet potestate ad agendum ea quae verè bona Deoque placentia sunt. Rectè igitur princeps philosophorum explicavit, quid sit τὸ ἐφ' ἡμῖν, & quid sit τὸ ἐκ φύσεως, & præterea, quid sit ἀεὶ ἀρεσῆς. Nam si homo consulit de rebus agendis, hocque habet à naturâ, & in naturae cursu nihil fit frustra, utique homo naturâ suâ erit aptus ad disceptandum de duobus contrariis, ut alterum eligat. Ea enim est libertatis formalitas, ut indifferenter & indeterminatè se habeat ad utrumque oppositorum; sive sit libertas contrarietatis, sive contradictionis, vel ut alii vocant exercitii & specificationis. Hinc etiam intelligimus: providentiam divinam rebus omnibus imminere: at non eodem modo. Permittit enim quaedam: alia insinuat per se, id est, afflatu: alia per ministros immateriales: alia per materiales, philosophos scilicet & Theologos, unde oriuntur disciplinae, ex scientiarum communicatione: alia per principia naturalia conata nobis, quae vix ab Aristotele appellantur: quaedam

Formalitas
libertatis
quæ sit?
Libertas est
duplex.

Providentia
Dei quæ in-
fluat in crea-
turas.

per se sola facit: Omnis autem necessitas ab eâ est, & omne fatum, & omnis natura. Necessitas etiam alia est à Deo, ut cùm absumetur incendio mundus. Alia à Fato, ut calere aestate. Aliqua à naturâ: ut hominē esse visibilem. Et hæc duæ posteriores subsunt primæ. Summa: omnia pendent à Dei providentiâ. Ab eâ causæ secunda sunt constitutæ: in naturâ necessaria, in voluntate inclinantes, non cogentes: in eventibus rerum immutabiles. Eæ si mutari videntur nobis, at immutabilis est hæc mutabilitas, quam dicimus fatum, quod est aliud à naturâ.

Via volendi VI. Via volendi ita habet. Primò est τὸ βελητὸν, res volibilis: deinde ὁ βουλόμενος, qui potest velle: 3. θέλημα, voluntas. 4. βουλητικὴ δύναμις, vis per quam velle potest. 5. διαφανὲς, quod est inter intellectum & voluntatem. 6. τὸ βουλητὸν εἶδωλον. 7. βούλησις. 8. Consequens affectus, qui est letitia vel tristitia, amor vel odium, spes vel metus. Illi præteritarum & præsentium, isti præsentium, hi futurarum sunt rerum.

Hæc cursim breviter ἄ, hoc loco dicta sint de intellectu, memoriâ, & voluntate: quæ enucleatè hîc non tractanda sunt, sed in quantum considerantur ut principia cognoscendi.

Cap. 24. De sensibus externis.

TAles sunt vires animæ superiores; sequuntur inferiores, quæ superioribus ministrant.

Prisci

Prisci philosophi fermè omnes ad unum senserunt, animam nostram esse compositam ex duobus actu contrariis, τὸ λογικῶν scilicet & ἀλόγων. Dico igitur cum Scaligero exer. 307. l. 5. in animâ nostrâ nullam partem, nullam vim, nihil deniq; prorsus vel esse, vel cogitari posse, quod careat ratione. Anima enim nostra separata à corpore edit actiones inorganicas: sed implicita corpori, per ejus officiales atq; ministras partes recipit impressiones. Fit ergo tùm talis, quales illæ sunt. Iccirco dum facimus sensus partes animæ, intelligimus animam sensitivam, non intellectivam, cujus vires sunt, non partes.

Anima nostra non est composita è rationali & irrationali.

Vires inferiores sunt principia vel subintelligendi, vel subserviendi.

Principia subintelligendi, sunt sensus.

Sensus sunt vel externi, vel interni.

Sensus externi sunt visus, auditus, tactus, olfactus, gustus: à quibus oriuntur Observatio, Experientia, & Inductio. In visu potissimum, auditu, & tactu, tanquam exquisitioribus, est vis explorandi & percipiendi variarum, necessariorum, & utilium rerum in naturâ differentias. Hoc est, quod docuit Anaxagoras, oculos & manus esse sapientiæ matres. Duo Galenus ponit principia in homine, λόγον κ' εἴραν, Rationem & Experientiam, sive sensum. Sensus etsi imperfectior est quam ratio, tamen ratione prior est, quoad eum cognoscendi ordinem, qui homini accommodatus est, ut merito dicat Aristoteles: Nihil est in intellectu, quod non prius fuerit in sensu. Et est omnino magna cognitionis sensualis certitudo, ita ut quidquid homo

Sensus externi.

Duo principia Galeni.

Cognitio sensitiva est prior intellectivâ.

Ordo cogni-
tionis.

sensu bene affecto percipit, id ratum & firmum habere possit. Sensus enim nunquam decipitur circa proprium objectum. Præterea cognitio intellectualis in hac vitâ verificatur propter cognitionem sensualem. Arist. 3. de gen. animal. c. 10. Nam cum aliorum ex longis observationibus confecta scripta legimus, dicta audimus; vel cum singula è rebus singulis à nobis visis, auditis, tractatis observamus; ex illo statim cognitio scientiæq; à priori, & universalibus procedens, ex hac generatur experientia singularium: & ex eâ demum à posteriori scientia, hoc fermè ordine, ut poëta canit:

Per varios usus artem experientia fecit
Exemplo monstrante viam.

Ars verò seu disciplina gignit tandem cognitionem certam. Atq; utraq; hæc scientia, sive ex aliorum dictis scriptisq; hausta, sive è propriis nostris observationibus, ad usum iterum transferenda est, ut ita scientiæ initium & finis, causa & effectum, α & ω, sit usus, qui si scientiæ comparatæ accedit, multò illam perfectiorem efficiet, absq; eo imperfectam & nullam futuram.

Observatio
quid sit?

Observatio est quædam sensualis notitiæ collectio, quam philosophus *ισοείων* vocat κατ' ἐξοχήν, 2. post. c. ult. Nam non satis est nos videre & audire, nisi observemus, quæ semel atq; iterum vidimus, audivimus, aut aliis sensibus hausimus.

Experientia
est Univer-
salis.

&

Experientia est plurium observationum collectio, & ad certum usum applicatio.

Estq; vel universalis, vel particularis.

Universalis est, quum de iis, quæ sensu percipiuntur, sani omnes eodem modo judicant.

Melan-

Melanchth. l. 4. Dial. *Sic dicimus, ignis est calidus, Sol movetur, Sol movetur duplici motu, uno diurno, quo designat intervalla dierum & noctium; periodico altero, quo describit annum ejusq; vicissitudines.*

Particularis est, de iis, quæ non omnium Particularia.
sensibus sunt exposita: ut, corvi alicubi sunt albi, pisces atri. Scal. exer. 59. Vide similia exempla apud Alexandrum ab Alexandro genial. dier. l. 5. c. 9.

*Sicut universalis experientia universalem propositionem constituit, nempe hanc: omnis ignis est calidus, Sol movetur (hoc enim verum est κατὰ πάντας, scilicet ἁποκειμένους, χρόνους καὶ τόπους) ita particularis particularem. Tantum autem philosophus I. Metaph. c. 1. tribuit experientia, ut dicat, expertos Experientia præcellētia.
majus aliquid & amplius in disciplinâ consequi, quàm eos, qui præcepta sine experientiâ consecantur. Fonseca super d. l. Et Plato in Gorgia dicit: O Chærepho, multæ artes, hominum sunt experientiâ prudenter inventæ. Experientia siquidem efficit, ut artificiosè, in experientia verò ut temerè vita nostra progrediatur; & scientia & ars hominibus per experientiam. Experientia siquidem artem genuit, in experientia autem temeritatem Hanc in sententiam consulatur Petrus Ramus l. 7. & 9. Schol. Dial. ubi ex organo Aristotelis hæc summam habet. Si sensus deficit, scientia quoq; deficiet. Quia si sensus deficit, deficiet inductio: si deficit inductio, deficiet universale: si deficit universale, deficiet scientia. Ergo de primo ad ultimum, si sensus deficit,*

scientia deficit. Utinam igitur literis aureis (sic optat Ramus) atq; illustribus, præ foribus Scholarum omnium duo ista verba essent inscripta & impressa, ΕΜΠΕΙΡΙΑ, ΙΣΤΟΡΙΑ: ut quoties ea legere- mus, omnium verorum dogmatum causam atq; ori- ginem legeremus ac meminissimus.

Inductio
quid sit?

Inductio deniq; est, quâ ex plurium obser- vationum & experientiarum collectione uni- versalis conclusio in intellectu efformatur & veluti regula quædam extruitur. De inductione Arist. 2. post. cap. ult. (vide Zabarel. super h.l.) & 1. Metaph. c. 1. (vide Fonsecam super h.l.) ita ma- gnificè tractat, ut veluti principium quoddam in eâ reponat omnium tùm artium, tùm scientiarum. Neq; enim quicquam juvarent exempla varia & multa, nisi ex iis mens humana extrueret generalia noëmata & regulas, per quas verè demum & docemus & di- scimus. Casm. l. 1. philos. Christ. c. 7. Keck. l. 1. præ- cog. c. 3.

Ordo sen- suum exter- norum ex- emplo vi- sionis decla- ratus.

Hæc ut planiora fiant, observetur ordo sentiendi, seu sensuum externorum. Sumamus visum pro ex- emplo. Primò est τὸ ὄρατὸν, visibile. 2. ὁ ὄρων, qui videre potest. 3. τὸ αἰσθητήριον, sensorium, in- strumentum videndi oculus. 4. ὄρατικὴ seu ὀπτικὴ δύναμις, vis visiva, spiritibus animalibus in nervos opticos sparsis. 5. διαφανὲς, mediū videndi, seu illu- stratum, putà aër & aqua & c. transparens, atq; ita intervallum inter videntem & rem videndam. 6. εἶ- δωλον, species visibilis actu ad oculum delata. 7. ὄρασις, oculi occupatio circa rem visibilem, & ex eâ speciei productio & abstractio, adeoq; speciei illius receptio. 8. ὄραμα, res visa, verbi gratiâ nix,
quarum

quam cognovimus esse albam visu. Hinc experientia universalis, quâ plures observationes collegimus. Dehinc inducimus & colligimus multa exempla, atq; ita constituimus regulam: Omnis nix est alba.

Cap. 25. De sensibus internis.

EXpositi sunt sensus externi, sequuntur interni, iiq; numero tres, sensus communis, phantasia, & memoria. Sensus interni.

Sensus communis est, qui judicat sensio- Sensus communis.
nem externam. Neq; enim oculus scit se videre, sed hoc est sensus communis officium. Huic tribuitur Judicium est inferius, vel superius.
judicium, quod vulgò vocant inferius. Nam judicium superius est ratio ipsa: sed à seipsâ differt, reflexione tantùm. Exposita enim quæ reperit, aut accipit, accuratiùs recenset, ac quædam admittit, notas alius inurit. Scal. exer. 307. f. 5.

Judicium sensus communis est duplex, simplex, & compositum.

Judicium simplex est de quâcunq; re per sensus cognitâ: ut de lapide.

Judicium compositum est quidâ quasi discursus ab uno sensibili præsentis ad aliud per collationem plurium sensibilibus præsentium inter se, veluti

I. Comparatorum cum comparatis, putâ novorum cum antiquis, & usitatorum cum insolitis.

II. Oppositorum cum oppositis, putâ bonorum cum malis.

Phantasia. Phantasia est, quæ effingit phantasmata rerum sensibilium.

Phantasiæ vis duplex. Vis ejus est duplex, cogitativa, & signativa. *Hic nota, nos non tractare de sensibus, quâ sunt physica considerationis, sed quatenus præcognoscimus eos veluti principia. Non igitur in genere tractamus de sensibus, sed in specie, quatenus in homine existunt veluti principia cognoscendi.*

Vis cogitativa. Vis cogitativa est, quæ intellectui suppeditat phantasmata quarumvis rerum intelligibilium specularia.

Phantasmata quare dicantur specularia. *Dico phantasmata rerum intelligibilium specularia. Nam phantasia est veluti speculum, in quo intellectus intuetur imagines varias. Iste imagines in isto speculo sunt adhuc impure. Eas igitur defecat intellectus, dum scilicet eas suâ luce illustrat, adeoque species sensibilibus facit intelligibiles actu.*

Vis signativa est. Vis signativa est, quæ format signa & notas phantasmatum externas, quibus cogitata cum aliis hominibus communicentur.

Estq; vis cum loquendi, tum fingendi.

Vis loquendi est tum sermo, tum cantus.

I.
Sermo.

Sermo est quidam quasi portitor animi sensa per vocem articulatam significandi. Hinc vocatur *mentis character, index, vehiculum, & internuncius animi.* Græcis λόγος περιφορικὸς, item πρὸς ἕτερον, sive ἔξω: quia scilicet est alius λόγος ἐνδιάθετος, πρὸς ἑαυτὸν, καὶ ὄψω.

II.
Cantus.

Cantus est sermonis per intervalla elevata figuratio.

III.
Vis fingendi.

Figuratio illa fit per ἄρσιν καὶ θέσιν harmonicam.
Vis fingendi est, quâ signis materialibus in oculos

oculos incurrentibus repræsentamus tum cogitata ipsa, tum sermonem.

Signa sunt nobis hoc in loco duplicia: alia aures feriunt, alia oculos movent. Illa in sermone & cantu, hæc in vi fingendi considerantur.

Cogitata repræsentat vis Gesticulandi, Pingendi, & Sculpendi. Vis

Gesticulandi vis est, quâ motu præcipuarum corporis partium sensa animi significamus barbaris, surdis, & mutis. Gesticulandi.

Pingendi vis est, quâ vario linearum ductu & lucis umbrarumq; permixtione cogitata repræsentamus. Pingendi.

Sculpendi vis est, quâ ex materiâ formatili corporum simulacra proportionaliter efformamus. Sculpendi.

Sermonem ipsum repræsentat scriptio.

Scriptio est vis, quâ certis ductuum linearum notis sermonem repræsentamus. Scribendi.

Scriptio est vel hieroglyphica, vel literalis.

Sequitur memoria, nempe sensitiva: quæ est vis conservandi phantasmata, eaq; reddendi si opus sit. Memoria sensitiva.

Aristoteles 2. post. c. ult. docet, multas numero memorias esse, unam numero experientiam. His verbis philosophus indicat, experientiam conservari impressione in memoriam: quæ est prima memorie virtus. Altera est promptè red-

dere ea, quæ ipsi sunt concredita.

Cap. 26. De Appetitu & Locomotivâ.

EXplicata sunt principia subintelligendi, sequuntur subserviendi.

Principia subserviendi sunt vires animæ inferiores, quæ inserviunt & facultatibus superioribus, & sensibus.

Suntq; tum in Appetitu sensitivo, tum Locomotivâ.

Appetitus sensitivus.

Appetitus sensitivus est inclinatio hominis, orta à sensuum judicio ad objectum bonum prosequendum, & malum fugiendum. In illo igitur est directibilitas, quâ is juxta suam & ductum rationis res adfectat.

Appetitus est

I.

Naturalis:

Distinguunt philosophi naturales appetitum in naturalem, animale, & rationalem. Appetitus

naturalis etiam est in rebus inanimatis; estq; inclinatio seu instinctus naturalis in re quâlibet: ut, in lapide est appetitus, id est, inclinatio deorsum tendendi:

II.

Animalis:

in aëre est appetitus tendendi sursum. Appetitus animalis est sensitivus ille, de quo nos hic tractamus; non ut tribuitur omni corpori animali, sed ut

III.

Rationalis.

tribuitur homini. Rationalis appetitus est ipsa voluntas. Scal. exer. 307. f. 3.

voluntas. Scal. exer. 307. f. 3.

τὸ θυμικόν.

Appetitus sensitivus est cum θυμικὸς, tum ἐπιθυμητικὸς, irascibilis & concupiscibilis.

Appetitus θυμικὸς subservit intellectui & voluntati partim affectando, partim respuen-
do. *Affectando maxima, ardua, honesta, & gloriosa.*

riosa. Respuendo parva, levia, turpia, & ignominiosa.

Appetitus ἐπιθυμητικὸς subservit intellectui τὸ ἐπιθυμητικόν.
& voluntati partim amando, partim fugiendo. Amando & desiderando utilia atq; jucunda; contrariaq; odio habendo & reformidando.

Locomotiva est, quâ vires motrices obsequuntur voluntati. Locomotiva.

Locomotiva paret voluntati. Nam vires motrices voluntatis & jussu impelli, & imperio herili cogi possunt ad exequendum suasa decretaq; intellectus.

Imperio herili dico: quia politicum hîc non habet locum. Herile enim imperium (Græci vocant δεσποτικόν,) conjunctum est cum potestate coactivâ. Imperium est herile, vel politicum.

Cap. 27. De Membris corporis humani, quatenus sunt principia cognoscendi.

Sic de animâ: sequitur corpus hominis, Corpus hominis.
quod est instrumentum exercendarum nobilissimarum animæ facultatum.

Corpus homini datum est à summo opifice erectum, tanquam maximè idoneum instrumentum exercendarum animæ facultatum. Dicitur organicum, quia certis organis est præditum.

Corpus hominis complectitur membra, ceu organa facultatum animæ.

Membra sunt vel principalia, vel minùs principalia.

Principalia sunt, quæ primariò subserviunt facultatibus animi.

Membra
corporis
principalia:

Suntq; Caput, & Cor.

In utroque notabis & materiale, & formale.

Caput est membrum principale, continens instrumenta tum Intelligendi, tum Intellecta conservandi, tum conservata exterius significandi.

Instrumentum intelligendi est tum materiale, tum formale.

Materiale est vel continens, vel contentum.

Cerebrum.

Continens est cerebrum: *quod est siccum vel humidum, frigidum vel calidum.*

Spiritus animalis.

Contentum est spiritus animalis: *qui aliàs dicitur intellectualis.*

Imago objecti intelligibilis.

Formale est imago objecti intelligibilis, representata in spiritu animali sive intellectuali.

Imago ista est vel prima, vel secunda: & utraq; vel incomplexa, vel complexa.

Imago prima est realis & immediata: *putà lapidis, arboris, quæ est incomplexa; vel ferri igniti, quæ est complexa.*

Imago secunda est normalis, & mediata: *putà generis, nominativi casus, Zodiaci, quæ est imago incomplexa: & axiomatis, syllogismi, methodi, quæ est imago complexa.*

Instrumentum intellecta conservandi est itidem materiale, & formale.

Cerebellū.

Materiale est cerebellum.

Cerebellum est postica cerebri pars, sedes memoriæ.

Imago objecti memorialis.

Formale est, imago objecti memorialis.

Nullus

Reclè præcipit Cicero, memoriam artificiosam
absolvi imaginum inventione & applicatione.

Nullius enim rei meminisse possumus sine imagi-
ne; quam alii vocant conceptum.

Conceptus ille est vel insitus & fixus, vel adven-
titius & ambulatorius, ut docent artis Mnemonicae
professores.

Imago
Mnemoni-
ca est insita,
vel adven-
titia.

Instrumentum significandi est itidem ma-
teriale, & formale.

Materiale est lingua; quâ ad instar plectri
homo variare potest sonos, quibus cogitata mentis
efferat.

Lingua.

Formale est applicatio linguæ ad reliqua
pronunciationis organa. Sunt autem numero
quinque, hoc ordine; guttur, palatum, lingua, dentes,
labia.

Organa pro-
nunciatio-
nis quinque;
Organa in
universum

Sequitur cor, alterum membrum princi-
pale; quod continet instrumenta volendi.

Cor.

Sicuti caput continet instrumenta intelligendi &
iis cognata: ita cor continet instrumenta volendi.

In corde est materiale, & formale.

Materiale, sunt spiritus vitales appetitivi,
qui stimulant fibras cordis ad persequendum
bonum.

Spiritus vi-
tales.

Cor est villosum; ita ut pati possit συσολήν τε καὶ
διασολήν, i.e. ut possit se contrahere & dilatare.
Si fibras suas dilatet, homo non potest non prosequi
bonum, sive sit tale ὄντως, sive φαινομένως. Sin fi-
bras contrahat, homo non potest non aversari obje-
ctum, sive sit bonum, sive malum.

Cordis

συσολή καὶ
διασολή.

Formale est imago τῆς boni, repræsentata
in spiritu animali, & adaucta appetiti-
vo.

Superfunt membra minùs principalia, eaq; tùm alentia, tùm acquirentia.

Membra alentia sunt ventriculus, & epar.

Concoctio
triplex.

In ventriculo fit prima concoctio, quæ vocatur χύλωσις, quâ cibus convertitur in chylum, sive chymum. In epate fit secunda concoctio, quæ vocatur αἱμάτωσις, i.e. ut barbari nostri vocant, sanguificatio. Tertia deniq; concoctio, ὁμοίωσις, assimilatio, fit in singulis membris.

Membra acquirentia sunt manus & pedes.

Manus ho-
mini cur
data?

Manus quidem datae sunt homini propterea, quòd intellectus est duplex: ad cognoscendum, & ad faciendum: unde scientia, & ars: quæ non principiis, sed fine distinguuntur. Iccirco rectè dicit Scal. ex. 256. rationem esse manum intellectus: rationis oratione: orationis manũ. Manus enim iussa facit: iussa obediunt rationi: ratio est vis intellectus. Hæc de re pulchrè, acutè, sapienter docet Arist. l. 3. de animâ: ἡ χεὶρ ὄργανόν ἐστιν ὀργάνων, ὃ δὲ νῆς εἶδ' & εἰδῶν. Idem: ὅτι ὁ θεὸς ἐν αὐτοῖς ἡμῶν ὄργανα δέδωκε δύο, ἐν οἷς χρῆσόμεθα τοῖς ἐκτὸς ὀργάνοις. σώματι μὲν χεῖρα, ψυχῶ δὲ νῆν. Pedes autem sunt columna corporis. Sustinent enim onus totius corporis, quod per lineam rectam iis incumbit.

Pedes ho-
mini cur
dati?

Cap. 28. De hominis ingenio.

EXposita sunt subjecti, id est hominis, membra: explicanda jam sunt ejusdem adjuncta.

Adjuncta hominis *δεκτικῆς*, quatenus sunt prin-

principia cognoscendi, sunt numero tria, ingenium, ætas, valetudo.

Ingenium est aptitudo & promptitudo hominis ad expeditè apprehendendum id quod intellectui proponitur. Ingenium.

Quicquid est in animo & mente hominis, illud vel connatum est, vel acquisitum. Nascitur cum homine generalis & prima quædam potentia intelligendi, memoriâ tenendi, volendi, loquendi, & ridendi. Et hæc potentia vocantur primæ: tum quia necessitate & immutabilitate nature ab ipsâ animæ humanæ essentiâ emanant: tum quia omnibus hominibus ex æquo insunt. Sed sunt etiam quædam secundæ potentie & dispositiones non tantum intelligendi generaliter & quovis modo, sed intelligendi dextrè & expeditè, quales dispositiones & dona nature nascuntur quidem cum hominibus, sed non omnibus; quia non promanant proximè ex animæ essentiâ, sed è peculiari corporum temperamento, quod à cælo & à parentibus influit in prolem. Et tales nature aptitudines & dona vocantur potentie secundæ, quæ quidem tres sunt principales & excellentissimæ in homine, Ingenium, Memoria, Judicium. Itaq;

Potentiæ in homine sūt.
Primæ
vel
Secundæ,

Ingenium est vel commune, vel singulare.

Ingenium commune est, quod immediatè fluit ab ipsâ animâ; estq; ad utrumq; oppositorum indeterminatum & ex æquo flexibile.

Singulare vel pendet à peculiari temperamento spirituum, naturalium in epate, vitalium in corde, animalium in cerebro: vel divino quodam afflatu dirigitur, id quod heroicum dicunt,

Ingenia heroica.

Bona ingenia quæ sint.

Temperamentum optimum.

Phlegmatis excedentis noxa.

Quatuor humorum in corpore humano proportio optima.

Excitat enim Deus heroica quedam ingenia, quæ præ aliis eminent. Vide Arist. 8. Top. c. 1. & sect. 1. probl. 30. ubi bonum ingenium tribuit naturis temperatè melancholicis, & 2. de animâ. c. 10. dicit, indicium boni ingenii esse mollem in corpore carnem. Rectè sanè philosophus requirit naturam temperatè melancholicam, ut homo sit ingeniosus. Natura autem temperatè melancholica est, ubi bilis atra & flava inter se permiscentur. Colleg. Conimbr. in l. 2. de gen. & cor. c. 8 q. 4. Nam qui tali temperamento sunt præditi, ob bilem flavam seu choleram facile apprehendunt, velociter discurrunt, motu agiles, & acres sunt: ob melancholiam verò, cum animum ab externis evocent, & in se totum colligant, assidue incumbunt in ea, quæ apprehendunt, diu meditantur, & de iis, quæ discurrendo invenerunt, constanter judicant. Carent enim hi, utpote sicciori naturâ præditi, recrementis, quæ spiritus conturbant, & quasi nube obtegunt, & ex atrâ bile calente attenuatâq; generant tenuissimos lucidissimosq; spiritus, qui ad ingenii & mentis opera mirificè observiunt. Hinc illud Heracliticum, quod refert Galenus in lib. quod mores animi & c. splendor siccus, animus sapientissimus. Quatuor autem humores quum in quolibet corpore humano sint, videndum fuerit qualis debeat esse illorum proportio. Ea nostro iudicio debet esse δὲ τετραγών, hæc serie:

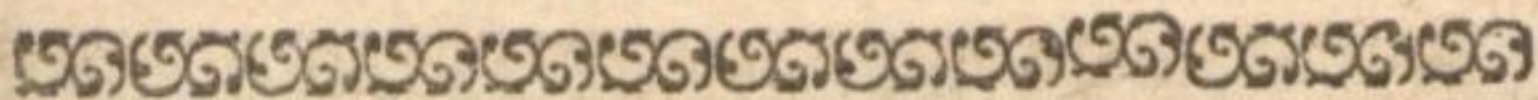
1. 2. 3. 4.
Phlegma. Sanguis. Melancholia. Cholera.

Alii ita disponunt:

1. 2. 3. 4.
Phlegma. Melancholia. Sanguis. Cholera.
Vide Keckerm. præcog. philos. l. 1. c. 3.

Cap. 29.

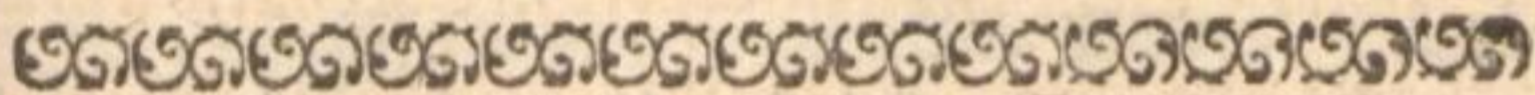

Cap. 29. De Ætate.

Aetas hominis aptior ad habitus est tūm Ætas homi-
nis aptior
ad studia.
crescens, tūm constans: minū apta,
decrecens.

*Distribuitur ætas in pueritiam, juventutem, viri- Ætatum di-
visio.
lem ætatem, & senectam. Hæc τετραχοτομία sic
revocatur ad τριχοτομίαν: ætas est crescens, con-
stans, & decrecens. Pueritia est calida & humida:
juventus calida & sicca: virilis ætas temperata: se-
nectus frigida & sicca. Colleg. Conimb. in l. 2. de
gen. & cor. c. 8. q. 6. Patet igitur, quænam ætas
aptior sit ad habitus intellectuales, crescens scilicet
& constans. Decrecens enim ob nimiam frigidita-
tem non est ita apta.*

Cap. 30. De Valetudie.

Valetudo est proportio quatuor humo- Valetudo.
rum seu elementorum in homine.

*Ea est studioso & in genere philosopho magis ne-
cessaria, quàm ignis & aqua. Absq; eâ enim si est,
non potest præcipuis membris & facultatibus uti ad
suas functiones. Nam sanitas animæ in hâc vitâ
fermè dependet à corporis sanitate. Itaq;*

Optandum est, ut sit mens sana in corpore sano.

*Precibus, inquam, & temperantiâ sive mode-
ratâ dietâ valetudinem firmam & ac-
quirimus & tuemur.*

Cap. 30. De institutione & gradibus
cognitionis.

TRadita sunt principia interna naturalia: sequitur principium cognoscendi externum, quod alii vocant habituale, quod est Assuefactio.

Assuefactio. Assuefactio est organorum exercitatio, usque dum naturales facultates ad suos perducantur habitus.

Assuefactionis membra duo sunt, institutio, & disciplina.

Rectè dixit quicumque dixit, Scholasticum docendi genus duabus absolvi partibus: quarum una sit exercere, coërcere altera. Illud fit institutione, hoc disciplinâ.

Institutio. Institutio est, quâ facultates superiores ad suos habitus perducuntur doctrinâ, partim docendo, partim discendo.

Institutionis considerabimus partes, & formam.

Partes sunt theoria, & praxis. *Hinc institutio alia est theoretica, alia practica.*

Theoria. Theoria est præceptorum, quæ sunt tum principia, tum conclusiones.

Quatuor
κριτήρια
artium in-
veniendarum
& constitu-
endarum.
Conclusio-
nes tribus
Conclusiones è principis eruuntur adminiculo quatuor illorum inveniendarum constituendarumve artium criteriorum, Sensus, Historiæ, Experimentiæ, Inductionis. Conclusiones istæ considerantur vel seorsum singula, vel congestæ liberè in aliquo tractatu, vel denique artificiosè digestæ in systemate; quod

CON-

conformatur secundum leges cum axiomaticas, tum methodicas, ut patet è traditis. modis considerantur.

Praxis est tum Genesis, tum Analysis. Praxis.

Genesis est, quâ opus proprio Marte contextimus. Genesis.

Analysis est, quâ opus alienum reteximus. Analysis.

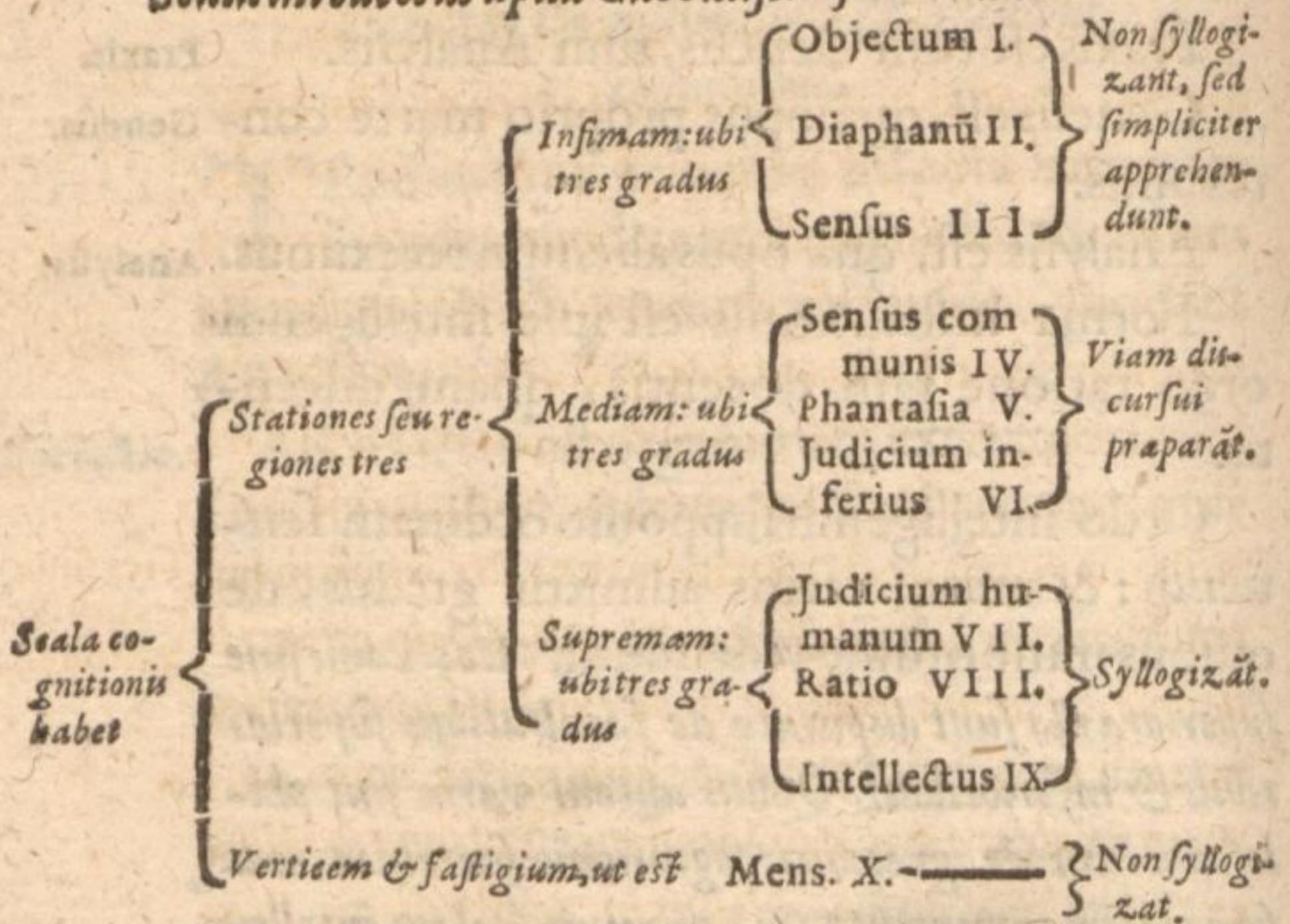
Forma institutionis est ipse intelligendi ordo ratione tam docentis, quam discen-

Ordo intelligendi supponit ordinem sentiendi: & uterq; varios admittit gradus, de quibus nunc ordine videndum. Hoc enim sine superiora illa sunt disputata de facultatibus superioribus & inferioribus. Quum autem varia sint philosophorum de gradibus cognitionis sententia, eas summatim commemorabo, & ex iis scalam intellectus exquisitam eruere conabor. Dicam ergo de sententia Cabbalistarum, Platoniorum, & Aristoteliorum.

Sententia Cabbalistarū de gradib. cognitionis.

Scala intellectus apud Cabbalistas sic ordinatur:

Hanc Scalam Cabbalista vocant tabulam purificationis notionum, & graduum ad notionem: de quā eruditè scripserunt Reuchlinus in trib. libris Cabbalæ, Nicolaus Hemmingius de lege naturæ, Paulus princeps de la scala, Petrus Gregorius Tholozanus comment. prolegom. art. mirab. c. 13. & seqq. Nos quia & pulchrè & verè hæc dicta sunt, & mirum in modum commendant sapientiam opificis, paucis enodabimus.

Tria requi-
sita cog-
nitionis.
Decem Sephi-
roth a-
pud Cabbalistas.

In cognitione quâlibet tria requiruntur, quæ sunt, intelligibile, intellectus, intelligens. Hoc est quod dicunt Cabbalista, hanc esse summam decem Sephiroth, id est, omnium numerationum. Habent autem decem numerationes, quas sic vocant *אגל' עֶסוֹ-חֵן*, quia res qualibet intelligibilis secundum eas numerari potest. Hinc dicit Rabbi Abraham in Jezi-

Jezirah, quòd summa omnium numerationum sit
 Sopher, Sepher, Saphur, i.e. numerans, nume-
 rus, numeratum. Nam si hæc tria simul consenti-
 ant, nec amplius in uno eorum quàm in alio inveni-
 tur, nullus error, sed certa inest scientia: sin minus,
 tam diu est ratiocinandū, ut ait commentator arboris
 Sephiroth, donec intelligens, intellectus & intelligibile
 uniantur, hoc est, idē contineant. Nam, ut ait Porph.
 I. περὶ τῶν πρὸς τὰ νοήματα ἀφορμῶν: τὰσα γνῶσις
 τοῦ γνωστοῦ ὁμοίωσις ἐστίν: omnis cognitio est assi-
 milatio ejus quod cognoscitur. Tres enim in in-
 tellectione res sunt; duæ extrema, intelligens & intel-
 ligibile, & unum medium, quod extrema unit, nempe
 intellectus. Is enim tam diu ratiocinatur, donec ani-
 mam impleat verâ apprehensione. Et sequitur aliud
 ex tribus hisce veluti resolutum, nempe mens. Præ-
 terea tenendum est, cognitionem hominis viâ ordi-
 nariâ advenientem, à visibilibus & comprehensibili-
 bus Dei operibus incipere, & usq; ad invisibilia & in-
 comprehensibilia scandere. Homo enim constitutus
 est in medio, ita ut participet de naturâ & visibilium
 & invisibilium. Et quidem cum invisibilibus ita par-
 ticipat, ut ratione seu intellectu communicet cum An-
 gelis, mente cum Deo, qui est purissimus actus. Tribus
 igitur modis consideratur homo, vel ut animal, vel ut
 homo, vel ut mentalis. Sic enim loquuntur Cabbali-
 stæ; qui tres stationes & regiones hujus scale consti-
 tuunt, & in singulis regionibus tres graduum ordines
 collocant, ut patet è diagrammate. Gradus sunt
 numero decem, per quos homo ad cognitionem eo-
 rum, quæ cognoscit, aut sensu, aut scientiâ, aut fide, ab
 imo ad summum ascendere potest. Gradus hi sunt:

Tres sunt
 res in intel-
 lectione.

Homo par-
 ticipat cum
 omnib, crea-
 turis.

Gradus decem cognitionis juxta Cabbalistas. objectum, diaphanum, sensus exterior, sensus communis, phantasia, judicium inferius, judicium superius, ratio, intellectus, mens ipsa; à *cujus lumine recepto inferiores virtutes diriguntur & gubernantur.* In ascensu horum graduum tres ordinantur regiones seu stationes, infima, media, & suprema: & in singulis regionibus est unus abstractionis status. In primâ ergo regione sunt tres hi gradus: objectum, diaphanum, sensus externus: atque hic primus abstractionis status est. Objectum est res, que existit, & seorsum cognosci: Diaphanum est medium per quod species defertur: Sensus externus recipit speciem, v. g. luculentissimum procul ignem exardescere video: intenditur forma ejus per illustre medium usq; ad oculum corporis. Atq; hîc primò statur. In secundâ regione sunt hi tres gradus: sensus communis, phantasia, & judicium inferius. Sensus communis accipit speciem objecti oblatis, & judicat sensationem. In phantasiâ fit firmatio imaginum sensu comprehensarum. Judicium inferius est aestimativa, aliàs existimatio, quâ imagines tales esse, vel aliquid esse, persuademus. Dicitur etiam judicium brutum, cum secundum apparentiam simpliciter ex rerum collatione judicamus, non secus atq; bruta. Hîc secundò statur, & cessat animal, nec ultra progreditur, & incipit id quod est hominis. In tertiâ regione est judicium humanum, ratio, & intellectus. Judicium humanum, aliàs δίανοια, cogitatio & judicium superius est, quo percipimus & scias rerum, quo percurrimus, & examinamus comprehensiones, & ex his formatas opiniones. Hoc gradu fit preparatio & transitus ad rationem. Ratio est, quâ causas perve-
stigamus,

Tres regiones in gradibus cognitionis.

Prima.

Secunda:

Tertia.

Ratio unde dicta?

stigamus, ideoq; determinamus: ita ut non amplius sit opinio, ut in iudicio, sed scientia. Ratio enim dicta est à reor, ratum; quòd scilicet firmet & ratam faciat sententiam. Intellectus est nonus gradus, quo complectimur omnia antecedentia à nobis cognita. Hic est intellectus adeptus, consummatus, menti unitus, quietus, & immobilis. Hic tertia est statio, ubi cessat homo, & incipit mens quam Deus illuminat. Mens enim est omnium inferiorum domina, quia recepto lumine superiori, hominis intellectum illustrat & perficit. Talis est scala intellectus apud Cabbalistas: ubi nomina trium statuum sunt sensus, iudicium, intellectus. In primo cessat corpus, & incipit anima, unde nominatur animal. In secundo cessat animal, & incipit ratio, unde nominatur homo. In tertio cessat intellectiva potentia, & incipit mens, quæ sola *Ἰσὺς ἀπὸ θεοῦ*, i.e. foris advenit, ideoq; divina cognominatur. In hac Cabbalistarum sententiâ multa invenias, quæ verè dicuntur; multa quæ cum grano salis accipienda sunt. Adjiciamus nunc Platoniorum sententiam, quæ illustrat maximè hanc doctrinam, & haud dubiè bonis ingeniis, amantibus naturæ vim, grata futura est, & deniq; nos deducit rectè in opificis admirationem.

Pulchra stationum in scalâ intellectus coordinatio.

Sententia Platoniorum, de gradibus cognitionis.

Faciunt itaq; Plato & Platonici, in quibus nominatim sūt Proclus, Plotinus & Marsilius Ficinus, quatuor cognitionis facultates, quas homines sani perpetuò secum circumferunt. Harum prima & infima est *αἰσθησις*: huic proxima est *δόξα*; hanc excedit *διάνοια*: suprema omnium est *νόσις* seu *νῆς*. Hunc Plotinus regis, *αἰσθησις* servi vices obire dicit.

Sententia Platoniorum de gradibus cognitionis. Quatuor cognitionis facultates: *Ἄισθησις*
Δόξα
Διάνοια
Νῆς.

Duae συζυ-
γίας facul-
tatum.

Plato in Timæo harum facultatum duas facit συζυγίας. In priori copulat νόησιν ἢ λόγον, seu διάνοιαν: Ἐπὶ τῆ νοήσει principem tribuit locū, cui adjungit λόγον ὡσπερ ἐλάττονα πνεύμα, ut Proclus loquitur. In posteriori collocat τὴν δόξαν ἢ τὴν αἰδήσιν. Hic δόξα primas tenet, tanquā rationalis sensus, cui subservit αἰδήσις, planè ἀλογὸς illa. In priori syzygiā ratio cum mente cernit τὰ νοητὰ, at ratio sola ἔπερ se medios contemplatur terminos. In posteriori syzygiā δόξα cum sensu videt τὰ γεννητὰ: δόξα per se considerat quæ sunt in αἰδήσει species omnes; αἰδήσις per se percipit τὰ αἰδητὰ, sensilia; quæ dicuntur πάθη, propterea quod τὰ αἰδηλήεια afficiant. Dicunt igitur: νῆς ὀλικῶς, λόγος καθολικῶς, φαντασία ἢ δόξα μορφωτικῶς, αἰδήσις παθητικῶς, θεὸς ἠνωμένως γινώσκει. Videamus singula sigillatim

Αἰδήσις,

Πάθος.
Αἰδητή-
ειον.

Αἰδητῶν.

I. Sensus sensorio suo τὰ πάθη rerum recipit. Id fit e.g. hoc modo. Prolato pomo, visu percipis colorem, quod fit flavum aut rubrum: idq̄ ex eā affectione (id enim πάθος significat) quæ in αἰδηλήειον visus, quod est oculus, incurrit. Olfactu percipis, quod benè vel malè redoleat, idq̄ similiter ex eā affectione, quæ in nares incurrit: gustu prætereā dulcedinem: tactu planitiem ἔπι gibbositatem percipis, affectionibus seu speciebus sensilibus intentionalibus iterum afficientibus sensoria. Quæ jam ad istum modum singulis percepta sunt sensibus, dicuntur αἰδητὰ; quæ sunt objectorum accidentia quedam. Ea ipsa respectu sensoriorum, quæ illis afficiuntur, πάθη dicuntur. Sed quænam est ea facultas, quæ pronunciat id, quod in medium est allatum, esse primum? An oculus? Nequaquam. Hic enim duntaxat

taxat

taxat colorem percipit. An auditus? an gustus? an olfactus? Nullus sanè horum sensuum externorum. Nam quilibet in suo occupatur objecto, sive illud sit proprium, sive commune. Numquid ergo omnes illi sensus simul? Minimè verò. Neq₃ enim illi pertinent ad rerum substantias & quidditates: sed tantùm hærent in communibus quibusdam accidentibus. An fortè sensus communis? Neq₃ hic. Sensus enim communis tantùm actiones particulares sensuum discernit. Ex his efficitur, quòd sensus nec εἰς ἰαν, nec αἰτίαν, h. e. nec τὸ ὄπ, neq₃ τὸ δίοπ, rerum percipiat. Habemus itaq₃, quousq₃ progredi possit sensus in rerum cognitione, & ubi subsistat suo perfunctus munere.

II. Δόξα, opinio, seu potius τὸ δοξασικόν, facultas æstimandi res, rationibus sumtis ex iis quæ in sensus incurrunt, τὰς τῶν αἰδητῶν εἰσίας, sive τὸ τὸ ὄπ. ὄπ percipit. Hæc ergo demum pronunciat quòd objectum sit tale; verbi gratiâ, quòd pomum non sit lapis. Sicut autem id quod sensu percipitur, dicitur αἰδητὸν: ita quod τῷ δοξασικῷ percipitur, dicitur Platoni τὸ δοξασόν. Atq₃ ita τῶν Δοξασόν. γεννητὸν & sensu & opinione est perceptibile. Ille τὰ παθη, hæc εἰσίας percipit. Neq₃ hæc facultas ulterius adscendit. Nam ad causas rerum nullo modo pertingit.

III. Διάνοια itaque sequitur, quæ altiùs adscendit. Ea enim & εἰσίας & causas rerum scrutatur; non solùm τὸ ὄπ, sed etiam, & quidem maximè τὸ δίοπ considerat, adeoque τὰς τῶν ὄντων τὸ δίοπ. εἰνοίας percipit: unde postea admirabilem hypothesew copiam extruit. Rectè igitur docent Platonici,

Λόγος με- λόγον conjunctum τῶν ἢ μεταβατικῶς res rerum ἢ
 μεταβατικός. naturas rimari: vocant etiam λόγον μεταβατικόν.

Lineæ ratio-
 cinationi
 necessariae.

Nam λόγος sursum spectat, deorsum despicit, ad
 latera respicit, adeo ἢ percurrit lineas, ut ita loquar,
 adscendentes, descendentes, & collaterales, i. e. præ-
 dicamenta examinat per prædicabilia. Hæc ratione
 mirabilem rationum vim colligit, ut veritatem de-
 prehendat. Rectè igitur Plato sic definit: Διάνοια ἐστὶ
 διάλογος ψυχῆς πρὸς ἑαυτὴν ἢ φωνῆς γιγνόμε-
 νος.

Νόησις.

IV. Νόησις, suprema in homine cognitionis est ef-
 fectrix, quæ ἀμεταβάτως rerum notiones apud se te-
 net, sed ὀλικῶς. Nam quia νοῦς τὸ ἑαυτοῦ νοητὸν ha-
 bet, propterea dicitur totum complecti, id quod dicunt
 ὀλικῶς res & rerum ἐννοίας percipere.

Λόγος.

His facultatibus accedit oratio, Græcè λόγος,
 qui rationis quasi rivulus quidam est. Eam Platonici
 sic definiunt: λόγος ἐστὶ τὸ τῆς διανοίας ῥῶμα διὰ
 τοῦ σώματος ἴδον μεταφθόγγου ἢ φωνῆς. Idem vo-
 cant τοῦ νοήματος ἄγγελον. Oratio autem tribus
 modis spectatur, ut docet Daniel Barbarus hinc
 inde in suis scriptis. Principiò enim circa voces spe-
 ctare debemus nomina, quæ sunt symbola & νοημά-
 των & rerum subjectarum. Illorum principaliter,
 harum minùs principaliter. Deinde spectantur in
 vocibus τὰ νοήματα, quæ sunt rerum subjectarum si-
 militudines & effigies, quas Græci eleganter vocant
 ὁμοιώματα ἢ ἐκτυπώματα, ex quo fit, quòd
 apud omnes τὰ νοήματα sint eadem. Eadem est e-
 nim omnibus à subjectis rebus impressa figuratio,
 at nomina rerum non eadem; quia dialecti in aliis na-
 tionibus alia sunt. Sunt nempe LXXII. ut fert com-

Oratio tri-
 bus specta-
 tur.

Linguae nu-
 mero
 LXXII.

munis

munis doctorum calculus. Tertiò spectantur in vo-
cibus τὰ ὑποκείμενα ὀρίγματα, i.e. res subjectæ,
ex quibus in nobis τὰ νοήματα informantur, idq; per
abstractionem & comparationem. Huc ergo Gram-
maticorum & Dialecticorum studia & contempla-
tiones referre oportet.

Atq; ita docent Platonici, quinam & quales sint
opifices cognitionis. Videamus sententiam Peripate-
ticorum.

Sententia Peripateticorum, de gra-
dibus cognitionis.

Sententia
Peripateti-
corum, de
gradibus
cognitionis.

Duo sunt actionum humanarum princi-
pia, cognitio & appetitus. Illa rem percipit, qua-
lis sit; hic eandem cognitam aut sectatur, aut fu-
git.

Cognitio est duplex, sensitiva & intellecti-
va: Sic & appetitus est duplex.

Cognitio sensitiva fit hoc modo:

I. Objectum movet sensum: ut pulcritudo visum: Cognitio-
nis sensiti-
væ gradus.
dulce, gustum: sonorum, auditum.

II. Communis sensus, cujus sedes est in anticâ ce-
rebri parte, ea, quæ exterioribus sensibus offeruntur,
excipit, & judicat excipiendo.

III. Phantasia simulacra rerum sensibilibum for-
mat, & fingit. Ea occupat mediam cerebri par-
tem.

IV. Si temporis intervallum interponitur, memo-
ria retinet phantasmata, quæ residet in posticâ cere-
bri parte.

Appetitus sensitivus sequitur cognitionem sensiti-
vam quatuor illis gradibus constantem. Dicitur eti-
am appetitus animalis, qui vel objecta sensuum con-

Appetitus
sensitivus.

sectatur, vel fugit & aspernatur. Hic nisi coherceatur rectâ ratione, sepius in peccatum ruit pleno impetu. Objecta sensuum, circa quæ versatur hic appetitus, sunt vel jucunda, vel aspera. Jucunda dicuntur uno nomine voluptates corporales. Sunt enim etiam voluptates animi.

Corporaliū
voluptatū
tres differē-
rentiæ.

I.
Naturales
& necessa-
riæ.

II.
Naturales,
& non ne-
cessariæ.

III.
Nec natura-
les, neq; ne-
cessariæ.

Corporaliū voluptatū tres sunt differentiæ.

I. Aliæ sunt naturales & necessariæ: ut cibi, potus, & vestimentorum. Naturales sunt, quia naturâ expetuntur. Necessariæ sunt, quia sine eis naturæ incolumitas conservari nequit.

2. Aliæ sunt naturales & non necessariæ, scil. ad sustentationē corporis: ut rerum venerearum. Tametsi enim hæ pertinent ad conservationem generis humani, atq; ideo naturales existunt: tamen non sunt necessariæ, quia homo potest vivere sine earum exercitio. Nam homini existunt nocivæ, nisi ratione & lege gubernentur.

3. Aliæ sunt nec naturales, nec necessariæ; ut ebrietatis, libidinis, & repletionum necessitatem excedentium. Hæ sunt non naturales, quia naturam corrumpunt: & non necessariæ, quia eis carere possumus. Hæ adeo à lege naturali abhorrent, ut etiam bestie eas declinent & aversentur. Has igitur qui sequuntur, seipsos infra bestias miserrimè dejiciunt. Si placet, ita divide voluptates corporales. Aliæ sunt naturales & necessariae, aliæ nec naturales, nec necessariae. Et rursus illæ sunt necessariae cum ad conservationem individui, ut cibi & potus & vestimentorum: aliæ ad conservationem speciei seu generis: ut concubitus maris cum foeminâ.

Talia sunt objecta jucunda, quæ vel expetere,
vel

vel non expetere licet objecta aspera & sensibus molestia, etiam non sunt unius generis. Nam

Objecta
aspera.

I. Quædam naturæ inimica sunt, & prope-
rantes ad scientiam & virtutem impediunt: ut,
morbus, carcer, exilium, paupertas, & hujusmodi
alia. Hæc si vitari nequeant, conandum est, ut in iis
vel scintillula aliqua virtutis luceat.

2. Quædam sunt primo intuitu amara, sed
progressu dulcescunt. Talia sunt, sine quibus ad
eruditionis & virtutis, adeoq; honoris arcem, h. e. ad
veri cognitionem & boni actionem nemini patet adi-
tus, ut sunt studia, labores, diligentia. Hæc tamen si
aspera sunt: tamen non sunt fugienda.

Hæc de cognitione sensitivâ & appetitu illi ex
adverso respondente: jam de cognitione intelle-
ctivâ & appetitu rationis, qui illam comitatur,
pauca adjicere fert animus è fontibus doctrinæ Peri-
pateticæ. Sunt enim hæc duo principia cognitionis &
actionis: quorum alterum intellectus dicitur, & est
principium dirigens: alterum voluntas vocatur, &
est principium imperans. Ille ad judicium rerum,
hæc ad finem bonorum pertinet: quæ duo maxima
sunt, ut ait Cicero, in philosophiâ bona.

Cognitionis intellectivæ tres sunt gradus. Aliàs vocantur operationes intellectus.

Cognitio-
nis intelle-
ctivæ tres
gradus.

I. Primus gradus est apprehensio notionum
simplicium; quas ut intellectus patibilis recipit, ita
agens tractat & apprehendit: ac primum quidem
singulares, mox universales inde formas elicit.

II. Secundo loco compositio notionum
accedit & divisio: in qua est veritas & falsitas.

Componere hîc est affirmare, dividere est negare. Componenda autem sunt consentanea, dissentanea dividenda. Secus si fiat, nascuntur errores intellectuales infiniti & fœdi.

III. Tertio loco accedit ratiocinatio seu discursus, qui est vel illativus in Inductione & Syllogismo, vel ordinativus in methodo. Ibi argumentatio, hîc coordinatio locum habet. Est autem argumentationis duplex via, Inductio & Syllogismus. Inductio est, quæ ex pluribus hypothefibus colligit thesin. Hypothefis hîc nobis est propositio particularis, thesis contrâ, propositio universalis: e.g. Justitia est expetenda, similiter prudentia, fortitudo, temperantia. Igitur omnis virtus est expetenda. & Syllogismus Syllogismus est, qui ex universali pronunciato plures extruit hypothefes. v.g. Si omnis virtus est expetenda, certè amicitia, gratitudo, & reliquæ virtutes sunt expetenda.

Quinq; opifices cognitionis. Ex his patet, quinque esse cognitionis opifices, ut Ammonius post Aristotelem scripsit. Sunt autem hi: *ἄνεσ*, mens; *διάνοια*, discursus; *δόξα*, opinio; *φαντασία*, imaginatio; *αἴσθησις*, sensus. Hi quinque opifices & rerum inventioni, & perceptioni serviunt.

Duplex progressio cognitionis intellectivæ. Duplex autem est cognitionis intellectivæ progressio: à sensu, infimo cognitionis opifice, una: altera à mente, supremo cognitionis opifice. Cùm à sensu fit progressio sursum, colligitur universalis propositio: idq; *διανοίας* beneficio per inductionem: ut, animadvertum est, singularum rerum peculiare quasdam actiones esse, quæ diversæ naturæ rebus minimè conveniunt; ut, hunc hominem esse capace[m] disciplina. Hoc ipsum postea à quæsito est

sigil-

figillatim in multis, & quia non occurrit unquam in sanis hominibus contrarium exemplum, hoc axioma seu theorema conclusit *διὰ νοῖα*: Omnis homo est capax discipline. Hæc progressio incipit à sensu, & per inductionem colligit universale pronuntiatum, quod memoria intellectiva asservat, & promit intellectui, si quando illo opus est. Hæc viâ usi sunt primi philosophi in omnibus artibus. Nam ea quæ nos per disciplinam accepimus, illi inventione propriâ perceperunt. Dux enim sunt viæ, quibus in rerum cognitionem perducimur, *μάθησις καὶ ἔρεσις*. Cùm autem à mente, supremo cognitionis opifice, fit progressio, colliguntur hypotheses, de quibus quæritur, per Syllogismum: unde nunc scientia, nunc opinio existit. Scientia quidem, ubi *λήμματα*, propositio & assumptio, sunt necessaria: Opinio verò, quando sunt tantùm probabilia. Si igitur illud axioma; Omnis homo est capax disciplinæ, tanquam firmum principium arripis, & ita colligis: Omnis homo est capax disciplinæ. Igitur Galli, Germani, Hispani &c capaces sunt disciplinæ: progressio est à mente, & concludit quæ sensibus sunt propiora. Atq; ita apparet, duplicem esse cognitionis intellectivæ progressionem: quarum una à sensibus incipit, & desinit in mentem; altera contrà à mente sumit exordium, & finit vel in sensibus, vel in iis, quæ sunt sensibus proximiora. Illa fit ascendendo, hæc descendendo.

Dux viæ,
quibus per-
venitur ad
rerum co-
gnitionem.
Scientiæ &
opinionis
discrimen.

Hactenus de cognitione intellectivâ; jam de appetitu, qui cognitionem intellectivâ comitatur, non nihil adjiciam. Hic dicitur appetitus rationis, item voluntas. Nam non sine deliberatione, ut appetitus animalis, impellitur ad agendum,

Appetitus
rationalis.

sed deliberatione eligit hoc vel illud. Habet proinde voluntas eligendi vim, & consilii facultatem, quæ facultas Græcis *πρωτάρισις* dicitur, idè, quia pluribus propositis, rationis iudicio adhibito, alia præ aliis eligit: quam electionem sequitur conatus, ut re electâ

Voluntatis actio duplex.

Gradus, per quos venit ad rei expetitæ usû.

uti possimus. Duplex igitur est voluntatis actio, electio & executio, seu potentia agendi spiritalis. Nam potentia agendi corporalis pertinet ad appetitum animalalem. Caterùm gradus, per quos venit ad rei expetitæ usum & fructum, ex mente Peripateticorum sunt septem.

I. Primo loco est *βούλησις*, voluntas finis seu eius rei, quam volumus.

II. *Ζήτησις καὶ σκέψις*, inquisitio & consideratio.

III. *Βουλή*, consilium, quo deliberamus, an rem aggredi juret, nec ne.

IV. *Γνώμη*, sententia, quâ id quod affectamus & probamus, iudicio nostro approbamus.

V. Huic quinto loco adjungitur *πρωτάρισις*, delectus.

VI. Hanc sexto loco *ὄρμη*, profectio, quâ ad agendum movemur, sequitur.

VII. Postremo loco est *ἡσυχία*, usus, in quo acquiescimus.

Hæc sint dicta de gradibus cognitionis ex præscripto Aristotelicorum. Superest, ut scalam intellectus exquisitam afferam, quam collegi è superioribus modò commemoratis sententiis, quamq; mihi quotidiana experientia quasi dictavit.

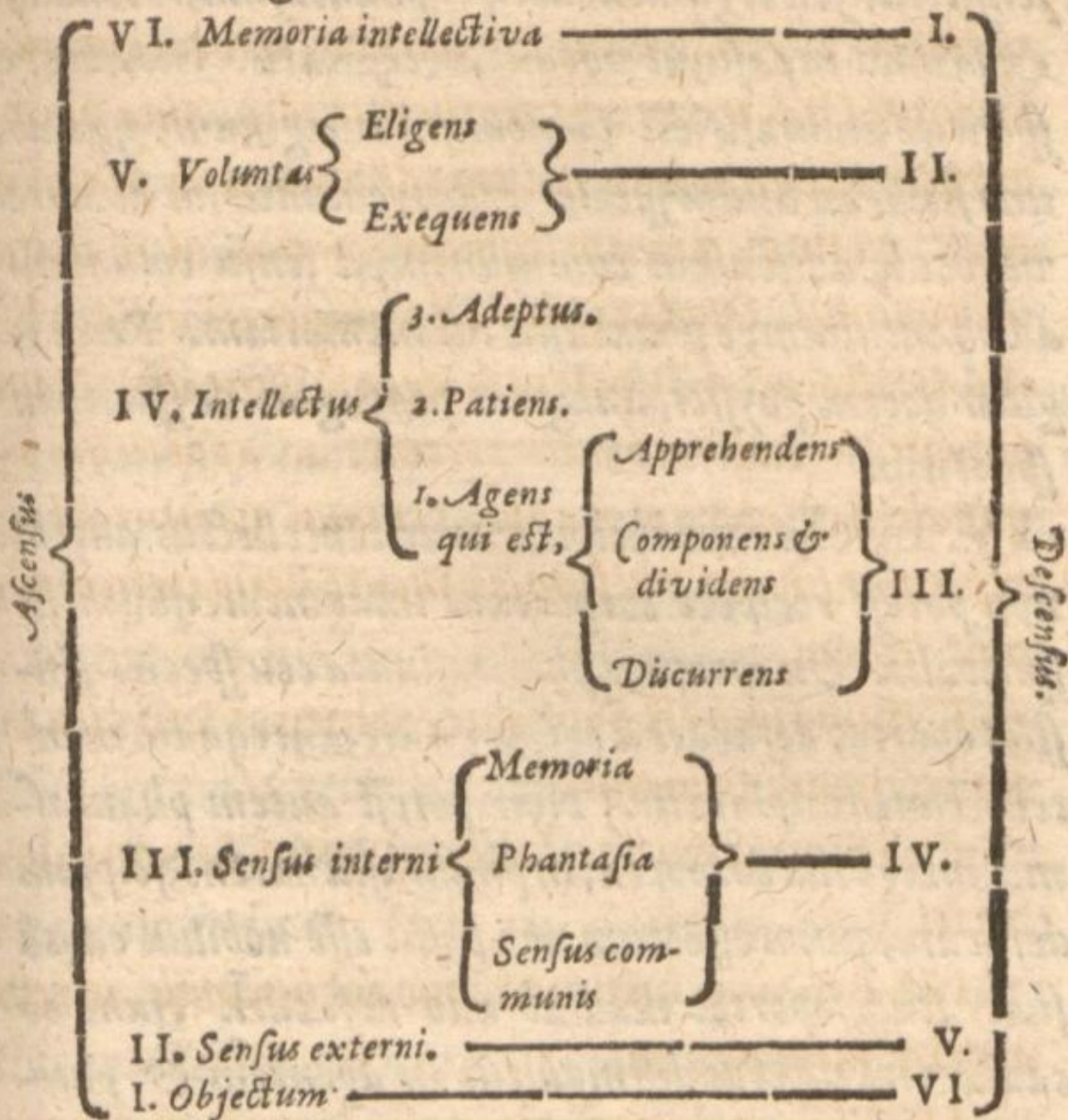
Sententia authoris, de gradibus cognitionis,

Apponam diagramma, e-
jusq; *ἐκθεσις*.

Dia-

Diagramma Scalæ intellectus.

Scala intel-
lectus.

Ἐκθεσις διαγράμματος.

I. In cognitione omnium primò occurrit objectum, barbarè τὸ cognoscibile: quod est vel spiritale, vel corporeum.

II. Sensus externi operantur circa illud objectum. Objecta enim, ut vulgò dicitur, movent sensus.

III. Sensus interni sequuntur protinus. Et primò quidem sensus communis judicat sensationem externam, v. g. visionem. Neque enim oculus scit se videre. Sensus communis hoc est officium. Sensus communis operatione cessante incipit operari phantasia, quæ efformat φάντασμα ἢ εἶδωλον. Nam non asinus ipse se insinuat in phantasia, sed ibi est species asini. Tertio memoria

sensitiva, seu organica, accipit phantasma, recondit, & promit in casu, ut vocant, necessitatis. Hic autem spiritus animalis est vehiculum imaginum, quo ab uno sensu ad alium species transvehuntur, ut ab aure vel oculo ad sensum communem, à sensu communi ad phantasiam, è phantasiâ ad memoriam. Rectè igitur docent phisici, imagines propagari de spiritu in spiritum.

Imagines
propagan-
tur de spiri-
tu in spiri-
tum.

IV. Intellectus incipit operari. Intellectus autem non potest recipere corpoream imaginem, quum sit spiritalis. Quapropter phantasmata ceu species sensibiles oportet defecari à corporeitate, antequam in intellectum recipiantur. Non potest autem phantasma, imago illa corporea, in phantasiâ hærens, seipsam defecare, quum effectum non possit esse nobilius causâ suâ. Itaq; oportet illud ab alio defecari. Hanc ob causam intellectus distinguitur in agentem & patientem. Agens facit intelligi & intelligere. Patiens intelligit, id est, recipit intelligibile. Agens ille è specie sensibili facit intelligibilem. Occupatur enim circa phantasma, & illud exuit corporeitate, & excitat ad fulgorem lucis spiritalis, non secus atq; lux externa colores illustrat, eosq; actu visibiles facit, qui antea à potentiâ tantùm visibiles erant. Hæc defecatio, vel si mavis, purificatio, philosophis dicitur abstractio.

Abstractio
triplex :
I.
Phyfica

Abstractio illa est triplex, prout tres sunt classes entium speculabilium, ut vocant barbari. Nam quedam entia sunt motui & materiæ conjuncta, & secundum esse, & secundum intellectum. Hinc abstractio phyfica, quæ fit à re singulari. Alia entia sunt motui & materiæ conjuncta secundum esse, separata autem secundum intellectum. Hinc est abstractio Mathe-

Mathematica, quæ fit secundum rationem, sed non secundum rem: ut triangulum consideratur non physice, quatenus est ligneum, aureum: sed abstractè. Abstrahi autem non potest secundum rem, sed solummodo secundum rationem. Deniq; sunt alia entia separata secundum esse & intellectum à motu & materiâ sensibili. Atq; hinc est abstractio **III. Metaphysica**, quæ fit secundum rationem & rem. Sic unitas à Metaphysico consideratur abstracta, & secundum rationem, & secundum rem. Joan. Jandun. in proœm. in lib. de anim. Caterùm illud ipsum phantasma corporeâ crassitudine exutum intellectus agens devehit ad patientem, in quo gignitur actus sciendi, dum intellectus patiens imaginem receptam judicat. Hinc res, quatenus intelligibilis, dicitur objectum intellectus agentis; quatenus intellecta, intellectus patientis. Quum autem intellectus agens se conjungit cum patiente, dicitur intellectus adeptus.

V. Voluntas operatur circa id quod concepit intellectus. Ejus objectum est βελιπτόν, seu ἐφετόν: estq; tantum bonum, sive sit tale καὶ ἀλήθειαν, sive κατὰ δόξαν. Sic quando aliquis furatur, non vult malum formaliter, sed malum concipit sub ratione boni. Voluntatis actus duplex, præeligere, & eligere, id est, velle propter se, & velle propter aliud.

Voluntatis actus duplex.

Præeligit & per se vult finem, eligit media ad finem, & propter finem.

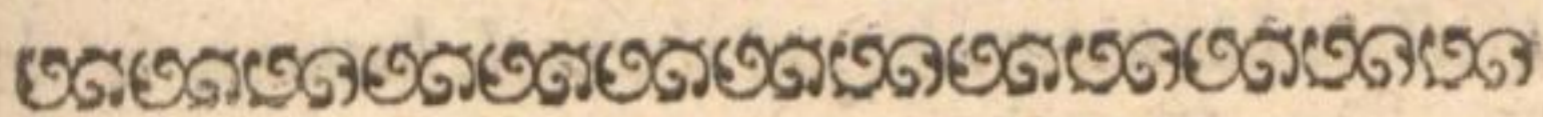
VI. Memoria intellectiva, & recondit ea, quæ intellectu atq; voluntate sunt comprehensa, & sicubi opus sit, eadem promit. Exemplum cupis? Habes hoc: Veritatis de Christo confessio. Ad

M

hanc sic proceditur. Externo sensu, auditu scilicet, percipitur quod dicitur. Internis sensibus cognoscitur quod externis est perceptum. Intellectus apprehendit hoc, & iudicat, an sit verum vel falsum, bonum vel malum. Ubi certi aliquid decrevit, voluntati proponit, ut ad verum & bonum se moveat, à falso & malo amoveat. Hinc voluntas amans Deum, & propter eum, aliud verum & bonum, ac proinde odio habens falsum & malum, jubet intellectum consultare de mediis, quibus veritas obtineri, propugnari, falsitas everti, expugnari possit. Id facit intellectus: cui si multa offerantur media, eorum habet delectum, & quidem ea seligit, quæ ad finem magis idonea sunt; atq; concludit, hoc vel illud præ cæteris esse eligendū: quam conclusionem voluntati proponit. Voluntas sequens iudicium intellectus, media probata præ aliis eligit, & exequitur. Hic quidam potentiam agendi spiritalem diversam comminiscuntur à voluntate. Sed non considerant inepti philosophastri quid scribant majorum gentium philosophi; voluntatis scilicet esse, & eligere, & exequi. Voluntas enim est illa ipsa facultas, quæ spiritus cordis congregat & condensat, atq; ita trahit nervos & musculos, ut moveant linguam, manum, pedes, totum deniq; corpus ad studium veritatis cœlestis. Hinc, re bene factâ, enascitur gaudiū; si aut contrâ aliquis recalcitret, oritur tristitia; quam Deus in quibusdam mutat, in quibusdam (iis putâ qui pœnitentiam non agunt) sinit. His omnibus & singulis ita, ut dictum est, peractis, subsequa est memoria intellectiva, quâ verbum Dei cognitum retinemus, & subinde quasi postliminii jure à reminiscentiâ repetimus atq; exigimus.

Potentia agendi non est distinguenda contra voluntatem.

Cap. 32.

Cap. 32. De libro natura duplici.

TRaditum est subjectum, quod in Scholâ naturæ est principium cognoscendi quod tradendum nunc est objectum, ipsum circa quod.

Objectum circa quod homo versatur in Scholâ naturæ, est liber naturæ.

Liber naturæ est mundus.

Liber natura

Mundus est vel magnus, vel parvus.

Magnus

Mundus magnus est compages è cœlo terrâq; coagmentata, atq; ex iis naturis, quæ inter ea continentur: ut definit philosophus in l. de Mundo.

&
Parvus.

Mundus parvus est homo: qui à Grecis vocatur ὁ μικρόκοσμος, à Latinis breviarium mundi.

Uterq; mundus dicitur principium cognoscendi, objectivum scilicet. Cœli enim enarrant gloriam Dei, ut est ps. 19. adeoq; docent, objectivè scilicet. Sic igitur dicamus: Principiū cognoscendi est vel subjectivū, quod recipit; vel objectivum, quod excitat; vel effectivum, quod facit ut subjectum possit recipere objectum. Atq; hoc est quod inculcamus, Scholam naturæ continere subjectum, objectum, & media. Et quidem homo cognoscit mundum magnum directè, seipsum circulariter. Est enim cognitio duplex, directâ & circularis seu reflexa. De utroq; isto mundo agitur in singulis disciplinis. Res considerata est eadem, modus considerandi est alius atq; alius. Metaphysicus tractat de mundo magno & parvo sub ratione entis: physicus de utriusq; principiis & communibus

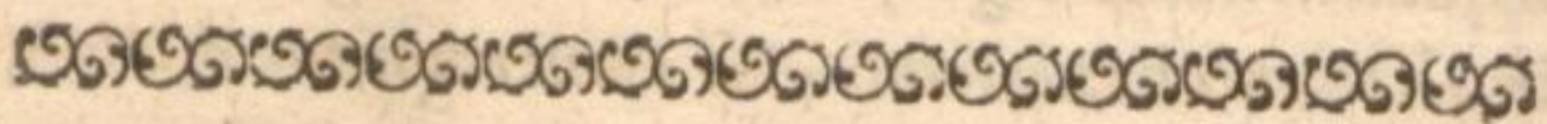
Mundus est principium cognoscendi objectivum. Principium cognoscendi triplex.

Cognitio duplex, directâ, & circularis.

Elegans li-
bri naturæ
descriptio.

Homo & si-
bi, & aliis
est liber na-
turæ.

*affectionibus naturalibus: Ethicus de homine, ut de-
bet vivere secundum virtutem, adeoque esse verus in-
cola mundi magni: Arithmeticus de homine, ut est
numerandi facultate instruendus, de mundo magno,
ut est numerabilis. Similiter reliquæ discipline tra-
ctant de macrocosmo & microcosmo. Macrocos-
mum, id est, amphitheatrum hoc mundi amplissimū,
rectè D. Basilius vocat παιδευτήριον τῆς θεογνω-
σίας, καὶ ψυχῶν λογικῶν διδασκαλεῖον. Et alius di-
cit: Reverà nihil est aliud hic mundus, quàm
Dei O. M. augustissima Schola, in quâ homo
discipulus, cœlum Codex, terra Digesta, mi-
crocosmus Institutiones, singulæ partes sin-
guli libri, partium partes singula capita, θεωρή-
ματά τε καὶ παραδείγματα. Uterque ille liber in o-
mnium protoplasti filiorum oculis & manibus est po-
situs, quo illi per theoretica & practica ἑπομνήματα
ad sapientiam & justitiam hujus vitæ, indeque ad be-
nè beateque inter mortales vivendum, instruuntur.
Homo autem hîc consideratur dupliciter: quatenus
nempe in se, & secundum se, deinde relatè ad alios
spectatur. Utrisque enim modo est liber naturæ. Sic
v.g. Aristoteles sibi ipse fuit liber naturæ, dum se co-
gnovit, itemque aliis, ut nobis hodie, qui illius ingenium
admiramur, quod ipsi tribuerat Deus Optimus Ma-
ximus laudandus in secula.*

Cap. 33. De tribus principiis coës-
sentialibus.

Super est in Scholâ Naturæ, Medium, per
quod Subjectum, homo scil. cognoscit
Objectum. Media

Media in Scholâ naturæ sunt notitiæ.

Notitiæ illæ sunt veluti literæ, insculptæ libro natura: de quibus deinceps agendum fuerit.

Notitiæ sunt regulæ de rebus, quatenus sunt cognitæ.

Notitiæ illæ considerantur vel in mente, vel extra mentem. Sunt enim illæ vel primariò in rebus, & secundariò in intellectu; vel primariò in intellectu, & secundariò in rebus. Nam aut intellectus conformatur ad res, in naturalibus; aut res conformantur ad intellectum, in artificialibus. Dum autem dicimus, notitias inesse rebus cognoscibilibus, intelligimus illas potentiâ inesse. Actu enim sunt ab intellectu: qui facit ex intelligibili rō intellectum, ex cognoscibili rō cognitum. Sic v.g. cœlum refertur ad hominem, ut cognoscibile ad cognoscitivum. Dicimus ergo ex ore philosophorum, notitias esse & in cœlo, & in homine: quod qui non capit, nã ille est vel pernimitis subtilis, vel valde stupidus. Nihil debet esse in intellectu, quod non sit in re. Ergo si notitia, sive sit principium, sive conclusio, est in intellectu, utiq; præexistit antea in re, si modò conceptus est verus. Verus, inquam, vel univocè, vel analogicè. Æquivocus enim est, cui nihil respondet in re. Ita quia notitia purgatorii non est extra intellectum, etiam non potest esse in intellectu; qui se convertit in res cognoscendas. Intellectio enim v.g. canis, est conversio intellectus in canem. Tam divina scilicet res est intellectus. Hoc est quod dicit Scaliger exer. 6. f. 2. Tria sunt quæ sunt omnia. Unum simpliciter & à seipso, qui est Deus. Reliqua duo, aliquomodo: & ab hoc, non à seipsis. Materia namq; prima, est

Notitiæ sunt in rebus & intellectu.

Conceptus est triplex:

Univocus:
Analogicus:
Æquivocus

Tria sunt, quæ sunt omnia.

omnia, potestate receptionis. Cœli sunt omnia, potestate efficiendi. Nam quod addere possis de intellectu, qui usitato vocabulo possibilis dicitur, is longè alio modo fit omnia. *Sic Scaliger. Exemplum vis, quomodo notitia sit in re & in intellectu? Habe hoc. Veritas in Metaphysicâ est notitia. Illa notitia est in re, & in intellectu. In re est; quia est principium, quia est modus, qui fundatur in re. In intellectu qui sit, sat clarum est.*

Notitiæ sunt vel primæ, vel secundæ. Illæ dicuntur principia, hæ conclusiones.

Quidquid enim in disciplinis occurrit, aut principium, aut conclusio est.

Principium est notitia prima, quæ per se nota est, nec probationis per se eget, ita ut eo cognitio aliorum probatione egentium regatur. Aristoteles l. 5. Metaph. c. 1. sic definit: *Principium est illud, per quod primò rem cum mentis discursu intelligimus, & in quod omnis mentis discursus ultimò resolvitur.* Javellus epitom. in l. 5. Metaph. tractat. 1. c. 1. sic definit: *Principium est in ordine (cognitionis) primum, ante quod nihil tale est, & ad quod omnia (conclusiones) principiat a sequuntur. Principium hoc loco strictissimè sumitur, quatenus est vel cognitionis, vel actionis, vel effectus regula, norma atq; mensura: eaq; mensurans, nullo autem modo mensurata.*

Principium ita definitum consideratur quoad communes affectiones & species.

Cōmunes affectiones sunt propria illa, quæ principiis competunt omnibus, at non solis.

Competunt enim etiam in conclusiones, sed secundariò, & non nisi propter principia. Com-

Communes principiorum affectiones dis-
pescuntur in sex classes. Nam omne principi-
um in Scholâ naturæ est

Communes
principio-
rum affe-
ctiones.

I. Ivum, vel ile, vel are: *ut barbari eleganter loquuntur.*

II. Protonoëmaticum, vel deuteronoëmaticum.

III. Incomplexum, vel complexum.

IV. Immediatum, vel mediatum.

V. Theoreticum, practicum, vel poëticum.

VI. Innatum, vel acquisitum.

Videamus singula ordine, quantum satis ad nostrum institutum.

Principia coëssentialia sunt número tria: *Ivum, ile, are.* Lullius hinc inde in suis tractatibus: Jordan. Brunus de spec. scrutin. c. 4. Petrus Tius in lib. naturæ pag. 14. *Vocantur principia coëssentialia, quia ipsissimam rei cuiusq; essentiam constituunt. Omne enim ens flectitur per ivum, ile, are.* *τὸ Ivum denotat potentiam activam: ita v.g. Deus ab eterno fuit creativus, non autem creator actu.* *τὸ ILE denotat potentiam passivam: ut homo ab eterno fuit creabilis.* *τὸ ARE denotat ipsum actum: ut creare est actio, quâ creativum fit creans, & creabile creatum, ut eleganter loquitur Schola. Nam omnia verbalia in IO denotant actionē & passionem simul.* Hinc creatio est activa, vel passiva; iustificatio activa, vel passiva. Una nempe eademque actio ita dividitur respectu termini à quo, & ad quem. Omnia itaq; entia constant tribus illis principiis coëssentialibus; excepto primo principio. Itaque bonum est vel bonificativū, vel bonificabile, vel bonificans: homo est vel

Principia
coëssentia-
lia sunt nu-
mero tria.

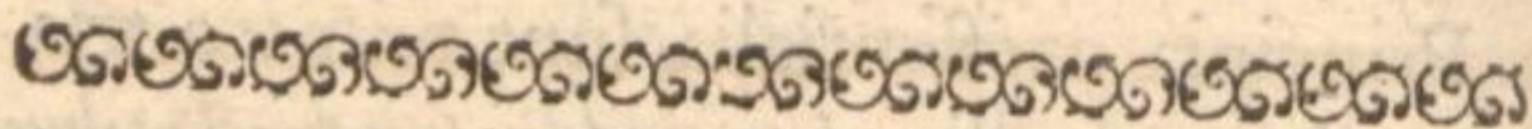
Quid no-
tent defi-
nientia in
I V U M
I L E

ARE

&
I O.

hominificativus, vel hominificabilis, vel hominificans. Quanta, inquires, malum, hæc est barbaries? At, inquam ego, barbaries illa eleganti vocabulorum latinorum periphrasi & paraphrasi est tegenda. Terminis illis barbaris non utimur in disputationibus. Neq; enim sunt termini formales, sed formativi. Id discrimen sic habet. Terminis formales sunt, quibus utimur in discursu vel Ethico, vel Metaphysico. Quælibet enim ars suis gaudet terminis, propriis illis. Terminis formativi sunt, qui docent, quomodo alios terminos debeamus formare: ut ivum, ile & are, sunt termini formativi, i.e. docentes, quòd vox quælibet sit inflectenda hoc modo.

Termini
sunt
Formales
vel
Formativi.

Cap. 34. De principio protonoëmatico
& deuteronoëmatico.

SECUNDA principii affectio est, quòd sit vel protonoëmaticum, vel deuteronoëmaticum.

Principium
Πρωτονοη-
ματικόν ἢ
Δευτερονοη-
ματικόν.

Principium πρωτονοηματικόν est, quod fundatum est immediatè in ipsâ re: ut ens, substantia, materia, forma.

Principium δευτερονοηματικόν est, quod fundatum est in re, sed mediante principio protonoëmatico: ut genus, species, nominativus.

Notio est
prima, vel
secunda-

Notio in philosophiâ est ipse conceptus rei. Estq; vel prima, vel secunda: Græcè νόημα πρῶτον ἢ δευτερον. Hinc docendi discendiq; causâ fiunt voces, protonoëmaticum & deuteronoëmaticum. Notio prima est, quæ immediatè à re extra mentem positâ sumitur, inq; eâ immediatè fundatur. Hac representat

Notio pri-
ma.

sentat

sentat res secundum realia attributa, prout in se sunt: ideoq; conceptus rei formalis appellatur, quia est medium, quo ea, quae sunt extra mentem, ponuntur in mente. Vocatur conceptus, quia mentis quasi partus & soboles quaedam est. Formalis vocatur, quia vel ultima mentis forma est, ut nonnulli volunt, vel, id quod malo, rem formaliter cognitam menti representat. Notio enim prima est quidam quasi rei portitor. Res verò propriè & immediatè per conceptum formalem representata dicitur conceptus objectivus: quia non est conceptus ut forma intrinsecè terminans conceptionem, sed ut objectum & materia circa quam formalis conceptus versatur. v.g. homo est notio prima, quae accipitur ab ipsâ naturâ humanâ, cuius imago est, & in eâ immediatè ut in objecto suo immediato fundatur. Actualis illa mentis in hominem conversio vocatur conceptus formalis. Homo autem conceptus & representatus illo actu, conceptus objectivus dicitur. Conceptum formalem triplicem facit Schola, distinctum, confusum, & medium. Distinctus est, qui determinatè & expressè representat simplices entitates, seu non compositas ex naturâ communi & differentiâ contrahente (Metaphysici vocant compositionem ex naturâ & supposito) aliisve compositionis modis, ut sunt esse & essentia, actus & potètia, materia & forma, genus & differentia, subjectū & accidens. Talis conceptus nec datur, nec dari potest in creaturis. Hic in solum Deum cadit. Ille enim est purissimus actus, qui quū se intuetur, omnia intuetur, non per species intelligibiles, sed per essentiam. Ille enim est omnium rerum causa & exemplaris, & efficiens, & finalis, ut loquuntur.

Conceptus
formalis
quis sit?

Conceptus
objectivus.

Conceptus
formalis est
triplex
1.

Distinctus.

Modi com-
positionis.

II. Confusus: Conceptus confusus est, qui omnes entitates simplices representat confuse & indeterminatè: ut est Entis conceptus. Medius est, qui representat unam expressè & determinatè, alteram indeterminatè & implicitè, ut conceptus substantiæ. Is enim substantiam representat explicitè, accidentia implicitè. v.g. quum considero hominem, considero substantiam eius explicitè, accidentia implicitè, quatenus in homine implicantur. Ad eundem modum conceptus objectivus considerari debet. Hinc videre est, quare philosophi nunc Deum, nunc Ens, nunc substantiam vocent primum sive primò cognitum. Talis est notio prima. Notio secunda est, quæ rebus per se non convenit, sed illis propter mentis dispositionem accedit, immediatè autem fundatur in notione primâ. Itaq; ut notio prima secundùm attributa realia, sic hæc secundùm attributa τεχνητὰ, i. e. artificialia, rem representat. Hic conceptus dicitur objectivus consequenter, Græcis ἐπομένως, ut conceptus formalis dicitur esse in re ἠνωμένως. Objectivus quidem dicitur, quia est aliquid cognitum, circa quod tanquam objectum suum mens immediatè occupatur: consequenter autem, quia ultimam mentis operationem, quæ est cogitationis cogitatio, consequitur. Nam postquam intellectus humanus concepit naturam humanam secundùm primam intentionem, postea in varias partes reflexus, illius tum convenientias, tum differentias exquirat, incipitq; eam comparare singulis hominibus, ut Socrati, Platoni, Aristoteli. Et quum videt, quòd omnibus & singulis individuis conveniat, format alium de naturâ humanâ conceptum. Nam primò eam considera-

Primum cognitum apud philosophos est triplex. Notio secunda,

Conceptus objectivus consequenter.

Modus, quo intellectus fabricat notiones secundas.

sidera-

derabat secundum se, nunc autem eandem considerat, quatenus est in singulis hominibus. Iste natura humana conceptus dicitur notio secunda, qui acceptus est non immediatè ab eâ, sed ab illo intelligendi modo, quo naturam humanam intellexit omnibus hominibus convenire: & sic vocat eam genus respectu inferiorum, speciem respectu superiorum: differentiam respectu collateralium. Triplices enim istæ lineæ in prædicamentis occurrunt.

Lineæ triplices in prædicamentis.

Prædicamentum quodlibet est index naturæ: Prædicabilia autem ostendunt gradus rerum in prædicamentis. Deus enim naturam ita creavit, ut admittat summa, intermedia, & infima. Lineæ ascendentes continent species, descendentes genera. In illo ascensu summum quod est, nullo modo est species, similiter in descensu infimum quod est, nullo modo est genus. Interjecta quæ sunt inter summum & infimum, sunt species respectu superiorum, & genera respectu inferiorum. Lineæ collaterales continent

Prædicamentorum & prædicabilium utilitas.

fermè differentias. Cæterum notiones secunda non sunt ejusdem generis, sed pro ratione diversarum artium diverse. Sic Grammaticæ suæ sunt notiones secunda, videlicet termini, quibus nullæ res in naturâ significantur, sed qui tantum nos ad rectè loquendum informant, ut casus, participium, numerus, persona. Neq; enim Grammatica tradit significationes. Ad significationes puri sermonis tradit. Suæ insuper notiones secunda sunt Rhetoricæ, ut tropus, aposiopesis; suæ Astronomiæ, ut Zodiacus, Polus, Aux, Apogeeum. Tractat etiam Metaphysica de notionibus secundis, quatenus aliquid entitatis habent. In Logicâ verò alia est notionum secundarum

Notiones secundæ sunt in Grammaticis:

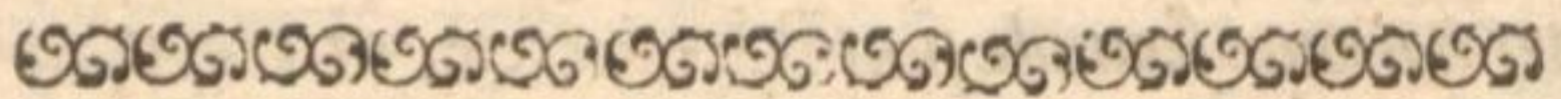
Rhetoricis:
Astronomicis:
&

Logicis.

Conceptus
& conce-
ptus quis
sit?

Collatio no-
tionis pri-
mæ & se-
cundæ.

consideratio, ubi excogitatae sunt notiones secundæ tanquam serperastræ, quæ mentem dirigunt & in cognitionem, & in cognitione rerum. Atq; hinc secundæ notiones secundæ cogitationes dicuntur. Ut enim notiones primæ sunt conceptus rerum quæ res sunt: ita notiones secundæ sunt νοήματα νοημάτων, & conceptus conceptuum, i. e. conceptus ejusmodi, qui non directè adumbrant ipsas res aut aliquid in rebus adherens, sed normas intellectuales, per quas nos rerum conceptus distinctè ordinateq; formamus. Summa huc redit. Notio prima convenit rebus immediatè, quum significet res ut sunt: secunda verò mediatè. Prima & in mente, & extra mentem est suo modo, ut animal, planta: secunda non nisi in mente est & à mente. Prima in idiota & ineruditi mente aequè est perfectæ, atq; in mente eruditi: secunda in idiota mente imperfectior est, si est; perfectior in eruditi. Ut prima est conceptus rei: ita secunda est conceptus tertiæ conceptus. Ut definitiones primarum notionum veræ sunt de rebus simpliciter: ita secundarum de primis, quatenus hæ illis substratae sunt. Solent afferre hoc simile. In sciaterico est stilus seu gnomon, & umbra sparsa de gnomone. Stilus indicat horam fundamentaliter, umbra proximè. Ita notio prima est veluti stilus, secunda est umbra simillima. Sic ergo patet, quænam principia sint πρωτονοηματικά, quæ δευτερονοηματικά.

Cap. 35. De principio incompleto & complexo.

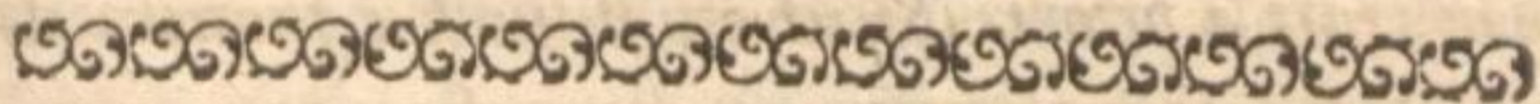
Tertia principii affectio est, quòd fit incompleto, vel complexo.

Prin

Principium incomplexum est, quod consi- Principium incomplexum.
deratur extra dispositionem: *Græci vocant ἀνδ συμπλοκῆς, ut ens, unum, verum, bonum, genus, species, casus. Aliàs dicitur simplex.*

Principium complexum est, quod consi- Principium complexum.
deratur in dispositione: *ut, Totum est majus suâ parte; Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris.*

Res in naturâ ita comparatae sunt, ut considerentur vel solæ & per se, vel cum aliis. Solæ si considerentur, terminos habent incomplexos. Si cum aliis considerentur, constituunt propositiones, quas vocant complexas. Res autem dum inter sese conferuntur, vel coherent, vel non. Et coherent, vel necessario, ut homo est animal: vel contingenter, ut homo est doctus. Illæ ita coherent, ut nunquam dividi, hæ ita, ut dividi queant. Quæ non coherent, constituunt axioma falsum, si componantur; ut, homo est lapis. Nam inter hæc nullus est nexus. Inter ea quæ necessario & semper coherent, est nexus essentialis: inter ea, quæ contingenter & separabiliter coherent, est nexus accidentalis.

Cap. 36. De principio immediato & mediato.

Quartæ principii affectio est, quòd sit im- Principium
mediatum vel mediatum: *Græcis ἀμεσον, καὶ ἐμμεσον.*

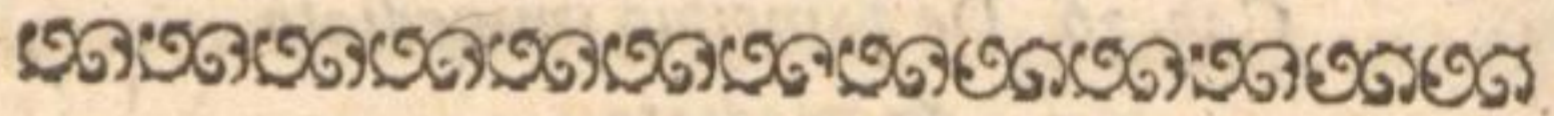
Immediatum est, quod est indemonstrabile. Immediatum

Mediatum est, quod est demonstrabile. vel Mediatum.

Medium hîc nobis significat medium termi- Medius ter-

minus quid fit. Duo demonstrandi genera. Scientia à priori & posteriori.

num, ut vocat Aristoteles. Immediatum itaq; est id, quod non habet medium demonstrationis. Duo autem sunt demonstrandi genera; unum ostensivum, aliud deducens ad impossibile. Primum per se & directè ad scientiam est requisitum, & in eo proceditur à causis ad effectus, & ab essentiâ rei ad passiones demonstrandas. Loquimur enim hîc de scientiâ à priori. Nam quæ est à posteriori, non resolvitur in principia, sed experienciâ. Secundum demonstrandi genus per se necessariû non est, sed interdum adjungitur propter hominis defectum, ignorantiam, vel proterviam. Utile autem est, non solum ad conclusiones, sed etiam ad prima principia persuadenda & probanda, quod in priori modo fieri non potest: quia quum sint immediata, non habent medium à priori per quod probentur; tamen ad impossibile deducendo ostendi potest eorum veritas, & convinci intellectus ut eis assentiantur. Prima itaque principia sunt immediata, id est, demonstrari non possunt à priori, licet demonstrari possint à posteriori, nec non probari deductione ad impossibile. Secunda autem principia possunt demonstrari à priori. Sicut enim sunt à primis, ita per prima cognoscuntur & demonstrantur.

Cap. 37. De principio theoretico, pratico, & poëtico.

Quinta principii affectio est, quòd sit theoreticum, practicum, vel poëticum.

Principium est theoreticum.

Principium theoreticum est, quod est regula sciendorum: ut in *Metaphysicâ*, *Physicâ*, *Mathesi*.

Mathesi. Aliàs dicitur speculativum & speculabile.

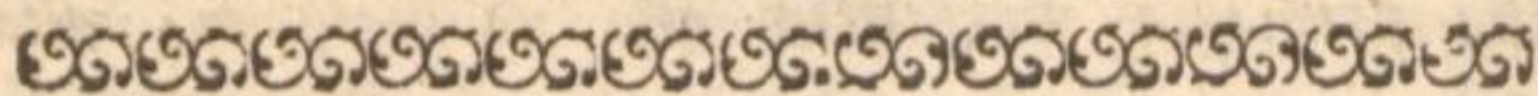
Principium practicum est, quod est regula Practicum :
agendorum : ut in *Ethicâ, Oeconomicâ, Politicâ.*
Aliàs dicitur activum.

Principium poëticum est, quod est regula Poëticum.
efficiendorum : ut in *artibus Logicis & Mechanicis.* *Aliàs dicitur effectivum.*

Aristoteles passim in suis scriptis distinguit inter τὸ θεωρητικόν, πρακτικόν, καὶ ποιητικόν. Ratio illius distributionis sumitur partim à subjecto doctrinali, partim à sine principiorum & disciplinarum. Nam alia principia versantur ἄλλὰ τὰ θεωρητὰ, alia ἄλλὰ τὰ πρακτὰ, alia ἄλλὰ τὰ ποιητὰ. Et rursus alia solam cognitionem rerum, circa quas versantur, sibi habent propositam; alia præter cognitionem, etiam actionem, alia effectiorem. Hanc διχοτομίαν ex Zabarel. lib. I. de nat. Log. cap. 2. ad διχοτομίαν revocamus hoc modo: principia sunt vel contemplativa, vel operativa. Et hæc rursus vel πρακτικά, vel ποιητικά. Hic non meramur ineptam objectionem, quam afferunt: Nulla est ars, quæ in solâ rerum, quas tractat, cognitione acquiescat, neq; eam ad certum aliquem vitæ humanæ usum transferat. Ideoq; qualibet ars simul est contemplatrix & operativa. Vana enim esset omnis ars, cujus cognitio nullum haberet in vitâ humanâ usum. Non attendunt boni illi viri vim vocabulorum. Per actionē enim philosophus non intelligit quamlibet operationē, sed tantum actionem moralem, quam principia practica dirigunt & informant: per effectiorem verò, operationē artificialem, quam principia ποιητικά diri-

*Actionis
vocabulum
ambiguum.*

gunt & informant. Distinguendum præterea est inter usum & operationem principiorum & disciplinarum. Licet enim nulla sit ars, cujus cognitio non aliquem in vitâ humanâ usum habeat, quum qualibet ars perficiat hominem, & id quod naturæ deest, expleat: tamen non omnis ars docetur & discitur propter operationem, h. e. ut res illa scibilis, circa quam versatur, ab homine liberè operante vel agendo, vel efficiendo fiat & acquiratur: quum multa sint scibilia, quæ sub liberam & voluntariam hominis neque actionem, neq; effectiorem cadant. Vide Timpler. Technolog. c. 2. problemate 1.

Cap. 38. De principio innato & acquisito.

Sexta principii affectio est, quòd sit innatum, vel acquisitum.

Principium innatum est, quod vi intellectus in seipso agentis novit homo.

Acquisitum est, quod homo experiundo sibi ipse acquirit in rebus naturalibus.

Timplerus
refutatur.

Actus est ex
exercitus, vel
signatus.

Timplerus lib. 3. Empsychol. de homine cap. 3. probl. 8. & l. 3. Metaph. c. 1. quæst. 9. simpliciter negat, ulla principia esse nobis innata. Sed argumenta, quæ ille affert pro suâ sententiâ, non faciunt *ωεὶς δρόνυσον*. Non advertit acutissimus vir, quid hoc in loco sibi velit vocabulum innatum. Innatum principium dicimus, non quòd illæ notitiæ, de quibus loquimur, homini insint statim, ut conceptus & natus est, actu exercito: sed quòd homini etiam nunc post lapsum innata sit facultas, quâ propositio-

nes

nes illas suo tempore intelligat, in se ipso & de se ipso
 ratiocinando. Hoc philosophi vocant inesse actu si-
 gnato. Hâc de re appositè Scaliger l. 3. poët. cap. 1.
 Nobiscum simul nascuntur, ait, cogitationes
 quædã, quæ omnibus æquè eadem, ab omni-
 bus æquè item probantur, cujusmodi sunt
 propositiones illæ, quæ sunt quasi principia
 quædam contemplationum, qualis: De qua-
 cunq; re alterutrum verè dici potest, Est, Non
 est: & illa; Omne totum est majus suâ parte.
 Rectè acutissime Scaliger. Innata illa principia dici-
 mus, quæ intellectus novit in se agens. Anima enim
 dum seipsam intuetur, videt simul quorundam prin-
 cipiorum veritatem. Quâ de re eleganter Cicero l. 1.
 de nat. deorû hinc inde; & Joan. Calvinus Inst.
 l. 1. hinc inde. Acquisita autem principia dicimus illa,
 quæ homo experiundo addiscit: videlicet vel per vi-
 sum, vel per auditum. Sic hoc principium Mathe-
 maticum: circulus quilibet constat gradibus
 360: homo scit, non naturâ, sed doctus à præceptore
 Mathematico. De utroq; principio teneatur illud
 Ciceronis pro Milone. Est enim (judices) hæc
 non scripta, sed nata lex: quam non didicimus,
 accepimus, legimus; verum ex naturâ ipsâ ar-
 ripuimus, hausimus, expressimus; ad quam
 non docti, sed facti; non instituti, sed imbuti
 sumus: ut si vita nostra in aliquas insidias, si in
 vim, in tela aut latronum aut inimicorum in-
 cidisset, omnis honesta ratio esset expediendæ
 salutis. Idem l. 1. de nat. deorû. Nulla est, ait, tam
 barbara natio, nulla gens tam efferata, cui non
 infideat hæc persuasio, esse Deum. Clariùs hâc

Innata prin-
 cipia quæ
 dicantur?

Acquisita
 principia
 quæ sint.

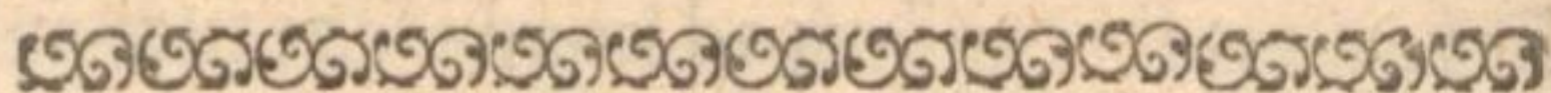
Insignis lo-
 cus è Cice-
 rone,

Insignis lo-
cus è Calvi-
no.

eadē de re Calvinus loquitur l. I. Inst. c. 3. f. 3. Hoc quidem, ait, rectè judicantibus semper constabit, inculptum mentibus humanis esse divinitatis sensum, qui deleri nunquam potest. Imò & naturaliter ingenitam esse omnibus hominibus hanc persuasionem, esse aliquem Deum, & penitus infixam esse quasi intimis medullis, locuples testis est impiorum contumacia, qui furiosè luctando, se tamen extricare à Dei metu nequeunt. *Et paulò post:*

Unde colligimus, non esse doctrinam, quæ in Scholis primùm discenda sit, sed cujus sibi quisq; ab utero magister est, & cujus meminē oblivisci natura ipsa patitur, quamvis huc multi nervos intendant. *Quanquam quid est, quòd humanas auctoritates pro verâ sententiâ assero? Divinam possum asserre, quæ est Rom. I. v. 19. Falsa igitur illa Aristotelis, qui dicit, mentem hominis esse veluti tabulam rasam, cui nihil actu ipso inscriptum est, quidvis autem scribi potest. Nam illa principia innata ipso actu sunt φανερά in cordibus, in mentibus. In sunt actu signato, non exercito. Si intelligit Aristoteles actū exercitum, excusari potest; sin aliter, non itē. Plura vide apud Fonsecam in I. Metaph. l. I. c. I. q. 4. Non possum quin addam quod cordatus vir Ludovicus Vives de inventione veri scriptum reliquit hanc in sententiam. Verissimum nempe est, ad verum cognoscendum sic femina menti nostræ naturaliter indita fuisse, quemadmodum oculo vis ad colorē aspiciendum, sive aliis sensibus ad propria objecta discenda. Verorum autem sunt nobis naturaliter ingenitæ informationes, atq; anticipationes, non falsorum.*

Et verum est omnibus ad cognoscendum expositum, non falsum, nempe à vero, & verorū opifice. Quapropter quæ vera assequimur, ad ea deducimur naturæ face: quæ non assequimur, in iis naturæ destituimur lumine: quæ porrò falsa pro veris colligimus ratione aliquâ probabili, in iis fallimur densitate tenebrarū, aut fallaci aliquâ luce simili veræ: unde etiam verisimilia nominantur. Falsæ igitur & philosophorum, & Aristotelis ipsius opiniones aliquæ non ad lucem sunt naturæ sumtæ, quæ neminem decipit, sed ad tenebras, & imaginē aliquam lucis copiosam: quemadmodum quæ oculus verè cernit, ex naturæ luce cernit: quæ verò ficta, & simulata pro solidis, & veris cernit, ea ex fraude & deceptione quâdam cernit, quæ fit quidē in naturæ luce, non tamen ex eâ ipsâ luce, sed ex rebus interjectis luci. Sic cum ramum integrum videor mihi intueri in aquâ fractum, ea visio non ex luce naturæ, sed ex deceptione oculi, propter mediū geminū, quod est contra lucem naturæ, eamq; deceptionem corrigit animus. Sic cum Aristoteles argumento aliquo fallitur, non cum decipit naturalis splendor, sed imbecillitas ingenii, quæ ex plagis argumēti explicare se in præsens non valet; explicabitur, ubi propius erit admota lux, majore studio, attentione, die ipsâ, monitu cujusquam, aut doctrinâ, vel ipsâ adeò regulâ fidei. Non ergo lucis naturæ copia quenquam fallit, sed inopia. *Et hæc quidem Vives. Unde discere est, principia quædam nobis esse insita, eaq; vera, è quibus conclusiones veræ eruuntur per se, falsæ per accidens.*

Cap. 39. De principio primo, incompleto,
immediato, theoretico.

Dictæ sunt breviter principiorum affe-
ctiones; sequuntur eorundem species.

Itaq;

Principium est vel primum, vel ortum.

Principium primum est, quod commune
est omnibus disciplinis.

Estq; vel incompleto, vel complexum.

Incompleto est, quod consideratur ex-
tra dispositionem.

Estq; immediatum, vel mediatum: *illud fir-
missimum, hoc minùs firmum dicitur.*

Immediatum est vel theoreticum, vel pra-
cticum & poëticum.

Principium
primum
immediatū
& incom-
pleto in
theoreticis.

Theoreticum est Ens: *cujus Synonyma poni-
mus Rem & Aliquid. Non enim facimus cum Ara-
bibus, qui hæc tria, Ens, Rem, Aliquid, distinguunt.*
Antonius Andreas in 4. Metaph. cap. 3. q. 5.
*disertè tradit, Ens esse principium simpliciter pri-
mum.*

Ens est primus & ultimus omnium con-
ceptuum: *ut ostendunt eruditè Keckerm.*

lib. I. Metaph. cap. I. & Timpl. Me-
atph. lib. I. cap. I.

Typus

Typus resolutionis rerum in primum principium theoreticum incomplexum & immediatum.

Exemplum primum.

Ordo ascensionis ab infimis ad summa.	1	Petrus	8	Ordo descensionis à summis ad infima.
	2	Homo	7	
	3	Animal	6	
	4	Corpus vivum	5	
	5	Mixtum ex elementis.	4	
	6	Corpus simplex.	3	
	7	Substantia naturalis.	2	
	8	Res, sive ens.	1	

Typus resolutionis rerum in primum principium.

Exemplum secundum.

Ordo ascendens.	1	Heliotropium	8
	2	Planta 3	7
	3	Herba 2	6
	4	Corpus vivum	5
	5	Elementatum	4
	6	Corpus simplex	3
	7	Substantia naturalis	2
	8	Ens.	1

Ordo descendens.

Ens itaq; est primum principium incomplexum, theoreticum, & immediatum: quorum terminorum definitiones è superioribus illis notæ sunt. Est primum: quia est irresolubile: quia est commune. Omnes enim disciplinae tractant de ente; dum scilicet præscindunt sibi entis quandam quasi particulam. Arithmetica enim de ente numerabili, Geometria de mensurabili, Physica de mobili tractat. Est theoreticum: quia omnium primum. Theoretica enim sunt priora practicis. Est immediatum: quia nullo

Ens est primum incomplexum
Primum

Theoreticum
Immediatum

medio potest probari. Hic incidit quæstio, quomodo hic tractetur de ente, & aliis principiis Metaphysicis? Ad solutionem hujus quæstionis teneantur sequentia theoremata.

Ens quomodo sit subjectum Metaphysicæ?

In scientiis contemplativis tria præcognoscenda.

Principia prima sunt
αὐτῶν τῶν πρῶτων.

I. Ens est subjectum Metaphysicæ. Quum autem nulla disciplina suam probet subjectum, etiam Metaphysica non probabit, sed aliunde accipiet. Non autem est disciplina superior Metaphysicâ. Itaq; ab hoc præcognito præcario sumet suum objectum. Notandum hoc est probè. In scientiis contemplativis tres partes præcognosci debent, subjectum, communes affectiones, & principia. Hoc præceptum explicatum invenies apud Zabara. de trib. præcognit. c. 1. & l. 2. de meth. c. 6. & Keck. syst. log. l. 3. tract. 2. c. 1. Iccirco in Metaphysicâ totidem erunt præcognoscenda. Et ut nihil jam dicam de communibus affectionibus quæ considerantur in Metaphysicâ, de subjecto & principiis Metaphysicis sic sentio. Subjectum & principia debemus præcognoscere, & quòd sint, & quid significant nomina. Iccirco hic in Archelogiâ tractamus de Ente, & monemus quòd sit subjectum Metaphysicæ. Tractamus etiam de reliquis principiis Metaphysicis. Tractamus aut non distinctè, ita ut recenseamus illorum species, sed indistinctè; ita ut revocemus ad certa capita, & constituamus nomina generalissima, quibus præcognitis facillè cognoscuntur principia Metaphysicæ. Præcognita enim juvant ipsam cognitionem.

II. Principia prima non per alia, sed per se ipsa fidem habent, id est, solâ terminorum cognitione approbantur. Nam ut assentiamur primis principiis, satis est sola terminorum extremorumve cognitio: cui accedit experimentum: ut si dicam, totum est majus suâ parte, non necesse habeo operosè id probare.

Satis est, si terminos habeam cognitos, quid sit totum, quid sit pars. Huic cognitioni confirmationis ergo accedit experimentum. Arist. 1. poster. c. 3. tex. 6. & 1. Topic. c. 1. tex. 22. & 26.

III. Communissima principia facile intelligi possunt, quia sunt per se notissima. Conclusiones itaque, quae velut partes sub illis cognoscuntur, difficile intelliguntur: vel quia non sunt per se nota, vel quia illarum per se nota veritas minus nobis est perspicua. Arist. 1. 2. Metaph. c. 1. & Fonseca in d. 1.

Principia communissima sunt intellectu facilia.

IV. Principia omnia habent contrarium. Ita ens habet contrarium non-ens. Ipsum tamen non-ens, quum sit negatio entis, etiam revocatur ad ens. Assertio namque est mensura negationis. Omnia igitur omnino reducuntur ad ens. Arist. 3. Metaph. cap. 2. contex. 6. & Fonseca in d. 1.

Principia omnia habent contrarium.

V. Principia Metaphysica etsi sunt firmissima comparatione principiorum cujusque alterius scientiae: tamen si ipsa inter se conferantur, unum aliquod reperietur, quod sit caeteris firmius ac certius: ac proinde firmissimum simpliciter. Quemadmodum et si omnia genera summa dicuntur prima comparatione aliorum, tamen si ipsa inter se comparentur, genus substantiae invenietur primum simpliciter, cum sit caeterorum etiam primorum fundamentum. Firmissimum autem principium incomplextum est ens. De firmissimo complexo vide infr. De his copiose tractat Arist. 1. 4. Metaph. c. 3. tex. 8. & seq.

Firmissimum principiorum incomplextorum,

VI. Principia omnibus scientiis communia sunt propria Metaphysicae; quatenus scilicet considerantur in latitudine. Arist. d. 1. Traduntur autem hic ut praecognita, ut patet è 1. theor. hujus cap.

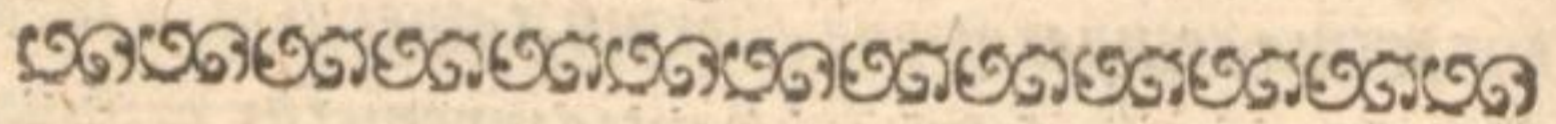
VII. Principia Metaphysica sunt omnium firmissima & certissima. Ratio: Ad eum artificem pertinent principia firmissima, qui est in cognoscendo accuratissimus. Hujusmodi autem est primus philosophus. Prior propositio ex eo patet, quia firmitas scientiæ ex firmitate principiorum pendet. Posterior ex c.2.l.1. Metaph. perspicua est.

Principia non sunt contraria.

VIII. Principia cognitionis non sunt contraria. Ratio: quia verum vero consonat. Ita principia naturæ & scripturæ adversa non sunt: Subordinata sunt, diversa sunt. Diversa autem non sunt adversa. Subordinata etiam non pugnant. Quid enim? Annon Deus est author & naturæ & gratiæ? Omnino? Num igitur sibi erit contrarius in principis illis? Absit.

Tria ad discendum requiruntur.

IX. Principia in docendo sunt potiora, quàm docendi forma & modus. Tria enim ad docendum & discendum requiruntur, principia, modus, & aptitudo. Principia in docendo potiore locum habent, quàm modus docendi, sine quo non docemus, & aptitudo, quæ requiritur propter cognitionem principiorum, non propter cognitionem modi docendi.

Cap. 40. De principio primo, incompleto, immediato, practico & poetico.

τὸ Honestum est principium primum in practicis: Utile in practicis & poeticois.

PRincipiū primum, incompleto, immediatum practicum est τὸ Bonum, & quidē Honestū in practicis; Utile in poeticois. In τὸ honestum enim omnia incompleta practica resolvuntur. Ipsum autem honestum resolvitur in Ens. Itaq; τὸ honestum in practicis incompletois est primum & imme-

imme-

immediatum. At si conferatur cum ente, non est primum. Quomodo tò Honestum sit primum in practico, eleganter ostendit Cicero l.1. offic. Neq, solum prudentiæ operatrices seu practicae habent bonum pro primo principio, sed etiam artes effectrices, in quibus primum principium est tò utile. Sic v.g. instrumenta Logica sunt utilia ad docendum & discendum.

Honestum consideratur vel simpliciter, vel conjunctè.

Simpliciter, quando consideratur seorsum quà tale est formaliter.

Conjunctè, quando consideratur vel ut utile, vel ut jucundum.

Utile est quod honestè prodest.

Jucundum est quod & honestè & utiliter delectat. Sic enim posterius à priori dependet.

Honestum
tribus mo-
dis confide-
ratur

I.

Formaliter.

II.

Conjunctū
cum utili.

III.

Conjunctū
cum jucun-
do.

Cap 41. De principiis incomple-
xis mediatis.

TRadita sunt principia incomplexa prima immediata, ens & bonum; sequuntur incomplexa mediata.

Principia incomplexa mediata sunt attributa entis & boni: Entis primariò, boni propter ens.

Ista attributa sunt vel subjecta, vel prædicata, vel quæstiones.

Hoc loco colligenda sunt ὡς ἐν τῷ πρώτῳ principia omnia Metaphysica, non ut cognoscantur, sed ut præcognoscantur, quid significant nomina. Hic sequi-

mur præscriptum Raymundi Lullii. Ille enim sic digessit principia omnium disciplinarum, ut vix ac ne vix quidem aliter digeri possint.

- Subjecta numero novem:
- Deus. Subjecta sunt novem: Deus, Angelus, Cœlum, Homo, Imaginativa, Sensitiva, Vegetativa, Elementativa, Instrumentativa.
- Angelus. Deus est principium omnis boni in naturâ & supra naturam.
- Angelus. Angelus est principium boni, Deo subserviens proximè.
- Hic Angelus consideratur quâ creatura: non quâ est bonus, vel malus ratione qualitatum.*
- Cœlum. Cœlum est principium, influens in inferiora proportionaliter.
- Homo. Homo est principium, quod humanitatem habet.
- Imaginativa. Imaginativa est principium, quo sensus interni cognoscunt.
- Sensitiva. Sensitiva est principium, quo sensus externi cognoscunt.
- Vegetativa. Vegetativa est principium, quo vegetabilia vivunt.
- Elementativa. Elementativa est principium, quod mixta constituit.
- Instrumentativa. Instrumentativa est principium accidentale subserviens substantiali. *Huc referuntur novem prædicamenta accidentis, virtutes item & vitia.*
- Prædicata Absoluta. Prædicata sunt vel absoluta, vel respectiva. Absoluta sunt ter trina:
- Essentialia: Bonitas, Magnitudo, Duratio.*
Notionalia: Potestas, Sapientia, Voluntas.
Causalia: Virtus, Veritas, Gloria.
 Respe-

Respectiva sunt totidem, absolutis ex asse Respectiva.
respondentia:

Differentia, Concordantia. Contrarietas,
Principium, Medium, Finis.
Majoritas, Æqualitas, Minoritas.

*Horum principiorum definitiones tenenda sunt, ut
per definitiones ipsa cognoscantur, & ut ipsis homo utatur
affirmando & negando, ita ut definitiones maneat illaesa.
Definitiones ista sunt nominales. Reales enim principiorum
definitiones dari non possunt.*

Principiorum
definitio-
nes sunt no-
minales.

Principia
absoluta.

Bonitas.

Bonitas est id, cujus ratione ens producit bonum, quod est appetibile.

Magnitudo est id, cujus ratione bonitas & Magnitudo.
reliqua principia sunt magna.

Duratio est, ratione cujus bonitas, magni- Duratio.
tudo, & reliqua principia durant. (agunt,

Potestas est, ratione cujus reliqua principia Potestas.

Sapientia est, ratione cujus sapiens intelligit Sapientia.
bonitatem, magnitudinē, & cætera principia.

Voluntas est ratione cujus reliqua principia Voluntas.
sunt desiderabilia.

Virtus est origo unionis bonitatis, magni- Virtus.
tudinis, & cæterorum principiorum.

Veritas est illud, quod est verum de bonita- Veritas.
te, magnitudine, & reliquis principiis.

Gloria est ipsa delectatio, in quâ bonitas, Gloria.
magnitudo, & cætera principia quiescunt. Principia
respectiva.

Differentia est id, ratione cujus bonitas, & Differentia.
reliqua principia sunt inconfusa atq; clara.

Concordantia est, ratione cujus bonitas, & Concordan-
cætera in uno, pluribusq; concordant. tia.

Contrarietas est quorundam mutua resi- Contrarie-
stentia propter diversos fines. tas.

- Principium.** Principium est id, quod se habet ad reliqua ratione alicujus prioritatis.
- Medium.** Medium est, quod sapit naturam utriusq; extremi.
- Finis.** Finis est id in quo principium quiescit.
- Majoritas.** Majoritas est per quam bonitas, magnitudo, & cætera principia sunt excellentiora.
- Æqualitas.** Æqualitas est, per quam unum principium alteri æquale est.
- Minoritas.** Minoritas est, per quam unum principium est inferius altero.

Has definitiones oportet probè scire. Iis enim ignoratis nihil potest proficere philosophus apud discipulos, vel etiam adversarios suos.

Quæstiones regulativæ decem.

Quæstionis sunt numero decem: utrum, quid, de quo, quare, quantum, quale, quando, ubi, quomodo, cum quo.

Praxis doctrinæ Lullianæ de principiis.

Atq; hæc sunt principia illa generalia, quæ hîc ordine tumultuario congeßimus. Ea digerit Metaphysicus. Sunt autem hæc principia generalia; quia in illis principia aliarum scientiarum particularium sunt implicita & contenta, sicut particulare in universali. Relucet in his principia omnium particularium scientiarum. Applicari aut debent particularia generalibus, sicuti pars applicatur suo toti. Omnes bonitates aliarum scientiarum ad unam bonitatem generalem sunt applicabiles. Et idem dico de omnibus magnitudinibus ad unam magnitudinem generalem. Quæstiones etiam sunt generales, proindeq; ad omnes quæstiones, quæcunq; sunt, applicabiles. Omnes enim in istis implicantur, ita ut hæc quæstiones non sine causâ à quibusdam vocentur vasa ad omnia intelligibilia.

Cæterum

Ceterum placet hoc in loco consilium Lullii, qui prænominata principia digessit in alphabetum, quod, mutatis mutandis, sic habet.

	B	C	D	E
I. Subjecta.	Deus.	Angelus.	Cælum.	Homo
F	G	H	I	
Imaginativa.	Sensitiva.	Vegetativa.	Elementativa.	
K.				

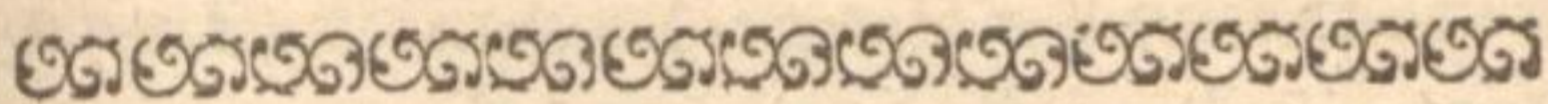
Instrumentativa.

II. Prædicata absoluta. Bonitas. Magnitudo. Duratio. Potestas. Sapientia. Voluntas. Virtus. Veritas. Gloria.

III. Prædicata respectiva. Differentia. Concordantia. Contrarietas. Principium. Medium. Finis. Majoritas. Aequalitas. Minoritas.

IV. Quæstiones. Utrum. Quid. De quo. Quare. Quantum. Quale. Quando. Ubi. Quomodo. Cum quo.

Usus hujus alphabeti infra indicabimus, ubi agemus de principiis mediatis complexis.

Cap. 42. De principio primo complexo
Theoretico.

ENarrata sunt principia prima incomplexa: nunc enarrabimus principia prima complexa: quæ sunt partim immediata, partim mediata.

Principia prima complexa immediata sunt numero duo: unum theoreticum, practicum alterum. Illud est simpliciter primum: hoc secundum quid. Practica enim dependent à theoreticis. Itaque si principium primum practicum conferatur

cum primo theoretico, non est primum. Primum autem est, si consideretur in philosophiâ practicâ. Dicuntur immediata; quia ex incomplexis immediatis oriuntur.

Principium
primum
complexum
in practicis.

Principium primum theoreticum complexum est, per quod omnia probantur, quæcunq; probantur, ultimò.

Dico ultimò: quia inter conclusiones probandas & illud ipsum principium sunt interjectæ etiam aliæ viæ probandi.

Est autem principium omnium primum: *Impossibile est idem simul esse & non esse.*

Aristoteles l. 4. Metaph. c. 3. doctè, more suo, tractat de primo hoc principio. Ejus sententiam à *φω-εσις* colligemus primum, tùm probabimus.

Aphorismi
doctrinæ
Aristotelicæ
ide primo
principio.

Aphorismus primus. *Et si principia Metaphysica sunt firmissima comparatione principiorum in inferioribus disciplinis occurrentium: tamen si ipsa inter sese conferantur, unum aliquod reperietur, quod sit cæteris firmiter ac certius, ac proinde firmissimum simpliciter, quod à Metaphysico imprimis est notandum. Eodem scilicet modo, quo summa genera dicuntur prima comparatione aliorum. Nam si ipsa inter sese comparentur, genus seu prædicamentum substantiæ invenietur simpliciter primum, cum sit cæterorum etiam primorum fundamentum.*

Aphorismus secundus. *Primum principium tale esse debet, ut nemo in eo falli possit. Ratio 1. Quia quod hujusmodi est, ut nemo in eo falli possit, necessariò est notissimum. Siquidem nemo fallitur, nisi in eo, quod ignorat. Principium autem omnium notissimum & omnium firmissimum idem sunt, cum omnia ex notioribus confirmantur. 2. Quia quod tale est, ut*
nemo

nemo in eo decipi possit, sed potius requiritur, ut cetera percipiantur, id, antequam quicquam aliud percipias, cognitum habeas necesse est. Quod autem necesse est cognitum haberi, ut quidvis aliud percipiat, nullo pacto suppositio esse potest. Quod enim supponitur, nondum perspectum est. Cum ergo solum firmissimum principium non possit esse suppositio, cum ad omnia percipienda requiratur, efficitur, ut nemo in eo falli possit. Adde, quod omnis deductio ad impossibile in hoc tandem sistat, quod sequatur, idem simul esse & non esse. Et quamdiu ad hoc non deducitur, non est satis demonstrata impossibilitas. Postquam verò ad hoc deducta est, ibi sistitur tanquam in ultimo resolutionis termino & principio notissimo. Adhuc hoc principium rectè vocatur primum, quia ab illo sumit firmitatem tota scientia humana. Nam non solum conclusiones ex illo demonstrantur, sed prima etiã principia. Falsum autem est, quod ait Fonseca, per hoc nostrum principium confirmari à priori alia principia. Nã deductio ad impossibile non est ex causâ à priori, sed per extrinsecum medium, ut rectè docet Franciscus Suarez. Fonsecae sententia est in 4. Metaph. cap. 3. quæst. 1. sect. 3. Summa verae sententiæ huc redit: Illud est primum principium simpliciter, quod cum sit necessarium, nec ostensivè, nec per deductionem ad impossibile demonstrari potest. At hoc principium est huiusmodi. Est igitur primum principium simpliciter. Major & prior pars minoris perspicue sunt. Posterior minoris pars ex eo probatur: Quia cuius veritas est omnium notissima, id nec ostensivè, nec deductione ad impossibile demonstratur, cum omnis demonstratio fiat ex notioribus. Veritas autè propositi principii est omnium notissima,

Deductio
ad impossi-
bile fit per
primum
principium.

Refutatur
Fonseca.

quod patet ex falsitate oppositi pronunciati, quod est omnium absurdissimum. Merito igitur dicit Averroës in 4. Metaph. c. 3. Sine hoc pronunciato non modo possibile non esse philosophari, sed ne disputare quidem aut ratiocinari. Sunt tamen argumenta, quæ negativam partem ostendere videntur, quod hoc non sit primum principium, ceterarumq; dignitatum notissimum: Breviter diluamus argumenta.

Diluti objectionum
contra primum principium,

I. Objectio. Est propositio modalis, quæ supponit priorem de inesse. Constat etiam multis vocibus neq; universalissimis, neq; admodum notis, ut sunt, idem, simul, quæ relationes significat, quæ sunt posteriores absolutis. Omne enim respectivum fundatur in absoluto. Quum igitur hoc principium sit compositum, nullo modo potest esse primum. Simplicia enim sunt priora compositis.

Responsio I. Parum refert, propositum principium habere formam modalis propositionis. Potest enim redigi in formam enunciationis de simplici in-existentiâ, ut si dicas: Nulla res simul est, & non est. 2. Simplicitas primi principii non in eo posita est, ut constet paucioribus verbis, sed in eo, ut non possit probari per alia principia.

Affirmatio
quomodo
fit mensura
negationis.

II. Objectio. Affirmatio est mensura negationis, adeoq; affirmatio est prior negatione. Propositum autem principium est negatum, cum idem valeat impossibile, atq; non possibile. Argumentum tale erit: Inter principia intrinseca & universalissima non potest esse primum, quod est negativum. Omnis enim negatio in priori aliquâ affirmatione fundatur. Ergo datur aliud principium prius illo, in quo fundatur, quale

quale erit hoc: Unum contradictorium destruit alterum. *Responsio.* Generatione, & ipsâ etiam enuntiatorum naturâ spectatâ, priores sunt affirmationes negationibus; at quod ad vim demonstrandi attinet, non est id verum universè. Ibi enim non omnis enunciatio negativa probatur à priori per aliam affirmativam. Alioqui negativa probatur per affirmativam, & omnis negativa includit aliam priorem, ac simpliciozem affirmativam, & particulam negativam adjectam. Si quis autem probè perpendat rem, videbit, nec principia equipollere: unum contradictorium destruit alterum: Impossibile est aliquid simul esse & non esse: Duo contradictoria non possunt simul esse vera: Unum contradictorium destruit alterum.

III. *Objectio.* Notiora naturâ sunt priora minus notis. Propositum autem principium est suapte naturâ minus notum, quàm si dicas, ens est ens. Nulla enim enunciatio est notior & evidentior eâ, quâ aliquid affirmatur de seipso, ut Boëtius ait. Ea præsertim, in quâ sunt termini omnium notissimi, cujusmodi est ens. *Responsio.* Hoc pronunciatum, ens est ens, est identicum, artis expers, & penè nugatorium; ita ut nunquam assumatur ad quicquam demonstrandum. Itaq; substituerunt philosophi hoc: Impossibile est idem simul esse, & non esse. Principium incomplexum simpliciter primum est tò ens. Itaq; principium complexum simpliciter primum debebat esse hoc, ens est ens. Sed ob causas modò dictas, illud non fuit receptum. Substitutum est jam sæpè laudatum, quod equipollet huic: Ens non potest esse non ens.

Prædicatio
identica.

IV. Objectio. Principium simpliciter primū non potest probari per aliud. At propositum principium probatur per aliud, videl. Impossibile est, contraria inesse simul in eodem subjecto: vel, quod idē est, Impossibile est ut duæ contradictoriæ sint simul veræ, seu, ut idem sit, & non sit. Resp. Primum principium à nobis positum est omnium notissimum. Non igitur erit aliud principium, quod illud reverâ notum faciat: Si quis tamen per proterviam propositum principium negaverit; si modò aliquid affirmet, licitum erit apud ejusmodi hominem illud probare per id, quod ille affirmaverit, ut docet Arist. 4. Metaph. c. 4. Plura vide in hanc sententiam apud Fonsecam in 4. Metaph. c. 3. q. 1. & Francisc. Suarez in Metaph. hinc inde. & Timpl. l. 2. Metaph. c. 8. probl. 14. Sed ut videas, quomodo cætera principia demonstrari possint, non ostensivè quidem, sed tamen deductione ad impossibile, hoc exemplū habe. Primum principium est: Impossibile est idem esse & non esse. Hoc. n. negato evertitur tota natura, & nihil erit aliquid, aliquid erit nihil, verum erit falsum, falsum erit verum. Hinc probatur illud principium: Deus est. Hoc modo. Aut Deus est, aut non est. At falsum est, Deū non esse. Nam sic ea quæ sunt in mundo, aut nullam habuerint causam, aut sibi fuerint causa. Fieri autem nequit, ut causa sint expertia. Nam si essent sine causâ, non possent mutari, & non essent composita. At mutari possunt, & mutantur, & sunt composita. Ab aliquo igitur superiore, qui illa mutare & componere potuerit, mutari & composita esse sequitur. Sui quoq; causa esse nequeunt. Sic enim seipsis essent priora & posteriora. At hoc dato, evertitur primo loco positum principium. Concludimus igitur, Deum esse.

Quomodo
fiat dedu-
ctio ad im-
possibile
per primū
principium.

Cap. 43. De principio primo complexo
practico immediato.

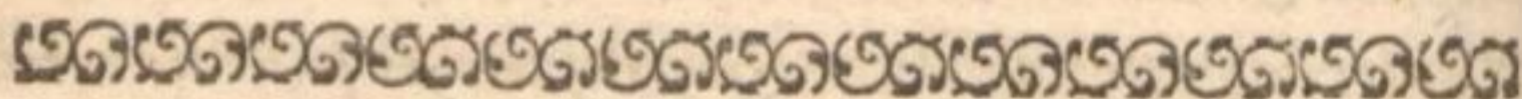
PRincipium primum complexum in pra-
cticis est vel absolutum; ut, *Omne bonum
est faciendum, & malum est fugiendum: vel
relatū, ut, Quod tibi non vis fieri, alteri ne fe-
ceris. Quum practica in theoreticis fundata sint, rectè
diximus & dicimus, theoreticum illud principium præ-
cedenti capite expositum esse simpliciter primum. Ve-
runtamen si practica per se considerentur, etiam ha-
bebunt principium aliquod primum. Illud aut prin-
cipium morale debet è simplicissimis terminis morali-
bus constare. Simplicissimi autem termini in practicis
sunt bonum & malum, Deus & homo. Nam actiones
morales versantur circa bonum & malum, itemq;
Deum & hominem. Eapropter principium primum
practicum complexum ex illis constituendum est ter-
minis. Dices igitur, hoc esse primū absolutum, Omne
bonum est faciendum, & malum est fugiendū;
& hoc esse primum respectivum: Quod tibi non vis
fieri, alteri ne feceris. In illo boni & mali, in hoc Dei
(implicitè), hominis (explicitè), fit mentio: & homi-
nis quidem cum illius, qui agit, tum illius, qui cum
aliquis agit. Primum illud dicimus absolutum, secun-
dum, relatam. Meritò. Nam virtus consideratur vel
in se, ut est talis formaliter, vel relatè, quatenus re-
fertur ad hominem, quem scriptura vocat proximū.
Sic v. g. fortitudo vel refertur ad alium, id est, ad
proximum, vel consideratur in forti. Ibi probatur,
virtuti isti, videl. fortitudini, esse studendū, per hoc
principiū: Quod tibi non vis fieri, alteri ne fece-
ris. Hic, quatenus fortitudo consideratur in forti, pro-
batur ei esse studendum; per hoc principium: Omne*

Principium
primum
practicum.

Virtus con-
sideratur
duobus mo-
dis.

Egregium
facinus
Alexandri
Severi.

bonum est faciendum, & malum est fugien-
dum. *Ceterum in historiis est, quod Alexander Se-
verus Caesar & Imperator tanti fecerit hoc dictum,
Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris, ut quo-
tidie in castris altâ voce jufferit præcini militibus.
Quum idem edoctus esset, Christum hujus dicti au-
thorem celebrari, curavit illi statuam erigi in Capi-
tolio.*

Cap. 44. De principiis primis, com-
plexis, mediatis.

EXposita sunt principia prima complexa
immediata, quæ oriuntur ex incomplexorum
immediatorum, entis scilicet & boni, dispositione:
Sequuntur complexa mediata, quæ oriuntur
ex dispositione complexorum mediatorum.

Istorum principiorum considerabimus
tùm dispositionem, tum usum.

Dispositionis ratio petenda est è superioris
cap. 41. alphabeto Lulliano. *Hæc de re talis a-
pud Lullium est regula: Unum principium illius
alphabeti attribuitur alteri. Fiant igitur com-
binationes literarum, hoc modo:*

Camera
principiorū.

BC. CD. DE. EF. FG. GH. HI. IK.
BD. CE. DF. EG. FH. GI. HK.
BE. CF. DG. EH. FI. GK.
BF. CG. DH. EI. FK.
BG. CH. DI. EK.
BH. CI. DK.
BI. CK.
BK.

Hæc

Hæc est tertia figura apud Lullium; quæ composita est ex primâ & secundâ. Prima complectitur predicata absoluta, secunda respectiva. Itaq; B. in hæc figurâ significat predicata figuræ primæ & secundæ: & sic de aliis literis. Ipsa autem figura continet cameras XXXVI. Quælibet camera habet multa & diversa significata per duas literas in eâ contentas. Duæ istæ literæ significant subjectum & predicatum. Sic v. g. B. significat subjectum, quod est Bonitas. Huic subjecto attribuuntur reliquæ literæ, ut patet in schemate. Exemplum habe illud. Bonitatem constitue subjectum, reliqua autem principia sunt loco predicati.

Ex primâ figurâ

Ex secundâ figurâ

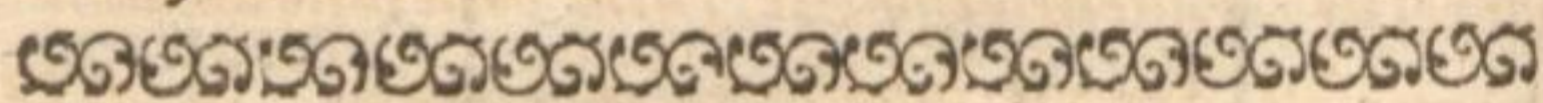
Bonitas est	{	Magna	{	Differens
		Durans		Concordans
		Potens		Contrarians
		Scibilis		Principians
		Amabilis		Medians
		Virtuosa		Finiens
		Vera		Majorificans
		Gloriosa.		Coæquans
		Minorificans.		

Sicut Bonitas deducta est: ita & reliqua deducuntur principia.

Usus hujus talis dispositionis est, ut intellectus cum omnibus principiis cognoscat quodlibet principium, ut ad eandem conclusionem multas adducat rationes. Artifex enim per hanc figuram inquit mediam, in quo subjectum & predicatum conjunguntur. Ita bonitas & magnitudo conjunguntur per concordantiam & reliqua principia, quibus arti-

Utilitas artis Lullianæ.

sex conclusionem suam & declarare & demonstra-
re potest. Nam una camera hujus figuræ non est con-
tra aliam, sed omnes & singula conveniunt & veluti
concurrunt in conclusione. Et hoc modo intellectus
fit valde generalis ad faciendum scientias. Lullius
in arte brevi c. 4. *Vis clariùs tibi dicam? Quoties
offertur tibi conclusio probanda, eam deduc per prin-
cipia hujus artis. V. g. Scriptura est supra Ecclesiam.
Hoc probatur per principia hujus figuræ. Utrumq;
enim extremum, Scriptura scilicet & Ecclesia, dedu-
cendum est per hujus figuræ principia. Ita enim dispu-
tandum est, ut principia maneant illæsa. Neq; verò
est, quòd quis utatur his ipsis terminis in disputatione.
Sunt enim illi inventi, ut juvent discurrentem seu dis-
putantem, qui Latinus erit, ut possit circumloqui bar-
baros istos terminos.*

Cap. 45. De principiis ortis.

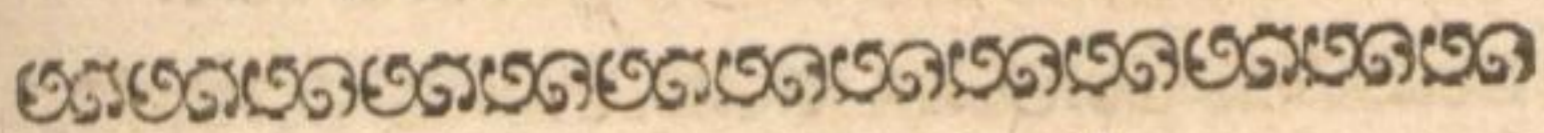
Principium
ortum.

Sic de principiis primis: orta sunt, quæ è
primis oriuntur. Talia sunt principia omnia
particularia, quæ in specialibus disciplinis & faculta-
tibus occurrunt. Hæc dicuntur principia orta. Princi-
pia quidem: quia in eâ facultate, cujus sunt propria,
habentur pro principiis. Orta verò: quia si conferan-
tur cum primis principiis, principia potius & con-
clusiones, quàm principia dicenda sunt. Sic v. g. pun-
ctum, linea, superficies in Geometriâ sunt principia
prima: sed ratione primorum principiorum sunt orta.
Sic & hoc est principium in Mathesi: Quæ uni ter-
tio conveniunt, inter se conveniunt:

*sed ratione primorum principiorum
est conclusio.*

Cap. 46.

Cap. 46. De conclusionibus.

Sic de notitiis primis, sive principiis: jam de secundis, quæ dicuntur conclusiones.

Conclusio est quæ deducitur è principio cognitionis complexo. Conclusio est

Eaq; vel est pura, vel mixta.

Conclusio pura est, quæ semper est conclusio, nullo autem modo potest esse principium: ut, Socrates est philosophus. Pura

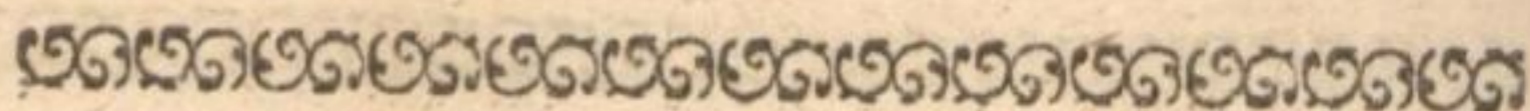
Conclusio mixta est, quæ ita est conclusio, ut etiam possit esse principium: ut, Deus est. vel Mixta.
Hoc pronuntiatum est conclusio, si deducatur ex primo illo principio; Impossibile est, idem esse & non esse. Sed est principium, si in Theologiâ consideretur. Eadem ergo est ratio conclusionis mixtae, quæ est generis subalterni in Logicis. Id enim respectu superioris est species, respectu inferioris est genus.

Utraq; conclusio, & pura, & mixta, est libera, vel digesta. Conclusio est

Conclusio libera est, quæ consideratur extra systema vel dispositionem quamlibet: ut, justitia est vel universalis, vel particularis. Libera

Digesta est, quæ consideratur in contextu, puta, oratione, libro, vel systemate aliquo methodico: quales sunt vel Digesta,
conclusiones Ethicæ, Politicæ,

Oeconomica.

Cap. 47. De Scholâ Gratia.

Schola Gra-
tia.

HActenus de Scholâ Naturæ; sequitur Schola Gratia.

Schola Gratia est principium cognoscendi, ubi docemur naturalia plenius, & insuper supernaturalia,

Schola Gratia hic à nobis tractatur in genere, quatenus quilibet Christianus philosophus eam debet frequentare. Nam infra in specie præcipiemus fusiùs de Scholâ Gratia, quatenus Theologus eam frequentat. Ad hæc tradimus principia communia omnibus omnino facultatibus. Sanè ¶ Ctus æquè in suis disputationibus debet respicere cynosuram S. literarum, atq; Theologus: æquè debet meminisse, se esse Christianum, atq; Theologus. O utinam hodie id perpendere philosophi, ¶ Cti & Medici! Putant boni illi viri, sacram Scripturam esse principium cognoscendi Theologicum: ideoq; committi μετάβασιν εἰς ἄλλο γένος, si illi sequantur præscriptum S. literarum. Considerare debebant, scripturam considerari communiter & singulariter. Communiter, quatenus omnes & singuli Christiani illi operam dare debent. Singulariter, quatenus Theologi cum primis illius studio sese addicere debent. Scriptura communiter considerata & naturalia plenius tradit, & supernaturalia naturalibus adjicit. Itaq; homo & quâ homo, & quâ Christianus, illius normam sequi debet.

Scriptura
sacra confi-
ratur
Communi-
ter
&
Singulari-
ter.

In Scholâ Gratia (consuetâ methodo) considerantur Subjectum, Objectum & Medium.

Sub-

Subiectum, quod discit, est homo Christi-
 stianus. Christianus
 informatur
 in Scholâ
 Gratia.

*In Scholâ Naturæ subiectum est homo, qui homo,
 constitutus intra terminos naturæ. At in Scholâ Gra-
 tiæ homo quæ Christianus est discipulus, erectus scili-
 cet supra naturæ terminos.*

Objectum, circa quod versatur Christia-
 nus, est liber Scripturæ.

Liber Scripturæ est vel parvus, vel magnus. Liber Scri-
 pturæ
 Parvus

Liber Scripturæ parvus est Catechismus,
 compendium religionis per quinque capita Ca-
 techetica.

Liber Scripturæ magnus est Testamentum, &
 Magnus,
 sive Instrumentum vetus & novum.

*Sicuti Deus Opt. Max. dedit duplicem librum Na-
 turæ, magnum & parvum mundum: ita & dedit
 duplicem librum Scripturæ, magna & parva Bi-
 blia.*

Uterque liber consideratur communiter, vel
 singulariter.

Communiter consideratur, quatenus circa
 eum occupari debet Christianus in communi.
*Ita hoc in loco à nobis consideratur. Nam philoso-
 phus Christianus æquè debet sequi normam Biblio-
 rum parvorum & magnorum, atque Theologus. Hoc
 enim interest inter philosophiam Christianam, &
 gentilem illam.*

Singulariter consideratur, quatenus circa
 eum occupari debet hic Christianus, putà
 Theologus. *Ita considerabitur à nobis infra, ubi
 tractabimus de principiis Theologicis.*

Mediū, quo utitur Christianus occupatus circa librū scripturæ, est tūm fides, tūm notitia.

Fides est lumen super-
turale infu-
sum.

Fides est lux illa supernaturalis, quā mediante Christianus cognoscit principia supernaturalia.

Itcirco ut philosophi, & Cti, Medici, & Theologi rectè tūm doceant tūm discant, requiritur lux illa. Sicut enim intellectus non cognoscit naturalia sine luce congenitâ: ita nec cognoscit supernaturalia sine luce superadditâ. Neq; enim scimus principia illa supernaturalia, sed credimus. Nam scire est rem per causas cognoscere. Notitia est vel principium, vel conclusio supernaturalis: ut, Deus est unus & trinus; Virgo peperit. Atq; hæc hoc loco præcipienda nobis fuerunt de Scholâ Gratia.

Cap. 48. De alphabeto philosophia theoretica.

Talis est Archelogia generalis, de principiis, quæ omnibus disciplinis sunt communia: sequitur specialis.

Specialis est vel particularis, vel propria.

Archelogia
Particularis

Particularis est, quæ tradit principia partiū præcipuarum Encyclopædiæ: quales sunt, philosophia theoretica, practica, & poetica: itemq; juridica, Medica, & Theologica.

&
Propria.

Propria est, quæ cujusq; disciplinæ tradit principia; putà Geometria, Logica. Hæc non est hujus loci, sed pertinet ad præcognita cujusq; discipline. Illi enim, qui aliquam disciplinam explicandam suscipiunt, necesse habent ejus principia præcognoscere, id est, ita κεραιωδῶς in præcognitis illius disciplinæ colligere. Ita v.g. explicaturus Arithmeticam, in præcognitis Arithmeticis debet meminisse præcipuorum prin-

principiorum Arithmetiorum. Nos deinceps persequemur archeologiam particularem, propriam illam cujusvis disciplinae professori tractandam relicturi.

Archeologia igitur particularis explicat principia quatuor summarum facultatum, ut vulgò vocant. *Hanc archeologiam vocamus alphabetum particulare, ut archeologiam generalem vocavimus alphabetum generale.* Quatuor illæ facultates sunt, Philosophica (*strictè sumto vocabulo*) Juridica, Medica, & Theologica. Philosophia est theoretica, practica, vel poëtica.

Philosophiæ theoreticæ archeologia sive alphabetum particulare continet subjectum, ob- Philosophiæ
theoreticæ
alphabetum.
jectum, & media. Tria ista in quolibet cujuslibet facultatis alphabeto consideranda sunt.

Subjectum philosophiæ theoreticæ est homo, quoad ingenium theoricum.

Ingenium theoreticum est, quo homo aptus Ingenium
theoreticum.
natus est ad percipiendos habitus intellectuales, qui sunt, intelligentia, sapientia, & scientia: *de quibus in hexilogiâ.* Aptitudo ista est in principiis naturalibus, & adventitiis. Principia naturalia theorica sunt vel prima, vel orta. Prima sunt intellectus theoreticus, & voluntas, quâ acquiescimus in cognitis. Orta sunt notitiæ illæ speculativæ, quæ dirigunt nos in cognitione veri. Suntq; Metaphysicæ, Physicæ, & Mathematicæ. Adventitia principia sunt duo cum primis, assuefactio ad habitus theoricos, & disputatio. *Hic in Metaphysicis ratio, in physicis autoritas & experientia prevalet, in Mathematicis ratio.* Objectum sunt τὰ θεωρητὰ, id est, ea omnia, quæ cadunt sub contemplationem.

Tres condi-
tiones τῶν
θεωρητῶν.

Θεωρητὰ sunt, quæ sunt necessaria, id est, supra hominum operam & fabricam posita. Illorum tres sunt conditiones.

1. Ut sint reverâ in rerum naturâ.
2. Ut habeant propria accidentia & effecta.
3. Ut habeant principium & causas, quibus propria & effecta de illis demonstrantur.

Hinc fit, ut tria sint præcognoscenda in disciplinis theoreticis, videlicet subjectum, propria, & principia.

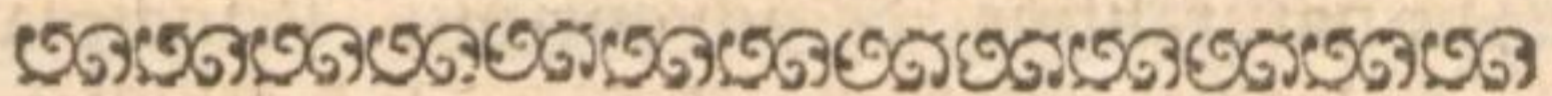
Θεωρητὰ igitur sunt ὁ θεὸς καὶ τὰ θεοῦ, id est, Deus & quæ à Deo, τὰ κτιστὰ.

Media hîc duo sunt singularia, Admiratio & Tempus matutinum.

Admiratio est internum incitamentum, quod impellit ad rerum theoreticarum contemplationem.

Studia ἐω-
θινὰ apud
Aristotelē.

Tempus matutinum est aptissimum disciplinarum theoreticarum tractationi. *Hinc Aristoteles quas sub emersum Solis habebat lectiones theoreticas, vocabat ἐωθινὰ studia.*

Cap. 49. De alphabeto philosophiæ
practicæ.

Philosophiæ
practicæ al-
phabetum.

Alphabetum philosophiæ practicæ continet generalia, quæ concurrere debent in vitâ practicâ.

Continet Subjectum, Objectum, & Media.

Subjectum est homo, quoad mentem practicam.

Mens

Mens practica est, quâ homo aptus est ad sectandum & consequendum bonum practicum seu morale.

Aptitudo illa complectitur *præter generalem illam, de quâ supra in genere,*

I. Intellectum practicum; *radicaliter liberum.* Intellectus practicus.

II. Voluntatem; *formaliter liberam: quæ intellectus imperantis jussa vel prosequitur, vel exequitur: ita ut non necesse sit statuere tertiam animæ facultatem, videl. potentiam agendi. Entia enim sine manifestâ necessitate non sunt multiplicanda.*

III. Libertatem & subjectionem. *Sunt enim hæc personæ superiores & inferiores.*

IV. Felicitatem & infelicitatem. *Hic enim est finis philosophiæ practicæ.*

Hic paucis explicare necesse habeo, quâ libertas resideat in intellectu & voluntate: quum unum numero accidens non possit esse in duobus numero subjectis. Res ita habet. Libertas est præstantissimum hominis donum. Residet igitur in præstantissimâ animæ facultate, videlicet intellectu. Et quum intellectus formaliter cognoscat, sanè libertas ei prius tribuitur, quàm voluntati. Voluntas enim formaliter non cognoscit, sed quatenus intellectum supponit. Nihil namq; est in voluntate, quod antè non fuerit in intellectu. Hinc voluntas definitur desiderium boni cum ratione. Vocatur etiam appetitus intellectivus seu rationalis. Libertas igitur, sive sit contrarietatis sive contradictionis (alii vocant specificationis & exercitii) est in intellectu, ut principe dirigente & decernente: est in voluntate, ut exequente: est in homine, ut

Libertatis
δεκτικόν
quodnam
sit.

adequato agente. Alii dicunt: libertas est in intellectu originaliter & radicaliter, in voluntate formaliter: alii rectius: libertas est in intellectu formaliter & radicaliter, in voluntate participativè & per concomitantiam.

Cæterùm ut subjectum practicum, homo scilicet, possit edere operationes practicas, tributa sunt ei principia practica. Petrus Titus lib. Nat. p. 49. Principia practica sunt vel interna, vel externa.

Principia interna sunt prima, vel orta.

Principia interna prima sunt illa naturalia justitiæ femina homini à primâ creatione indita, ut horum culturâ consequatur perfectum Justitiæ habitum.

Suntq; in viribus hominis practicis, tum superioribus, tum inferioribus.

Vires superiores sunt intellectus practicus, & voluntas. In intellectu practico est 1. Judicium, quo bonum practicum partim cernimus, partim discernimus. 2. Consilium, quo modum & media bono illi adipiscendo concernimus & discernimus.

Intellectus
practicus
qui differat
à theoreti-
co.

Intellectus practicus à theoretico non differt nisi sine. Arist. 3. de anima. Scalig. exer. 307. f. 23. Et intellectus practicus atq; theoreticus principia universalia habent communia. Namq; ubi factum est, ut intelligam, conjunctionem humanam esse viam ad beatitudinem, & inveni justitiam ejus conservatricem, ex speculativo activus fio. Itaq; ago, quæ pertinent ad justitiam. Scal. d. ex. f. 31. Appetitus autem est principium practici intellectus, id est, motor practicae dianceæ. Movetur autem intellectus theoreticus ab
obje-

objecto, in quo quiescit. Appetitum verò movet ad se
 objectum ipsum. Et tunc phantasia non movet sine ap-
 petitu. Non omnis verò voluntatis motus foràs fer-
 tur; sed in eo tantum actu, quem vocant elicitedum. In-
 tus autem remanet, quoties objectum est intus. e. g.
 quum vult intellectus ratiocinari. Quamobrem pro-
 motio illa, quam dicimus foràs ferri, non ita exit, ut
 rem semper extra hominem quærat. Sed quum exit ab
 intellectu simplici, atq; extendit sese ad aliquid a-
 gendum etiam intus. In primo genere sunt actiones ci-
 viles, quæ prudentiæ ambitu continentur. Cujus ad-
 ministra sunt artes, quas specialiter sic vocant. In eo-
 dem genere, alio tamen & modo & gradu, censentur
 illæ, quæ non tam πρακτικῶν quàm ποιητικῶν nomi-
 nantur. Et priorum quidem finis, opera: posteriorum
 verò harum finis, opus. Omnes ergo fines hi extra ho-
 minem. Sunt autem in secundo genere, putà poëticis,
 quedam, quæ extra contemplationem quidem sese
 extendunt; extra hominem haut semper exeunt:
 ut ars ratiocinandi. Ei namq; non accidit opera ex-
 terior, sed intus secum, in seipso, ad sese, pro semet, po-
 test homo facere syllogismum. Speculativum igitur,
 & activum, sunt accidentales differentie intellectus:
 sed sunt formales differentie habituum. Quia intel-
 lectus non differt à seipso essentiâ diversâ, cum intel-
 ligit primò, & cum intelligendo promovet se ad
 velle: atq; inde ad agendum. Sed habitus sunt, es-
 sentia non una, diversi: quia diversa forma est, in-
 telligendi, & agendi. Ex quibus manifestum est:
 potentias ipsas intellectus accidentales distingui fi-
 ne, sicuti dicebamus ex Aristotele: habitus verò
 non sine solo, sed formâ quoq; ut dicimus è Scalige-
 ro. Quoniam finis idem est intellectus & voluntatis,

Actus vo-
 luntatis eli-
 citus quis
 sit?

Artium seu
 disciplinarū
 poëticarum
 duplex ge-
 nus.

putà sanitas. At forma, sive modus distinguit. Sanè intellectio, ut cognoscat per speciem: volitio, seu voluntatis actio, ut consequatur rem post speciem, & cum specie jungat. Est ergo movens, non motum, objectum. Motum, non movens, corpus animalis ad agendum. Motum & movens, appetitus.

Actiones
voluntatis
multos ha-
bent gra-
dus.

In voluntate est 1. Intentio boni, seu finis. Boni, inquam, ab intellectu agniti, tum expetendi, tum consilia intellectus exequendi. 2. Impulsio ad bonum. Impulsio ista est imperium quoddam voluntatis in affectus & vires motrices ad exequendum recta intellectus consilia. Voluntatis autem actiones multos habent gradus. Scal. exer. 307. f. 23. Permissio, est signum remissæ voluntatis. Si quis verò dissuadet, & possit cogere: id quoq; remissi animi nota est. Si non possit cogere, est integris viribus voluntas. Faceret enim ipse, si aut deberet, aut posset. Argumentum verò efficacis voluntatis est, ubi gnaviter in id, quod volumus, incumbimus. Gnavi sumus, si nullis inhibemur difficultatibus. Sicuti cum impensè nolumus, cognoscitur id per operam prohibentis.

Vires inferiores practicæ sunt appetitus & locomotiva.

In appetitu est vis congenita affectandi bona juxta jussum voluntatis: & in irascente quidè est naturalis appetitus boni, quâ gloriosum est, & averfatio mali, quâ ignominiosum est: in concupiscente verò est appetitus boni jucundi, cum voluptate juncti, & averfatio mali insuavis, cum dolore juncti.

In locomotiva est vis movendi ad bonum juxta imperium voluntatis. Vis illa movendi est duplex, tum interna, cogitandi, tum externa, loquendi, gesticulandi, & efficiendi. Prin-

Principia practica interna orta sunt notitiæ illæ practicæ, quas amplectitur intellectus sine ullâ institutione aut probatione, nativâ proprietate. Hæc principia quatenus norma sunt actionum moralium, monstrantq; discrimen honestorum & turpium, vocantur lex naturæ: i. e. ejusmodi lex, quam homo non discit institutione, non accipit à magistro aut magistratu, sed ex ipsâ naturæ suæ & intellectiōnis proprietate. Vocantur etiam dictamen rectæ rationis: de quo Paulus I. Cor. II. v. 13. 14. 15. ubi notetur phrasis Paulina: Annon natura ipsa vos docet? Habitus horum principiorum vocatur σοφισμὸς. Vide hexilogiam.

Lex naturæ
quid sit?

Principia practica externa sunt, per quæ interna ad suos habitus perducuntur.

Ea veniunt nomine Institutionis practicæ, cujus membra sunt, Institutio quæ fit vel domi, vel peregrè, & Disciplina. Illam vocamus modum docendi, hanc modum implendi.

Modus docendi est, quo inferioribus innotescit à superioribus, quid fiet utile, quid non, ac proinde quid faciendum, quid fugiendum.

Modi docendi sunt numero novem:

Estq; vel objectivus, vel effectivus.

Objectivus est, quando quis docet proprio exemplo & vitâ honestâ. Dicitur etiam modus docendi consequutivus. Hic debet esse omnium primus. Absq; eo enim si est, frustra est omnis institutio, omnis disciplina. Hinc dicunt: Qui bene docet, & malè vivit, id quod unâ extruxit manu, destruit alterâ.

1.
Honestâ
vita, seu bonum
exemplum.

Modus docendi effectivus est, quando

P

quis vivâ voce, vel etiam scripto docet practica.

Estq; vel Informatio intellectus, vel Confirmatio voluntatis.

Informatio intellectus est, quâ is informatur tum præceptis, tum exemplis practicis ad dexteritatem cum judicandi, tum consultandi.

Hic excellit instituendi consilii γυμνασία. Consilii instituendi γυμνασία est duplex, generalis, & specialis. In genere de consilio & ratione consultandi docet Logica, ut fusè & eruditè ostendit Keckerm. in Logic. speciali. In specie autem de consultatione tractat philosophia practica.

Informatio illa est vel Narratio, vel Concessio.

²
Commemoratio.

Narratio est commemoratio, vel præmonitio.

Commemoratio est, quâ narratur aliquid esse vel non esse, posse esse vel non posse.

³
Præmonitio.

Præmonitio est, quâ superior narrat, quid agere vel intermittere possit.

Hic ab inferioribus requiritur fides, quam narratis habere debent.

⁴
Concessio.

Concessio est, quâ superiores aliquid liberum concedunt arbitrio inferiorum.

Hic inferiores honestè uti debent libertate illâ, discernendo inter res medias, & non-medias.

Confirmatio voluntatis est, quâ voluntas inferiorum confirmatur ad constantiam urgendi intellectus consilia.

Ejus

Ejus considerantur communes affectiones,
& species.

Communes affectiones duæ sunt, simplici-
tas, & conditio.

Simplicitas est, quando categoricè & purè,
sine conditione aliquid docetur.

Conditio est, quando hypotheticè aliquid
docetur.

Ista conditio est vel expressa, vel subintel-
lecta.

Expressa: *ut, Si hoc feceris, præeris familia.*

Subintellecta: *ut si princeps dicat apparitori,
Significa cras subditis hoc vel illud: ubi subauditur,
nisi aliud tibi dixerim quod significes.*

Species sequuntur. Confirmatio volunta-
tis est vel legislatio, vel sanctio.

Legislatio est, quâ lex fertur.

Estq; præceptio, & interdictio.

Præceptio est de faciendis.

Interdictio est de fugiendis.

5
Præceptio.

6
Interdictio.

*Hic notandum est, præcepta negativa fortiùs li-
gare, quàm affirmativa. Negatio enim fortiùs ne-
gat, quàm affirmatio affirmat. Præcepta negativa
obligant & semper, & ad semper: affirmativa li-
gant quidem semper, sed non ad semper. Armandus
de Bello visu, & Guil. Perkins. in armil. au-
reâ. Semper obligant, & ad semper, i.e. ita ut nul-
lis circumstantiis immutari possit ratio præcepti:
Semper, sed non ad semper, h.e. ita ut non omni loco,
non omni tempore obligent.*

Discrimen
inter præce-
pta negati-
va & affir-
mativa.

Sanctio est, quâ legislatio confirmatur.

Estq; promissio, comminatio, vel indulgentia.

⁷
Promissio.

Promissio est de beneficio, quod datur propter officium.

⁸
Comminatio.

Comminatio est de iudicio propter maleficio.

⁹
Indulgentia.

Indulgentia est, quando ad res concessas sive liberas nec promissio, nec comminatio additur.

Modi implendi sunt numero quatuor.

Modus implendi sequitur, quo superiores sua dicta implent.

Estq; vel permissio, vel executio.

¹
Permissio.

Permissio est, quâ superiores non impediunt, quod impedire poterant.

Executio est, quâ præstatur legislatæ sanctionis.

²
Beneficium

Estq; beneficium, iudicium, vel latio.

Beneficium est præstatio sanctionis secundum formulam promissionis.

³
Iudicium.

Iudicium est præstatio sanctionis secundum formulam comminationis.

⁴
Latio.

Latio est, quâ superiores propter res concessas & indultas nec benefaciunt, nec etiam puniunt. Hoc dicunt ferre, id est, tolerare sine præiudicio utilitatis & existimationis.

Prædicamenta practica,

Hi sunt illi modi implendi, prædicamenta illa practica, in quibus philosophus practicus triumphare potest. Ethica enim præcepta ceu communia per hos docendi implendiq; modos accommodat personis œconomicis, politicis, ecclesiasticis, & scholasticis. Si v. g. velit

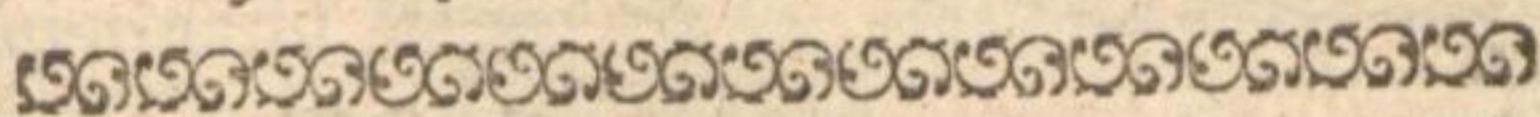
velit ostendere officium patrisfamiliâs, vel præceptoris, dicit illud contineri modis docendi & implendi, quos eo, quem indigit avimus, percurrit ordine.

Hæc de philosophiæ practicæ subjecto: objectum sequitur, videlicet res contingentes, pendentes ab hominis voluntate, ut eas possit producere, vel suspendere. *Græci vocant τὰ πρακτὰ, quæ veniunt communi Juris & Justitiæ nomine.*

Media hîc sunt ut supra: nisi quòd tempus pomeridianum ab Aristotele deputatum sit studiis practicis.

Hinc studia practica vocabantur δειλιναί.

Studia δειλιναί apud Aristotelem.

Cap. I. De alphabeto philosophiæ poëtica.

Philosophiæ poëticiæ alphabetum itidem habet Subjectum, Objectum & Media.

Alphabetū philosophiæ poëticiæ.

Subjectum est *Homo*, quoad mentem & ingenium ποιητικόν, factivum, ex peculiari temperamento dependens.

Hîc sunt principia iterum interna & externa.

Interna sunt tum prima, tum orta.

Principia interna prima sunt in viribus animi superioribus & inferioribus.

In superioribus; *putà in intellectu, ubi est vis partim generalis inveniendi & judicandi τὰ ποιητὰ, i.e. quæ arte produci possunt; partim specialis, numerandi, mensurandi, ponderandi, fabricandi: & in voluntate, ubi est appetitus & proclivitas ad τὰ ποιητὰ.*

In inferioribus; *putà in auditu, visu, & tactu.*

Principia orta sunt notitiæ illæ fabricativæ.

Artes mechanicæ sūt praxis scientiarum Mathematicarum.

Scientia & ars quæ differant.

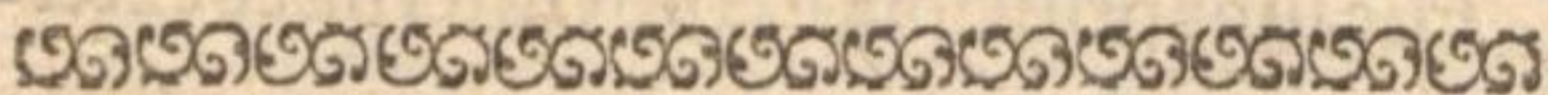
Artes sumunt sua principia è scientiis. Scal. ex. 307. f. 31. Sic navicularius accipit hæc principia ex aliis scientiis. Omnis pinus, quercus, abies, fluitat: omnis clavus coërcet duo dissit, si firmâ ex materiâ sit, si ritè adigatur omnis subscus cohibet compaginem: omnis stuppa obturat rimas: omnis pix prohibet a- quam subire ligna, eaq; putrescere. Scientia & ars sine tantùm differunt, non principiis. Habent enim principia universalialia communia. Fine, inquam, tantùm differunt: quia singularibus terminatur ars.

Principium externum est assuefactio ad habitus poëticos.

Objectum sunt res factibiles: eaq; tùm liberales, tùm mechanicæ.

Hinc artes sunt liberales, vel mechanicæ.

Media suprâ tradita facilè huc sunt applicabilia. *Nominatim excellunt hîc analysis & genesis.*

Cap. 51. De Alphabeto Juridicæ facultatis.

Alphabetum Juridicæ facultatis.

Alphabetum Juridicum continet Subjectum, Objectum, & Medium.

Subjectum est persona jure ad justitiam obligata: cui obligationi ut respondeat, tributa sunt ei principia practica, tùm interna, tùm externa, *quæ suprâ sunt enarrata.*

Obje-

Objectum, circa quod omnis de Jure quaestio versatur, aut in Personis est, aut in Rebus aut in Factis, vide lib. 13. Bibliothecae selectae Antonii Possevini. Objectum
Jurispru-
dentiae.

Medium praeter generalia hic est duplex: Lectio librorum Juris, & Exercitatio crebra atq; vehemens.

Libri Juris sunt vel authentici, vel non.

Partitio li-
brorum Ju-
ris.

In authenticis excellit Jus Romanum, quo multi populi utuntur. Cl. Pacius in sua Isagoge.

Non-authentici sunt varii, de quibus Possevinus d.l. *De jure Romano hic pauca dicere necesse habeo*, ex Isagoge Pacii, Alberici Gentilis disputationibus de libris Juris Canonici & Civilis, & Antonii Possevini l. 13. biblioth. selectae. Itaq; Jus Romanum est partim civile seu Caesareum, quod ab imperiali majestate pendet; partim Canonicum seu Pontificium, quod pontificia auctoritate nititur.

Jus civile a Justiniano Imperatore in tria redactum est volumina: primum Institutionum, quo Juris epitome isagogica continetur: alterum Digestorum seu Pandectarum, quod ex veterum Actorum libris est compositum: tertium Codicis, quo Imperatorum constitutiones continentur, exceptis ipsius Justiniani Novellis, non uno tempore post compositionem Codicis promulgatis, quae in unum volumen a nescio quo relatae fuerunt. His subjungi solent consuetudines feudales a privatis quibusdam Dd. literis mandatae. Jus civile
continetur
Institutio-
nibus
Digestis
Codicis
&
Novellis.

Jus Cano-
nicum seu
Pontificiū
continetur

Decreto

&
Decretali-
bus, quæ
sunt

Gregoriana

Bonifaciana

Clementi-
na

&
Extrava-
gantes.

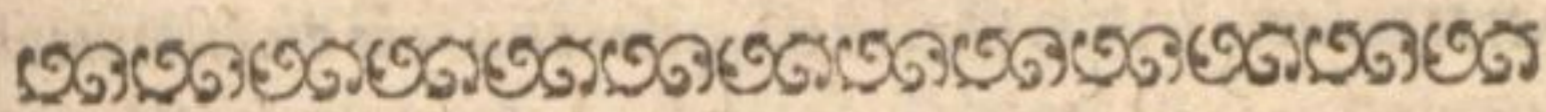
Sed non solum jure civili hodie utuntur in foro, sed etiam Pontificio, quod Romanos Pontifices habet authores. Aliàs dicitur Canonicum. Hoc jus saepe Civili praevalet, è cuius tamen fundamentis est sumtum, & ad imitationem ejus conscriptum est.

Nam Decretum Pandectis, Decretales Codici proportionem quãdam respondent. Ut enim in Codice Imperiales, ita in Decretalibus Pontificiæ constitutiones continentur: & ut responsa parentum, seu Œtorum, in Digesta: ita Patrum placita in Decretum relata sunt. Decretales igitur epistolæ sunt cõstitutiones summorum, quos vocant, Pontificum, quæ vim legis habent. Hæ diversis temporibus conditæ, certis quibusdã voluminibus sunt conclusæ. Decretalium igitur alia sunt Gregorianæ, alia Bonifaciana alia Clementina, alia Extravagantes. Gregorianas vocant, quæ jussu Gregorii Pontificis à Raymundo Capellano & Pœnitentiaro in unum volumen, & in congruos titulos sunt digestæ, ab eodemq; Pontifice approbatæ sunt.

Hæ è $\xi\omicron\chi\eta$ quãdam vocantur Decretales. Bonifacianas vocant, quæ Bonifacii Pontificis mandato per Guilelmum Archiepiscopum Ebrundunensem, Berengarium Episcopum Biterenensem, & Richardum Vicecancellarium recognitæ, & in sextum Decretalium relatae sunt. Sextus dicitur, quia quinq; libris Gregorianis adjicitur. Clementinas verò Clemens quintus edidit magnâ ex parte in Concilio Viennensi: Johannes autem XXII. ejus in Papatu successor in unum volumen redegit. Extravagantes dicuntur novæ Pontificum constitutiones, quæ extra tria illa volumina quodammodo vagantur. Nam posteriores authores vocabant Extravagantes, quas veteres nomi-

nomi-

nominabant Novellas, Gracè νεαράς. Sunt autem alia Extravagantes Johannis XXII. alia, que vocantur communes, diversorum Pontificum.

Cap LII. De Alphabeto Medicæ facultatis.

Alphabetum Medicæ facultatis continet itidem Subjectum, Objectum, & Medium.

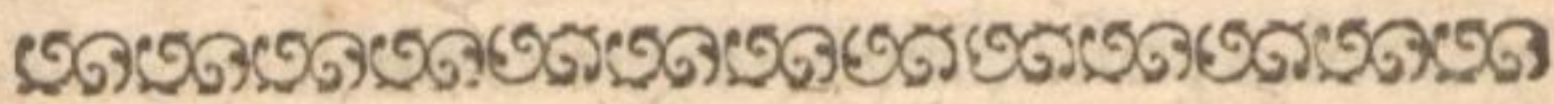
Subjectum est homo, qui aptus natus est ad evolvendum Medicinæ librum.

Liber Medicinæ est I. Firmamentum, seu Liber Medicinæ. *coelum. Paracels. in labyrinth. medic. cap.2.* II. Liber anatomix majoris, *qui docet proprietates & vires mundi majoris.* III. Liber Alchymix, *qui docet separare purum ab impuro.* IV. Liber Experimentix. V. Liber anatomix minoris, *qui docet proprietates mundi minoris.* VI. Liber variæ lectionis.

Objectum est homo, partim sanus, partim æger.

Triples philosophi faciunt objectum; informationis, tractationis, & usus. Homo in Medicinâ potest triplici illo modo considerari. Triples objectum apud philosophos.

Medium est assuefactio crebra, *cujus partes petere licet è generali mediorum theoriâ.*

Cap. LIII. De Alphabeto SS. Theologia.

Superest alphabetum sacrosanctæ Theologiae, quod item complectitur Subjectum, Objectum & Media. Alphabetum SS. Theologiae.

P S

Subjectum est homo, qui S. literas docere debet, vel in Ecclesiâ, vel in Scholâ.

Christianus
consideratur
in
Communi
&
Particulari.

Duo tracta-
tionum
Theologi-
carum ge-
nera.

Christianus consideratur vel in communi, vel in particulari. In communi, quatenus est vel novitius, ut Tertullianus vocat, vel adultus. Ita debet omnis Christianus evolvere S. literas. In particulari, quatenus est in hoc vel illo, ut vocant, vitæ statu. Sic Theologus cum primis debet legere S. literas, quæ sunt principium solidum. Duo autem sunt tractationum Theologicarum genera: unum prolixum, alterum presum. Illud est Ecclesiasticum & oratorium, hoc Scholasticum & Dialecticum. Sadeel in præfat. oper. Theol. Veritas presso illo genere tutissimè eruitur, involucris autem verborum sepius obruitur. Quemadmodum enim jucundior est aspectus corporis humani, dum & carne vestitum & sanguine suffusum est: si quando tamen ad anatomiam veniendum est, tùm partes singulæ meliusculè dignoscuntur: ita si quis diffusarum tractationum anatomen instituat, quasi digito demonstrabit nervos nervosq.

Objectum sunt θεός καὶ τὰ θεῶν, five, ut alii dicunt, credenda, & facienda.

Objectum
Theologiæ.

Scholastici dicunt, objectum Theologiæ est Deus in Nominativo & Genitivo casu. Appositè. Deus nempe, & Dei opera. Augustinus eodè sensu tradit, triplex SS. Theologiæ esse objectum, τὰ ᾠσα, τὰ πρακτὰ, τὰ ἐλπιστα. Vide Lamb. Danæum in exposit. Symbol. Apost. Theologia igitur omnino est habitus mixtus, partim theoreticus, partim practicus. Est enim de sciendis & faciendis. Vide infra in hexilogiâ.

Media generalia facilè huic possunt applicari studio. Unum hîc excellit, videl. S. Scriptura.

Sacra

Sacra Scriptura consideratur communiter, quatenus legenda est ab omni Christiano; & singulariter, quatenus præcipue legenda est à Theologo. Hoc sensu Scriptura dicitur principium Theologiæ. Theologia. n. suas res desumit ex S. literarum armario. Ut autem pateat, quòd, & quomodo S. Scriptura sit principium Theologiæ: ea quæ suprâ sparsim tradita sunt, principiorum requisita, ad scripturam accommodabimus. Sic igitur habe. Omnes disciplinae sua habent principia quædam, ex quibus firmas rationes & præceptiones deducunt. Geometria enim, Arithmetica, Physica, & reliquæ artes atq; scientiæ omnes ex certis quibusdam principiis totum opus suum extruunt & formant. Itaq; & Theologia sua habebit principia, neq; in eâ ulla instituetur disputatio de rebus controversis, nisi constet ex quibus principiis firma argumenta, immotæq; rationes duci possint: ut rectè concludit Bellarm. in fine præfat. suorum operum. Si ergo Theologia sua habet principia, jam queritur, qualia illa esse debeant? Debent esse 1. Vera. 2. Immediata. 3. Causæ omnium dogmatum. 4. Priora. 5. Notiora. 6. Divina. Talia debent esse principia Theologica, in quæ omnis discursus Theologicus resolvitur. Videamus singula.

I. Principia Theologica debent esse vera. Nam si non sunt vera, falsa esse necesse est, ac proinde nil, nisi falsum ex iis efficietur. Arist. post. analyt. l. I. contex. IO. Nunquam enim ex falso verum, nisi per accidens colligitur. l. 2. prior. analyt. c. 2. e. g. Lapides sunt baptisandi. Infantes Christianorum sunt lapides. Ergo infantes Christianorum sunt baptizandi, Hic è falso colligitur verum, sed per accidens. Neq; hoc tantum, sed immutabiliter vera esse oportet. Per quod enim illa, quæ immutabiliter vera sunt,

Sacra Scriptura duob. modis consideratur.

Principiorum Theologicorum lex requisita.

*Principia Theologica debent esse
I
Vera.*

cognoscimus, illud ipsum immutabiliter esse verum necessum est. Principia enim quia per se talia esse cognoscuntur, magis vera, aut saltem aequè vera esse debent, atq; illa, quæ per principia cognoscuntur. Post. Analyt. l. I. cont. 17. & ibid. Zabarella. Sed Christiana dogmata, quæ sunt immutabiliter vera, per principia Theologica cognoscuntur. Sibrandus Lubbertus l. I. de principiis Christianorum dogmatum. Ergo ipsa principia debent immutabiliter vera esse.

II.
Immediata

II. Principia Theologica debent esse immediata. Nam si medium habent, erunt alia principia priora, & illa rursus si medium habent, erunt alia priora, idq; in infinitum. Sed hoc est absurdum: l. I. anal. post. cont. 10. Ergo statuimus, principia esse immediata & indemonstrabilia. Deinde, si prima principia (de iis enim nobis est sermo) medium haberent, non essent in ordine prima, neq; verum esset, nihil ante ea esse tale, neq; omnia principia ad ea reducerentur. Sunt igitur immediata, id est, prima, & indemonstrabilia, ac proinde necessaria. Nulla enim est propositio immediata, quæ non sit necessaria, ac per se, cujus termini non necessario cohereant. Post. analyt. l. I. cont. 9. & ibi Zabarella. Dogmata autem in Theologiâ sunt necessaria. Ergo & ipsa principia Theologica sunt necessaria. Fieri enim non potest, ut necessitas conclusionis sit major necessitate principiorum. Hæc enim semper vel major, vel æqualis, nunquam autem minor est: poster. analyt. lib. I. cont. 48. Postremò quod non est necessarium, illud quandoq; est, & non est, & potest non esse. Sed dogmata Christiana necessaria semper sunt, & non possunt

sunt

sunt non esse. Si igitur principia in Christianâ religione essent non necessaria, tum illud quod non est, posset ejus quod necessarium est, causa esse. Sed hoc est absurdum. Poster. analyt. l. I. cont. 18. Quod enim non existit, non sanè potest alterius, quod existit, causa esse. Relinquitur igitur, principia Theologica necessaria esse.

III. Principia Theologica debent esse omnium dogmatum Theologorum causa. Nam propter principia dogmata sunt, & per principia dogmata scimus. Nemo tamen hîc somniet causas physicas, per quas accidens subjecto inest, & inesse demonstratur. Illas relinquimus philosophis. Loquimur hîc de iis causis, per quas Christiana dogmata tum in se vera sunt, tum etiam mentibus nostris ita obsignantur, ut certò sciamus, ea vera esse, & aliter se habere non posse. Hæc principia sunt causa essendi, & cognoscendi, seu, ut apertius dicam, causa Rei & cognitionis. Rei: nam propter hæc principia, Christiana dogmata necessario vera sunt. Cognitionis: nam propter eadem principia, scimus Christiana dogmata vera esse, & aliter se habere non posse. Si-
brandus Lubbertus d. l. & c. Sic autè definiuntur principia cognitionis Poster. analyt. lib. I. cont. II.

III.
Causæ o-
mniū do-
gmatū Theo-
logicorum.

IV. Principia Theologica debent esse priora. Sunt enim cause rei. Sunt autem principia priora ordine, & dignitate.

IV.
Priora.

V. Principia Theologica debent esse notiora. Sunt enim cause cognitionis. Deinde dogmata sunt & noscuntur propter principia. Ergo hæc magis & sunt & noscuntur. Poster. analyt. lib. I. cont. 18. Neq; tantum principia antè cognosci debent, quòd sunt: sed quòd vera sunt. Nam si princi-

V.
Notiora.

præ incerta sunt, etiam dogmata incerta erunt. Non enim plus certitudinis habent, quàm à principiis acceperunt. Post. analyt. l. I. cont. II. Unde sequitur, principia esse debere certa, antè concessa, non ambigua, neq; controversa. Rectè Basilius in psal. 115. ἀνάγκη ἐκείνης μαθήσεως ἀνεξήταστος εἶναι τὰς ἀρχάς. Nam quod antè non concessum, & adhuc controversum est, illud non est notius. Sed principium est notius. Deinde principium est certum, & necessarium. Sed ambiguum & controversum neq; certum, neq; necessarium est. Adhæc principium est extra controversiam positum. Sed controversum est illud, de quo contenditur. Postremò quod in controversiam cadit, non potest ejus quod in controversiam cadit, principium esse. Nihil enim est sui ipsius principium, neque ambiguum per æquè ambiguum demonstrari potest. Hoc docet Augustinus l. 3. c. 14. contra Maximinum. Excipit enim contra concilium Ariminense. Nam illud erat Augustino controversum. Et promittit se Maximinum concilio Niceno urgere nolle. Nam hoc Maximino erat controversum. Disertè enim dicit, se illud facere, ne quis præjudicio prematur, & addit se velle auctoritatibus Scripturarum certare. Illas enim esse non unius partis proprias, sed utriq; communes. Unde sequitur, illa, quæ non sunt utriq; parti communia, sed alterius propria, principia esse non posse. Id Tertullianus, Arnobius, Lactantius, & Thomas Aquinas, cùm contra gentes disputant, suo exemplo probant. Tantùm enim argumenta ducunt ex iis principiis, quæ non erant apud gentes controversa. Quin ipse Paulus cùm R. O. I. contra gentes disputat, affert argumenta ex iis principiis,

Oportet disputantes in certis convenire principiis.

cipis,

cipiis quæ utriq; parti erant communia, cognita, & jam antè concessa. Neq; est necesse, ut hoc multis argumentis probem. Nam ipsa ratio docet, eum ridiculum esse, qui id, quod incertum est, conatur probare per id, quod æquè incertum est. Qui verò non vult cum adversario in disputationem descendere, nisi eum prius ad controversa & iniqua principia adegerit, eum cum ratione insanire, testatur ipsa ratio. Hoc est quod ipse Bellarminus in fine præfat. fatetur, non posse quenquam cum adversario disputare, nisi in aliquo communi principio conveniant. Hinc philosophi dicunt: Oportet disputantes in certis convenire principiis. Sed controversum quod est, in eo nondum conveniunt. Ipse Servator, Iesus Christus, disputans cum Sadducæis, assumit principium non controversum. Recipiebant illi Pentateuchum tantum. Christus igitur Matth. 12. resurrectionem mortuorum probat ex Exodo. Si quis hodie cum Iudæo velit agere in negotio religionis, non est sanè quod urgeat Novum Testamentum, quod Iudæus non recipit. Colligo igitur, principia Theologica debere esse certa, præcognita, vera, necessaria, antè concessa, & extra controversiam posita.

Christus
disputator
optimus.

VI. His addo; principia Theologica debent esse divina. Principia. n. non debent μεταβαίνειν εἰς ἄλλο γένος. Nā, ut inquit philosophus, ἐν τοῦ αὐτοῦ γένους ἀείκη καὶ τὰ ἀκρα καὶ τὰ μέσα εἶναι. Poster. anal. l. I. cont. 59. Nam si dogmata erūt necessaria, termini erunt cum medio p se conjuncti, ac proinde ejusdem generis. Si verò media sumuntur ex alio genere, termini non per se, sed per accidens cohærebunt. Cùm igitur

VI.
Divina.

μετάβασις
εἰς ἄλλο γένος
est tur-
pis.

dogmata Theologiæ sint divina; sequitur, principia, ex quibus illa extruuntur, tantùm divina esse posse.

Hæc sunt requisita principiorum Theologicorum. Jam videamus, quænam sint illa, quibus ista requisita competunt. Sic hæc de re habendum. Qualibet scientia gaudet propriis principiis, supra quæ non licet ascendere. Infinitorum enim non est scientia. Si ergò Theologum jubeas sua principia probare, quî tandem id præstabit, nisi per aliud superius? Ast id non datur. Sed & hîc est discrimen principiorum: alia sunt ἀναπόδεικτα, alia demonstrabilia. Sadeel in præfat. operum Theolog. In Theologiâ igitur sic procedendum. Hoc verum est: Quia scriptura dixit. Scripturæ credendum: Quia est θεόπνευστον, ac proinde vera; quia id Deus dixit. Theologus ergo sua principia demonstrare non habet necesse. Si quis ogganniat, adversus illū vel non disputetur, vel convincatur argumentis ad absurdum ducentibus. Sic Mathematicus non demonstrat hoc principium: Totum est majus suâ parte. Id qui negat, torquendus est, usq; dum fateatur, aliud esse torqueri, quàm non torqueri. Humana autem ratio non potest esse principium Theologiæ: quia non est superior quàm scriptura. Principia verò debent esse superiora. Si ergo disputemus è scripturis, ritè procedimus: si extra eas, militabunt rationes scripturæ ceu superiores. Κοινὰς ἐννοίας, de quibus supra fusè egimus, non repudiamus: sed iis tenebrosis radiis, πλῆθοφροείας fidei lumen in animis nostris accendi posse, pernegamus. Fides est ex auditu. Homo est ψυχικός. Quàm latè se extendant istæ anticipatæ notiones, docet Apostolus Ecclesiæ au- Rom. I. Sed nec Ecclesiæ autoritas erit principium Theo-

Humana ratio non est principium Theologiæ.

Ecclesiæ au-

Theo-

Theologicum. Ratio: quia Ecclesia Christi non potest
 definiri absq³ fidei mentione: nec fides absq³ mentio-
 ne verbi Dei, quod est fidei norma. Definiens verò
 prius est definito, & auctoritas probans probandâ.
 Sed, inquires, quum aliquis perperam scripturæ locum
 intelligit, quomodo refellendus? Respondeo, ex ipsâ
 Scripturâ. Novimus enim, quòd omnia in Scripturâ
 sunt σωαληθῆ. Ergo omnis interpretatio erit ana-
 loga fidei, & charitati. Hic autem non est qua-
 stio de principiis quum quero, quomodo scriptura
 sit explicanda, sed tantum de modo interpretandi.
 Sicut ergo principia inter sese non sunt confundenda:
 ita nec principia cum conclusionibus. Conclusiones
 sunt illæ de modo interpretandi scripturam. Unica
 conclusio hîc est instar omnium, quâ modò laudavi,
 nunc repeto: Omnis expositio scripturæ sit ana-
 loga cum fidei, tum charitati: h. e. nihil contineat
 contra principia Catechetica, quæ in Symbolo, Deca-
 logo, Oratione Dominicâ, Institutione Baptismi & S.
 Cœnæ continentur. Ad parva hæc Biblia nobis obviam
 quæq³ interpretationes scripturarum examinandæ
 sunt. Non nova principia condenda sunt, sed condita
 retinenda. Omnia credenda in S. literis resolvuntur
& reducuntur in ipsos articulos fidei: omnia facien-
da in Decalogum & Orationem Dominicam. Ipsi au-
 tem articuli non reducuntur in alia, ut docet illustris
 Philippus Mornayus in præfat. lib. de Eucharis-
 tiâ. Ex illis articulis tanquam principiis, ait idem,
theorematâ nostrâ derivamus, ex his demum proble-
matâ resolvimus, non secus ac Mathematici è suis
axiomatis & postulatis. Imò tantò firmiùs, quantò
 in creatore quàm in creaturâ fundamentum solidius:

thoritas
 non est prin-
 cipiū Theo-
 logiæ.

Regula de
 interpreta-
 tione S. li-
 terarum.

Catechesis
ut se habeat
ad Scriptu-
ram.

Analogia
fidei.

in ipso universitatis legislatore, quàm in lege quam
prescripsit, quam philosophi vocant naturam. Pec-
cant ergo & vehementer peccant, qui articulos fidei
hominum iudicio submitunt. Sicut enim homo non
potest immutare principia rationis naturâ nobis inge-
nerata: ita, & quidem multò minùs, potest convellere
fundamentalia illa à Spiritu sancto dictata principia.
Non minùs etiam peccant illi, qui confundunt metas
& principia scientiarum, contra illam regulam, μὴ
μεταβαίνειν εἰς ἄλλο γένος: ab unâ ad aliam sci-
entiam ne transeas: cùm secundùm verum Logicæ
usum ratiocinatio nostra è principiis unius scientiæ
theorematâ: ex his corollaria ad eandem pertinentia
deducere debeat. In articulos fidei impingere, idem est,
quod Mathematicis deduci εἰς ἀδύνατον, exorbitare
à ratione, à verâ Theologiâ, vinci & convinci. Ecclesia
itaq; primitiva hos nobis brevi complexa est Symbolo:
cujus, quæ postea in conciliis tradita sunt, tanquam
commentarii. Symbolum nominamus, ceu primam &
precipuam Catechesos partem. Ac proinde duos cano-
nes habemus, majorem & minorem, Scripturam &
Catechesin, Biblia magna & parva. Scripturam
palmariam, Catechesin subsidiariam. Non quòd
Catechesis sit supra Scripturam, quum sit ex illâ: sed
quòd ad illam. Subservit enim memoriæ nostræ. Exem-
pli gratiâ: est nobis res cum Arriano. E Scripturâ pro-
fert: Pater major est me. Nos regerimus. Ego & Pater
unum sumus. Scriptura non loquitur contraria. Ergo
distinctione opus; ita ut locus ille naturâ humanâ, hic
divinâ respiciat: ne quid contra Symbolum admitta-
tur: Credo in Jesum Christum, filium ejus uni-
genitum. Nullus novus fidei articulus condi potest.
Itaq; sic explicetur scriptura, ut ne analogia fidei ex-

cutiatur. Mornayus d. l. Sed & analogia charitatis Analogia
charitatis.
est servanda. Itaq; sic explica quod in Scripturâ est
arduum, ut inde conservetur charitas. Nam finis præ-
cepti est charitas, 1. Tim. I. v. 5. 6. Charitas autem hæc
respicit quâ Deum, quâ proximum. Sensus hujus re-
gule est: Quæcunq; in Scripturâ occurrunt, ea vel no-
bis præcipiunt Dei amorem, vel tradunt beneficentiã
erga proximum. Servator Matth. 22. v. 40. docet hæc
duo mandata esse compendium Scripturæ. Ergo qui a
dubia Scripturæ dicta ita explanat, ut Deo suum tri- a
buat, & proximo suum, is dicat se habere explicationem a
ejuscemodi, quæ nec Deum, nec Ecclesiã offendat. Hanc a
regulam sæpè inculcat Augustinus. Vide de eadẽ Anti-
pistorianũ propugnaculũ Christophori Agrico-
læ Rhæti. Quorsum igitur, inquit, Ecclesia, Eccle-
siæ Doctores, ratio etiam nostra? Annon & hæc possunt
esse Theologiæ principia? Ut distinctè respondeã, Theo-
logiæ partes pressè recensebo. Theologia est partim
theoretica, partim practica. Theoretica est par- Theologiæ
tim naturalis, partim supernaturalis & arcana. partitio.
Partes ejus
sunt sex;
Theologiæ naturalis principium primum est Ratio;
adventitium sacra Scriptura. Ibi. n. primò probamus
è libro nature, à quo devenimus ad librum Scripturæ,
Tradit. n. Theologia naturalis ea, quæ homini quâ ho- I
Theologia
naturalis.
mo est, sunt cognita. Theologia supernaturalis est vel
compediōsa, vel plenior. Illa venit nomine Cateche-
seos, hæc locorũ communiũ. Illa etiã Theologia Cate-
chetica, hæc didacticopolemica appellatur. In Theolo-
giã Catechetica principia sũt capita Catechetica. Ad 2
Catechesis,
& ejus pra-
xis.
ea. n. recurrimus in genere διδακτικῶ, ἐλεγκτικῶ,
παιδευτικῶ, ἐπανορθωτικῶ, & deniq; μικτῶ. In
genere διδακτικῶ tribus modis utimur. 1. In exordiis

concionum, quæ sæpè desumuntur ab hisce capitibus. v.g. hic locus facit ad explicationem hujus vel illius articuli, hujus vel illius præcepti. Ergo diligenter attendite. 2. In usu & applicatione, hoc modo: hæc doctrina facit ad confirmationem fidei, & emendationem vitæ. 3. In probationibus petimus argumenta ex iis capitibus: ut, Christus est verus Deus. Quia est filius Dei. Quia in illum credimus. Quia ille judicabit mundum. Quia instituit Sacramenta. Quia in illius nomen baptizamur. In genere ἐλεγκτικῶ hic syllogismus ceu aries opponetur adversariis: Quicquid pugnat cum capitibus Catecheticis, non est verum dogma. At tale est vestrum. Hoc est, quod suprâ dixi, de analogiâ fidei & charitatis. Analogia fidei exponitur in Symbolo, cujus sigilla sunt Baptismus & S. Cœna. Analogia charitatis continetur Decalogo & Oratione Dominicâ. In genere παρὰ δευτικῶ & ἐπαγορευτικῶ sic procedamus. Sanctè vivamus. Quia ad hoc creati, redempti, & sanctificati sumus. Q. sumus in Ecclesiâ. Q. credimus vitam æternam. Q. dicimus, Pater noster. Agamus ergo quæ filios decent. Q. petimus, ut sanctificetur Dei nomen: ut det nobis panem quotidianum, quem non dabit immorigeris. Q. petimus ut liberet nos à malo. Q. hoc Deo promissimus in Baptismo. Deniq; in genere παραμυθητικῶ fontes consolationũ manant è capitibus Catecheticis. v.g. è Symbolo. Deus est omnipotens, creator cœli & terræ. Ergo tibi suppeditabit necessaria ad hanc vitã. Filius me redemit. Ergo multò magis corpus meũ sustentabit. Sũ in Ecclesiâ. Ergo non curo mundũ. Ille est Pater meus. Ergo dabit panem. Ita procedendũ est in
 omni-

omnibus tentationum generibus. In Theologiâ ³ Loci com-
 Didactico-polemicâ principiū summum est sacra munes,
 scriptura: quæ quidem in Theologiâ Catecheticâ e-
 tiam est principium; sed ibi capita Catechetica sup-
 ponuntur ceu nota. In Theologiâ hâc Didactico-Pole-
 micâ occurrunt conclusiones vel puræ, vel mixtæ. Pu-
 ræ sunt vel naturales tantum, vel supernaturales. Ibi
 ratio, sed non tantum; hîc scriptura tantum est au-
 dienda. e. g. An in Deum cadat compositio? est questio
 naturalis. An in unâ essentiâ sint tres personæ? est
 questio supernaturalis. Conclusiones mixtæ sunt, quæ
 unum terminum naturalem, alterum supernatura-
 lem habent. Hîc de quolibet argumento judicandum
 est è propriâ sede. Scriptura igitur in mysteriis dijudi-
 candis est unica norma, id quod credimus, non proba-
 mus. Quî, inquit Gretserus, hoc potest fieri? Si
 enim hoc dogma de scripturâ, quod sit verbum Dei,
 credendum est fide salvificâ, in quonam articulo sym-
 boli continetur? Et si est articulus fidei, non autem
 est in scripturâ, utiq; scriptura erit imperfecta. Re-
 spondeo: Accuratè loquendo, dogma de scripturis ca-
 nonicis non est articulus fidei, sed principium fidei.
 Articuli enim fidei collati cum S. Scripturâ, sese ha-
 bent veluti conclusiones. Alioquin articuli fidei sunt
 principia, eo sensu, ut paulò antè explicavimus. Prin-
 cipia autè non discuntur ex suâ disciplinâ, sed preco-
 gnoscuntur lumine superioris scientiæ. Sic in Theolo-
 giâ, disciplinarum architectonicâ, principia fidei non
 discuntur, nec sunt articuli fidei, sed precognoscun-
 tur, seu priùs discuntur, ut ait Thomas, lumine su-
 perioris scientiæ, quæ est revelatio Dei, & persuasio Spi-
 ritus sancti. Principia fidei sunt: Biblia sacra conti-

Scripturam
 esse Dei ver-
 bum, est
 principium,
 quod cre-
 dendum est

nere doctrinam veram de Deo, & ejus operibus: eam esse à Deo; & similia. Hæc quantum ad τὸ ὄτι, ab ignorantibus discuntur testificatione Ecclesiæ; sicut principia artium à discipulis percipiuntur & creduntur institutione præceptoris. Δεῖ γὰρ, ait Aristoteles, πῶς εὖ εἶν τὸν μανθάνοντα: & alius; Cuilibet artificii in suâ arte est credendum: quantum verò ad τὸ διότι, firmiter sciuntur per dictamen Spiritus sancti. Conclusiones ex his principiis deductæ, cognitæ & creditæ, dicuntur dogmata Legis & Evangelii, seu præcepta decalogi, & articuli fidei, & horum consecutaria. Manet igitur, quòd primum principium Theologicum sciamus & credamus lumine superioris scientiæ, h. e. ex divinâ revelatione seu persuasione, quantum ad τὸ διότι seu πληροφορίαν attinet: licet τὸ ὄτι partim ex Scripturis, partim ex Ecclesiæ institutione & testificatione discamus. D. Pareus in dispp. de S. Scripturâ. Itaq; auctoritas Spiritus sancti est independens & illimitata: Scripturæ dependens & illimitata: Ecclesiæ & dependens & limitata. Quomodo aut, inquit aliquis, ratio nostra jam se habebit ad Scripturam? Respondeo: Ratio & fides, seu natura & gratia sunt principia subordinata. Itaq; non pugnant. In mysteriis igitur non ratio, sed fides adhibenda est ceu norma. Quid ergo? Annon fides hæc ratione est contra rationem? Ratio sic dicit: Ex nihilo nihil fit. Fides ita: Deus ex nihilo fecit omnia. Respondeo. Articuli fidei non sunt contra naturam, licet sint supra eam. Gratia non destruit naturam, sed eam perficit & excolit. Captivam igitur duc rationem in puris putis supernaturalibus. Nam si ratio suffecisset ad res supernaturales perdiscendas, Deus lumen fidei nobiscum non communicasset. Ita habendum est de Theologiæ theoreticæ principiis: sequuntur

principia Theologiae practicae. Practica Theologia
 est vel communis, vel propria. Communis est,
 quae agit de casibus conscientiae. Aliàs vocatur
 Schola tentationũ & Soterologia. Hic principium poni ⁴ Soterologia
 mus Evangelium, non Legem, non rationem Propria Theo ⁵ prophetica.
 logia est vel Prophetica, vel Acroamatica. Illa ⁶ Acroamati-
 officium Pastoris, hæc auditoris explicat. In utraq; illa
 agnoscimus duplex principium, Scripturam, & Eccle-
 siam. Illa est principium dirigens, hæc applicans. Nam
 Ecclesia pro ratione diversâ circumstantiarum im-
 mutare potest adiaphora, & ea quae vocant συμβε-
 βηκότα. & σιωδὴ non potest, non debet. Semper autem
 Ecclesia in hujusmodi determinationibus observabit
 regulas Paulinas. 1. πάντα πρὸς οἰκοδομήν. 2. πάν-
 τα εὐτάκτως & ἄχρημόνως. Ex his ita disputatis de
 principiis Christianorum dogmatum liquidò, opinor,
 patet, non Ecclesiam, non Concilia, non Papam esse
 posse normam fidei, vitae, & vocationis nostrae, sed
 vocem Dei in Scripturâ. Vocem Dei dico in Scriptu-
 râ, ut notem insignem Jesuitarum malitiam, qui ^{Jesuitarum}
 pueriliter nobis objiciunt, Scripturam non esse supra ^{impudentia}
 Ecclesiam: eò quòd Scriptura sit scripta ab iis, qui ^{notatur,}
 fuerunt in Ecclesiâ, & eò quòd Ecclesia fuerit ante
 Scripturam. Scripturam dum dicimus, intelligimus
 verbum Dei, non autem materiale Scripturae princi-
 pium, literas, & syllabas. Verbum Dei, inquam, in-
 telligimus, Scripturae principium formale, si ita ap-
 pellare licet. Scriptura se habet ad verbum Dei, ut
 modus ad rem. - Iidem Jesuitae magnam nobis faci-
 unt injuriam, dum blaterant, nos susq; deq; habe-
 re auctoritatem Ecclesiae. Est enim consequens in-
 consequens: Ecclesiam non equamus vel anteponi-
 mus verbo Dei. Ergo Ecclesiam contemnimus. Justitia

suum cuiq; tribuit. Concludamus igitur, hæc princi-
pia esse Christianorum dogmatum: Rationem, Fi-
dem, Scripturam, Ecclesiam, Capita Catechetica; di-
 verso nempe respectu, ut supra fuse explicavimus.
 Scriptura autem, seu verbum Dei, in puris putis su-
 pernaturalibus est nobis principium principiorum.

PERORATIO ARCHELOGIÆ.

insana
 Ex ~~Archologia~~ Bibliop.
 p. 171 affixa est tabula
 Archologiae pag. 8
 Panacea Philosophica

Sic per Dei gratiam absolvimus Archelogiam; cu-
 jus sciagraphiam & utilitatem coronidis loco
 adjiciemus, notatam literâ A.

UTILITAS ARCHELOGIÆ.

Archologia
 utilitas

Archologia ita circumscripta insigniter est utilis.
 Et quidem utilitas ejus est duplex, una abso-
 luta, altera relata.

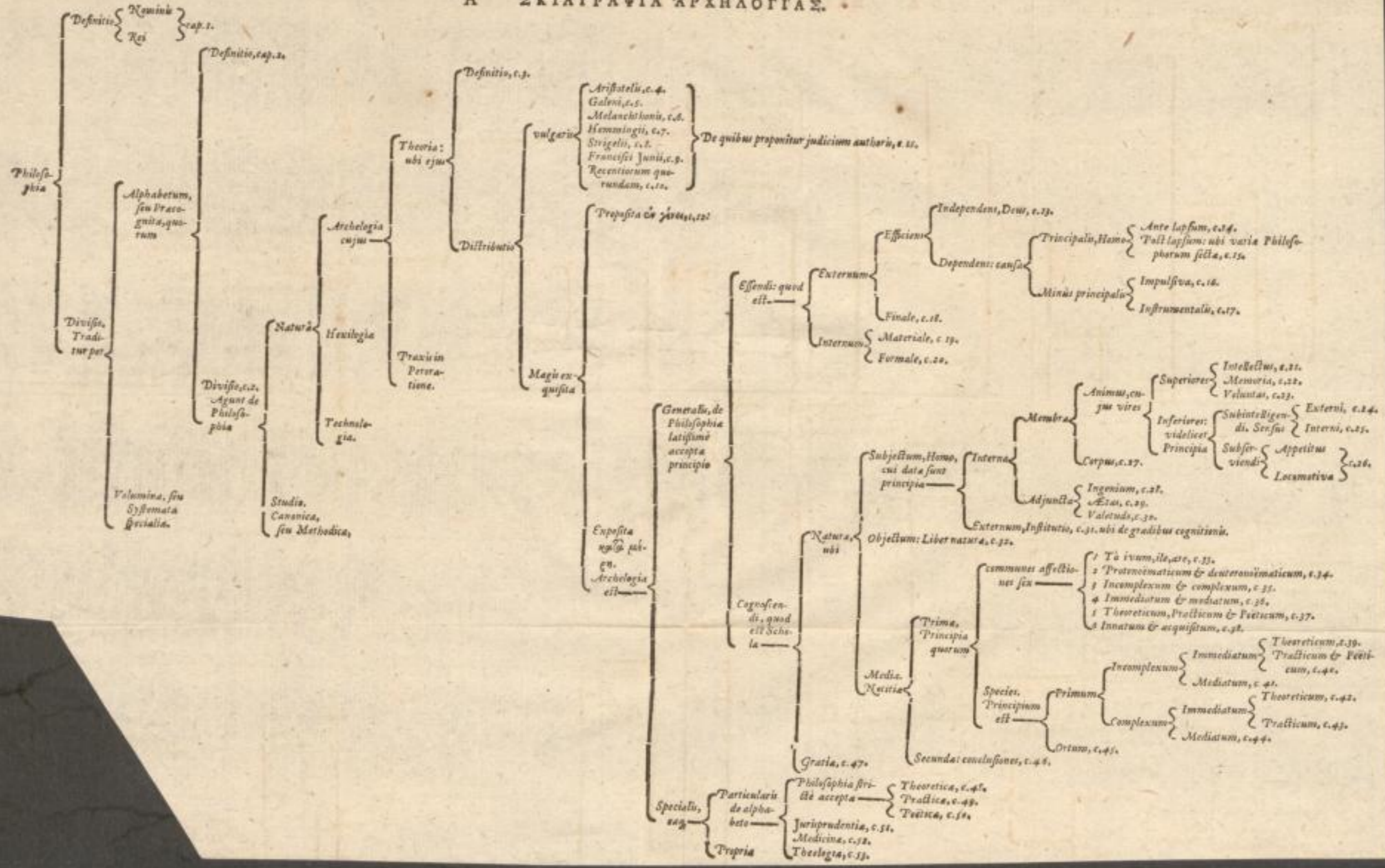
Absoluta

Absoluta utilitas est, quòd philosophiæ na-
 turam ratione principiorum nobis ante ocu-
 los ponit. Miserè enim philosophatur, qui philoso-
phiæ principia non habet cognita dicam an præcogni-
ta? Ea præcognoscuntur in & ex hâc nostrâ archelo-
giâ, quæ ut nobis laboriosa fuit, ita lectori sit fructuo-
sa, oro Deum Optimum Maximum; cui me & mea
consecrata volo.

&
 Relata.

Relata utilitas est iterum gemina. Prima
 est, quòd hîc ostenditur methodus præcogni-
 torum in singulis disciplinis. Singularum enim
 disciplinarum præcognita tractare debent de illarum
Naturâ, & Studio. Et natura tribus partibus expli-
 catur; archelogiâ, hexilogiâ, & technologiâ. Studi-
um canonica explicat. Sic v. g. Metaphysica præco-
gnita continebunt

I. Archc-

Definitio
Nomen
cap. 1.
Definitio, cap. 2.
Alphabetum
Nomen
cap. 3.
Nomen
cap. 4.
Nomen
cap. 5.
Nomen
cap. 6.
Nomen
cap. 7.
Nomen
cap. 8.
Nomen
cap. 9.
Nomen
cap. 10.
Nomen
cap. 11.
Nomen
cap. 12.
Nomen
cap. 13.
Nomen
cap. 14.
Nomen
cap. 15.
Nomen
cap. 16.
Nomen
cap. 17.
Nomen
cap. 18.
Nomen
cap. 19.
Nomen
cap. 20.
Nomen
cap. 21.
Nomen
cap. 22.
Nomen
cap. 23.
Nomen
cap. 24.
Nomen
cap. 25.
Nomen
cap. 26.
Nomen
cap. 27.
Nomen
cap. 28.
Nomen
cap. 29.
Nomen
cap. 30.
Nomen
cap. 31.
Nomen
cap. 32.
Nomen
cap. 33.
Nomen
cap. 34.
Nomen
cap. 35.
Nomen
cap. 36.
Nomen
cap. 37.
Nomen
cap. 38.
Nomen
cap. 39.
Nomen
cap. 40.
Nomen
cap. 41.
Nomen
cap. 42.
Nomen
cap. 43.
Nomen
cap. 44.
Nomen
cap. 45.
Nomen
cap. 46.
Nomen
cap. 47.
Nomen
cap. 48.
Nomen
cap. 49.
Nomen
cap. 50.

I. Archelogiam, de principiis ejus, quatenus præcognosci debent. Debent autem præcognosci juxta generalia hujus archelogie.

II. Hexilogiam, quâ ipsius genus indicabitur.

III. Technologiam, quâ indicabitur, ipsius tum objectum, tum sedes, quam obtinet in Encyclopædiâ philosophicâ.

IV. Canonicam, seu methodicam, quâ ratio studii Metaphysici ostendenda est.

Altera utilitas relata est, quòd hæc archelogia ostendit rationem cum resolvendi quodlibet enuntiatum in principia, tum è principiis deducendi varias conclusiones. *Exempla*

prioris hæc sint: in incomplexis theoreticis: Sapphi-

rus; *reducitur ad primum principium* Ens: in pra-

cticis, justitia, *reducitur ad primum principium*, bo-

num vel honestum. In complexis theoreticis, hoc

pronunciatum, Deus est, *reducitur ad primum prin-*

cipium, Impossibile est idem esse & non esse: in

practicis, hoc pronunciatum, Honora patrem &

matrem, *reducitur ad primum principium*, Quod

tibi non vis fieri, alteri ne feceris. *Exempla poste-*

rrioris hæc sunt. Ex hoc principio: Totum est majus

suâ parte: *deduci possunt variae conclusiones in va-*

riis artibus. Sic etiam existo: Bonum est facien-

dum, malum est fugiendum: *deduci possunt innu-*

mera conclusiones practicae. Si quis ita procedat, non

poterit non pervidere quàm divina res sit recta ratio,

atq; ita extimulabitur ad Deum laudandum, quem

in extremo hujus tractatus de principiis margine ex-

orare cum gratiarum actione liceat nobis: Agimus

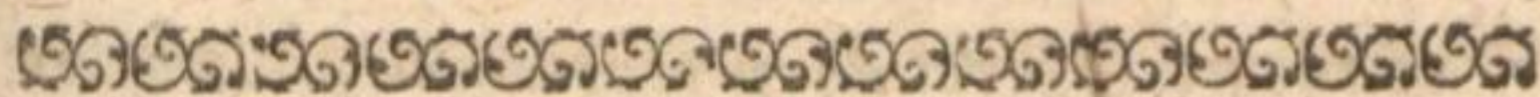
Omnia re-
ducuntur
ad prima
principia.

Varia dedu-
cuntur è
principiis.

tibi gratias, ô Deus, ô principium principiorum, pro bonis illis donis, quæ in nos ubertim confers nil tale merentes. Magnum est, ô magne Deus, quòd aperuisti nobis Scholã naturæ, in quã das nobis librum, quo te ipsum manifestas, & accendis lumen, quo evolvimus istum librum discussis tenebris & nebulis mentis. Majus est, ô magne Pater, quòd aperuisti nobis Scholam Gratia, in quã das nobis librum Scripturæ, in quo tuam voluntatem de nobis & à nobis discimus, & accendis lumen Gratia, quo freti legere possumus librum illum. Maximum deniq; est, ô maxime Pater, quòd nos tandem aliquando deduces in Scholam Gloria, ubi scientia sine disciplinã, finis sine fine, collatio sine decessione, receptio sine accessione, quies sine motu, triumphus sine bello. Gratias igitur tibi agimus immortales, ô gratiose, ô gloriose, ô immortalis Deus, pro tantis hisce beneficiis. Rogamus te, Clementissime Pater, præbe Ecclesiis & Scholis halcyonia, adversus Satanam & ministros ejus, & nobis in iis. Benedic vitæ, valetudini, studiis, & laboribus nostris. Duc nos viã rectã ad metam, quæ nobis in cælo reservatur ad divinæ tuæ gratia gloriam, per Dominum nostrum Jesum Christum, qui tecum & cum Spiritu sancto regnat & vivit, Deus benedictus in omne ævum, Amen Amen! Etiam
 Domine Jesu!

FINIS ARCHELOGIÆ.

JOH-

JOH. HENRICI ALSTEDI

HEXILOGIA:

ID EST

PRÆCOGNITORUM PHILOSOPHICORUM PARS SECUNDA:

De habitibus intellectualibus disciplinarum omnium.

Cap. 1. Hexilogia definita, quoad nomen & quoad rem.

Absoluta est, per Dei gratiam, prima præcognitorum philosophicorum pars, ἀρχηλογία: sequitur secunda, ἕξιλογία.

Hexilogia
quid?

Hexilogia igitur est secunda præcognitorum philosophicorum pars de habitibus intellectualibus: Græcè non ineptè dixeris λόγον περὶ τῶν ἕξεων.

De Hexilogiâ duo quaeruntur. 1. An sit, & si est, an necessaria sit? 2. An tradenda sit post archelogiâ? Ad

1. Hexilogiam & esse, & necessariam esse, suadet cum ratio, tum authoritas. Ratio è multis una, quæ instar

Hexilogiæ
necessitas.

omnium, militat pro nobis isthæc: De quocunq; in naturâ posito aliquid cogitari & dici potest, de eo debet esse aliqua doctrina. Keck. l. 1. Metaph. c. 1. Acqui

multa de habitibus intellectualibus & cogitari & dici possunt, cogitata & dicta sunt, cogitantur & dicuntur.

Arist. in 1. post. cap. 26. Eth. l. 6. c. 3. Zabar. l. 1. de nat. Logic. c. 1. Colleg. Conimbr. disp. 8. in Eth.

Arist. art. 1. Rubius in Logicâ Mexicanâ part. 2. ubi sunt tractatus quinque de habitibus. Ergo

est aliqua doctrina de habitibus intellectualibus, ὅπερ ἐστὶν εἰ δὲ εἴξαι. Si igitur est talis doctrina, illa pertinet

Hexilogia
pertinet ad
præcognita
philosophi-
ca.

Prædicamē-
ta confide-
rantur in
Metaphysi-
cā
&
Logicā.

vel ad theoriam, vel ad protheoriam philosophiæ.
Non ad illam: quia explicat talia vocabula, quæ in
philosophiæ partibus & instrumentis occurrunt qui-
dem, neq; tamen inibi explicari vel possunt, vel de-
bent. Quid enim? Annon Metaphysica est sapientia?
Utiq; Hoc igitur illius genus debet esse præcognitum.
Num Logica docet quid sit ars? Minimè. Definitur
autem ars. Hoc igitur Logices genus est præcognoscen-
dum. Ex his efficitur, hexilogiam pertinere ad $\omega\epsilon\theta\epsilon\omega\epsilon\iota\alpha\nu$ & $\omega\epsilon\theta\delta\iota\delta\acute{\alpha}\gamma\mu\alpha\tau\alpha$ philosophiæ. Sicut enim
Metaphysica inferioribus disciplinis assignat denomi-
nata objecta: ita hexilogia iisdem præscribit denomi-
nata genera. Autoritas est Keck. & Turnovii,
quorum hic in præfat. Metaph. conceptis, ut ajunt,
verbis, hujus præcogniti meminit. Veteribus qui-
dem, quod sciam, hoc nominis ignotum est: res autem
tàm nota, quàm quæ notissima. Si igitur quibusdam
hoc vocabulum novum videtur, illi sciant, æquum esse
ut verba cedant atq; inserviant rebus. Excogitatum
autem est vocabulum hoc $\epsilon\chi\iota\lambda\omicron\gamma\iota\alpha$ ad normam vo-
cum $\omega\pi\alpha\chi\iota\delta\iota\kappa\eta$ & $\omega\pi\alpha\chi\iota\kappa\omicron\pi\acute{\epsilon}\omega$. Alii vocant $\epsilon\chi\epsilon\omega\lambda\omicron\gamma\iota\alpha\nu$ & $\epsilon\chi\omega\lambda\omicron\gamma\iota\alpha\nu$. At, inquit aliquis, ibi docen-
dum est de habitibus intellectualibus, ubi agitur de
prædicamentis. Prædicamenta autem sunt conside-
rationis, & Metaphysicæ & Logicæ. Metaphysicæ
quidem, quatenus considerantur ut primæ entis diffe-
rentiæ, per quas ipsum ens primò dividitur. Logicæ au-
tem, quatenus sunt notionum secundarum applicati-
ones ad res ipsas, quæ applicatio fit per prædicabilia.
Iccirco hexilogia referetur ad prædicamentum qua-
litatis, adeoq; ad Metaphysicam & Logicam. At, in-
quam ego, qui ita disputant, suam $\alpha\pi\alpha\delta\epsilon\upsilon\sigma\iota\alpha\nu$
produunt.

produnt. Ignorant enim usum prædicamentorum præcipuum, qui est, ut sint loci communes universitatis rerum, & indices nature. Prædicamenta igitur ostendunt seriem & ordinem rerum quarumlibet. Num eam ob causam res singulas explicare debent? Minimè certè. Sicut igitur est inconsequens: in prædicamento substantiæ occurrit ejus divisio, in creatam & increatam: ergo de utraq; διαρρήδιν & ex professo ibi agendum est: Ita & hoc est inconsequens: de habitibus intellectualibus agitur in prædicamento qualitatibus: Ergo plenè ibi de illis agitur. Exempla tantùm generum ibi colliguntur, non autem in prædicamentis est chaos & farrago omnium omnino rerum. Sanè si Metaphysica traderet definitionem & naturam sapientiæ in prædicamentis, suum ipsius genus definirèt: id quod nulla disciplinarum facit.

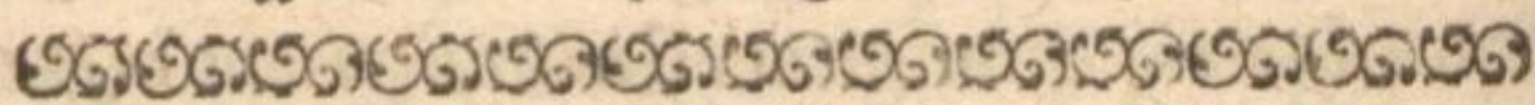
Ad 2. Si igitur hexilogia est præcognitum quoddam philosophicum, ut modò probatum est; quam, quæso, sedem in præcognitorum horum areâ obtinebit? Quatuor sunt præcognita philosophica, Archelogia, Hexilogia, Technologia, Canonica. Qualis inter ea erit ordo? Ades dum, dictator Logice, & pro me responde. Lex methodi vult, ut præcedant generalia. Generalia autem sunt, quæ sine sequentibus intelligi possunt, & sine quibus sequentia intelligi non possunt. Sic v.g. in Grammaticis doctrina de literis, est generalior doctrinâ de syllabis. Illa sine hâc potest, hæc sine illâ non potest intelligi. Iam verò archelogia potest intelligi sine hexilogia. Illa igitur hâc est generalior. Probatur minor. In hexilogia fit mentio theoriæ, praxeos, & poëseos, item principiorum & conclusionum: quæ omnia definiuntur in archelogiâ.

Prædicamen-
torum præ-
cipuus usus.

Generalia
quæ sintè

Præterea Technologia & Canonica non possunt intelligi sine Hexilogiâ. Hac ergo est illâ & istâ generalior. His ita positis, relinquatur, Hexilogiam esse

1. Necessariâ. 2. Præcognitum philosophicum. 3. Secundam esse in ordine præcognitorum philosophicorû.

Cap. II. De habitibus intellectualibus in genere, quid sint?

Habitus intellectuales qui sint.

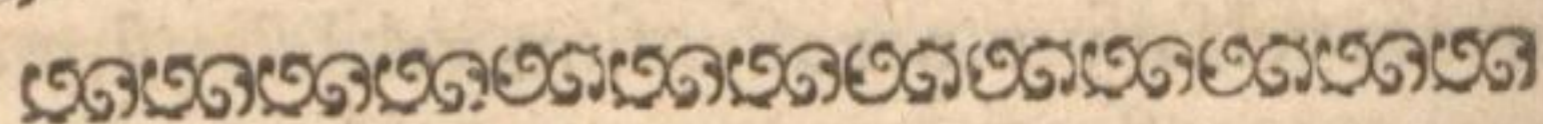
Habitus intellectuales sunt, qui disponunt intellectum, ut hoc vel illo modo se habeat in ordine ad intellectionem: eodemque sensu habitus mentis dicti sunt. Rubius tract. I. de habit. intel. quæst. I.

Habituum intellectualium necessitas.

Habitus isti inhaerent intellectui, tanquam potentiae cuidam, quam proximè disponunt ad operationem. Hujusmodi habitus ponendos esse in potentiâ intellectivâ, universa Peripateticorum Schola tenuit. Arist. I. post. c. 26. & 6. Eth. c. 3. Lombard. in I. dist. 25. Thom. I. 2^a. q. 49. art. 4. & q. 50. art. 4. cujus verba sic habent: Operativa, inquit, potentia duplex est: una non solum ad unum actum determinata, sed ad unum modum, eum eliciendi, ut lapis ad unum motum deorsum, quem semper uno modo exequitur. Et tales potentiae nullo indigent habitu, quo determinantur ad operandum, vel quò faciliùs operentur, sed cum naturalis sit omnibus modis earum operatio, nullam facilitatem exercitio comparant. Aliæ sunt potentiae, non solum circa diversa operari valentes, sed diversis modis, bene videlicet, vel malè: ut voluntas circa bonum vel malum per appetitum, vel fugam; intellectus circa
verum

verum vel falsum, per assensum, vel dissensum, per verum assensum, aut erroneū. Quæ proinde aliquo determinante indigent, ut convenienti modo operentur, & ejusmodi determinans superadditū potentiæ vocatur habitus, cū sit dispositio potentiæ ad bene vel malè operandū, & necessariò quidem ponendū in quacūq; potentiâ indifferenti ad operandū circa diversa, vel diverso modo circa idem. Sic Thomas. His contrà eunt quidā, qui putant species intelligibiles præstare id, quod modò diximus è Thomā præstare habitus intellectuales. Sed produnt illi suam inscitiam. Habitus namq; intellectuales in intellectu distincti ponendi sunt à speciebus intelligibilibus. Quod illorum, & istarum officium efficaciter probat. Nam officium speciei intelligibilis est, solū unire objectum intelligibile cum potentiâ intellectivâ, ex quâ unione sequitur apprehensio ejus, quæ est prima operatio intellectus, vel, si mavis, unio ipsa est apprehensio. Unde sequitur, species intelligibiles solū ad apprehendum objecta proximè deservire. Sed cū post apprehensionem sequatur judicium de veritate, aut falsitate propositionum: in quo principaliter consistit secunda operatio intellectus: & in quo potest esse aliqua indifferentia, aut etiam difficultas, ad judicandū; additur alius habitus ab Aristotele, & omnibus interpretibus realibus, solis exceptis nominalibus, qui species ipsas intelligibiles, dicunt esse habitus, & ideo, nihil aliud præter illas ad judicandum ponunt. Rubius in Logic. Mexic. tract. I. quæst. I. de habitu principiorum.

Philosophi
Reales &
Nominales.

*Cap. 3. Summaria habituum intellectualium,
quantum satis ad nostrum institu-
tum, divisio.*

Habituum
intellectua-
lium suffi-
cientia,

Habitus intellectualis est vel simplex, vel
mixtus.

Simplex est, qui unicam potentiam, vel in-
tellectivam, vel volitivam tantum determi-
nat.

Estq; vel verus, vel falsus.

Verus est talis vel necessariò, vel contin-
genter.

Necessariò verus est vel naturalis, vel super-
naturalis.

Habitus in-
tellectuales
sunt nume-
ro sedecim.

Naturalis est vel theoreticus, vel practicus,
vel poëticus.

Theoreticus est Intelligentia, Scientia, Sa-
pientia.

Practicus est Synteresis, vel Prudentia.

Poëticus est vel Intelligentia organico-
mechanica, sive poëtica vel Ars.

Supernaturalis est vel Gratia, dicitur Fides
divina; vel Gloria, Visio Dei:

Contingenter verus est Opinio, Fides hu-
mana, Dubitatio, Suspicio. *Dicitur aliàs habitus
intellectualis imperfectus.*

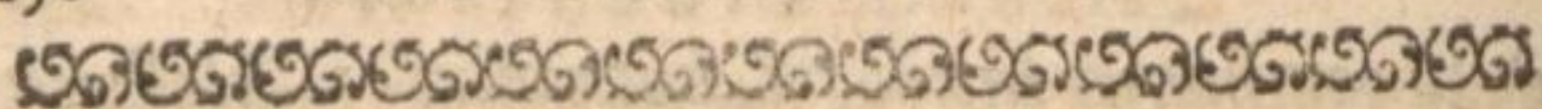
Habitus falsus est Error.

Mixtus habitus est, qui determinat utramq;
potentiam, & intellectum, & voluntatem:
qualis est Philosophia, & Theologia.

*His ita premisis, liquido liquet, sedecim esse locos
quasi*

quasi communes hexilogia, hoc ordine. 1. Intelligentia. 2. Scientia. 3. Sapientia. 4. Synteresis. 5. Prudentia. 6. Intelligentia organico-mechanica. 7. Ars. 8. Fides divina. 9. Visio Dei. 10. Opinio. 11. Fides humana. 12. Dubitatio. 13. Suspicio. 14. Error. 15. Philosophia. 16. Theologia. De his deinceps ξω θεῶ agemus. Antequam autem κατὰ μέσην & κατὰ πόδας singulos habitus percurramus, necesse habemus præmittere apologiã hujus numeri & catalogi. Insurgent enim indubiè adversus nos nonnulli Aristotelis interpretes, qui nos accusabunt, quòd à mente & methodo præceptoris nimiùm quantum recesserimus. Nam præceptor locis suprà citatis recenset duntaxat quinque habitus intellectuales, hoc ordine; intellectus, scientia, sapientia, prudentia, ars. Tres priores ita sunt rerum simpliciter necessariarum & eternarum, ut extra eas nullum locum habeant: duo posteriores contingentium, quæ in nostræ voluntatis arbitrio constitutæ sunt. Præter hos nullum alium habitum intellectualem posuit Aristoteles. Zabarel. l. i. de nat. Logic. c. i. Sed sciendum est, Aristotelem fuisse ethnicum, cui principia religionis nostræ ignota fuerunt. Iccirco non est, quòd hic sequamur Aristotelem. Adhæc Aristoteles nullo in loco plenè tractavit de habitibus intellectualibus, sed incidenter. Satis igitur habuit, indicare eos habitus, qui erant necessarij eo in loco, ubi de iis tractat. Nobis autem stat sententia omnes & singulos habitus intellectuales persequi: ob id scilicet, quia vocabula, quibus illi indicantur, in artibus occurrunt. Hic igitur ea præcognoscimus.

Quinq; habitus apud Aristotelem

Cap. 4. De intelligentiâ.

Habitus intellectualis (*placet hîc resumere præcepta cap. 3. proposita*) est vel simplex, vel mixtus.

Simplex est verus, vel falsus.

Habitus verus est talis, vel necessariò, vel contingenter.

Necessariò verus est qui ita verus est, ut nunquam possit esse falsus.

Estq; naturalis, vel supernaturalis.

Naturalis est, quo inclinamur ad assentiendum iis, quæ homo cognoscit, quâ homo.

Habitus
quidam sût
naturales.

Habitus
sunt inchoa-
ti, vel con-
summati.

Habitus quosdam dicimus naturales, eodem sensu, quo principia diximus esse naturalia. Sunt igitur naturales. 1. Quia inchoativè nobis ingeniti sunt. Sic enim intellexerunt Capreolus & Vignerijs, qui disertè professi sunt, habitus quosdam nobis esse ingenitos. Habitus namq; considerantur vel quâ inchoati, vel quâ consummati. Habitus certè inchoativè considerati nobis ingeniti sunt. Consummati aut non sunt innati, sed magno labore & difficultate comparantur. 2. Quia isti habitus competunt in hominem, quatenus est homo. Et ita naturale non contradistinguitur acquisito, sed supernaturali. Hoc sensu naturale dicitur, quod homo constitutus intra naturæ terminos discit in Schola naturæ è libro naturæ, collustratus lumine naturæ: supernaturale verò, quod homo discit, evehctus supra naturæ terminos, in Scholâ Gratiæ vel Gloriæ, è libro Scripturæ, illustratus lumine Gratiæ vel Gloriæ. 3. Quia causa habituum principiorû est naturalis. Vera autem & propria causa habituum principiorum

rum

rum est lumen intellectus, quo cernimus prædicata esse immediata subjectis. Fonseca. in 1. Metaph. c. 1. q. 4. s. 5. Hæc de re agit Paulus Rom. 2. ubi docet legem quandam esse scriptam in cordibus. Et appositè Hieronymus in epist. ad Demetriadem: Est, inquit, in animis nostris quædam sanctitas naturalis à Deo impressa, quæ veluti in arce animi residens, pravi & recti iudicium exercet. Hæc quidè & similia, non de habitu, quòd intellectui superaddatur, interpretanda sunt. Fateor id quidè. Sed quia de lumine intellectus, tam theoretici, quàm practici, loquuntur, bonam consequentiã evincere possum, habitus ipsos esse naturales, saltè inchoativè: id quod præbandum sumsi. De hoc lumine intellectus dubitant, an sit substantia, vel accidens. 4. Quia principia, quæ habitibus huiusmodi percipiuntur, per se ac vi terminorum suorum adeò conspicua sunt, ut eis necessariò quoad speciẽ actus assentiamur, neque mente ea inficiari possumus. Thom. 1. 2. q. 5. art. 1. & l. 2. cont. gent. c. 78. Col. Con. in l. 3. Arist. de an. c. 8. q. 1. art. 3. Sic, opinor, patet, quomodo quidam habitus vocentur naturales. Estque (habitus naturalis) theoretic⁹, practicus, vel poëticus. Latini vocant contemplativum, activum, & factivum.

Ratio præcepti est. Habitus naturalis dividitur ratione τῆς δεξιᾶς, Subjecti, quod vocant, inhærentiæ. Habituum autem naturalium subjectum recipiens est intellectus. Intellectus aut triplex est, θεωρητικὸς, de sciendis; πρακτικὸς, de agendis, puta faciendis & fugiendis; ποιητικὸς, de efficiendis. Intellectus enim sic dividitur, non tam ratione principiorum, quàm ratione finis. Deinde habitus naturalis ita dividendus est, ut dividitur objectum intelligibile, circa

Subjectum
inhærentis
quid?
Intellectus
triplex.

quod versatur intellectus. Id autem omnino triplex est; vel simpliciter $\nu\omicron\tau\omicron\nu$, vel insuper $\omega\pi\alpha\kappa\tau\omicron\nu$ & $\omega\iota\omicron\iota\tau\omicron\nu$: ut è suprâ traditis patet. Non autem hîc contra nos militat, quod quidam afferunt & asserunt, habitum intellectualem esse speculativum, activum, factivum, & mixtum, adeoq; divisionem non esse adæquatam. Nos enim habitum divisimus in simplicem & mixtum. Simplicem nominamus eum, qui ratione finis ultimi est vel theoreticus tantum, vel practicus tantum, vel poëticus tantum.

Habitus theoreticus, contemplativus, est, quo quis inclinatur ad assentiendum rebus necessariis.

Res necessariae quae sint.

Res necessarias dicimus, quae non pendent à nostrâ voluntate, quae non possunt à nobis fieri. Eas pertrahat philosophia theoretica, quae in nudâ veritatis cognitione versatur. Nam philosophus theoreticus scit, ut sciat.

Estq; triplex; Intelligentia, Scientia, & Sapientia.

Aristoteles vocat $\nu\omicron\upsilon\nu$, $\epsilon\pi\iota\sigma\eta\mu\epsilon\nu$ & $\sigma\omicron\phi\iota\alpha\nu$. Ratio præcepti est ista. Quoniam diversi sunt actus habitus intellectualis, diversae quoq; ejus species ponendae sunt. Accedit, quòd diversa habitus hujus sunt objecta, principia putà & conclusiones è principiis deductae. Alius igitur erit habitus, quo principiis theoreticis; alius, quo conclusionibus fidem habemus.

Intelligentia quid sit?

Intelligentia (Aristoteli $\nu\epsilon\sigma$, aliis intellectus $\epsilon\zeta\omega\sigma\epsilon\pi\omega\varsigma$, quâdam $\epsilon\zeta\omicron\chi\eta$) est habitus contemplativus, quo quis inclinatur ad assentiendum firmiter & evidenter primis principiis: cujusmodi sunt haec: Omne totum est majus suâ parte:

Si ab

Si ab equalibus demas equalia, residua erunt equalia: Deus est. Si mavis, habe istam definitionem: Intelligentia est habitus principiorum, quo potentia intellectiva determinatur ad assensum principiorum firmum & per se evidentem, ad eum etiam facile eliciendum. De hoc habitu quatuor explicabuntur.

I. *An sit? hoc est, an præter potentiam intellectivam, & species intelligibiles, per quas principia, i.e. immediatas propositiones apprehendimus, ponendus sit habitus, per quem facile possit intellectus judicare de veritate eorum, eisdemq; assensum præbere?*

II. *Quid sit habitus iste?*

III. *An sit naturalis?*

IV. *An sit unus secundum speciem, pro principiis omnium scientiarum, vel diversus pro diversis principiis?*

Decisio harum questionum per theoremata.

I. *Lumen naturale, quod est ipsa potentia intellectiva, non sufficit ad assentiendum primis principiis: ut volunt Durandus in 3. de 33. q. 1. ad finem, & Sotus l. 1. de justitiâ & jure q. 4. art. 2. Utuntur hoc argumento. Ad operationes naturales, in quibus nulla est indifferentia, vel libertas, non ponuntur habitus: ut in potentiâ visivâ: imò nec in voluntate respectu finis ultimi, in quem naturaliter tendit per amorem. Sed intellectus naturaliter assentitur principiis, cum sint veritates immediatae ac necessariae: ita ut eis propositis, non possit non assentire. Ita enim se habet ad illa, sicut voluntas ad ultimum*

Ad quest. 1.

Intellectus
consideratur
quoad
Specificationem,
&
Exercitium.

Indifferen-
tia intelle-
ctus circa
prima prin-
cipia.

finem, vel visus ad colores. Ergo nullo indiget habitu, ad eis assentiendum. Resp. ad minorem, distinguendo, quòd intellectus naturaliter assentiatur primis principiis. Nam id verum est, quantum ad specificationem: quia presuppositâ apprehensione debità principiorum, si iudicium ferat circa illa, non potest esse iudicium disensus, sed assensus est. Quantum verò attinet ad exercitium, libertatem habet circa illa, dependenter à voluntate, & ideò potest assensum suspendere. Hanc libertatem non habent sensus, nec voluntas circa bonum in communi. Nam visus non potest non videre visibile, voluntas non potest non velle tò appetibile. Ideò sensus & voluntas non sunt capaces habitus. Intellectus autem potest bene vel malè operari circa prima principia. Indiget ergo habitu ad bene operandum. Et ideo necesse est eum ponere. Rubius tract. i. de princip. quæst. i. Intellectum autem indifferenter se habere ad bene, vel malè operandum, circa principia, quàm plurima exempla docent. Sic v.g. hoc est principium, Deus est. Quàm malè intellectus operetur circa hoc principium, exemplo est diversitas religionum. Iccircò cum intellectus possit utroque modo operari, determinari debet ad benè operandum: id quod fit per habitum. Nam habitus, ut constat è Logicis, est dispositio subjecti, per quam benè vel malè se habet, in ordine ad propriam naturam, vel operationem. Adhac si intellectus non indiget habitu ad assentiendum principiis, quia sunt evidentia, & naturaliter eum movent: sequitur, nec indigere habitu ab assentiendum conclusionibus. Ratio consequentia: quia habito assensu principiorum,

piorum, evidentem veritatem continet conclusio in eis contenta, & etiam naturaliter movet intellectum. Sed est habitus conclusionū, ut tenet opposita opinio. Ergo etiam necessario ponendus est habitus pro principiis, vel circa ea. Concludamus igitur nostram sententiam verbis Thomæ in comment. in 6. Ethic. c. 3. Intellectus hinc accipitur, non pro ipsa intellectiva potentia; sed pro habitu quodā, quo homo ex virtute luminis intellectus agentis, naturaliter cognoscit principia indemonstrabilia. Confer ea quæ habet in hanc sententiam 1. 2. q. 94. art. 1. Vide insuper Henricum quodlib. 5. 28. Cajetanum 1. 2. quæst. 51. art. 2. & modernos omnes.

II. Natura & essentia hujus habitus, ex proprio actu, & objecto, circa quod versatur, intelligitur. Ab his enim sumunt speciem potentia & habitus, ut docet Arist. 1. 2. de ani. c. 4. Proprium itaque, & formale intelligentiæ objectum est veritas immediata. h. e. propositio evidens, cujus prædicatū absq; ullo medio inhaeret subjecto, sive universalis sit illa, sive particularis. Utraq; enim sub ratione formali objectivā hujus habitus comprehenditur. Proprius autem modus tendendi in objectum hujus habitus, à quo sumitur ratio formalis, est per immediatam comparationē ad ipsam rei veritatem, & immediatā evidentiam & claritatem. Hanc enim sine ullo medio respicit. Alii enim habitus utuntur mediis, vel discursus, sive sit evidens, sive probabilis; vel testimonii & auctoritatis. Unde, sicut alii habitus intellectuales constituuntur, & distinguuntur specie, per tale vel tale medium

Ad quæst. 2.

Veritas immediata quid sit.

assentiendi: ut scientia per medium apodicticum, demonstrativum, & necessarium: opinio per medium dialecticum, seu probabile: fides per testimonium, humana quidem fallibile, divina autem infallibile: ita intelligentia, habitus ille principiorum, talis est in propria specie, & à cæteris habitibus distinguitur, quia per se immediatè comparatur ad evidentiam veritatis. Itaq; proprius actus ejus est, sine ullo medio assentire; sicut actus scientiæ, assentire per medium demonstrativum. Iccircò rectè dicunt; principia prima theoretica non tam scimus, quàm intelligimus. Rationem adfert philosophus: quia scire est rem per causam cognoscere. Principia autem prima sunt ἀναπόδεικτα. Et principia, quæ principia, nullo modo possunt demonstrari, neq; à priori, neq; à posteriori. Nam dum principia demonstrantur à posteriori, id non fit, quatenus sunt principia, sed quæ conclusiones fiunt, respectu simpliciter primi principii, quod ad rævum usq; inculcavimus: Impossibile est idem esse & non esse. Prætereà actus intelligentiæ duplex est; apprehensio videl. terminorum simplicium, & judicium. Primus dicitur in Scholis materialis, secundus formalis. Nam apprehensio propter judicium est, ad quod suâ naturâ ordinatur. His ita positis, emergit & salvatur, ut loquuntur, definitio hujus habitus suprâ proposita secundo loco.

Principia
prima intel-
liguntur,
non sciun-
tur.

Intelligen-
tiæ actus
duplex.

Ad quæst. 3.
Intelligen-
tia est habi-
tus partim
naturalis,
partim ac-
quisitus.

III. Habitus principiorum est partim naturalis, partim acquisitus. Naturalis est: quia maximum in naturâ principium habet. Acquisitus: quia per proprios acquiritur actus. Nam propria ratio hujus habitus sumitur per immediatam compara-
ratio-

rationem, ad ipsam veritatem per se evidentem: quam nec respicit, neq; attingit per aliquod medium; sed solum indiget notitiâ terminorum: quam item habet per species terminorum, ex quibus principia ipsa componuntur. Iste autem species producuntur ab intellectu agente, & imprimuntur intellectui passibili, mediis speciebus sensibilibus objectorum, quæ vocantur phantasmata supra non semel indicatum est. Operatio porro sensuum, & ejusdem intellectus agentis, per quam efficiuntur species, naturalis est, & sine habitu efficitur. Informatus autem intellectus patiens per has species principiorum, & intellectâ per eas significatione terminorum, sine ullâ arte vel industriâ; sine ullo medio, vel discursu assentitur principiis: & per talem assensum, generatur habitus principiorum: qui postea intenditur & perficitur per frequentem repetitionem ejusdem assensus. Et ideò, tam ex parte specierum, naturaliter productarum, quam ex parte assensus principiorum, dicitur habitus iste naturalis: quamvis sit liber (id est, non coactus) assensus, & ex consequenti, liberè producatur habitus per eum. Et tandem, quia assensus principiorum, & habitus ipse, producuntur sine medio, sine discursu, sine arte, solum per naturale lumen ejusdem intellectus: ideò non est nomen aliud ei inditum, sed nomine ejusdem intellectus significatur, dum dicimus, esse intellectum principiorum. Hæc autem non habent alii habitus intellectuales, ut habitus scientiæ. Is enim præter operationem intellectus agentis, præter species conclusionis, quas imprimit intellectui patienti, prærequirit artem, per quam disponantur principia: prærequirit assensum eorum, tanquam medium formale,

Species intelligibiles producuntur ab intellectu agente.

quo intellectus assentitur conclusioni, & per talem assensum generatur. Et ideò neq; habitus scientiæ, neq; alii similes eo modo naturales dicuntur, quo intellectus. Patet igitur, quomodo intellectus vocetur & sit naturalis, quomodo itē acquisitus. Naturalis quidē, dum à naturâ habetur, ut ait Thom. 1.2. q. 1. art. 1. sive secundum inchoationem. Acquisitus verò, dum per proprios actus acquiritur, sine ullâ tamen arte, sine ullo medio, per solam operationem & virtutem intellectus agentis & patientis, & sensuū, quorum naturales operationes presupponuntur. Rubius loco antè citato. Huc pertinet autoritas Thomæ d. l. ubi ait: Puer quidem habet hunc habitum inchoativè, quia naturalis hoc modo est: non tamen utitur propter defectum ætatis; quia non habet formaliter, quousq; per assensum primorum principiorum in eo generetur, & per sequentes actus perficiatur. Confer Ferrar. 2. contr. gent. c. 78. Alii simpliciter naturalem esse statuunt: in quibus sunt Conradus 1.2. q. 94. art. 1. & Bannes 1. p. q. 1. art. 6. not. 3. Sed Cajet. 1.2. q. 51. art. 1. d. l. negat hunc habitum ullo modo esse acquisitum.

Ad quest. 4.

Veritas theoretica differt specie à practicâ.

IV. Duabus conclusionib. quartū theorema constabit. 1. Habitus principiorum speculativorū, & practitorum, specie distinguuntur. Thom. 1. p. q. 79. art. 12. Ratio hujus: quia habitus & actus specie distinguuntur, per diversa objecta. Sed veritas speculativa, quam continent principia speculativa, & circa quam versantur habitus speculativi, tanquam circa proprium objectū, specie diversa est à veritate practicâ, quam continent principia practica, & circa quam versantur habitus practici, tanquam circa proprium obje-

obje-

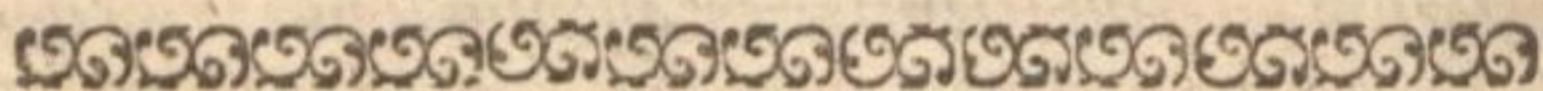
objectum. Nam illa ex propria natura ordinantur ad sciendum: haec vero ad operandum, v. g. principia practica sunt: Bonum est prosequendum, & malum fugiendum; virtus est amplectenda, & vitium fugiendum: quae per se patet ordinari ad operandum. Speculativa sunt: Totum est majus sua parte: homo est animal rationale: & similia; de quibus manifestum est, nullum ordinem dicere ad operandum. 2. Habitus principiorum speculativorum distinguuntur specie; quatenus in diversis materiis inveniuntur. Nam habitus principiorum unius scientiae distinguitur specie ab habitu principiorum alterius. Diversa sunt principia, & quidem specie. Ergo etiam diversi habitus pro principis sunt ponendi: ita, ut sit alius habitus, per quem assentimur huic principio: Quodlibet est, vel non est: ab eo, per quem assentimur illi: Totum est majus sua parte. Ut conclusio fiat dilucidior, sic habe. Habitus distinguuntur per diversos actus; & actus sunt diversi per diversa objecta. Sed assensus principiorum unius scientiae, specie distinguitur ab assensu principiorum alterius scientiae: & assensus unius principii universalissimi, distinguitur etiam specie, ab assensu alterius. Ergo habitus etiam erunt distincti specie. Suadetur minor: quia diversa principia continent diversam veritatem quam respiciunt assensus, tanquam objectum proprium: ut, diversam veritatem specie continet hoc principium: homo est animal rationale: ab illo: Natura est principium motus & quietis, ejus in quo est. Ergo efficiunt assensus specie distinctos, in intellectu; & diversi assensus, efficiunt habitus etiam diversos. Et idem exemplum adduci potest, in diversis principis universalissimis.

Habitus distinguuntur per actus: actus per objecta.

Intellectus
assentitur
primis prin-
cipiis, intel-
lectâ signi-
ficatione
terminorū.
Ratio assen-
tiendi
Generica

&
Specifica.

Quamvis autem intellectus omnibus principiis assentiat, intellectâ significatione terminorum, sine ullo medio; modus tamen iste assentiendi, & ratio formalis est generica: sicut etiam generica est in scientiis, assentiri conclusionibus, per medium demonstrativum. Sicut ergo in scientiis, specie distincta est ratio assentiendi, secundum distinctam rationem principiorum, per quæ assentitur intellectus conclusionibus, hujus aut illius scientiæ: & sicut per hanc distinctam rationem specificam, distinguuntur habitus scientiæ specie: ita in assensu principiorum, distincta est ratio assentiendi specifica; secundum distinctionem specificam diversarum veritatum, quas diversa principia continent. Nam ratio assentiendi principiis, ipsamet veritas principiorum per semet ipsam est, & non per aliud medium. Diversa igitur veritas immediata cum sit, diversa etiam ratio assentiendi erit, & diversum assensum secundum speciem efficiet: & diversi assensus secundum speciem, diversos habitus principiorum generabunt. Rubius tract. I. de habit.

Cap. 5. De Scientia.

Scientia.

Scientia est habitus, quo quis inclinatur ad assentiendum conclusionibus necessariis per proprias causas, non autem per primas.

Theorematia ejus sunt.

An sit?

I. Habitus conclusionum theoreticarum differt ab habitu principiorum. Ratio: Habitus
distin-

distinguuntur per actus: actus per objecta. Actus autem in intellectualibus sunt ipsi assensus. Sed assensus principiorum ejusdem scientia, & conclusionum ejus distinguuntur specie. Ergo ad habitus specie distinctos, quos generabunt, pertinere debent. Probatur minor: quia assensus distinguuntur specie per diversas rationes formales assentiendi. Sed assensus conclusionum habet diversam rationem ab assensu principiorum. Ratio: quia intellectus assentitur principiis sine ullo medio, conclusionibus vero propter principia in demonstratione disposita. Ergo assensus ipsi distinguuntur specie. Errant igitur vehementer, qui faciunt unum eundemque & principiorum & conclusionum habitum. Nam habitus principiorum distinguitur ab habitu conclusionum: tanquam causa à suo effectu. Etenim principia, quibus per tale habitum assentimur, sunt ratio formalis, propter quam assentimur conclusionibus. Illorum ergo habitus necessario presupponitur. Et sicut intellectus inclinatur ad assentiendum principiis sine medio: ita scientia inclinatur ad assentiendum conclusionibus, mediantibus principis.

Assensus principiorum differt ab assensu conclusionum.

II. Evidentia & certitudo est scientiæ intrinseca. Rubius tract. 3. de habit. q. 2. Hoc probatur ex I. post. c. 2. Unde talem scientiæ definitionem colligimus: Scientia, est cognitio vera, & certa rei necessariæ, per propriam causam. Hujus definitionis ἀνατομὴν instituemus, ut qui sciamus, prædicata essentialia cujusque rei ex ejus definitione constare. In eâ Cognitio habet rationem generis: quia in eâ convenit scientia cum cæteris actibus intellectus. Cognitio autem est duplex; a-

Scientia est cognitio, & evidens, & certa-

Cognitio est

Actualis
vel
Habitualis.

Scientia
quomodo
differat
ab
Errore
Opinione
Prudentia
Arte,
&
Intelligen-
tiâ,
&
Scientiâ à
posteriori.

Certitudo
quid sit?

Certitudo
duplex
I. Apparens.

Actualis, & habitualis. Actualis est assensus conclusionis: Habitualis verò, habitus per eam generatus. De utraq₃ potest cognitio hoc in loco sumi. In communi autem modo loquendi, pro habituali potius sumitur. Reliquæ verò particulæ ponuntur loco differentiæ, ut per eas distinguatur à reliquis habitibus intellectus. Nam Vera dicitur cognitio, ut distinguatur ab errore: Certa, ut distinguatur ab opinione, & cæteris habitibus contingenter veris, quibus non repugnat subesse falsum. Per Rem necessariam, separatur à Prudentiâ & Arte, quæ versantur circa contingentia. Particula denique per causam, distinguit scientiam ab habitu principiorum, qui non procedit per medium, sed immediatè assentitur veritati, habitû notitiâ terminorum. Per eandem particulam distinguitur à scientiâ, quæ habetur à posteriori, per effectum. Eam enim hoc loco non intelligit Aristoteles, sed tantum scientiam perfectam, quam vocant à priori, & propter quid. De hac definitione movent interpretes questionem, an sit completa, vel desit ei particula, evidens, saltem subintelligenda? Hæc quæstio ut enodetur, explicandi sunt tres illi termini, Certitudo, Necessitas, Evidentia. Rubius 2. tract. de habit. q. 1. Itaq₃

Certitudo, est firma adhesio intellectus alicui objecto absq₃ dubitatione, vel formidine: ut illam definiunt Dd. Scholastici, in 3. d. q. 26. Thom. q. 2. art. 4. Bonavent. q. 4. Durand. in 4. dist. 37. q. 8. Cæterum firma ista intellectus adhesio duplex est; apparens & vera. Apparens est, quando intellectus, ex aliquâ ratione probabili, atq₃ ex efficaci applicatione voluntatis, tenaciter inhaeret alicui objecto:

jecto: de quâ loquitur Arist. 7. Eth. cap. 3. ita firmiter adhærent nonnulli suis opinionibus, falsis, aut erroribus, sicut alii adhærent scientiis. De hâc adhæsione non intelligitur definitio scientiæ, sed de Verâ, qua intellectus propter ipsam rei veritatem, aut solidam ac firmam rationem, vel etiam infallibilem auctoritatem, adheret alicui objecto. De hâc loquitur definitio.

Necessitas, quatenus in ordine ad propositionem sumitur, de quâ nunc loquimur, est determinatio intellectus ad veritatem: & propositio necessaria erit, quæ ita est vera, ut repugnet esse falsam.

Necessitas
scientiæ
quid sit?

Evidentia denique, addit supra firmam adhæsionem manifestationem veritatis, sub claritate alicujus luminis: ita ut evidens dicatur objectum, quasi clarum, perspicuum, & manifestum. Hanc evidentiam seu claritatem habent principia ex sese, scientiæ verò participatam à principiis. Et de certitudine atque necessitate nemo potest dubitare, quin sint essentielles scientiæ, cum utraque sit expressè posita in definitione. De solâ igitur evidentiâ, quum non sit expressa, questio est: an sit scientiæ essentialis, & ideo in definitione subintelligenda. Et dicitur, quòd sic. Ratio: quia si quis demonstrat conclusionem per causam, vel effectum, cognitum per lumen naturale intellectus; necesse est habeat evidentiam præmissarum; cum ei sint manifestæ sub claritate luminis naturalis: & consequentia eodem modo, etiam ei est evidens. Probatur consequentia: quia ex causâ per se, omni ex parte evidenti, evidens quoque effectus debet sequi. Sed ex tali assensu conclusionis

Evidentia
scientiæ
qualis?

Evidentia
est scientiæ
essentialis.

evidenti, generatur habitus scientiæ. Ergo erit etiam evidens essentialiter. Aristoteles autē non expressè posuit hoc essentialiter scientiæ prædicatum in definitione: quia suppressè & implicitè ibi continetur. Quod si quis velit adjicere, per nos licet.

Scientia
quomodo
fit rerum
singulariū.
Scientiæ vo-
cabulum est
ἐκ τῶν πολλῶν
λαχῶς λε-
γομένων.

Notitia in-
tuitiva.

Scientia dis-
cursiva.

Singularia
sunt
Incorrupti-
bilia.

III. Scientia est rerum singularium, & non est. Hoc theorema ut intelligamus, excutienda est homonymia subjecti & prædicati. Subjectum, scientia, tribus modis sumitur. I. Pro certâ & evidenti cognitione rei per discursum habita, vel sine eo, per simplicem intuitum. Hoc sensu, scientia versatur circa singularia quæcumq;. Nam Deus, & Angeli (ut habet communis Dd. opinio) per notitiam intuitivam, sine discursu, perfectissimè cognoscunt singularia. Et talis eorum notitia intuitiva, perfectissimam habet rationem scientiæ. Nos quoq; de Deo & Angelis habere possumus, & habemus, scientiam: & mediis sensibus, habemus intuitivam notitiam singularium sensibilium: quæ secundùm hanc acceptionem vocari potest scientia. Rubius d. l. II. Pro solâ discursivâ, habitâ per evidentem consequentiam, sive vera sit demonstratio, sive non. III. Pro discursivâ, habitâ per verâ demonstrationem. Prædicatum, singularia, his modis sumitur. Singularia sunt vel incorruptibilia, vel corruptibilia. Incorruptibilia sunt, quæ ita sunt singularia, ut simul sint species, vel eminenter & perfectissimè continent perfectionem specificam: ut, Deus & Angeli. Nam in Angelis, ut multi tenent, & pro ratione afferunt, non distingui differentiam specificam ab individuali: falsum est. Angeli enim compositi sunt è naturâ & supposito, ex genere & differentiâ, ex esse & essentiâ. Verum autem est,

eos

eos esse entia singularia incorruptibilia. Et de his singularibus certum est, haberi posse scientiam. Alia sunt singularia corruptibilia, in quibus distinguitur differentia individualis à specificâ, & extrarationem illius est. Et de his potest esse dubium: an possint esse objecta scientiæ? Vulgò enim dicunt, scientiam solum esse posse de universalibus. Item: Scientia est eorum, quæ se aliter habere nequeunt. Dubium igitur procedit, an de singularibus corruptibilibus haberi possit scientia discursiva secundo & tertio modo accepta? Respondetur distinguendo. Singularia corruptibilia considerantur duobus modis. Primo, ut participant naturam specificam in quâ conveniunt, puta humanam, vel aliam. Secundo, ut sunt distincta per proprias differentias individuales: & hoc est, considerare ea, ut singularia sunt formaliter, & reduplicativè. Si primo modo considerentur, certum est, etiam de illis posse esse aliquo modo scientiam. Nam cum de specie possit esse, per se primo, & immediatè scientia; erit etiam de singularibus per participationem, & applicationem ejusdem scientiæ de specie, ad illa. Quia, si de homine probatur, per demonstrationem, quòd sit risibilis, etiam probari potest de Petro, aut Johanne, applicando eandem demonstrationem ad illum, probandoq; per eam, quòd sit risibilis, hoc modo: Omnis homo est risibilis. Johannes est homo. Risibilis igitur. Et hoc modo in Theologiâ demonstrantur multa de Christo, ut homine, ex principiis fidei, & propositionibus simul evidentibus. Tota ergo difficultas est de eisdem singularibus, ut singularia sunt, & distincta per proprias differentias individuales: an de illis possit esse

Corruptibilia.

Singularia corruptibilia consid. duobus modis.

Singularia formaliter & reduplicativè considerata.

scientia discursiva, secundo, aut tertio modo sumta? Et negativa est vera: videl. scientiam discursivam, quæ habetur per veram definitionem, de singularibus sic acceptis nullo modo esse posse. Probatur hoc evidenter: quia vera demonstratio, est verus Syllogism⁹, dispositus in modo & figurâ, & procedens ex principiis universalibus indemonstrabilibus, cujus medium est vera definitio, composita ex genere & differentiâ. Sed hæc non potest fieri è terminis singularibus. Ergo nec potest de singularibus haberi scientia discursiva per veram demonstrationem. Quid? Proprietates singularium à nobis non possunt perfecte sciri, naturaliter scilicet. Ergo proprietates singulares non possumus per aliquã consequentiam probare de singularibus. Et hanc ob causam Aristoteles & nota Schola sæpè pluribus suæ doctrinæ locis absq; ullâ distinctione negant, quòd scientia possit esse de singularibus.

Demonstratio quid sit?

Ens per accidens quid?

Ens per accidens est quadruplex.

I

Concretum

II.

Collectivum.

IV. De nullo ente per accidens, ut ens per accidens est, dari potest scientia. Explicabimus singula. Dicimus: de ente per accidens.

Ens per accidens vocatur illud, quod componitur ex pluribus entibus actu: ut album esse & musicum. Dicimus insuper, de nullo ente per accidens. Nam

ens per accidens est quadruplex. Est vel concretum, vel collectivum, vel casuale, vel fortuitum. Concretum est, quod resultat ex duobus naturaliter concurrentibus & unitis, ut album & quantum. Collectivum est vel inordinatum, vel ordinatum. Inordinatum, quod componitur ex duobus vel pluribus entibus actu, per modum aggregationis, nullo in eis ordine observato: talis est cumulus, qui est aggregatus ex multis actualibus. Hoc dicitur unum per accidens omnibus

omnibus modis. Ordinaturn est, quod constat duobus, vel pluribus ordinatis, nempe uno ut determinabili, alio ut determinante. Casuale vocatur illud, quod ex duobus casu concurrentibus constat: ut, quod æstivum tempus, frigidum sit, ac pluviosum: quod musicus sit ædificator. Fortuitum deniq; est, quod fit ex duobus, à fortunâ, ut vulgò dicitur, concurrentibus: ut inventio thesauri cum effossione terra. Videamus singula. Concretorum potest esse scientia: quia est eorum definitio. Sed quatenus sunt entia per accidens, non sunt scibilia. Ideò adjecimus in definitione: de nullo ente per accidens ut ens per accidens est. Concreta autem cognoscuntur per abstracta. Unde enim aliquid habet ut sit, inde etiam habet ut cognoscatur, ut scibile sit. Alii dicunt, concreta licet sint entia per accidens secundum esse, tamen per se posse considerari ab intellectu, per se etiam definiri, & per se posse demonstrari passiones de illis. Nam album definimus, quod sit disgregativum visus: & quantum, quod sit corpus habens partes extensas. Collectivorum inordinatorum nullo modo esse potest scientia. Vocantur enim entia per accidens omnibus modis. Ratio, quia nec habent ullo modo unam naturam, nec unam rationem. Quare non possunt unâ definitione explicari, nec habere determinatas passiones, quæ de illis demonstrari possint. Si verò considerentur collectiva ordinata, sunt scibilia. Licet enim sint illa entia unum per accidens entitate: sunt tamen unum per se ordine. Et ideò possunt definiri unâ definitione, quo pacto est definitum album, & quantum illis definitionibus, quas adduximus. Potest etiam habere determinatas pas-

III.
Casuale.

IV.
Fortuitum.

Ens omnibus modis per accidens.

Unū per accidens entitate, potest esse unum per se ordine.

fiones, quæ de illo probentur. Ita Musica tractat de numero sonoro, & Perspectiva de lineâ visuali, tanquam de propriis objectis: quæ sunt veræ scientiæ. Deniq; casualia & fortuita considerantur vel in communi, vel in particulari. In communi, quatenus sunt casualia, aut fortuita. Et de iis hoc modo consideratis potest esse scientia: quia ratio casualis, aut fortuiti in communi considerati, per se una est, & per se considerabilis. Ideò Arist. de casu & fortunâ sic consideratis agit l. 2. physic. Sed de eisdem consideratis in particulari, nulla scientia dari potest: quia nullam habent rationem per se considerabilem, sed prorsus contingentia sunt, & per accidens. Quare nec definiri per se possunt, nec ullam habere passionem, de se demonstrabilem.

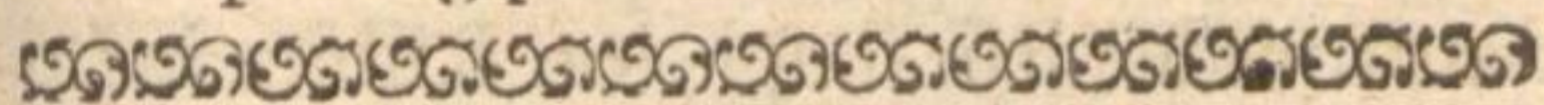
Scientiæ ratio tribus absolvitur: Subiecto Passionibus & Principiis.

V. Tribus completa scientiæ ratio continetur: videl. 1. Subiecto, quod est scibile, circa quod tanquam scopum versatur. 2. Passionibus, naturam ejus consequentibus, ac de eo demonstrabilibus. 3. Principiis, ex quibus demonstrationes constituuntur, easdem passiones de subiecto eodem ostendentes. Et nihil aliud, præter hæc tria reperitur, quod ad scientiæ substantiam spectare possit. Zabarella & omnes Peripatetici multis in locis.

VI. Scientia opinioni opponitur, ut perfectum imperfecto; ignorantia autem, aut ut habitus privationi, aut ut contrarium contrario. Petr. Molin. l. 2. Logic. part. 2. c. 1. Sunt enim duæ species ignorantia, ut testatur philosophus. 1. post. c. 12. videl. ἀγνοια καὶ ἀπόφασιν κατὰ διάθεσιν. i. e. ignorantia simplicis seu pure negationis, & prave dispositionis seu affectata. Illa est mera scientiæ priva-

privatio, qualis est in pueris & idiotis; vocatur aliàs ignorantia negativa, & secundùm negationem. Hæc est falsa scientiæ persuasio, quæ errori suo præterdit rationem, sese inferens sub specie demonstrationis: qualis est Turcarum de religione sententia, itemq; Sophistarum, qui quum nil sciant, simulant se scire. Hæc est ignorantia habitu contracta. Prior opponitur scientiæ ut privatio, posterior ut contrarium. Keckerm. præcog. philos. l. I. c. ulti.

Cap. 6. De Sapiencia.

Sapiencia est, quâ quis inclinatur ad assentiendum conclusionibus necessariis, per primas & supremas causas. Sapiencia.

Theoremat a.

I. Ad sapienciæ naturam cognoscendam tres acceptiones observandæ, quibus Aristoteles eam insignivit. Nam primò sapiencia accipitur pro omnium, vel certè plurium scientiarum cognitione, in quibus excellit quispiam. Sic accipit Aristot. l. I. Metaph. c. 5. Sapienciæ vocabulum tribus modis accipitur. Secundò accipitur sapiencia pro excellentiâ cujusq; artis vel scientiæ, in quo sensu quemlibet vocamus sapientem, qui non vulgarem alicujus artis peritiâ consecutus est, sed ad perfectionis culmen pervenit. Tertiò accipitur pro unâ aliquâ scientiâ absolutissimâ, omniumq; excellentissimâ, à quâ simpliciter nominatur sapiens, qui eam affecutus est. Arist. l. 6. Eth. c. 7. & l. Metaph. c. I. circa finem. Ea est Metaphysica, quæ tractat omnium disciplinarum prima principia.

II. Sapiencia est habitus aggregatus, nempe ex intellectu, & scientiâ, i.e. ex habitu principiorum, & conclusionum. Rectè itaq; Zabarella in 1. post. analyt. c. 26. tradit, quòd Sapiencia nihil aliud sit, quàm scientia cum intellectu conjuncta, id est, habitus quidã ex his duobus habitibus constans. Iccirco de scientiâ prius docendũ fuit, quàm de scientiâ.

III. Sapienciæ dignitas extenditur supra dignitatem intelligentiæ, quamvis hujus modus procedendi sit simplicior. Rubius in Logic. Mexic. tract. 3. de habitibus. Ratio hujus theorematis patebit è sequenti.

Sapientis
sex attribu-
ta.

IV. Sapientis, (adeoq; scientiæ) sunt sex attributa; quæ Aristoteles l. 1. Metaph. c. 2. Metaphysico quàm rectissimè accommodat. Id quod veteres quidam interpretes non adverterunt, qui hæc attributa aliis adscripserunt. Eapropter singula perpendamus.

Perversus
sensus primi
attributi.

Ac primum quidem attributum est: omnia scire. Id prisca sic intelligebant, ut neminem putarent esse sapientem, nisi qui sciret omnia singulatim, hoc est, ad infimas usq; species. Quocirca cum eorum multi sapientes haberi vellent, necesse erat, ut omnia minutatim & speciatim se scire profiterentur, & (quod consequens erat) nullam quæstionem, de quâcunq; tandem re ea proponeretur, respuerent. Verùm hi cum sæpè exagitati essent à Socrate, Platone, & ejus ætatis philosophis, contendentibus, fieri non posse, ut ullus mortalium hoc pacto omnium rerum cognitionem consequeretur: proinde eam cognitionem, quam illi sibi arrogabant, non esse veram & germanam sapientiam, sed fucatam scientiam, nomine

Sophistarũ
nomen ex
quo tempo-
re contem-
tui habitũ.

mine

mine Sophistarum, quod antè ipsis erat honorificum, contemptui & ludibrio ceteris philosophis esse cœperunt. Et quia verborum prestigis in disputando illudebant incautis, ei parti Dialectices, quæ de sophistarum redargutionibus inscribitur, suo vitio nomen dederunt. Plato in sophistâ, Protagorâ, Euthydemo, & Gorgia. His exactis, successerunt Grammatici, qui non theatralibus disputationibus, ut sophistæ, sed privatis scriptiõibus omnia se scire profitebantur. Quorum plurimos hodie invenire licet, in quos conveniat illud Homeri in Margirè: Multa quidem noverat, sed malè noverat omnia. Hi Grammatici, ut Plato in Alcibiade refert, longè dissimiles erant priscis illis Grammaticis, quibus cum Criticorũ nomine atq; titulo honorario concessa erat potestas de omnium scriptis judicandi, quòd non modò in literis humanioribus essent doctissimi, sed in omnibus philosophiæ partibus cum laude versatissimi. Hos itaque damnat Aristoteles, cùm ait: Sapientis esse, scire omnia, non singulatim, sed quoad fieri potest. Potest aut fieri, quoad primos sciendi fontes, quæ est primarum causarum & principiorũ cognitio, quam qui tenet, de rebus omnibus, tanquã architectus, judicare potest. Fons. in d. l. Secundum attributũ est scire non quævis, sed homini difficilia. Hoc sibi sumunt Genethliaci, Astrologi illi judicarii, & planetarii, qui ex natali cujusq; & ex astrorũ aspectu de totâ hominis futurâ vitâ judicant, & libera hominũ opera vaticinantur; Magi etiã, qui rerũ absentium & secretarum scientiã pfitentur. Hi eam scientiæ opinionẽ apud barbaros & imperitos sibi conciliarũt, ut soli habeantur sapientes. Hæc. n. rerum cognitio difficilima

Grammaticorum quorundam insolentia.

Critici qui olim dicti.

Quo pacto omnia scire possimus.

Secundi attributi perversus sensus.

Contra Genethliacos, Judicarios, & Magos.

Quartum attributum est, maximam ad docendum habere aptitudinem. Id Plato l. 7. de Repub. Dialecticæ videtur tribuere, quòd ea sola videatur omnia ad prima usq; principia & causas revocare. Hinc eam solam simpliciter sapientiam vocat, cæteras verò, quas dicimus scientias, non scientias esse dicit, sed opiniones, nec cæteros artifices philosophos, sed φιλοδόξους appellat, h. e. opinionis amatores. Verùm tenendum, quòd Plato Dialecticam non semel acceperit pro Metaphysicâ, ut videre est 5. de Rep. Quod si quis hoc attributum eâ ratione Dialecticæ convenire velit, quòd ea sola doceat, quo pacto docendum sit (nulla enim aptior disciplina ad docendum videtur dari posse, quàm quæ doceat, quo pacto sit docendum: unde & Dialecticæ καὶ ἐξοχὴν dicitur τρόπος & παιδείας καὶ ἐπισήμης, eò quòd istum τρόπον doceat) is sciat, in docendo priorẽ & potio- rem locũ habere principia, ex quibus docemus, quàm modum docendi, sine quo non docencus: aptitudinem verò ad docendum, quæ in hoc attributo traditur, propter cognitionem principiorum, non propter cognitionem modi docendi tribui sapienti. Id quod Aristoteles apertè explicat, cùm ait, eam scientiam aptiorem esse ad docendum, quæ magis versatur in causarum consideratione.

Quartum
attributum
qui non re-
ctè percipi-
ant.

Quintum attributum est, quòd maximè expectanda sit. Hoc forsàn eâ ratione videatur Astrologiæ tribuendum, quòd principes eam penè solam, aut maximè suo studio dignam ducant. Ea enim videtur per se studio dignissima, quæ est digna studio maximè liberorum hominum, quales censentur principes. Verùm nec principes sunt maximè liberi, nisi quemad-

Quinti at-
tributi per-
versa attri-
butio,

Principes
quando
dicendi li-
beri.

Phyfica non
est sapien-
tia.

Sexti attri-
buti non
recta accom-
modatio.

modum ceteris hominibus, ita etiam propriis affecti-
bus dominantur, & omnia, quæ vani & effæminati
in pretio habent, pro nihilo ducant: nec Astrologia est
maximè liberorum hominum studio dignissima. Nam
et si inter Mathematicas, imò etiam inter omnes libe-
rales artes nulla est scitu dignior, quòd ea sola de rebus
cœlestibus disserat: dignior tamè est ea, quæ ipsam cœ-
lestium rerum naturam, causasq; considerat: hæc verò
est philosophia naturalis. Siquidem Astrologia non agit
de naturâ cœlestium corporum; sed de eorũ numero,
magnitudine, & quantitate motus. Hâc ipsâ ratione
concedebatur olim hoc attributum naturali philoso-
phia, & qui in eâ versabantur, primi philosophi sapi-
entesq; habebantur. Sed non rectè: quum sit aliud
quoddam genus rerum superius, quod illi aut non a-
gnoscebant, aut non tractabant, rerum, inquam, o-
mnis materie ac mutationis expertium, quæ sunt o-
mnium cognitu dignissima. Quæ omnia præclarè ex-
plicat Aristoteles c. 3. l. 4. Metaph. tex. 7.

Sextum deniq; attributum est, omnibus præci-
pere. Id nonnulli putant convenire politicæ: quòd præ-
cipere sit actus practicus. Politica verò sit suprema in-
ter practicas, eademq; imperet contèplativis. Ad sci-
entiã. n. de Reip. administratione pertinet præscribere
scientias etiam contèplativas, quibus sit danda ope-
ra, eisq; modum imponere, & ad commune bonum di-
rigere. Hinc Lycurgus, Solon, & ceteri primi legũ con-
ditores, sapiètes dicti sunt. Et Plato 5. de Rep. planè
concludit: in morum disciplinis positam esse sa-
pientiam, quarum principem esse politicam,
nemini dubium est. Deniq; de hâc philosophiã So-
crates pronunciat, felices fore Resp. si aut reges
philo-

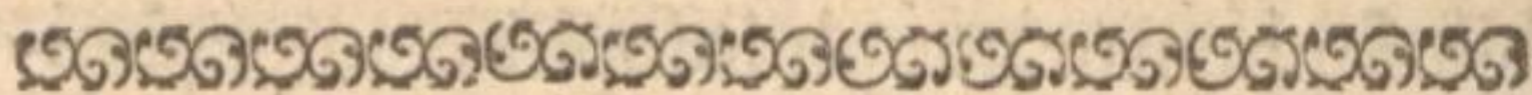
philosophentur, aut philosophi Remp. administrent, in idemq; civilis potentia & philosophia concurrant. Falluntur tamē & hi, ut ait Fonseca. Oportet enim superiorē aliquā scientiam concedere, cujus sit ultimum finem quærere ac tradere. Politica enim non illum tradit, sed supponit, atq; ad eum omnes humanas actiones practicè dirigit. Itaq; ille superior præcipit Politicæ: non practicè tamen, sed contemplativè, quæ est præceptio minimè omnium negotiosa: & ut de primo motore canit Boëtius,

Præceptio
minimè ne-
gotiosa quæ
sit,

— stabilisq; manens dat cuncta moveri:
ita Metaphysica eâ ratione cæteris scientiis & prudentiis imperat, easq; quodâmodo movet, quatenus purâ putâ contemplatione propriâ omnium communem finem ostendit. Et talem præceptionem, contemplativam scilicet, non autem practicâ, hoc in loco intellexit Aristoteles. Quanquam verò Politica dirigit homines, quoad usum omnium scientiarum, etiâ contemplantium, dum illum quibusdam concedit, aliis negat, & interdum præfigit terminum, quem transilire, sive in tradendis scientiis contemplativis, sive in capessendis non licet, ipsas tamen scientias contemplativas dirigere non potest, cum hæ ab illâ non pendeant, potissimum verò Metaphysica. Et hanc ob præceptionem, practicam scilicet, primi legum conditores appellati & habiti sunt sapientes. Hæc sunt sex sapientis attributa, ab Aristotele rectè annotata. Statuere enim, quid sit sapiens, (ut Ciceronis verbo utar Acad. q. 1.) vel maximè videtur, esse sapientis. Quanquã verò horum attributorum singula pro singulis descriptionibus sapientis haberi possunt, ex omnibus tamen multò luculentiorē illius explicationem colligere poteris.

Præceptio
est theore-
tica,

vel
Practica,

Cap. 7. De Synteresi.

Habitus
practici qui
sunt?

EXpositi sunt tres habitus theoretici; sequuntur practici, quibus aliquis inclinatur ad assentiendum propositionibus practicis, quæ agunt, non de cognitione veri, ut theoretici, sed de actione boni moralis.

Bonum philosophi faciunt triplex, naturale, morale, & spiritale. Habitus practici inclinant intellectum ad apprehensionem & dijudicationem boni moralis.

Suntq; numero duo, Synteresis, & Prudentia.

Synteresis
quid?

Synteresis est habitus practicus, quo quis redditur propensus ad assentiendum primis & communissimis principiis practicis: *quale est illud: Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. Colleg. Conimb. in Eth. Arist. q. 3. art. 1. Dicitur aliàs intelligentia practica. Hemmingius de lege naturæ.*

Sicut propositiones theoreticæ sunt vel principia, vel conclusiones: ita & propositiones practicæ sunt duàm generum, ac proinde duo illarum habitus.

De eâ sunt theoremata.

Synteresis
unde dicta?

I. Synteresis dicta est *παρά τὸ σωτηρεῖν*, à conservando: quia scilicet conservat in mente iudicium, & discrimen boni & mali.

Sicut intelligentia conservat in mente discrimen veri & falsi: ita Synteresis discrimen boni & mali: Synteresis illa est intelligentia, sive intellectus, principiorum

cipiorum practitorum in intellectu practico, habitus nempe distinctus, & superadditus ipsimet intellectui practico, sicut intelligentia superaddita est intellectui theoretico: ut docet Thomas in 3. dist. 33. quaest. 2. art. 4. Intellectus theoretici objectum per se est verum, falsum per accidens, sed intellectus practici objectum per se est bonum, malum autem per accidens.

II. Synteresis, lex naturæ, & conscientia differunt. Audiamus hoc de discrimine Thomam, qui in 3. dist. 33. q. 2. art. 4. Patet, inquit, qualiter differant, Synteresis, lex naturalis, & conscientia; quia lex naturalis nominat ipsa universalia principia juris: Synteresis verò nominat habitum ipsorum, seu potentiam cum habitu: conscientia verò nominat applicationem quandam legis naturalis ad aliquid faciendum per modum conclusionis cujusdam. Aurea sanè verba, & ut poëta canit,

Synteresis,
lex naturæ,
& conscientia differunt.

———— inscribi dignissima cedro.

Fusiùs singula percensere fert animus.

III. Lex naturæ consideratur juxta definitionem nominis, & rei. Lex naturæ.

Definitio nominis continet notationem, & synonymorum collectionem. Definitio nominis legis naturæ.

De notatione nominis ita habendum. Lex Græcis dicitur νόμος, ex eo, quòd suum cuiq; tribuat, ut Platoni & Ciceroni placet. Latinis ab eligendo appellatur. Illi ad finem Legis, nempe justitiam, hi ad consilii facultatem & eligendi potestatem respexerunt. Ut ita lex sit, quæ non solum quid singulis tribuendum sit doceat: verùm etiam normam tradat de eligendis justis, & fugiendis contrariis. Debet itaq; lex

Νόμος unde?
Lex unde?

omnis commendatrix virtutum, & emendatrix vitiorum esse. Alii legem dictam volunt à ligando, quia obligat ad obedientiam eum cui fertur. Naturæ nomen additur epitheti loco, vel potius, *διὰ φύσιν* *ἐνεργ.* Eo enim monstratur hujus legis, de quâ nobis ser-

Lex est non
scripta, &
scripta.

mo est, forma. Nam cum dicitur lex naturæ, duo innuuntur: 1. Quod sit alia quàm scripta. Illa ordine prior, hæc posterior: illa fontis, hæc rivulorum habet rationem: illa hujus causa, hæc illius effectus existit. 2. Quod sit omni homini insculpta, i.e. cōmunis intelligentia, quæ virtutes in honestis, & turpia in vitiis ponit. Hanc igitur legem qui negat, naturam negat, se ipsum negat: ac proinde cum naturâ, & secum disidet ipse. Ut nihil dicam de testimoniis philosophorū, & quæ est omni exceptione major, auctoritate Pauli

Lex naturæ, Apostoli Rom. 1. & 2. Synonyma colligenda jam dicitur:

Jus naturæ, *minibus*. Cicero eam vocat nunc Jus naturæ, propterea quod humanis mentibus naturaliter impressa

Jus gentiū, sit: nunc Jus gentium, quia omnibus hominibus longè lateq; per orbem terrarum sparsis eadem est. Nam

Jus divinū, nō ut oratio, ita ratio apud homines variat. Nunc Jus divinū, eò quod Deus hujus legis sit author: quo sensu

Jus æternū. Paulus vocat veritatem, & jus Dei. Interdum Jus æternum, idq; eâ de causâ, quod ejus norma sit con-

stans & perpetua: quâ de re sic loquitur Cicero pro Milone: Est. n. hæc non scripta, sed nata lex,

quam non didicimus, accepimus, legimus: verum ex naturâ ipsâ arripuimus, hausimus, ex-

pressimus: ad quâ non docti, sed facti; non instituti, sed imbuti sumus. Sophocles vocat ἀ-

γραπτον καὶ ἀσφαλές θεῶν νόμιμον. Arist. δὴ καὶ ἴον ἐμ-
ψυχον, à quo omnis lex scripta vim suam mutuatur;

interdum λόγον, interdum νοῦν vocat: quas duas voces Cicero conjungens ait, quòd hac lex sit ratio mensq; sapientis, videlicet ἀποκριασματιον, ἀποσασματιον, & radius quidã divinae justitiæ in mente lucens: id quod Euripides eleganter his verbis expressit: Tanta lux, inquit, de cœlo nobis affulsit, ut etiã Hespero Luciferoq; splendidior sit: quæ verò huic adversantur, è profundis emerfere tenebris. Demosthenes hanc legẽ dicit δ' ἐν μαρτυρῶν θεῶν. Est. n. veluti fundamentũ, cui lex scripta inniti debet. Definitio rei, eaq; plenior, sic habet: Lex naturæ est divinitus impressa mentibus hominum notitia certa, principiorũ cognitionis & actionis, atq; conclusionũ ex istis principiis demonstratarum proprio fini hominis congruentiũ, quas ex principiis necessaria cõsequentia ad humanæ vitæ gubernationẽ extruit ratio, ut homo ea quæ recta sunt cognoscat, velit, eligat, agat, vitetq; contraria, quorũ omnium & testis & judex est conscientia hominibus divinitus attributa. Hæc definitio totidẽ verbis est apud doctissimum Hemmingium de lege naturæ. Hujus definitionis analysin instituere placet. Principiò hæc definitio meminit originis legis naturæ, quam ad Deum refert, qui ipsam impressit mentibus. Rom. I. V. 19. τὸ γνωστὸν τοῦ θεοῦ & c. 2. V. 15. γραπτὸν ἐν καρδίαις αὐτῶν: q. d. Quod est cognoscibile Dei (sic vertit Petrus Martyr sup hũc locum) scriptũ est in cordibus illorum. Est igitur quidã veluti radib. divinae mentis & sapientiæ. Itaq; sã Deus hujus legis author est, utiq; est omniũ antiquissima, dignissima, & æquissima, ita ut quicquid juxta hæc

Definitio
rei legis natura.

Author legis naturæ
Deus.

Peccatum
unde dictū?

Per versitas
naturæ hu-
manæ jam
corruptæ.

Objectum
legis natu-
ræ

Finis ho-
minis.

legem fit, rectè fiat. Quicunq; igitur hanc legem vio-
lat, non solum cum naturâ, verum etiam cum Deo
ipso pugnat. Quare admodum rectè veteribus philo-
sophis θεομαχεῖν dicuntur, quicunq; hujus legis limi-
tes perversè transiliunt. Hoc enim est peccare. Pec-
care, ait Cicero in paradoxis, est limites transilire.
Proinde peccatum à pecude dictum, ut annotat
Franciscus Junius de peccato Adami primo.
Et θεομάχοι, qui lege hâc spretâ pro suâ vixerunt li-
bidine, dicti sunt. Hic deploranda est humana per-
versitas, protoplastorum lapsum secuta. Nam cum
Sol, Luna, astra, & omnes creature divinæ ordinationi
obtemperent, & agant juxta leges sibi impositas, solus
homo in medio constitutus veluti speculator quispi-
am, solus contumaciæ reus peragitur, ut qui legi & or-
dinationi divinæ non velit esse subjectus. Tanta est
perversitas, tanta contumacia hominis adversus na-
turæ opificem & architectum. Talis est origo legis
naturæ: sequitur, quòd lex naturæ sit notitia, eaque
certa. Nam normæ legis naturæ, neq; sunt opiniones
ambiguæ, neq; sententiæ ἀκατάληπτοι, quæ perci-
pi non possint: sed sunt firmæ rerum expetenda-
rum & fugiendarum perceptiones, quas firmâ assen-
sione ἀνευ ἐποχῆς Academicorum amplecti oportet.
Huc pertinent ea, quæ part. I. disputata sunt copiosè
de notitiâ sensitivâ & intellectivâ.

In definitione sequitur materia notitiæ circa quam.
Notitia illa naturalis versatur circa principia cogni-
tionis & actionis, ex quibus eliciuntur conclusiones.
De principiis illis dictum est parte I.

Sequitur in definitione finis hominis, ad quem o-
mnes actiones referendæ sunt. Est autem finis cu-

jusq;

jusq; rei triplex: unus spectatur ex statu rei cujusq; perfectissimo: alter ex propriis rei cujusq; actionibus intelligitur: tertius, qui & finis bonorum existit, ex ordine rerum sumitur. Hemmingius acutissimus d.l. Primus finis non egreditur extra rem, sed in eâ manet; estq; status uniuscujusq; rei in suo genere perfectissimus: ita finis ignis est, esse maximè calidum & siccum, aquæ esse maximè frigidam & humidam. Ita, inquam, finis cujusq; rei est, perfectissima absolutissimaq; illa habere, quæ illi tribuit in suo genere Deus, ad quæ & acquirenda, & conservanda, Deus ea ordinavit bona, quæ Græci vocant συμφέροντα: ut cibus, potus, & recta ratio. Cibus & potus corporis incolu- mitati serviunt, recta ratio animæ confert, ut ipsa sit sana in corpore sano. Sunt autem duo gradus ad utriusq; corporis & animæ, atq; adeò totius hominis, incolu- mitatem necessarii. Primus gradus est, ut corpus animæ imperio se subjiciat. Ita enim naturâ ordinatum est, ut perfectiora imperfectioribus imperent. Jam verò anima longo intervallo est præstantior corpore. Illa λογικὴ, hoc ἀλογον: illa immortalis, hoc caducum. Itaq; secundum naturam est, si anima corpori imperet. Si enim corpus animæ imperet, idem profectò accidit, quod in Republicâ, in quâ mali bonis imperant. Ibi enim id fit, quod in navi, quæ amoto perito navarcha committitur ventis. Ut igitur status hominis bonus sit, omnium primò requiritur, ut se animæ imperio eog; non politico, sed despotico, corpus subjiciat. Secundus autem gradus, ad conservandum hominis statum necessarius, est, ut facultates animæ sua tueantur officia, & nil contra naturæ ordinem faciant. Sunt autem tres facultates huc spectan-

Finis cu-
 jusq; rei est
 triplex:

Bona συμ-
 φέροντα
 quæ?

Duo neces-
 saria ad ho-
 minis inco-
 lumita-
 tem.

Tres facul-
 tates homi-
 nis.

T

tes, quarum nec similis est dignitas, nec equalis in agendo authoritas. Facultates autem hæ sunt, τὸ λογικὸν, τὸ θυμικὸν, τὸ ἐπιθυμητικὸν; vel λόγος, θυμὸς, ἐπιθυμία i. e. ratio, vis irascibilis, & concupiscentia. Melanchth. in l. de animâ. Harum dignitas ita aestimatur. Quò sunt menti propiores, eò digniores. λόγος proinde, qui est menti proximus, τῇ ἐπιθυμίᾳ, quæ corpori est proxima, & à mente remotissima, imperitare debet. Hic ordo si turbatur, hominis status concutitur, & metuenda est hominis everfio. Nam si ἐπιθυμία, excusso rationis imperio, imperet, fieri non potest, quin magnum aliquod malum sequatur. Est enim imperium concupiscentiæ contra naturam, ut fœminæ in virum. Deinde θυμὸς, si vel rationi imperet, vel concupiscentiæ subjiciatur, naturæ leges violantur. Hic enim est ordo:

I.
Λόγος.

II.
Θυμὸς.

III.
Ἐπιθυμία.

ANIMA

CORPUS

1

2

3

Λόγος.

Θυμὸς.

Ἐπιθυμία.

Ut igitur θυμὸς est infra λόγον dignitatis gradu: ita est supra ἐπιθυμίαν. Natura ergo monet, ut θυμὸς rationi obtemperet, & concupiscentiæ imperet, sed ex rationis præscripto. Itaque λόγος πένουκε tantum imperare, ἐπιθυμία tantum parere, θυμὸς nunc parere, nunc imperare. Et λόγος habet ἀρετὴν ἀρχικὴν, vim imperandi, quæ vocatur φρόνησις, prudentia, quæ Platoni appositè dicitur ἡγεμῶν τοῦ ὀρθῶς πράττειν. Prudentia siquidem est, quæ ratio ipsa, & sibi, & θυμῷ, & ἐπιθυμίᾳ, præfinit actionum modos. Ἐπιθυμία habet σωφροσύνην, temperantiam, juxta quam rationi paret, ut ne homo aliquid faciat abreptus voluptate, dolore, aliâve per-

ve per-

ve perturbatione. θυμὸς, intermedius inter λόγον & ἐπιθυμίαν, duplicem virtutem habet. Si enim ἐπιθυμίαν respiciat, imperandi facultatem habet, quæ ἀνδρεία, fortitudo, dicitur: quā & θυμὸς seipsum servat, ne à se vulneretur ipse, & concupiscentiam reprimat. Si verò rationem θυμὸς respiciat, præditus est τῇ σωφροσύνῃ, quā obtemperat rationi, cuius consilium si spernat,

præceptis

Fertur equis auriga, nec audit currus habens.

Quando igitur tres istæ facultates juxta naturæ ordinem agunt, emergit justitia. Atq; hic est ille suavissimus concentus facultatū animæ in homine. In his. n. rebus absolutissimus hominis status consistit: videlicet, ut corpus animæ imperio subsit, & deinde ut facultates animæ suum quæq; tueantur ordinem. Sic fit
ut sit mens sana in corpore sano.

Verum, quū homo sit ζῶον πολιτικόν, ut ait Plato, & veluti parva quædam respublica, fit ut virtutes ille animæ, quibus incolumitas hominis status conservatur, ad societatem transferantur. Societatem, dico, æconomicam & politicam. Istis. n. quatuor cardinalibus, ut vocant, virtutibus, prudentiâ, temperantiâ, fortitudine, & justitiâ conservatur societas humana. Secundus finis rei cujuslibet, est quem ex propriis actionibus, quæ oriuntur ex propriis facultatibus cujusq; rei, spectare debemus. Hic variat, pro facultatū conditione variâ, quas Deus rebus in naturâ contulit, ita ut pro facultatum ratione varii actionum gradus æstimentur. Hic aut finis, qui in actione cujusq; rei est positus, hoc pacto colligitur. In Natura, ut ajunt, nil fit frustra, sed ad certum finem omnia diriguntur. Hoc axioma inductione collegerunt physici, quod morales

Homo est
ζῶον πολι-
τικόν & par-
va quædam
Respublica,

Virtutes
cardinales,

Moralis
philosophus
multa acci-
pit à Natu-
rali.

Peculiares
in homine
facultates
tres sunt.

philosophi à physicis accipientes, doctrinam morum
inde extruunt. Proinde facultates peculiare cuiusq;
rei, destinantur peculiaribus actionibus & propriis,
quæ proprios rerum fines spectant. Hic enim est ordo.
1. Res. 2. Facultas. 3. Actio. 4. Finis. Et sicuti
communes facultates rerum sunt propter communes
actiones, pertinentes ad communem naturæ conser-
vationem: ita facultates propriae destinantur actio-
nibus propriis, quæ proprios rerum fines spectant. Itaq;
quum sint peculiare in homine facultates, quæ non
sunt in aliis naturis, efficitur, esse in eodem peculiare
actiones, quæ sunt eius finis. Peculiares autem in ho-
mine facultates sunt tres: videl. δὴ ἀμῖς γνῶσιν, ἀ-
ρετικὴν, ἀκλικὴν: quæ non sunt in aliis naturis.
Proinde actiones harum facultatum sunt finis homi-
nis, si modò eum finem spectes, qui in actionibus est
positus, de quo nos loquimur hoc loco: Jam verò δὴ ἀ-
μῖς γνῶσιν veritatis inquisitioni: ἀρετικὴν, boni
electioni: ἀκλικὴν virtutum actioni destinatur. Hinc
conficitur talis demonstratio. Actiones propriae homi-
nis, sunt finis hominis. Atqui inquisitione veri, electio
boni, & actio virtutis, sunt propriae hominis actiones.
Igitur hæ actiones sunt finis hominis. Verùm quia
inter has actiones supremum gradum occupat virtu-
tis actio, cui γνῶσις & ἀρετικὴς serviunt, rectè
philosophi collocarunt finem hominis in actione vir-
tutis. Falsi igitur sunt Epicurèi, qui finem hominis
posuerunt voluptatem. Ea non potest esse finis homi-
nis: quum non sit propria hominis actio. Nam ei
communis est cum brutis.

Tertius deniq; finis est, qui ex rerum ordine spe-
ctatur, quâ ratione omnia inferiora referuntur ad su-
periora,

periora, tanquam ad suos fines. Philosophi vocant finem objectivum. Sic enim Deus naturam condidit, ut deteriora melioribus serviant. Ex quo relinquitur, quòd Deus sit ultimus omnium finis. Est enim summè bonus. Ergo si bonum & finis convertuntur, etiam summum bonū & summus finis convertuntur. Creaturae autem quòd propiores sunt Deo, eò perfectiores. Omnes autem creaturae sunt vel invisibiles, vel visibiles. Et visibiles habent, vel esse tantum, ut elementa, mineralia, & lapides: vel esse & vivere, ut gramina, herbae, planta, arbores: vel esse, vivere, & sentire, ut jumenta, pisces, volatilia: aut habent hæc omnia simul, & præterea tò intelligere, ut homines. In his rerum gradibus, prout consummatio naturæ, & eminentiore aliquâ formâ specificâ existit: ita ei res, quæ minus perfectæ sunt, destinantur, & ad eam suas facultates, actiones, adeoque se totas referre debent. Proinde homini res omnium inferiorum graduum destinantur, ejusque usibus serviunt. Quoniam verò Deus est supra omnes gradus, illi utique ad Deum referuntur, ut is certus constituatur finis hominis, ultimus & primus, si ordinem rerum spectemus: ita, ut Stoici rectè docuerint, omnia propter hominem esse, & hominem propter Deum. Debent itaque omnes hominis actiones ad Deum referri, ut is agnoscat rectè, & rectè agnitus rectè colatur. Nam suprema facultatis in homine suprema actio, versans circa supremum objectum, est propria hominis actio. Atqui agnoscere Deum, & agnitum colere, est suprema facultatis in homine suprema actio, versans circa supremum objectum. Ergo agnoscere Deum, & agnitum colere, propriissima hominis actio est. Quare homo meritò

Deus est finis objectivus, non formalis.

Divisio creaturarum.

Propriissima hominis actio quæ sit?

felix & beatus est, quando in hac actione occupatur: contra miser & infelix, quando ab hac alienus est. Ad presentis demonstrationis conclusionem, homo naturâ duce, etiam in hac corruptâ naturâ deducitur, ex quâ cum ad praxin descendere cœperit, mox ut cæcus palpitat, & propriis ratiociniis fallitur, adeo ut à janua, quod dicunt, aberret; & gloriam Dei invisibilis mutet in similitudinem creaturarum visibilium. Rom. I. V. 23.

Tales sunt hominis actiones, quæ variant pro vitæ generibus, quæ nobis nunc distinguenda sunt, & singulis suis propriis finis ex illis tribus compositus, accommodandus est: quâ sanè contemplatione nulla erit jucundior, nulla in vitâ communi utilior, nulla deniq; dignior aut amplior.

Vitæ genus duplex.

Vitæ itaq; genus duplex est, theoreticum & practicum, ut è superioribus intelligi potest, & Aristoteles in Ethicis testatur.

13

Theoreticum vitæ genus in contemplatione & inquisitione veri versatur. Practicum vitæ genus actionem boni spectat. Estq; quadruplex, œconomicum, politicum, ecclesiasticum, & scholasticum. Hoc universum genus habet finem, qui est conservatio ipsius per proprias actiones, Deum, ut ultimum finem, respicientes. Ultimum dico finem, quem alii ultimum. Rectè enim monent philosophi, triplicem cujusq; rei esse finem; ultimum, gloriam Dei; intermedium, conservationem τοῦ παντός, Universi; proximum, conservationem sui ipsius. Sic v. g. lapis ad triplicem illum finem collineat, appetitu scilicet innato; homo & innato, & elicito.

Triples est
cujusq; rei
finis.

Vita œconomica.

Vitæ proinde œconomicae finis est conservatio familia,

milia,

milia, per actiones œconomicas, Deum ut finē bonorū
 & finium respicientes. Hic igitur debet λόγος præ-
 esse, ἐπιθυμία subesse rationi, θυμὸς denique ut
 παραστάτης adesse rationi. Ille prudentiā, ista
 temperantiā, hic fortitudine. His omnibus accedit
 justitia temperatrix, quæ facit, ut maritus & uxor,
 dominus & servus, pater & materfamiliās, sibi offi-
 cia debita reddant, ut ita domus dulcissimā harmo-
 niā composita servetur incolumis. Hoc tali demon-
 stratione probatur: Quicquid conservat statum œ-
 conomicum incolumem, præcipitur lege naturæ. At-
 qui si conjuges mutuo se complectantur amore, si gi-
 gnant, si natos educant, tueantur, instituunt bonis
 moribus, & rursus nati revereantur parentes, & si-
 milia, conservant statū œconomicum. Igitur hæc præ-
 cipiuntur lege naturæ. Major principium immotum
 est. Minor ex contrariis & consequentibus ostenditur.
 Nam, ut ubi hæc officia violantur, familiæ corruunt,
 quemadmodum multa tragica exempla ostendunt:
 ita his officiis videmus familias florere. Ex hac demō-
 stratione fluunt præcepta œconomica, quæ plurima
 extant apud Xenophontem, Aristotelem, Plutar-
 chum, & alios insignes philosophos, Hæc, inquam, de-
 monstratio est fons, unde œconomicus philosophus
 principia & conclusiones petere debet. Vitæ politicæ
 finis est politiarū pacificus status per actiones politicas,
 quæ omnes eò referri debent, ut Deus in politicā socie-
 tate tanquā ultimus finis constituatur. Ne igitur hoc
 sine excidamus, eadem virtutes hic requiruntur, quas
 suprā percensuimus, videl. prudentia, temperantia,
 fortitudo, & justitia. Et quidem hoc ordine, ut λόγος
 imperet, id est, prudentia, θυμὸς autem & ἐπιθυμία

Vita politi-
ca.

Proportio
est Geome-
trica, vel
Arithmeti-
ca.

Vita eccle-
siastica.

suo quaq; loco & ordine obtemperent, ut Plato docet. In harum enim facultatum & virtutum harmoniâ consistit, quod est in vitâ difficilimum, videlicet, τὸ δ' ἀρχεῖν, καὶ τὸ δ' ἀρχεῖσθαι. Omnes .n. hæ virtutes requiruntur, cum in eo qui imperat, tum in eo, qui paret. Qui imperat, opus habet fortitudine, quâ cives in officio contineat, & noxia à civibus avertat: opus habet temperantiâ, ne affectibus pravis indulgens harmoniam societatis humanæ dissolvat: opus habet justitiâ, quâ contractus regat, honores & operas distribuât, præmia conferat, supplicia ordinet, servatâ in singulis debitâ proportione, in aliis Geometricâ, ut in officiis & præmiis, in aliis Arithmeticâ, ut in contractibus. His omnibus prudentiam moderatricem adhibere necesse est. Nec minùs ad bene & legitime parendum requiruntur quatuor istæ virtutes. Nam hæ virtutes utring; servatæ τὴν ἰσότητα Geometricam & Arithmeticam, sine quibus stare Respublica nequeunt, conservant. Ex his conficitur talis demonstratio: Quicquid conservat statum politicum, lege naturæ præcipitur. Atqui ordo superiorum & inferiorum conservat. Ergo lege naturæ præcipitur. Minor probatur. Nam si ἀναρχία est contra naturam, utiq; ordo est secundum naturam, ordo, inquam, superiorum & inferiorum. Iste autem ordo non potest observari nisi quatuor illæ virtutes concurrant. Ea propter quatuor istæ virtutes lege naturæ in politicâ societate requiruntur. Vita ecclesiastica finis est ejus conservatio per actiones huic vitæ congruentes; quales sunt, Deum agnoscere, & agnitum colere. Ad hanc vitam œconomicus status & politicus tanquam ad ultimum finem referri debent. Ad hujus vitæ con-
servatio-

servationem itidem requiruntur supra memorata virtutes quatuor. Demonstratio talis est. Quicquid conservat statum vite ecclesiasticae, lege naturae precipitur. Deum agnoscere, conservat statum illius vite. Ergo precipitur lege naturae. Major est axioma, pendens ex principiis antea recitatis. Minor suadetur hoc modo. Finis hominis ultimus conservat statum Ecclesiasticum. Atqui agnitio Dei est finis hominis ultimus, sive suprema actio. Ergo conservat statum vite ecclesiasticae. Minor iterum probatur. Status optima vite in felicitate est positus. Hac autem felicitas in tribus consistit: in actu altissimae potentiae in homine, quae est intellectus: in habitu nobilissimo, qui est virtutis: in objecto dignissimo, quod est Deus. Hucusque humana ratio recte progreditur. Verum cum ex conclusione positae demonstrationis, actiones huic vite congruentes extruere molitur, tota errat via. Itaque ubi desinit ratio, ibi incipit verbum Dei. Ex his ita disputatis facile est judicare de vita Scholastica. Haec dicta sunt de vita oeconomicam, politicam, & ecclesiasticam. Si placet addere scholasticam, non repugno, ut dixi. Nam quia lex naturae plenissima epitome proponitur in Decalogo, ostendendum erat, quomodo hactenus dicta congruant ad Decalogi precepta. Sed non est praesentis id opera. Vide, si placet, Hemming. nervosissimum scriptorem de lege naturae. Summa huc redit: Quicquid homini convenit secundum rectam rationem, expetendum est, & quod cum ratione pugnat, fugiendum. Virtutes conveniunt, vitia minimè. Ergo ut illa expetenda, ita haec fugienda sunt. Major est principium supra, non dico demonstratum, sed declaratum. Minor colligitur ab enume-

Felicitas
in tribus
consistit.

Lex naturae
continetur
in Decalogo.

ratione effectuum. Virtutes enim stabiliunt œconomias, politias, ecclesias, & scholas, quas vitia funditus evertunt.

Nū omnia, quæ concluduntur è principiis legis naturæ, sint necessaria?

Conclusiones sunt necessariae

I.
In specie, seu simpliciter.

II.
In genere, seu secundum quid.

Hic incidit questio gravis juxta & utilis: num omnia, quæ concluduntur ex principiis legis naturæ, sint necessaria nec ne? Respondeo distinguendo: omnia quidem necessaria esse, sed alia in genere, alia in specie. Conclusiones in specie immotæ & necessariae sunt, quæ rectè extruuntur è principiis, ita ut quidquid statuitur ab ullo homine contra conclusiones rectè extractas, sit contra legem naturæ. Ita lex fuit lata à Semiramide, ut cognati cognatas ducerent in uxores, hoc fine, ut sui filii complexu frueretur, à quo occisa est. Qui huic legi obtemperarunt, lege naturæ damnati sunt. Alia conclusiones sunt necessariae in genere, non in specie. Hæ mutari possunt in specie, manente genere. Hujusmodi sunt plurimæ imperatorum & principum leges, qui semper respiciunt ad incolumitatem Reipublicæ, & ad eam confirmandam suas leges ordinant. Sit e.g. hæc lex: nemo peregrinus vallum conscendat. Hæc lex in genere est necessaria, non in specie. In genere, quatenus ad commune bonum facit, & ad conservandam Reip. utilitatem. In specie autem non est necessaria, quia hæc determinatio non directè concluditur ex axiomatis natura. Poterit enim incidere casus, ut lex feratur, quâ peregrinus obligetur ad conscendendum vallum, quæ sanè cum priori pugnat, sed in specie, nō in genere. Addamus & hoc exemplum. Lex aliquando fuit: Nemo usuram accipiat. Hæc lex in genere necessaria est, non in specie. In genere quidem, quatenus incolumitati Reipubl. servit, & commoda est civibus.

In specie

In specie autem non est necessaria, quia fieri potest, ut vitio hominum non sortiatur finem propositum, h. e. ut nec Reip. utilis sit, nec civibus commoda. Si ergo, ut majori incommodo occurrat magistratus, permittit moderatam usuram, ut accipere quinque, vel sex decem, ut hac ratione juventur cives, & consulatur Reip. non evertit priorem legem in genere, licet ferat promissionem in specie. Ideo diligenter spectandum est, quæ hypotheses sint necessariae in specie, seu ἀπλῶς, & quæ in genere tantum, seu ἡγτά π. Hæc distinctio multas quæstiones diluere potest, & ostendit, quod tametsi omnes honestè leges extruantur ex axiomatis legis naturæ, non tamen sit necessarium, ut nos easdem leges habeamus cum Gallis, Italis, aut Polonis in specie. Quilibet enim magistratus αὐτοῦ πῶς & poterit leges utiles suæ Reipubl. condere, modò nihil contra naturæ normam faciat. Imò verò idem magistratus potest alias leges in aliis habere ditionib. si id vel conditio hominum, vel ratio proprietatum exigere videtur. Quæ diversæ leges tametsi in specie variant: tamen pulcherrimè in genere conveniunt, & minimè sibi invicem adversantur. Hoc tamen ita intelligi volo, ut in bene constitutis Rebuspublicis non temerè legum fiat mutatio. Nam leges longo tempore & veterum auctoritate confirmatæ, jam sacrosanctæ haberi debent, ut nefas sit eas immutare. Si tamen interdum mutandæ sunt nonnullæ, huc diligentia magistratus incumbat, ut leges & consentientes legi naturæ, & utiles saluti Reipublicæ ferat. Sunt qui ad propositam quæstionem ita respondent: Natura tribus modis aliquid dicitur. Quædam dicitur necessariò faciendæ.

Unus idēq; magistratus potest diversas habere leges, in diversis ditionibus.

Natura tribus modis aliquid dicitur.

Quædam rursus indicat necessariò fugienda. Quædam deniq; in medio relinquit. Quæ necessariò dicitur facienda natura, ea cùm fiunt, iusta sunt ubiq; & apud omnes; idq; naturâ, non opinione. Hujus generis sunt omnium virtutum actiones propriæ, quæ è principiis nature per demonstrationē extruuntur. Quæ necessariò natura cavenda judicat, ea cùm fiunt, iniusta sunt, ubiq; & apud omnes, idq; naturâ, non opinione. Hujusmodi sunt omnes actiones, quæ deflectunt vel minimùm à virtutum propriis actionibus. Quæ in medio relinquuntur, sunt libera, ita ut nec justus, nec injustus dicatur quis, sive ea faciat, sive omittat. Græci vocant μέσα, ἀδιάφορα, ἐπαμφοτέρηζοντα, id est, media, indifferentia, & talia, quæ nec in virtutibus, neq; in vitiis ponenda sunt. Sunt enim hæc media non participationis, sed negationis. Ita v. g. vallum urbis conscendere, vel non conscendere, nature lex liberum relinquit. At ubi decretum magistratus accesserit, quo interdicitur, ne quis vallum conscendat, justitiæ & legis transgressor habendus est, qui contempto magistratus decreto vallum conscendit, & contrà qui abstinet propter magistratus edictum, justus in eâ legis parte censendus est. De hoc tertio genere quæri potest, nūc latâ lege injustum sit naturâ vallum conscendere? Si non est naturâ injustum, videtur opinione tantùm injustum esse. Dicimus, naturâ fuisse liberum, ideoq; nec justum, nec injustum: sed postquam accessit vox magistratus, quæ finem nature spectans, h. e. incolumitatem Reip. interdixit quod liberum erat, nature terminos transgreditur, qui hanc legem violat, & factum pronuncio injustum naturâ, non quidem ἀπλῶς, sed κατὰ

κατὰ

κατά τι, h.e. ob finem, quem natura spectat in actio-
bus pertinentibus ad conservandam incolumitatem
societatis humanæ. Satis de lege naturæ. Sequitur
quartum hujus capituli theorema, de Synteresi.

IV. Synteresis est habitus principiorum legis naturæ. Atq; hæc est illa melior animi pars, ut ait Aristoteles, quæ semper hortatur ac provocat ad meliora. Hæc σωτήρισις propositiones illas immédias practicas suppeditat. Earum enim est custos & conservatrix. Earum, inquam, notitiarum, quæ nobis innatae sunt de rectè factis ac secus. Hæc semper attendit, quid expediat, quidve non expediat. Atq; eâ de causâ suppeditare propositiones Syllogismis practicis dicitur: quales sunt, honesta sunt facienda: turpia fugienda. Hæc sunt duo axiomata prima, quæ de actionibus ex lege naturæ promittit σωτήρισις, ex quibus postea plurimæ extruuntur hypotheses, quæ Syllogismo practico præbent propositiones majores. Cum σωτήρισις est κριτήριον, h.e. iudicium. Hoc enim illam sequitur, veluti umbra corpus. Κριτήριον, est facultas judicandi, quæ judicat de factis, an ea laude, an vituperio, premio an poenâ digna sint. Hoc ergo κριτήριον majori propositioni, quam suppeditat σωτήρισις, addit iudicium, & etiam concludit in Syllogismo practico generali. Sed deinceps de conscientia.

V. Conscientia est cognitio practica, quâ nostræ actiones aut defenduntur, aut accusantur. Est, inquam, testimonium, quod unusquisq; in seipso sentit de officio aut facto, aut neglecto. Conscientiæ igitur officium est duplex, assumere & concludere, in Syllogismo practico speciali. v.g. Σωτήρισις suppeditat hanc propositionem: Qui homi-

Synteresis
est melior
animi pars.

Κριτήριον
sequitur
σωτήρισις.

Conscien-
tia.

nem occidit, peccat. Jam conscientia subsumit: At qui tu hominem occidisti. Concludit igitur accusationem, quâ te convincit peccasse, adeoq; poenâ afficiendum esse. Et sic quidem accusat. Si verò σωτήριος pro-
mat hoc principium: Qui honorat parentes, benedicetur à Domino: Conscientia pii filii ita subsumit: Tu honorasti parentes. Et demum concludit: Ergo benedicêris à Domino. Est igitur conscientia actus, de factis nostris testificari, & ea judicare, id est, accusare, ubi malum perpetratum est, excusare ubi bonum.

Conscientia
nunquam
dictat fal-
sum.

Conscientia enim nunquam dictat falsum. Falsum ergo est, quod docent Dd. scholastici: Tripliciter, inquit, aliquid dictare potest conscientia: secundum legem Dei, præter legem Dei, & contra eam. Secundum legem Dei, ut cum dictat, non esse furandum. Præter legem Dei, ut si dictet, necessarium esse ad salutem, festucam è terra levare. Contra legem Dei, ut si dictet, furandum esse, ut eleëmofyna detur. Verùm falsa est hæc sententia. Etenim conscientia non nisi secundum legem Dei dictat, sive illam inscriptam cordi, de qua Rom. 1. & 2. sive scriptam. Hinc illud dictum: Qui peccat contra conscientiam, ædificat ad gehennam.

Syllogismus
practicus
qui consti-
tuatur.

Sed quia mentionem fecimus syllogismi practici, plenius declaremus. Vulgò enim vel non proponunt hanc doctrinam, vel malè proponunt, vel non plenè proponunt. Plenè autem & bene (absit jactantia dicto) sic proponimus.

Quatuor requiruntur ad constitutionem syllogismi practici: lex natura, synteresis, $\kappa\rho\iota\lambda\eta\epsilon\iota\omicron\nu$, & conscientia. Lex natura dictat ipsa principia practica.

Ea con-

Ea conservat synteresis, & ex iis facit majorem in syllogismo practico: videl. Nihil illicitum est faciendum. Jam lex naturæ assumit: fornicatio est illicita: quia scilicet inhonesta est, ex ratione lucis naturalis. Hinc jam sequitur conclusio, quam infert $\kappa\rho\iota\tau\eta\epsilon\iota\omicron\nu$, hoc est, facultas judicandi, quæ jam ita informat a nobis dicitur, quod fornicatio nobis non sit committenda. Hic est primus syllogismus practicus, quem sequitur secundus. Hic synteresis format iterum propositionem, quam sumit ex conclusione primi syllogismi practici, hoc modo. Fornicatio non est committenda ei, qui vel hominis, vel Christiani nomen tueri cupit. Jam conscientia assumit: Atqui tu commisisti. Et illa ipsa concludit: Ergo non hominis, nedum Christiani nomine dignus es. Sic igitur syllogismus practicus (quod nemo hætenus observavit, quod quidem sciam) est duplex; primus generalis, qui manet in thesi: secundus specialis ille, qui descendit ad hypothesein. Appositione exemplorum, quod dixi, illustrabo.

Syllogismus
practicus
duplex.

$\Sigma\omega\tau\eta\epsilon\iota\omicron\nu$ Hæctori hanc propositionem suppe- ditat: Honestæ facta sunt digna laude. Lex naturæ subsumit: Defendere patriam, & pro ea fortiter mori, est honestum factum. $\tau\omicron\ \kappa\rho\iota\tau\eta\epsilon\iota\omicron\nu$, seu judex concludit: Ergo patriam defendere, & pro ea fortiter mori, est dignum laude. Hic est primus syllogismus practicus, adhuc generalis. Jam synteresis è conclusione ista talem format propositionem: Qui patriam defendit, & pro ea cupit fortiter mori, est laude dignus. Conscientia Hæctoris subsumit: Atqui tu defendis patriam, ita ut pro ea etiam mortem appetere velis. Eadem conscientia con-

Syllogismus
practicus
excufans.

cludit: Ergo laude dignus est. Hic est secundus Syllogismus practicus, specialis ille. Hunc Syllogismum specialem in mente Hectoris secuta est letitia, quæ ipsius animum in gravissimis periculis non parum leniebat, imò liberabat adeò, ut mori pro patriâ jam non pertimuerit. Nam cum à vate Polydamante admoneretur, ne bellum contra Græcos iniret, respondit:

Εἰς οἰωνὸς ἄριστος, ἀμυνέσθω περὶ πατρίης.

Adeò præstans ille heros conscientiam facti fretus, se adversus æumnas in periculis pro defendenda patriâ susceptis erexit. Nam cum vates volatum avium significare tristem eventum nunciaret, Hector animosè respondit: sive dextrorsum aves ortum versus, sive sinistrorsum ad occasum volent,

Ἡμεῖς δὲν μέγαλοιο δῖος παιδόμεθα βελῆ.

Consilium Jovis appellans impetum animi heroicum, quo ad rem præclare & honestè gerendam impellebatur. Non enim putabat ullum tempus esse, quo ea, quæ honesta sunt, non sint facienda, persertim cum salus patriæ agitur. Nam juxta Euripidis sententiam, τὸ καλὸν φίλον αἰεί.

Syllogismus practicus accusans,

Rursus σωλήνησις OEdipo hanc propositionem suppeditavit: Turpissima facta gravissimis pœnis sunt digna. Lex nature formavit hanc minorem: Incestus cum matre concubitus & parricidium sunt turpissima facta. τὸ χριλέειον conclusit: Ergo incestus cum matre concubitus & parricidium dignissima sunt gravissimis pœnis. Hic est Syllogismus practicus primus, adhuc generalis: quem statim sequitur specialis, in quo σωλήνησις resumit conclusionem Syllogismi generalis, nice-

Et ex eâ format hanc propositionem: Qui commisit incestum & parricidium, gravissimis pœnis est dignus. Conscientia assumit: Atqui tu fecisti. Eadem concludit accusationem. Hunc Syllogismum in mente OEdipi regis Thebanorum, tantus consecutus est dolor, ut impatiens turpitudinis à se perpetratae, sibi ipse præ dolore oculos eruerit. Verè itaq; Menander cecinit:

Ὁ σωιστορῶν αὐτίδ' π' κὰν ἢ φρασύται

Ἡ σωέσις αὐτὸν δειλότατον εἶναι ποιεῖ, h. e.

Qui sibi aliquid conscius est, etsi audacissimus,
Conscientia tamen facit eum timidissimum.

Variat ergo conscientia qualitas pro factorum conditione: quod ut melius intelligatur, hîc paucis monebo de variâ vocabuli, conscientia, acceptione. Sumitur autem propriè, & figuratè. Propriè, ut jam à nobis expositum est pro eâ facultate mentis, qua assumptiones Syllogismo practico suppeditat, & accommodat factum ad regulam. Figuratè autem accipitur tribus modis. 1. Pro toto syllogismo practico, & motu cordis syllogismum practicum consequente; idq; per synecdochen. 2. Metonymicè, pro ipsâ conclusione Syllogismi practici, h. e. pro iudicio mentis de facto, quemadmodum accipitur Rom. 2. 3. Per metalepsin pro motu, qui excitatur in corde ex cogitatione Syllogismi practici, h. e. pro dolore vel lætitiâ comitante Syllogismum practicum. Ratione hujus acceptionis potissimum capit differentias, ut hæc bona, illa mala dicatur conscientia. Bona quidem, quia jucunda est actæ honestè vitæ recordatio, cum spe & expectatione læti eventus: mala verò, quia est tristis ac crucians turpiter actæ vitæ recordatio, conjuncta cum metu

Conscientiæ qualitas variat. Conscientiæ vocabulum ambiguum.

Dux sunt
affectuum
συζυγίας in
homine.

Conscien-
tia est tri-
bunal Dei
in homine.

poenae impendentis. Hic videre est duas συζυγίας affectuum in hominibus; in una συζυγία sunt letitia & spes, in altera sunt aegritudo & metus: utraq; memoria beneficio cōservatur, sed habet alia alias causas. Honestè enim transacta vita letitiam & spem copulat: at contra turpiter acta vita est causa posterioris συζυγίας, aegritudinis & metus. Ut ergo recordatio bene transactae vitae est leta, & habet spem jucundam de futuro: ita recordatio malè transactae vitae est molesta, & habet metum, qui est trepidatio mentis de futuro malo & periculo. Hi affectus sunt veluti quidam divinitus hominibus dati testes, qui de lege naturae testantur, eamq; obsignant in cordibus hominum. Atq; haec conscientia est bene & malefactorum testis & iudex. Est sanè mirandum Dei opificium in hominibus conscientia, quae juxta proverbium, instar mille testium est. Haec non solum testatur de lege naturae, quae honesta praecipit, & illis contraria prohibet, quemadmodum haecenus à nobis explicatum fuit: sed etiam nos quasi ad tribunal Dei sistit, aliàs excusans, aliàs accusans. Hoc est illud tribunal, quod Deus erigit in cordibus mortalium. Etsi autem interdum conscientia veluti sopita delitescit: tamen adversis perinde atq; flagello crebrius excitatur, juxta illud Sophocleum.

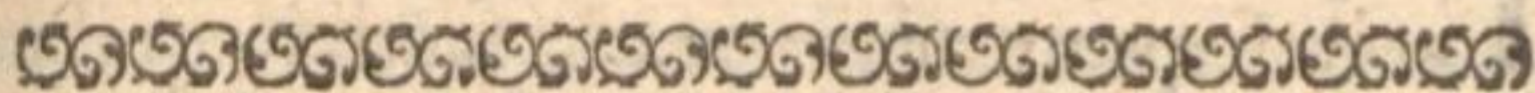
Παθόντες αὐ̄ συγγενοῖμαρ ἡμαρτηκότες.

Cum affligimur, conscientia scelerum excitatur.

Erynnes.

Huc pertinet fabula de Erynnibus. Erynnes enim nihil aliud sunt, quam animi perturbationes ex mala conscientia, quae perpetuò comitantur turpia facta, atq; ea de causa Erynnes dicuntur μνήμονες, memores, quia nunquam obliviscuntur justae poenae ob scelera

scelera perpetrata. Dicitur autem Erynnis, ut quidam volunt, Ἰπὸ τῆς ἑείδ' & ἕνοῦ, quasi lis & contentio animi, cuius meminit poëta 2. Æneid. Mirabile hîc in conscientia aliquid adnotes, quòd sit iudex, actor, reus, scriba unus & idem in hoc foro.

Cap. 8. De prudentia.

PRudentia est habitus practicus, quo quis **Prudentia.** inclinatur ad assentiendum conclusionibus practicis.

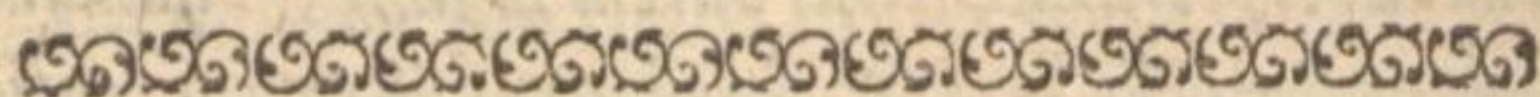
Ejus theoremata sunt.

I. Prudentis est applicare, seu determinare, sapientis explicare. *Methodum philosophi faciunt* **Methodus** *duplicem, sapientiae & prudentiae, exquisitam & po-* **est duplex.** *pularem. Methodus sapientiae est, quae naturam rei sectatur, & τὰ γνωριμώτερα φύσει observat. Methodus prudentiae est, quae ordinem melioris doctrinae observat, & τὰ γνωριμώτερα ἡμῖν praeimit.*

II. Licet prudentia etiam externos actus regat, circa internos tamen, unde externi manant, praecipuè versatur. Itaq; externum bonum opus non tam virtus est, quàm virtutis declaratio, & malum opus non tam vitium, quàm vitii declaratio.

III. Prudentiae disponuntur methodo analytica: ut sapientiae & scientiae synthetica.

Proinde in prudentiis tria considerantur: finis, subjectum, & media.

Cap. 9. De intellectu organico-mechanico.

Explicati sunt habitus theoretici & practici: sequuntur ποιητικοί, factivi, quibus quis inclinatur ad assentiendum propositionibus factivis.

Suntq; duo, intellectus organico-mechanicus, & ars.

Intellectus organico-mechanicus.

Intellectus organico-mechanicus est habitus factivus, quo quis inclinatur ad assentiendum principiis factivis: *aliàs intelligentia poëtica.*

De eo sunt theoremata.

Artes sellularias.

I. Intellectus, seu intelligentia organico-mechanica malè est prætermiffa ab Aristotele. Ratio. Sicuti datur intelligentia theoretica & practica: ita & ποιητικὴ danda est. A pari enim ad par valet consequentia. Etiam artes habent sua principia. Itaq; illorum habitus erit constituendus. Hunc habitum vocamus ἐξὶν ποιητικὴν καὶ ἐξοχηὴν, itemq; intelligentiam organico-mechanicam. Organicam quidem, quia respicit principia artium organicarum, ut sunt Logicae illae. Mechanicam verò, quia respicit principia artium mechanicarum, quas alii vocant sellularias. Si quis velit simpliciter appellare intelligentiam factivam, per me licet. Ita constituetur intelligentia triplex, theoretica, practica, & poëtica. Illa simpliciter vocatur à philosophis intelligentia, ista synteresis, hæc deniq; caret nomine, quod nos indidimus. Indidimus autem, quia vidimus principia poëtica

poëtica

poëtica differre à principiis aliarum disciplinarum. Sicuti enim practica à theoreticis differunt, ita poëtica & ab istis & ab illis. Non igitur ad stipulamur Suarezio, qui author est, Metaphysicam tradere instrumentorum Logicorum causas & radices; & ideo nil opus esse, ut constituatur habitus pro principiis artium organicarum. Antecedens verum est. Sed consequentia nulla. Quamvis enim Metaphysicus probet principia Logica: nihilominus tamen Logica habet sua principia, videlicet notiones secundas. Quod de Logicâ dixi, etiam de Grammaticâ, & reliquis artibus organicis intelligi velim. Nam de similibus simile iudicium. Sanè notiones secundas non considerat Metaphysica, cujus objectum adequatum est ens, in quantum ens reale. Dialecticus sanè definire & dividere docet: quæ sunt instrumenta Logica. Sed non potest è propriis principiis hæc instrumenta declarare. V.g. Definitio declarat essentiam rei: sed rationem essentia declarare ad Metaphysicum pertinet. Ita divisio declarat distinctionem rerum: sed de rerum distinctionibus agere, est Metaphysica. Sic dum Dialecticus ait: Quæ sunt eadem uni tertio, inter se sunt eadem. Hæc principia sunt propria Metaphysices, ad quam pertinet tractare de eodem & diverso. Profectò Metaphysicus probat principia omnium disciplinarum. An igitur disciplina non habebunt propria principia? Habent sanè. Ita non est consequens: Metaphysicus probat principia artium Logicarum. Ergo artes Logicæ non habent propria principia. Grammatica tractat has notiones secundas, Nominativum, Genitivum, speciem, declinationem, & similes. Rhetorica metonymiam, metaphoram, reliquos tropos,

Notiones
secunde ubi
consideren-
tur.

Metaphysi-
ces objectū
adequatū.

Metaphysi-
cæ & Dia-
lecticæ col-
latio,

item figuras: Dialectica syllogismum, methodum, & ejus nota notiones secundas, sive instrumenta disferendi. Sed de his in Metaphysica altum silentium. Præterea hic occurritur nobis à Mathematicis, qui volunt artes mechanicas non habere propria principia, sed ea ex Mathesi mutuari. His respōdemus, artes mechanicas habere principia propria, quæ probantur ex Mathesi.

Principia
mechanica
probantur
in & è Ma-
thesi.

II. Intelligentia poëtica conservat principia poëtica. Ideoq; potest appellari synteresis poëtica. Suppeditat enim majorem in syllogismo poëtico.

~~~~~

Cap. 10. De arte.

Ars.

ARS est habitus poëticus, quo quis inclinatur ad assentiendum conclusionibus poëticis, Arist. l. 6. Eth. ad Nicomach. c. 4. artē definiens, dicit esse habitum recta cum ratione effectivum. & l. 2. Phys. dicit, artem esse principium operationis in alio: quo discrimine artem separat à naturâ. Natura enim est principium operationis receptæ in eo ipso, in quo natura inest, quam vocant operationem immanentem: ars verò est principium operationis in alio, quam transeuntem appellant. Zabarel. l. 1. de nat. Logic. c. 8. Propterea in ipso artis opere non est ars, sed extra est, nempe in animo artificis.

Theoremata ejus sunt.

Ars est do-
cens, & u-
tens.

I. Ars quælibet duas habet partes, unam docentem, alteram operantem sive utentem. Arist. l. 7. Metaph. context. 23. Zabar. l. 1. de nat. Logic. c. 13. Docens est, quæ cognitionem ipsius artis tradit. Operans est, quæ ex cognitione operatur. Eadem ratione activa philosophia dividitur in docentem, & agentem. Docens quidem moralibus & civilibus

libris continetur; quos legendo, cognitionē assequimur virtutum ac vitiorum, & veritatem docemur de agendis bonis, & non agendis malis: sed nondū aliquid agimus, licet aptiores ad bene agendum per eam cognitionem reddamur. Actio enim cognitionē sequitur, & extra morales libros constituta est. Ideo Arist. l. i. de morib. c. 3. dicit, juvenem nō esse idoneum Ethicæ auditorem, quia perturbationes sequitur. Finis autem non est cognoscere, sed agere, quasi dicat, se solam cognitionem rerum agendarum in iis libris tradere, quæ inutilis est, nisi actio sequatur. Bonum igitur & malum aliā ratione sub actionem cadunt, aliā sub cognitionem. Sub actionem enim cadunt, prout re ipsa sunt, & eā ratione bonū & malū propriè appellantur. Sub cognitionem autem cadunt, quatenus animo concipiuntur. Latini nostri dicerent esse reale, & esse cognitum seu objectivū. Sic autem ad verum & falsum rediguntur. Qualibet enim mentis nostræ cognitio, qualibet affirmatio, vel negatio, vera vel falsa est. sive ea sit de rebus bonis & malis, sive de salubribus & insalubribus, sive de quavis aliā re ad quamvis disciplinā pertinente. Verum igitur & falsum omnes disciplinas docentes amplectuntur, quatenus in iis traditur cognitio, sive sciendarum rerum, sive agendarum, sive efficiendarum.

Juvenis nō est idoneus Ethicæ auditor juxta Arist.

Esse est duplex, reale & cognitū.

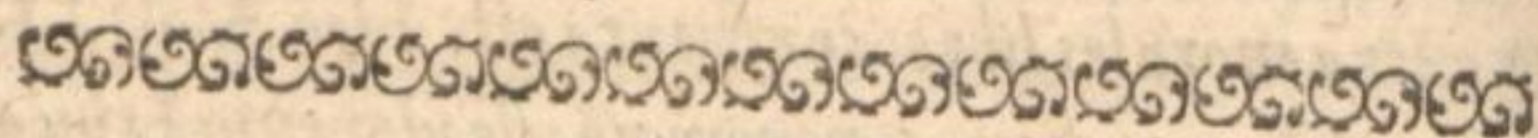
II. Artis nomen tripliciter accipitur. 1. Latissimè, sic disciplina contemplativa & activa sæpe vocatur artes ab Avenrois, & Petro Ramo semper. 2. Strictè, quando solis exceptis contemplativis, alias omnes disciplinas, activas & factivas cōplectitur. 3. Strictissimè, quando pro solis effectricib. disciplinis sumitur: ut hoc in loco. Zabar. l. i. de nat. Log. c. 8.

Artis vocabulum ambiguum.

Ars ab arte
differt per
finem,

III. Artem ab arte separat finis, non sub-
jectum. Itaq; artium differentia à fine sumenda,
non à subjecto.

*Sed in Technologiâ & Canonicâ plura trademus
de proprietatibus hujus habitus.*

Cap. II. De Fide divinâ.

EXpositi sunt hucusq; habitus naturales:
sequuntur supernaturales.

Habitus su-
pernatu-
rales.

Habitus supernaturales sunt, quibus incli-
namur ad assentiendum iis, quæ discimus e-
vecti supra naturæ terminos. *Dicuntur habitus*
θεόςδοτοι: qui à lumine supernaturali non disse-
runt. *Habitus naturales differunt à lumine intelle-*
ctus: sed hic res longè longèq; aliter se habet.

Suntq; vel gratiæ, vel gloriæ.

Fides divi-
na.

Habitus gratiæ est, quo quis inclinatur ad
assentiendum iis, quæ discimus in statu viæ:
seu, quo assentimur testimonio divino. Dicitur
fides divina: item habitus viatorum.

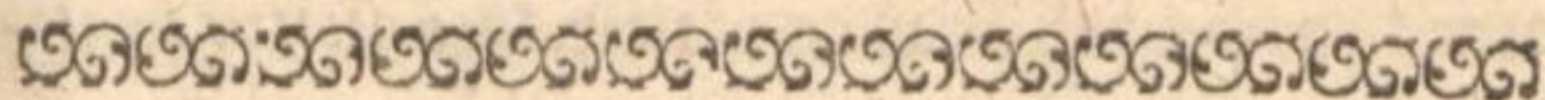
Theoremata ejus sunt.

I. Habitus supernaturales sunt necessarij,
ad hominis perfectionem, veramq; felicitate-
tem: quæ est in statu viæ, vel patriæ. *Aristotelica*
divisio solos habitus intellectuales naturales comple-
ditur, quum supernaturales non agnoverit ipse. Non
igitur est, quòd ea efflagitemus ab Aristotele, quæ de-
bemus discere in Scholâ Gratia. Rubius tract. I. de
habit. q. 3. Cæterùm Scholastici pulchrè faciunt du-
plicem

plicem hominis electi statum, videl. via & patriæ: alii vocant ecclesiam militantem & triumphan- Duplex electorum status.
tem.

II. Fides divina dicitur ad differentiam humanæ; de quâ paulò pòst.

III. Fides divina est, quæ assentitur supernaturali veritati immediatæ & mediatæ. *Fides divina est principiorum Theologicorum, sive supernaturalium habitus, primariò. Sed etiam est habitus conclusionum supernaturalium, scilicet secundariò. Ideò adjecimus in theoremate: veritati immediatæ & mediatæ. Veritati immediatæ assentitur sine ullo medio, sine ullo discursu: mediatæ per discursum.*

Cap. 12. De Visione Dei.

Habitus gloriæ est, quo quis inclinatur Visio Dei.
ad simplicem & clarum intuitum essentia divina in alterâ vitâ.

Dicitur visio beatifica, item habitus in videtur, item habitus excelsus in statu patriæ.

Theoremata ejus sunt.

I. *Habitus hic est omnium simplicissimus, & maximè spiritualis. Quum enim res spirituales suâ ipsorum essentiâ, potentiâ, operibus, & passionibus omnino sint simplicissimæ, non nisi simplicissimo modo eoq; spiritali videri possunt.* Franc. Junius de Theol. c. 7.

II. *Habitus intellectualis, qui cadit in Christum Θεάνθρωπον, dicitur unionis: estq; eminentior hoc ipso. Nam habitus visionis com-* Habitus unionis in Christo.

municatur cum sanctis ex demenso Christi: huic autem Deus non dat spiritum secundum mensuram.

III. Subjecta quæ dicunt recipientia, hujus habitus sunt duo, Angeli, & spiritus justorum. Nec obstat, quòd Angeli visione simplici divinum illud lumen assequuntur; homines verò per ambages, & anfractus multos principiorum, ratiocinationum, conclusionum, & scientiæ multiplicis tandem eò pervecti sunt. Id enim nihil ad rei differentiam pertinet: quia in utrisq; est habitus intellectualis permanens, & suo modo perfectus, gratiæ & gloriæ communicatione factâ à Domino in cœlis.

IV. In hâc visione Angelorum & beatorum summa felicitas consistit. Ideò dicitur *beatifica*. Zanchius de cognit. Angel. l. 3. c. II. Dicitur etiam *cognitio intuitiva essentiæ divinæ*: quia videbimus Deum à facie ad faciẽ. Plura de hâc visione vide Thom. I. part. q. I. art. I. & q. 23. art. I. & 12. q. 109. art. 5. & 4. sent. dist. 49. q. I. art. 3. maxime verò in questionibus de veritate q. 22. art. 7. & q. 27. art. 2. Item præstantissimos quosq; Thomistarum, Cajetanum, Capreolum, & Ferrariensem. Adde Fonseca in l. 2. Metaph. c. 2. q. 2. s. 4. Summa huc redit: *visio Dei est summum bonum, quod est in intellectu. Estq; contemplatio Dei ut semper-patris: sicuti contra summa infelicitas est contemplatio Dei ut semper-judicis. Ubi emphatica quedam verba notanda sunt: videlicet, contemplatio, & semper-patris. Nam ad summam felicitatem, ut docet Schola, tria requiruntur. 1. ut habeas bonum, & vaces malo. 2. ut hoc scias. 3. ut scias hoc fore perpetuum. Itaq; non satis est affluere bono, nisi aliquis hoc sciat. Neq; satis*

Summū hominis bonū.

Ad felicitatem extremam tria requiruntur.

satis

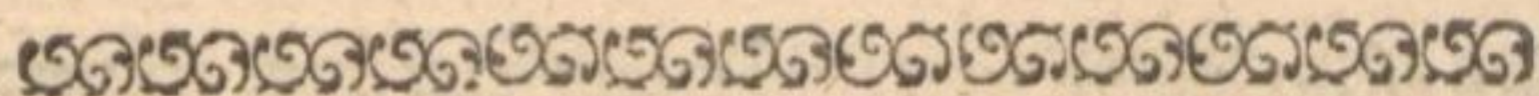
satis est, ut aliquis sciat, nisi etiam sciat hunc statum fore perpetuum.

V. Visio beatifica est quidem cognitio Dei quidditativa, sed non comprehensiva. Fonseca in 2. Metaph. c. 1. q. 2. s. 1. hoc eleganter explicat. *Quidditativa cognitio est, quâ cognoscuntur omnia rei predicata quidditativa, i. e. essentialia. Thomas p. 1. q. 88. Vide Cajetanum in 1. de ente & essentiâ c. 6. q. 14. & 1. p. q. 88. art. 2. & Ferrar. 3. contra gent. c. 5. Comprehensiva cognitio est, quâ res cognoscitur, quantum cognoscibilis est. Deus autem à creaturis, Angelis & beatis hominibus cognoscitur, non in quantum ille est cognoscibilis, sed in quantum ipsi sunt cognoscitivi. Quamvis igitur beati omnes divinam essentiam quidditative cognoscant, nullus tamen creatus intellectus eam comprehendit, i. e. eam penetrat. Finiti enim ad infinitum nulla est proportio. Et unumquodq; recipiens recipit secundum modum receptivitatæ suæ. Deus igitur ob summam perfectionem perfecte ab imperfectis creaturis cognosci nequit. Quibus verbis innuimus, difficultatem cognitionis, esse partim in subjecto cognoscitivo, quod imperfectum est: partim ab objecto cognoscibili, quod perfectum est. Est etiam interdum ab objecti imperfectione, ut videre est in materiâ primâ, & peccato. Hinc dicunt Dd: Deus perfecte cognosci nequit ob summam formositatem, materia prima ob summam informitatem, peccatum ob summam deformitatem. Res scilicet in intellectione se habet, ut inensione: quæ agrè fit, vel ob subjecti debilitatem, putà oculi, vel objecti cum excellentiam, ut est sol, tum obscuritatem, ut est caligo.*

Cognitio
est
Quidditati-
va

vel
Compre-
hensiva.

Cognitio-
nis difficul-
tas unde?

Cap. 13. De Opinione.

EXplicati sunt habitus necessariò veri: sequuntur contingenter veri.

Habitus contingenter veri sunt, quibus non repugnat subesse falsum: *i. e. qui ita veri sunt, ut falsi esse possint.*

Suntq; numero quatuor: *Opinio, Fides humana, Dubitatio, Suspicio. Opinio & fides sunt habitus determinati, dubitatio & suspicio indeterminati.*

Opinio.

Opinio est habitus, quo quis inclinatur ad assensum alicujus propositionis non necessariæ, per medium probabile, aut sine illo.

Ejus theoremata sunt.

**Analysis de
finitionis.**

I. Opinio in assensu convenit cum scientiâ, & aliis habitibus intellectualibus. Distinguitur autem à scientiâ & intellectu: *quia opinio est assensus probabilis, scientia & intellectus sunt assensus evidentes. A fide humanâ distinguitur per illas particulas: per medium probabile, aut sine eo. Quia fides humana non habetur per medium probabile, nec sine illo; sed per testimonium fide digni. Adhæc per particulam Assensus, censetur exclusâ à ratione opinionis, quæcunq; cogitatio aut existimatio, sive sit suspicio, sive dubium; per quod intellectus non determinatur ad aliquam partem contradictionis, nec assentitur ei: sed velleviter cogitat, vel quasi hæret, aut pendet, inter utramq; partem. Assensus enim determinatione rejus dicit ad unam partem, vel alteram, quam veram reputat, vel saltem probabilem.*

II. Opi-

II. *Opinio est immediata, vel mediata. Immediata est, cum intellectus assentitur propositioni immediatae & non necessariae statim, auditis tantum vel expositis terminis: qualis est assensus hujus propositionis: Omnis mater diligit liberos, non verca odit liberos mariti. Tales propositiones (quae necessario quidem sunt probabiles, at non necessario verae, cum possint esse falsa) ut probabiles judicemus, non rationem ullam aut argumentum postulamus, sed veritas ipsa probabilis intellectum convincit, ut probabiliter assentiatur. Arist. 1. post. c. 26. Zabarella & Rubius in d. l. & c. Opinio mediata est, quae colligitur per medium probabile. Colligitur autem ex propositione vel immediata per consequentiam aut probabilem aut evidentem, vel mediatam & probabili per evidentem aut probabilem consecutionem. Et utroque modo dicitur haberi per medium probabile. Quia vel ex parte propositionis, ex qua colligitur, solum est probabile: vel ex parte consequentiae. Itaque sicut assensus certus & evidens duplex est; nempe, aut per se evidens, quem intellectus habet cognitae significatione terminorum, & dicitur Intellectus: aut evidens per medium demonstrativum, & dicitur Scientia: eodem modo duplex est assensus probabilis, unus qui habetur sine medio, alter qui habetur per medium probabile. Illum vocavimus opinionem immediatam, ex sola notitia terminorum, alii vocant intellectum opinionis: hunc diximus opinionem mediatam.*

Opinio est
Immediata

vel

Mediata.

Assensus
certus &
evidens est
duplex.

III. *Virtualis aut radicalis formido pertinet ad essentiam opinionis & fidei humanae: actualis vero, omnino utriusque est accidentalis,*

Formido est
virtualis, vel
actualis.

Formido est
Radicalis
seu virtua-
lis.

vel
Actualis.

ita ut sæpè reperiatur sine illâ. Formido hoc in loco nihil aliud est, quàm timor, ne falsa sit pars, cui assentitur intellectus, aut vera opposita. Nam opinio est assensus probabilis, cui non repugnat subesse falsum: quod est, esse assensum quendam debilem, de cuius veritate meritò timetur, aut timeri potest: quia sic ei adheret intellectus, ut fundamentum, propter quod ei adheret: quod est veritas ipsa p se probabilis, aut ratio per quã deducit conclusionem ex præmissis: non sit omnino solidum, nec firmum, sed quod ex propriâ naturâ deficere potest, & aliter se habere. Iste timor duplex est: Radicalis seu virtualis, & actualis. Radicalis, seu virtualis formido est, quæ non consistit in aliquo actuali timore, aut dubitatione, sed in eo solùm; quod est, talem esse assensum opinionis, ex parte objecti, aut medi assentiendi, cui non repugnat subesse falsum. Et ex hac radice nascitur aliquando actualis timor, aut formido, ne opposita pars sit vera, aut falsa illa, cui intellectus assentitur. Et ideo dicitur radicalis, aut virtualis formido. Atq; hæc est de essentiâ opinionis & fidei humane. Arist. 7. lib. Ethic. cap. 3. ubi ostendit, multos ita opinari, ut non ambigant, sed certò sese scire existiment. Sic in Dialecticis, Metaphysicis, &c. sunt permultæ opiniones, communi ferme totius Scholæ consensu approbatæ, quas sequimur absq; ullâ formidine actuali. Virtualis formido his opinionibus est intrinsecâ: cum ex parte medi assentiendi non repugnet subesse falsum: sed actualis formido non est intrinsecâ his opinionibus. Sic intelligenda sunt quæ apud Thomam I. 2. q. 67. art. 3. Durand. in I. q. prologi, Masium in I. post. c. 26. Capreolum & Cajetanum dicuntur, videl. de ratione opinionis esse,
ut acci-

ut accipiatur unum cum formidine alterius oppositi; cum formidine, scilicet virtuali.

IV. Opinio simul esse potest cum scientiâ, de eâdem re. Ita de lineâ habet scientiam Geometra, Dialecticus opinionem, aut Metaphysicus, dum querit, an distinguatur realiter à substantiâ? Nec solùm certum est, quòd in diversis hominibus, aut intellectibus, simul esse possint de eâdem re: sed etiam in eodem intellectu. Nam idem Geometra, habet scientiam de lineâ, & potest simul habere opinionem, de distinctione ejus à scientiâ.

Opinio & scientia sæpè simul sunt, vel in eodem

V. In diversis intellectibus potest esse scientia & opinio de eâdem propositione. Nam fieri potest, ut aliquis habeat assensum alicujus conclusionis, per veram demonstrationem, quam alter deducat ex eisdem, vel aliis principiis, per Syllogismum probabilem. Ille scientiam, hic opinionem habet.

vel in diversis,

VI. Scientia & opinio, secundùm habitus, possunt simul esse in eodem intellectu, de eâdem propositione; non tamen secundùm assensum vel actus. Scientia & opinio accipiuntur vel secundùm habitus, vel secundùm actus, qui sunt ipsi assensus. Secundùm habitus; ita ut idem homo simul habeat habitum scientiæ & opinionis, de eâdem conclusione. Secundùm actus sive assensus; ita ut actu assentiantur. Opinio itaq; & scientia non possunt esse simul secundùm actus, vel assensus. Ratio: quia impossibile est, aliquid simul esse plenè & omnino determinatum, & non plenè determinatum circa eandem rem: cùm contradictoriè hæc opponantur. Sed per assensum scientificum plenè atq; omninò determinatur intellectus ad veritatem propositionis

Scientia & opinio accipiuntur secundùm Habitum & Actus sive assensus.

demonstrata, firmusq; & stabilis in eâ redditur: at per assensum opinionis, nec omnino determinatur, nec firmus & stabilis efficitur. Ergo repugnat simul esse hæc duo in intellectu, circa eandem veritatem. Secundùm habitus autem opinio & scientia possunt esse simul: quia non dicunt actualem determinationem intellectus ad veritatem, sed quasi potentialem, & habituaalem. Non repugnat autem, intellectum esse imperfectè determinatum actu, & posse plenè determinari: licet plena determinatio actualis, repugnet non-plenæ. Unde diversis temporibus, esse in eodem intellectu plenam, & non plenam determinationem, nullam continet repugnantiam. At eodem tempore fieri id, maximè repugnant. Vide dissentientes à nobis Scotum in 3.d.24. quæ unica. §. contra hæc primò. Cajet. & Sotum in 1.post.c.26. Masium ibidem q.5. qui simpliciter negant, unum idemq; objectum, posse esse scitum & opinatum ab eodem. Sententiam Durandi vide in 1.q.prologi num.20.

VII. Opinio non consistit in solâ vi, aut potentiâ imaginandi, ut Plato voluit, testante id Arist. 1.3. de anim. c.3. & II. sed importat aliquam cognitionem intellectivam; non quidem necessariam, sed cui falsum subesse potest, vel ex parte objecti materialis, circa quod versatur, si propositio sit contingens (qualis est illa:

Audentes Fortuna juvat, timidosq; repellit.

Fac enim eam esse hodie veram, cras falsa esse poterit. Ramus 1.2.Dial.c.3.) vel certè ex parte modi assentiendi, si sit de re necessariâ, ut docet Arist. 1.1.

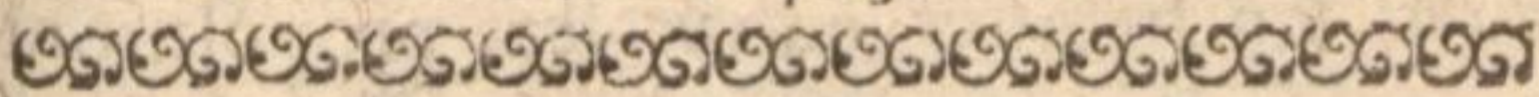
Opinio duo post.c.23. Necessè est enim opinionem, aut de re necessariâ

cessariâ per medium probabile, vel contingens esse, aut de re contingenti per medium necessarium, seu etiam contingens. Semper igitur hic habitus radicatur in re contingente, quanquam interdum sit de necessariâ.

bus modis
habetur.

VIII. Opinio rectè collocatur in catalogo habituum intellectualium. Est sanè habitus intellectualis; quamvis imperfectus. Non igitur facimus cum Magistro Soto, qui in predicamento qualitatis opinionem exemit è catalogo habituum, eò quòd ob imperfectam conditionem non pertingat, ut ait d.l. perfectionem habitus. Soto subscribit Rubius, qui opinionem collocat sub dispositione in categoriâ qualitatis, eò quòd sit qualitas facile mobilis à subiecto, quum habitus sit qualitas difficile mobilis à subiecto. Resp. Opinio est vel dispositio, vel habitus. Hic tractatur ut habitus. Objiciunt Aristotelis auctoritatem qui l. 6. Eth. c. 3. à divisione virtutum intellectualium opinionem depulit. Resp. Distingue hæc tria: virtus intellectualis, virtus moralis, habitus intellectualis. Virtus intellectualis efficit actum semper verum: par ratione virtus moralis, semper bonum. Sed habitus intellectualis est vel verus, vel falsus. Verus est talis necessario, vel contingenter. Et opinio est habitus intellectualis contingenter verus: i.e. habitus intellectualis imperfectus.

Refutatio
Soti & Ru-
bii,

Cap. 14. De Fide humanâ.

Fides humana est habitus imperfectus, quo inclinamur ad assentiendum authoritati, sive testimonio humano. Dicitur humana ad differentiam divinæ: quâ inclinamur ad firmiter assentiendum testimonio divino.

Fides hu-
mana.

X

Theoremata.

I. Fides humana differt ab opinione. *Rectè enim* Thomas 1.2.q.2.art.1. Hæc tria, inquit, scientia, fides, & opinio, aliquid commune habent, & aliquid etiam proprium, quo separantur. Conveniunt namq; in ratione assensus. Nam quælibet inclinât intellectum ad assensum alicujus propositionis. Differunt tamen ex modo assentiendi: quia scientia intellectum inclinât ad assentiendum conclusionibus demonstratis ex ipsâ rei evidentiâ: sed ex determinatione voluntatis eliciunt assensum opinio & fides. *Sic* Thomas. *Quod si in tali modo assentiendi per rogationes probabiles procedatur, opinio gignitur: si verò per auctoritatem, assensus fidei: divina quidem, si divinum fuerit testimonium; humane, si humanum. Unde fit, humanam fidem talem esse, cui ex parte mediû assentiendi, quod est humanum testimonium, non repugnat subesse falsum, in quo cum opinione convenit. Neq; enim opinio à fide differt, ut idem homo puer à seipso jam viro, ut Magist. Sotus l.1. post. c. 26. ait, quem sequitur Mafius contr. 2. ejusdem cap. Ait enim: Quasi inchoatus est, ac tener assensus opinionis, atq; adeò infirmus: firmatur autem per fide digni testimonium, ita ut jam intellectus non fluctuet, sed firmiter adhærescat propositioni probabili. Non ita, Mafius. Nam cum fides & opinio sint distinctæ species cognitionis probabilis, in multis conveniunt. Convenientia & identitas generica inde rectè infertur, non autem identitas specifica. Specifica autem distinctio inter fidem & opinionem procedit*

Refutatio
Soti & Ma-
fii.

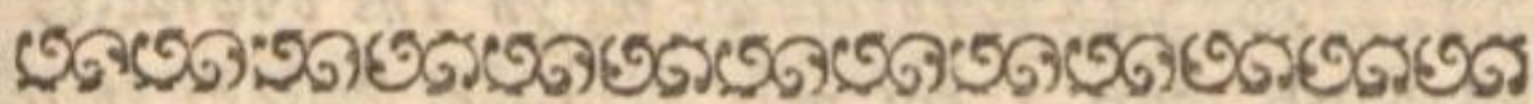
dit

dit ex diverso medio formali assentiendi, nempe ex auctoritate, cui per se innititur fides, & ratione probabili, cui innititur opinio. Hoc sensu Arist. 4. Topic. cap. 5. loc. 60. & 61. dixit, fidem esse vehementem quandam opinionem. Ex his efficitur, discrimen inter opinionem & fidem humanam essentielle esse, seu specificum, non accidentale.

II. Fides humana æquè est habitus intellectualis, atq; opinio. Itaq; non rectè Thom. 2. 2. q. 4. art. 5. ad 2. fidem à ratione habitus intellectualis exclusit. Non enim valet: Fides humana non est perfectus habitus. Ergo planè non est habitus. Etenim à modo ad rem, seu à negatione modi ad negationem rei non valet consequentia. Fides alio modo est habitus, quàm *voûc*, quàm *ars*.

III. Fidei humanæ (id quod etiam de opinione diximus esse verum) assensus ita certus est & determinatus ad alteram contradictionis partem, ut nihilominus habeat connexum aliquem timorem (*virtualem scilicet*) de oppositâ parte, an videlicet vera sit; & falsa, quæ reputatur vera.

Fides humana est lubrica.

Cap. 15. De dubitatione.

Dubitatio est habitus imperfectus, quo quis inclinatur ad assensum indeterminatum, quoad aliquam propositionem.

Dubitatio.

Theoremata.

I. Cognitio est certa, vel incerta. Certa est quæ omnem dubitationem excludit. Huc ex Logicis referendæ sunt omnes propositiones necessariae, qualis est illa: quod factum est, infectum fieri nequit. Incerta

Cognitio est
Certa
vel
Incerta.

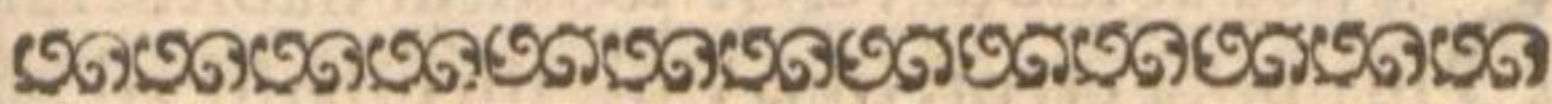
est determinata, vel indeterminata. Determinata est, quâ inclinamur ad alteram contradictionis partem, sed incertè: estq; opinio, vel fides humana. Indeterminata, quæ inter utranq; contradictionis partem versatur anceps. Ex his talem colligere licet differentiam, scientiæ, fidei humanæ, opinionis, dubitationis & suspitionis. Unum habent humana fides & opinio, quo separantur à scientiâ, videl. de re contingenti esse, vel necessariâ per medium probabile, aut contingens, cui non repugnat subesse falsum: cum scientia non modò de necessariis sit, sed etiam per necessarium medium: aliud, quo à suspitione, & assensu dubio; & huiusmodi est determinatio ad alteram contradictionis partem. Etenim qui aliquid suspicatur, aut de eo dubitat, non habet assensum determinatum ullius partis, sed inter partem affirmativam & negativam hæret: opinans autem, vel humanâ fide credens, uni parti assentitur, veramq; esse iudicat.

Dubitatio
est
Utilis

vel
Inutilis.

II. Dubitatio est utilis, vel inutilis. Utilis, quando rectè dubitamus, de quâ Arist. 3. Metaph. cap. I. ὀρθῶς γὰρ ἀπορεῖν ὡς ἀρχὴ τῆς σοφίας, & 3. Metaph. cap. I. ἐστὶ τοῖς ἀπορηῶσ βουλομένοις πρῶτον τὸ ἀπορηῆσαι καλῶς. Huc facit & illud protrium: ἡ ἀπορεία ἐστὶν ἀρχὴ τῆς ἀποείας. Hinc philosophus non nemo: in perplexis, ait, videtur, & non videtur, sunt verba modestiæ. Dubitatio inutilis est, quando de omnibus, itemq; de certis dubitatur: put à de communissimis principis, quæ qui negat, non est audiendus, juxta illud: Contra negantem principia non est disputandum. Item: Negans ignem urere, tamdiu est

est igni torquendus, donec fateatur ignem urere.

Cap. 16. De Suspicionem.

Suspicio est habitus imperfectus, quo quis Suspicio,
 inclinatur ad assensum indeterminatum
 quoad alicujus personæ factum vel qualita-
 tem.

Theoremata.

I. Suspicio cum dubitatione hoc habet commune, quòd sit assensus indeterminatus: sed formale suspicionis, quo à dubitatione differt, est, quòd pro objecto habet personæ aliquod factum vel adjunctum, non aut axioma, ut dubitatio, quæ ipsa tamen sæpè pro objecto habet personam, sed ratione alicujus dicti. *Neg₃ enim de sententia, vel propositione aliquâ suspicamur, nisi quatenus illa includit factum personæ. Sic critici edunt suspensiones: ubi suspicantur, loca esse mendosa, sive corrupta ab interpretibus. Quamvis igitur suspicio multa habeat communia cum dubitatione: formaliter tamen ab illâ differt.*

II. Suspicio est justa, vel temeraria. *Suspicionis justæ & equæ multa sunt effecta, in quibus nominatum est cautela. Contrà è suspicione temerariâ gravissima mala oriuntur, præsertim in vita communi. Suspicio enim, ut ajunt, est venenum amicitia. Suspicio illa temeraria est, quâ quis malum præsumit de eo, de quo non debet. De hac & in hanc dicitur: Suspicio non cadit in virum bonum. Item: Suspicio temeraria non pellit, sed pellitur.*

Suspicio est
 Legitima
 vel
 Illegitima.

Cap. 17. De errore.

Error.

Sic de habitibus veris: sequitur habitus falsus, puta error, quo quis inclinatur ad assentiendum falsis & malis conclusionibus.

Theoremata.

I. Non sunt principia falsa & mala: sed è principiiis veris & bonis per accidens eliciuntur conclusiones falsæ & malæ. *Sophista autem conclusionibus suis utuntur tanquã principiiis, quum reverã non sint principia.*

II. Error contingere potest in habitibus veris, qui sunt pro conclusionibus non autem in iis qui sunt pro principiiis.

III. Error duobus differt ab opinione reverã falsã. Nam in errore est assensus, cujus falsitas evidenter constat; deinde, non probabilis, sed evidẽs reputatur ac certus, per evidentem Syllogismum deductus, verè tamen ἀπατητικὸν deceptorium, cujus deceptio facile ex elenchorum regulis deprehendi potest. Opinio autem etsi reverã sit falsa, tamen assensus probabilis debet esse, atq; adeò cujus falsitas non evidenter constat, licet efficaces contra se habeat rationes. Syllogismus item, per quem deducitur, probabilis esse debet, vel certè talis reputari, ut à cunctis sapientibus non habeatur pro evidenti.

III. Quemadmodum voluntas semper tendit in objectum sub ratione boni, etiam dum peccat, illud appetens, quod verè malum est: pariter intellectus semper tendit in objectum sub ratione veri, quanquam reverã sit falsum. Unde quotiescunq; aliquis aliquid opinatur, probabiliter sentit id verum esse, & Syllogismum necit Dialecticum, seu probabilem: sed aliquando ultrà

progređitur ψ δδουραφήματι, ut Arist. vocat, i.e. falsigrapho, ut Rubius vertit, Syllogismo, deceptus, ut aliquam conclusionem reputet evidenter veram, cum tamen sit evidenter falsa: quia reputat evidentem esse conclusionem, quæ verè deceptoria est, solam habens apparentiam bonitatis, vel certè circa præmissas deceptus, utramq; vel alteram evidentem esse judicat, cum sit evidenter falsa. Error autem est vel intellectus, vel voluntatis. Id ut pateat, sic paucis habendum. Intellectus objectum est duplex, per se, & per accidens. Per se est primum, τὸ verum; & secundarium, τὸ bonum. Bonum enim intellectus cognoscit, non quὰ ἐφετὸν, sed quὰ νοητὸν, i.e. non sub notione boni, sed sub ratione veri. Per accidens, iterum est primum, τὸ falsum; & secundarium, τὸ malum. Voluntatis objectum itidem est duplex, per se, & per accidens. Per se est primum, & secundarium. Primum est τὸ bonum; secundarium est τὸ verum. Voluntas enim appetit verum, quatenus participat de bonitate, sive sub ratione bonitatis. Nam verum & bonum convertuntur. Objectum per accidens iterum est primum, τὸ malum; & secundarium, τὸ falsum. Malum non vult ut malum, sed quatenus illi videtur esse bonum. Bonū. n. est duplex, verum & apprens. Illud dicitur κατ' ἀλήθειαν, sive ἀληθῶς tale: hoc κατὰ δόξαν, κατὰ δόκησιν, δόξασῶς ἢ φαινομένως δόξαν, vel tale. Itaq; si intellectus affirmet verū & bonum, neget falsum & malū, non decipitur; contrà, si verum & bonū neget, falsum & malū affirmet, errat. Sic voluntas si amet bonum & verum, fugiat malū & falsum, non errat: at si bonū & verum fugiat, malum & falsum amet, nascuntur errores voluntatis, ut videre est ex hoc schemate:

ψ ευδογραφήμα
quid?

Error est,
vel intelle-
ctus, vel vo-
luntatis.
Intellectus
objectum,

Voluntatis
objectum.

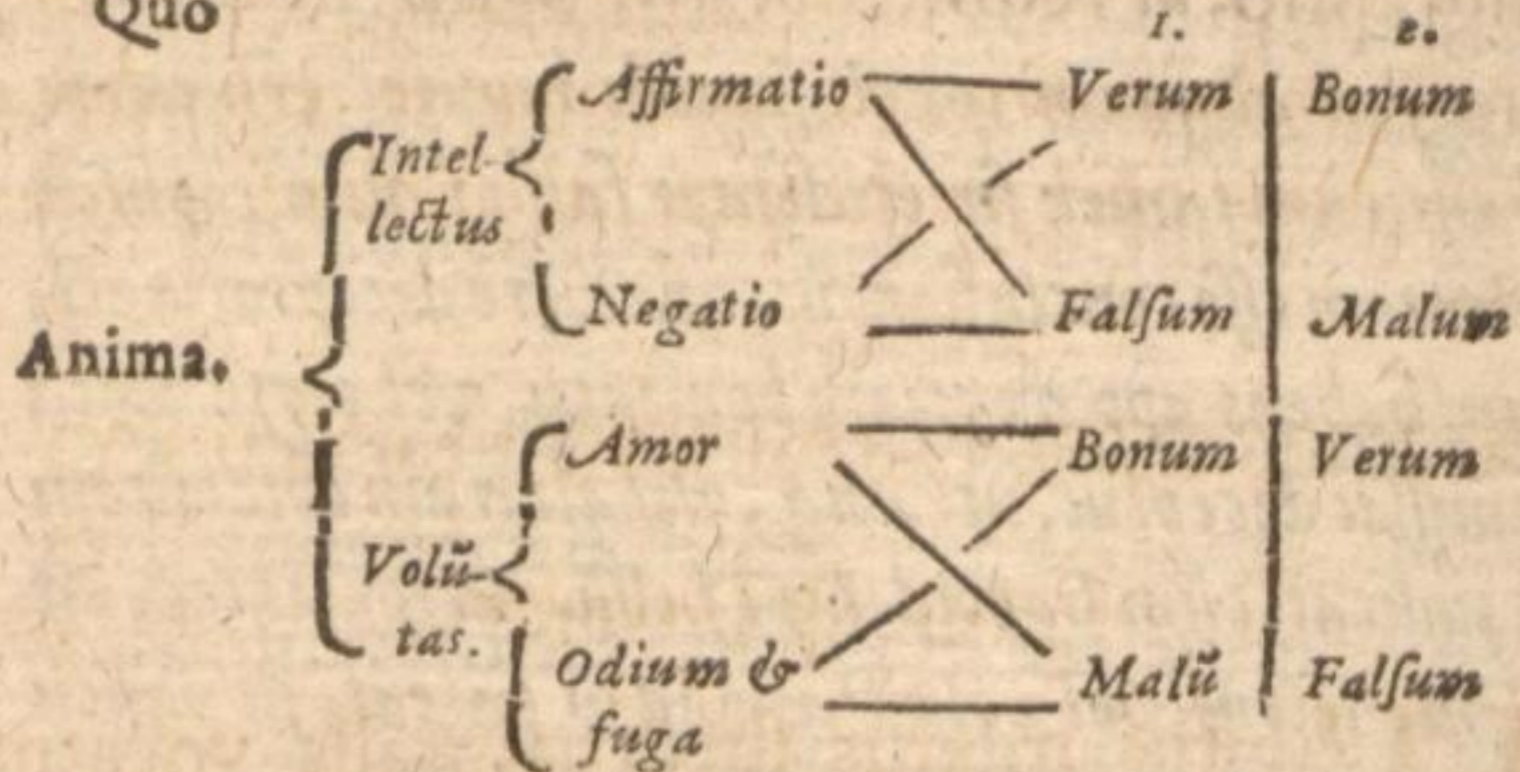
Bonum est
tale κατὰ
δόξαν, vel
κατ' ἀλήθει-
αν.

I
Principium
Quod
HOMO.

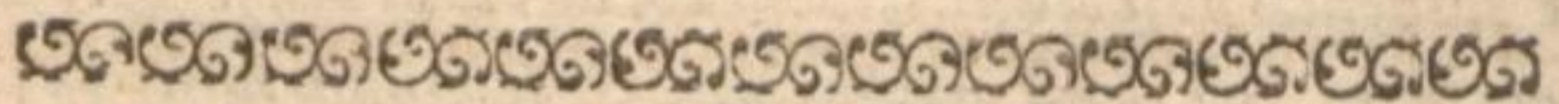
II.
Principiū
Quo

III. IV.
Facultas Actio

V.
Objectum

Si actio sequatur lineas rectas, non erratur: v.g. Si affirmatio sequatur verum & bonum. At verò si actio sequatur lineas decussatim ascendentes vel descendentes, erratur: ut si affirmatio non procedat, sed descendat ad falsum & malum, & negatio ascendat ad verum & bonum.

Cap. 18. De Philosophiâ.

ENarravimus habitus simplices, nunc enarrabimus mixtos.

Habitus mixti qui sint & quot sint?

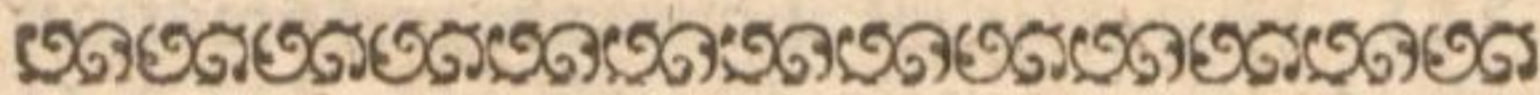
Habitus mixti sunt, qui sunt partim theoretici, partim practici.

Suntq; duo; unus naturalis, supernaturalis alter.

Philosophia est habitus mixtus naturalis.

Naturalis est philosophia. Philosophia enim est veluti compositum quid ex sapientiâ & prudentiâ, ut appositè ait Cl. Jacobus Martini l.I.exerc. metaph.exerc.I.theor.I. Ego adderem scientiam. Et ibidem idem philosophiam sic definit: philosophia est habitus constans sapientiâ & prudentiâ. Philosophia igitur est habitus mixtus naturalis, theoreticus partim, partim practicus.

eticus. Sed cur non etiam poëticus? Respondent quidam: quia artes non tam philosophiæ partes sunt, quàm instrumenta, ut videbimus in technologia. Nos dicimus: sub practico saepe comprehendi τὸ ποιητικόν.

Cap. 19. De Theologia.

Habitus mixtus supernaturalis vocatur **Theologia** vulgò Theologia, quæ ipsa est partim sapientia, partim prudentia, sed religiosa, sed supernaturalis. **Theologia est habitus mixtus supernaturalis.**

Disputant, & quidem vehementer disputant Dd. scholastici, num Theologia sit disciplina contemplatrix, vel operatrix. In utramq; partem suppetunt argumenta non contemnenda. Sed utramq; paginam si excutias, videbis hæctenus aberratum esse à janua, & quidem quam gravissimè: id quod per paucula theoremata ὀφθαλμοφανῶς probare annitar, salvo semper meliore iudicio.

Theoremata.

I. Theologia non est habitus simplex, sed mixtus. Nam sicuti philosophia se habet ad sapientiam, scientias, & prudentias: ita Theologia se habet ad suas sapientias, & prudentias. Est enim par ratio. Atqui philosophia se habet ad suas partes, ut totum collectivum, aggregatum, & habitus mixtus. Ergo & Theologia ita se habebit ad suas partes.

II. Vocabulum Theologiæ accipitur hodie per catachresin synecdochicam. Nam nomen partis ponitur pro nomine totius. Itaq; si placet,

Theologia
dici potest
hieratica.

appellare poteris hieraticam. Nam Theologia *κυ-
ειολέκτως* accepta, est practica, tractans de bono spi-
ritali: Theosophia theoretica, tractans de Deo, & re-
bus divinis. Kecker. de modo discendi: & in ap-
paratu practico. c. de adornandis L. C. Theol.

III. Hieratica est theoretica, vel practica:
illam Theosophiam, hanc Theologiam vocare nobis
liceat.

IV. Theoretica est sapientia, eaq; vel na-
turalis, vel supernaturalis. *Quid audio, sic videor
mibi objicientem quendam audire, num Theologia est
habitus mixtus supernaturalis, ut antè dictū, & etiam
naturalis, ut hîc dicitur? Est omnino. Dicitur autem
supernaturalis, quia à potiori fit denominatio. Theolo-
gia etiam dicitur supernaturalis ab objecto & sine su-
pernaturali, non tantum à modo tradendi.*

Theologia
naturalis,

V. Theologia naturalis est, quæ informat
hominem de reb. divinis, quatenus est homo.

VI. Supernaturalis est, quæ informat ho-
minem, quatenus est Christianus; isq; vel *νεό-
φυτος*, vel adultus.

Theologia
Catecheti-
ca.

VII. Christianum *νεόφυτον* informat Ca-
techesis, sive Theologia Catechetica.

Theologia
Didactico-
polemica.

VIII. Christianum jam adultum informat
Theologia Didactico-polemica, per locos
communes.

IX. Theologia practica est prudentia reli-
giosa: eaq; vel communis, vel propria.

Soterolo-
gia,

X. Communis est, quæ informat Christia-
nos in communi, quatenus sunt membra Ec-
clesiæ. A Keckermanno vocatur Sotiologia, re-
ctius Soterologia: à Casmanno, Schola tentationū:
à Per-

à Perkinso, & Possevino *Liber casuum cōscientiæ.*

XI. Propria est, quæ cōcernit Christianos in specie, quatenus sunt talia Ecclesiæ membra: i.e. vel doctores, vel auditores.

XII. Estque Prophetica, (ut vocat Perkin-
sus) vel Acroamatica.

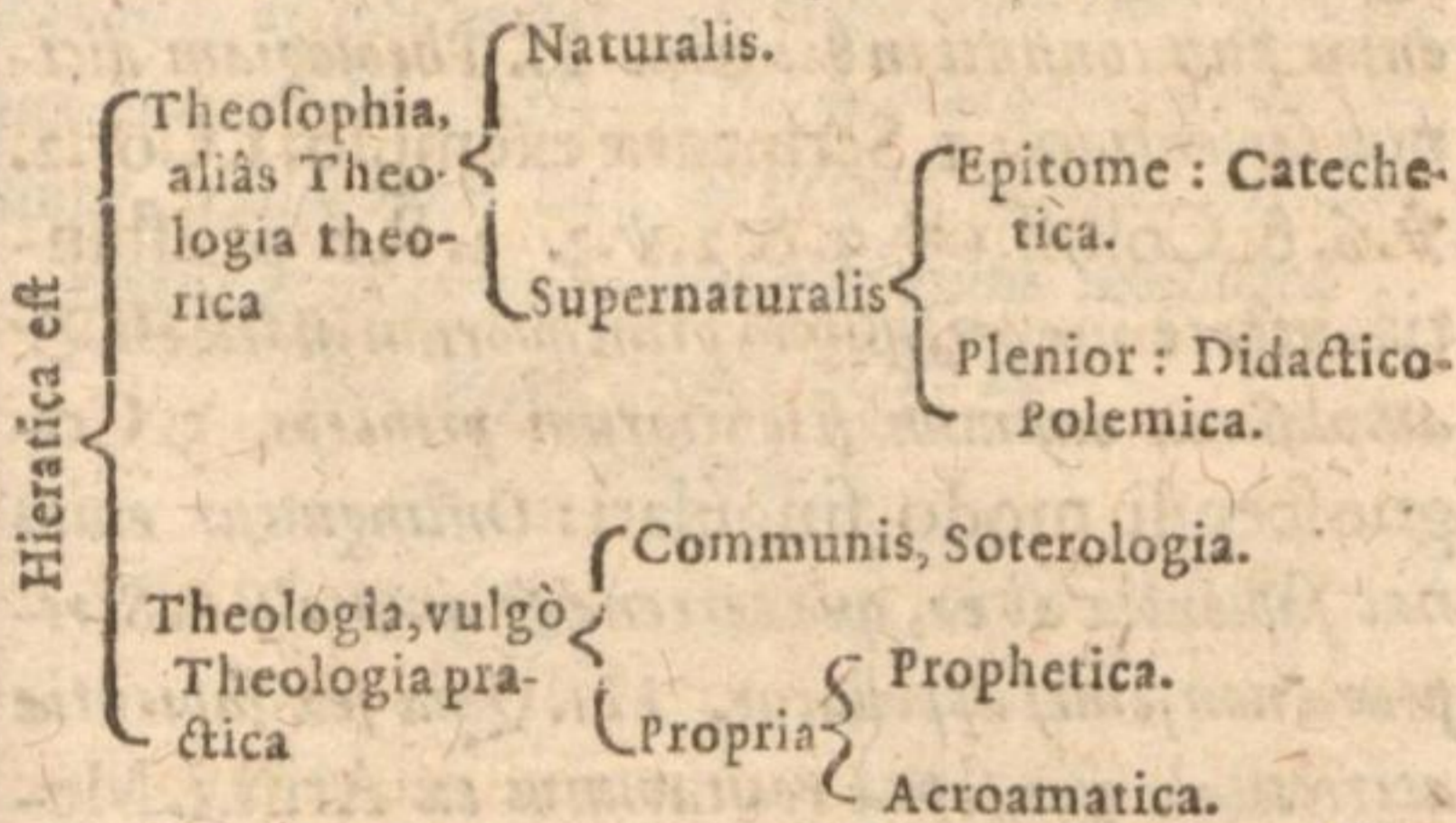
XIII. Prophetica est prudentia de officio concionatoris, qui est membrum Ecclesiæ su-
perius. *Huc pertinet Politia Ecclesiastica, de qua Wilhelmus Zepperus, & Rhetorica Ecclesiastica, de qua Keckerm.*

Theologia
prophetica.

XIV. Acroamatica est prudentia de offi-
cio auditoris, quod est membrum Ecclesiæ in-
ferius.

Theologia
acroama-
tica.

Hæc omnia ὡς ἐν τύπῳ ἡσώθη sic exhibeo:

XV. Hæ sunt partes Theologiæ, non spe-
cies. Sicuti autem dicimus, *Physicã esse philosophiam naturalem, Opticam esse philosophiam perspectivam: ita etiam dicimus, Prophetiã esse Theologiam, quamvis accuratè loquendo sit Theologiæ pars. Partes itaq; diversas Theologiæ constituimus, species adversas non facimus. Non igitur est, quòd cum scholasticis faciamus unam specie disciplinam è Theologia, Sicut enim ἀφιλόσοφον est, philosophiam vocare*

Theologia
disponitur
methodo
syntheticâ
& analyticâ.

Theologia
an & cur sa-
pientia ab-
solutè dica-
tur?

disciplinam: ita ἀθεολογία est, Theologiam vocare sa-
pientiam, vel prudentiam. Sicut autem philosophia
rectè dicitur farrago scientiarum & prudentiarum:
ita Theologia est farrago scientiarum & pruden-
tiarum religiosarum. Adhæc sicut aliæ philosophiæ
partes methodo syntheticâ, aliæ analyticâ disponun-
tur: ita Theologiæ partes theoreticæ methodo synthe-
ticâ, practicæ analyticâ disponi debent. Confer Trel-
cat. l. i. Inst. Theol. ab initio. Instas. Si Theologia
est habitus mixtus, cur toties vocatur sapientia? Resp.
I. Sic vocatur à fine ultimo, qui est contemplatio Dei,
ut semper – Patris. In ista enim contemplatione situm
est summum hominis bonum, ut rectè tradunt Tho-
mistæ contra Scotistas. Si ergo ultimum hunc Theo-
logiæ finem spectes, non ineptè dixeris sapientiam. Hic
enim finis consistit in θεωεία. II. Theologiam dici-
mus sapientiam: 1. Scripturæ exemplo, 1. Cor. 2.
ψ. 6. & Coloss. 1. ψ. 9. & 2. ψ. 3. 2. Rei præstan-
tiâ, utpote quæ certissimus principiorum index est, &
amplissima omnium scientiarum princeps. 3. Co-
gnoscendi modo singulari: Distinguitur enim
hæc sapientia ab ea, quæ terrena & animalis in Scri-
ptura non semel appellatur. III. Quia sex sapientiæ
attributa, quæ suprâ recitavimus ex Arist. 1. Me-
taph. c. 2. competunt in Theologiam, alio tamen mo-
do, quàm in Metaphysicam. Quid enim? Annon Theo-
logia docet omnia? Omnia, inquam, quæ ad salutem
sunt necessaria. Annon docet difficilia? Modum nempe
ad salutem perveniendi. Annon ea ipsa in accurata
demonstrandi ratione occupatur? Habet enim prin-
cipia certissima, & omni exceptione majora. Præter-
ea annon maximam ad docendum habet aptitudi-
nem?

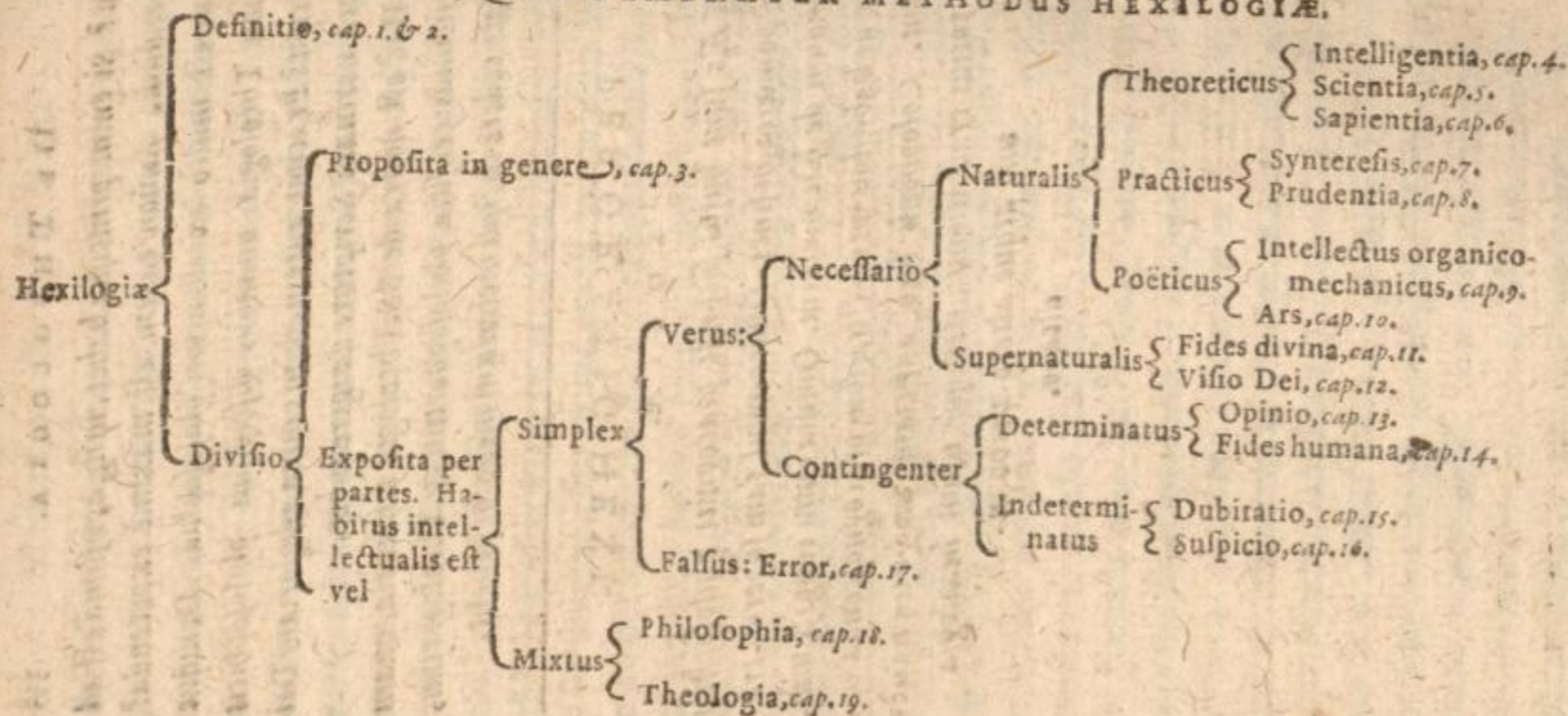
nem? Si enim principia habet, utiq; aptissima est ad docendum. Annon eadem est maximè expetenda? Nam est multò excellentior philosophiâ. Denique annon Theologia omnibus disciplinis philosophicis præcipit? Præcipit autem, dum omnia ad gloriam Dei juxta normam Scripturæ dirigere jubet.

Hac est nostra de SS. Theologia sententia, quam subjicimus censuræ philosophorum & Theologorum, parati cedere iis, qui meliora in medium ponent.

PERORATIO HEXI-
LOGIÆ.

HÆc sunt hujus secundi præcogniti philosophici Hexilogiæ
peroratio.
 pomœria, hi fines. Quare nihil jam superest tra-
 ctandum de hac materia. Omnia enim congesimus,
 quæ de habitibus intellectualibus præcognoscenda ve-
 niunt. Colophonis loco adjiciam *ἑξαλογίου*
 totius tractationis, itemque usum hexilogiæ
 uno atque altero verbo in-
 dicabo.

TABULA, QUAE ADUMBRATUR METHODUS HEXILOGIÆ.

DE HEXILOGIÆ UTI-
LITATE.

Hexilogiæ utilitatem in limine hujus tractatus uno verbo indicavi. Hic sub finem clariùs ob oculos veluti ponam. Ponam autem hoc modo.

Hexilogiæ
utilitas.

Sicut Archelogia est prima alphabeti philosophici pars, exponens hæc vocabula, principium, conclusio, eorumq; synonyma, epitheta, & antitheta: ita hexilogia est secunda alphabeti philosophici pars, exponens hæc vocabula, intelligentia, scientia, sapientia, synteresis, prudentia, & similia; quæ in philosophiæ partibus occurrunt. Vocabula ista omnino præcognoscenda sunt, ut scire queat philosophiæ studiosus, & denominata disciplinarum genera, & vocabula communia in plerisque, vel omnibus disciplinis occurrentia. Genera disciplinarum sunt hæc: sapientia, scientia, prudentia, ars. Omnis enim disciplina est vel sapientia, vel scientia, vel prudentia, vel ars. Philosophia autem & Theologia sunt habitus mixti ex illis simplicibus. Vocabula communia, quæ in plerisque disciplinis & facultatibus occurrunt, sunt: intelligētia, synteresis, intellectus organico-mechanicus: illius mentio sape fit in disciplinis contēplativis: istius in activis; hujus in factivis: itē, fides divina, & visio Dei: quæ duo vocabula per sape in SS. Theologia usurpantur. Vocabula deniq; cōmunia, quæ in omnib. & singulis disciplinis occurrūt, sunt: opinio, fides humana, dubitatio, suspicio, error. Iccirco hexilogia, ut & archelog. est ad instar Lexici philosophici cujus utilitatē insignem si necdū vides, nihil vides, vel certè invides.

Optâxim autem, doctos viros aliquid limatiùs de hoc ipso præcognito in medium asferre. Ego feci quod potui; potui, quantum Dominus hoc tempore dedit: quem rogo ex intimo cordis affectu, ut studiis nostris benedicat, ad nominis sui sacrosancti gloriam, & commune bonum, Amen.

JOHAN-

JOH. HENRICI ALSTEDI

TECHNOLOGIA:

ID EST

PRÆCOGNITORUM PHI-
LOSOPHICORUM

PARS TERTIA:

Quæ tractat de numero, ordine, differentiis,
& proprietatibus singularum disciplina-
rum, quatenus præcognosci
debent.

Cap. 1. Definitio Technologia.

HActenus explicavimus naturam philo-
sophiæ in archologia & hexilogia, duo-
bus præcognitis philosophicis nunc restat ter-
tium philosophiæ præcognitum, quod expli-
cat ejus naturam, nempe Technologia.

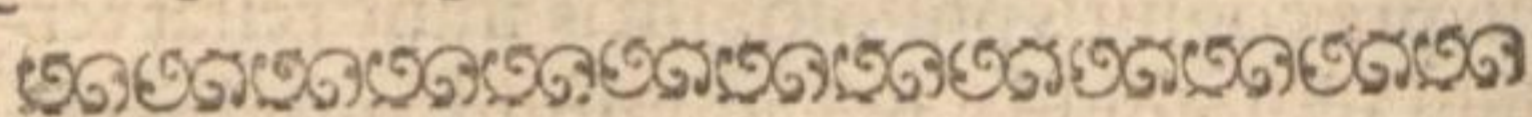
Technologia igitur est tertium philoso-
phiæ præcognitum, quod ejus naturam expli-
cat commemoratione disciplinarum ipsa-
rum.

Disciplinæ sunt internæ, vel externæ. Internæ Disciplinæ
sunt inter-
næ,
sunt ipsi habitus intellectuales hominem perficientes,
& aptum reddentes ad artificiosè contemplandum,
vel operandum. Timpler. in technol. c. 4. *De hisce* vel
habitibus nos tractavimus in hexilogia. Vocantur *Externæ.*
aliàs disciplinæ archetypæ, habituales, & conceptæ.
Disciplinæ externæ (aliàs ectypæ, systematicæ, &

T

enunciata) sunt ipsa systemata methodica certorum
 preceptorum de re aliqua scibili utiliq; traditorum,
 ad erudiendum & perficiendum hominem. De hisce
 tractat technologia, quam sic vocant κατ' ἐξοχλῶ.
 Hæc tradit ea, quæ præcognoscere oportet, antequam
 ipsas disciplinas tractemus. Neq; enim duntaxat præ-
 noscere oportet principia, & genus disciplina, quorum
 illa ex archelogia, hoc ex hexilogia præcognoscimus:
 sed insuper scire oportet, quàmnam disciplina aliqua
sedem obtineat in encyclopædia seu circulo philoso-
 phico, quàmque cum aliis convenientiam & differen-
 tiam ab iisdem obtineat. Id autem tradit technologia.
 Prodest etiam seriem disciplinarũ tenere ad unguem.
 Rectè enim Keckerm. Syst. Rhet. l. 3. c. 1. Incre-
 dibile dictu est, (ait) quantum hoc adjuvet
 memoriam, si, quando rem aliquam legis, au-
 dis vel vides, statim tecum cogites, ad quam
 disciplinam pertineat.

Technolo-
 giæ utilitas.

Cap. 2. Technologiæ distributio.

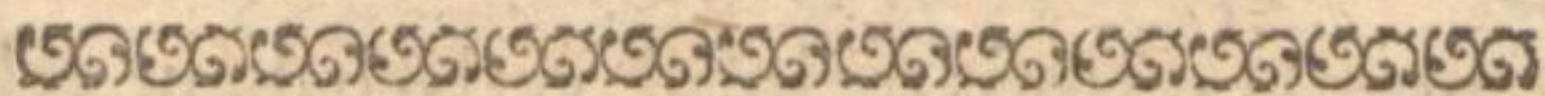
Technolo-
 giæ partes.

TEchnologiæ partes duæ sunt: una de di-
 stinctione, altera de proprietatibus disci-
 plinarum.

Technologia explicare debet naturam disciplina-
 rum. Ea explicatur, si earum & differentia & pro-
 prietates, sive convenientia indicentur. Oportet enim
 in qualibet disciplina præter superiora etiam hæc duo
 præcognoscere, convenientiam scil. quam cum aliis
 habet disciplinis, itemq; ejus ab istis differentiam.

Sic igitur duæ constituuntur techno-
 logiæ partes.

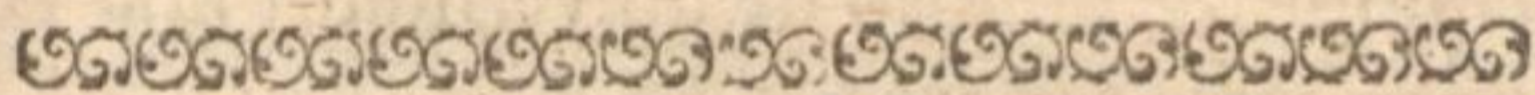
Cap. 3.

Cap. 3. Numerus & ordo disciplinarum quæ
sit investigandus.

PRima technologiæ pars tractat de distin-
ctione disciplinarum.

Distinctio disciplinarum est philosophiæ Distinctio
disciplina-
rum.
partitio, quæ numerus & ordo partium ejus
exquiritur. Hoc ut fiat commodius, omnium primò
colligemus varias disciplinarum partitiones,
quæ inde à prima fermè memoria invaluerunt in
scholis, & deinde nostram sententiam ita propo-
nemus, ut nil diversi à priscis tradituri simus, sed ex
iis optima quæq; selecturi. *Ἄυτοδιδάκτοιο* esse volu-
mus in hoc nobilissimo philosophiæ præcognito: ut qui
sciamus, multum hac in re situm esse, ut convenientes
disciplinarum distributiones animis teneris instillen-
tur. Sicut enim multum refert, ut limites agrorum
ritè constituentur: ita & interest multum, ut literati
cogitent de rectè herciscundis disciplinis.

Cap. 4. Technologia Ciceronis.

Primus omnium sit nobis Cicero: cujus technolo- Technolo-
gia Cicero-
nis.
gia, id est, PARTITIO ARTIUM &
LITERARUM omnium, ferè in partitionibus
oratoriis, & in extremo libro topicorum ad Treba-
tium continetur: unde ratio instituendi studii perspi-
citur.

I. Literæ aliæ sunt certis definitæ terminis,
aliæ quasvis partes attingunt.

II. Illæ tum in rebus, tum in verbis spe-

Etantur: & vel ipsas res ipsaq; verba habent, vel instrumenta duntaxat sunt.

III. Omnes autem has literas Græci vocabant *φιλοσοφίαν* & philosophiam: Et Plato l. 7. de Legib. illas ipsas literas *λογιστικὰ* *λογιστικὰ* *λογιστικὰ*; hæc autem instrumenta literarum *λογιστικὰ* *λογιστικὰ* *λογιστικὰ*, quòd ab his inciperetur. quid apud Platonem.

IV. Porrò res ipsæ vel divinæ sunt, vel humanæ: In quibus certè Græcorum philosophia rationem, duce & magistrâ naturâ, sequitur: Quamobrem definitur rerum divinarum & humanarum, & causarum, quibus res illæ continentur scientia, lib. 3. offic.

Res divinæ. V. Divinæ res sunt, quæ de Deo, & ejus natura & providentia, & operibus, & erga homines voluntate disferunt.

VI. Has, ut dixi, philosophia ratione metitur: Sicut apud Platonem in Timæo & aliis locis, Aristotelem de cœlo & mundo, & 8. Physicorum, & Ciceronē in libr. de natura deor. & in somnio Scipionis, & in libro de universitate (sicut ex Platone vertit) & alibi apparet.

Quomodo philosophia Deum agnoscere possit?

VII. Et verò potest philosophia Deum agnoscere, & qualis ejus natura communiter sit, intelligere, teste etiam D. Paulo ad Rom. cap. 1. Sed quæ Deus sit, & quæ ejus interior natura, & quæ ejus voluntas erga homines, sola Christianorum Theologia ex sacrosanctis Bibliis cognoscit.

Res humanæ.

VIII. Humanæ magis res sunt, quas homo & ratione perspicit, & ad usum vitæ revocat: Quanquam ita simul etiam ad auctorem usq; Deum pervenit.

IX. Sic igitur aliæ de natura cùm universi, tum

tum singularum partiū tractant; quas quidem ratio vel simpliciter & per se considerat, vel ad hominum salutem & valetudinem simul refert: alię ad vitam rectè instituendam & mores pertinent.

1 Naturam totius universi seu mundi, & Phyfica.
omnium ejus partiū simpliciter & per se contemplatur Phyfica, seu Physiologia, *quę causas & effectus quęrit: de qua Plato in Timęo, Arist. in phys. in libr. de cęlo & mundo, de animal. & part. animal. & aliis; Et Cicero in particula Academic. Quęst. seu de philosophia; & de natura deor. l. 2. & in libr. de universit. de qua verissimè Genes. tribus primis capitib. & Jobi aliquot ultimis, & in multis Psalmis. Nam ita cęli tandem enarrant gloriam Dei.*

2 Res naturales illas omnes ad hominum Medicina.
salutem & valetudinem refert Medicina, seu Iatrica: *cum nimirum Deus voluisset homini servire. Ita enim medicina sequitur physicam: de qua Hippocrates, Galenus & alii.*

3 Sed mores & vitam hominum quę spectat, est Ethica, & ita de virtutib. ac vitiis, item de fine bonorum & malorum disferit accuratius: *de qua Plato passim, quod hanc Socrates imprimis coluisset, tum Xenophon in libris de dictis & factis Socratis, tum Aristoteles in Ethicis ad Nicomachum & Eudemum, & in illis Ethicis, quę Magna vocat: de qua & Cicero in officiis, in libris de Finib. bonorum & malorum, in Tuscul. Quęstion. In paradoxis, & sæpe alibi: de qua passim in Bibliis, ut cum Propheta & Apostoli*

divinas leges interpretantur. Sed hæc Ethica non solum homines singulos ita spectat, sed præterea etiam cœtum aliquem hominum, seu in civitate, seu familia, seu alia quadam simili societate.

Politica.

4 Illa, quæ totam civitatem & Rempubli-
cam studet conservare, constitutis magistratib.
& præscriptis legibus, & indutis simul morib.
politica est: *de qua* Plato in politico, in libris
de Republ. & Legibus, in Minoë, in Epinomi-
de, Xenophon in Cyri pædia, Aristoteles in
politicis, & Cicero in libris seu reliquiis, quas
solas habemus, de Republ. & in somnio Scipi-
onis, & in Epistola ad Q. Fratrem de admini-
stranda provincia: *de qua etiam Biblia, cùm de au-
thoritate magistratuum, & obedientiâ civium præ-
cipiunt.*

OEcono-
mica.

5 Hæc autem quæ familiam, aut alium mi-
norem cœtum aut societatem tuetur, similiter
quasi magistratibus, & legibus & moribus, est
œconomia, *de qua præcipue* Xenophon & A-
rist. in œconomicis; *deinde & Biblia, cùm de
officio mariti & uxoris, item parentum & liberorum,
item dominorum & servorum præcipiunt.*

Jurispru-
dentia.

6 Hinc autem efflorescit Jurisprudencia vel
Romanorum, vel aliorum populorũ, qui philosophiam
illam vitæ & morum, duce ratione, sequuntur, consi-
deratis interim circumstantiis, locorum, temporum,
personarum, & sic constitutis magistratibus & legib.
& inductis moribus Rempubl. & rem privatam con-
servant.

Verba.

X. Verba deinde ipsa, quibus res illæ tum
divinæ,

divinæ, tum humanæ declarantur, ex ipsis cita-
tis auctoribus, & similibus promenda sunt, &
 in Lexica cogenda. Sic enim Lexicon aliud verbo-
rum Theologicorum, aliud Physicorum, aliud aliorum
informandum. Et quoniam potissimum Græcis, tum
Latinis, tum Hebræis literis consignatæ sunt res illæ;
hæ etiam literæ cognoscendæ sunt: sed hodie inprimis
Latina, tum Græcæ, & quantum ad res divinas ne-
 cessum est, etiam Hebrææ.

Lexica

Philosophia autem de rebus & verbis illis quàm
poteest maximè generaliter disferit, quòd artes & di-
scipline revera non sint, nisi generales, & quæ ita ad
omnem usum paratæ esse possint.

Ex generalibus autem illis disputationibus omnino
pendent, quæcunq; de propositis negotiis speciatim &
singulatim incidunt.

XI. Deinde INSTRUMENTA, quibus res
 & verba illa generaliter tractantur, vel omni-
 no generalia sunt, vel certam conditionem re-
 rum ac verborum attingunt.

I. Generalia prorsus instrumenta sunt, qui-
 bus verba & res quodammodo inveniuntur,
 collocantur, ornantur: cujusmodi Logicam
 dicimus.

Logica in-
strumenta.

I Illud instrumentum, quo res inveniun-
 tur & collocantur, & simul dijudicantur, Dia-
 lectica est; regula nimirum universi judicii: de
 qua Plato in Phædro quasi aliud agens, & passim
 similiter, & Aristoteles in organo & metaphy-
 sicis, & Cicero in Topicis ad Trebatium, & se-
 cundo de Oratore & sæpius.

Dialectica.

Gramma-
tica.

2 Illud deinde, quo inveniuntur quodammodo & collocantur, & simul pronunciantur verba, Grammatica est: *de qua* Plato in Cratylo; & *alii in alia lingua, ut* Varro de lingua Latina, & Analogia ad M. Ciceronem.

Rhetorica.

3 Illud verò, quo res & verba ornantur, & sic ornata pronunciantur, Rhetorica est: *de qua* Plato in Gorgia, Aristoteles ad Alexandrum Magnum, & Theodecten, & Cicero in partitionibus oratoriis, in Bruto, in libris de Oratore ad Q. Fratrem, in Oratore.

Poëtica.

4 *Sed Rhetoricæ finitima uspiam est poëtica, propter numerosam compositionem, nisi quòd omnino præterea certis & legitimis numeris astringat verba; de qua* Arist. in libr. de poëtica.

II. Sed instrumenta illa, quæ certam conditionem rerum aut verborum attingunt, cuiusmodi mathesin vocamus, *quam* Græcorum pueri omnium primam discebant, vel numeros, vel numerosos sonos, vel spacia & dimensiones, vel motus & dimensiones, nominatim orbiũ cœlestium & stellarum tractant: *quippe huiusmodi in res aut verba videmus plurimum cadere.*

Arithme-
tica

Musica.

Geometria.

Astrologia.

1. Illud igitur instrumentum, quo numeri tractantur, Arithmetica est. 2. Quo numerosi soni, Musica. 3. Quo spacia & dimensiones, Geometria. 4. Quo nominatim motus & dimensiones orbium cœlestium & stellarum, Astrologia. 5. Quo ratio videndi, Optica, aliàs Perspectiva. Quamquam hæc ex Geometria pendet, & magis physicæ pars est: quemadmodum etiam Musica. De his mathematicis disciplinis Plato

nis Plato de Republ. lib. 7. & Epinomide; & Aristot. de cœlo & mundo, & in libro de mechanicis artibus, quas ita ex Geometriâ ducit, & prætereà Cicero de naturâ Deorum 2. & de universitate, & in somnio Scipionis, & in Arato converfo: *sed in primis principes ipsi* Euclides, Ptolemæus, Higynus, & alii. De his vide & librum sapient. c. 7.

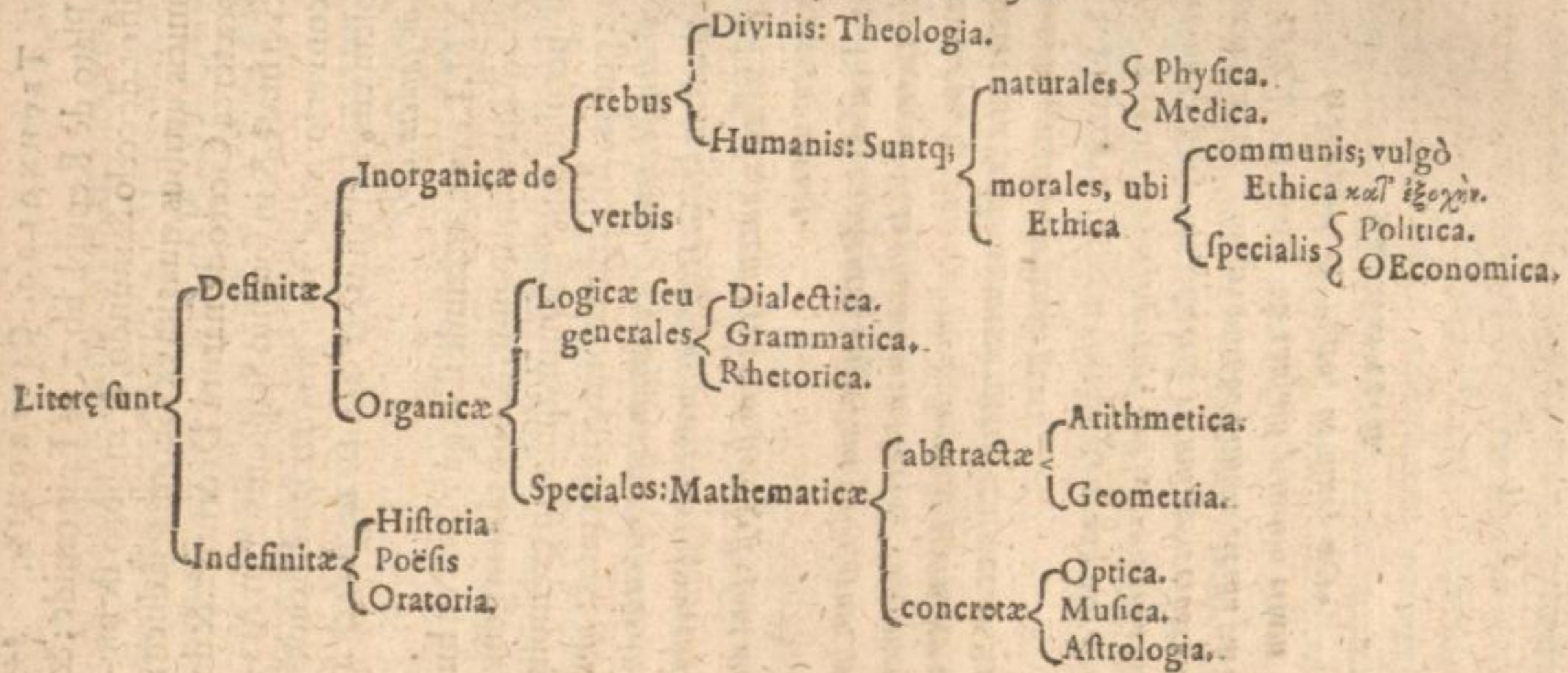
XII. LITERÆ deinde illæ, quæ quasvis hujusmodi literas attingunt, & non tam in generali speculatione versantur, quàm in exemplis, sunt poësis, historia & oratoria facultas: unde major deinde rerum & verborum copia nascitur. In primis autem hîc Græci & Latini autores cognoscendi.

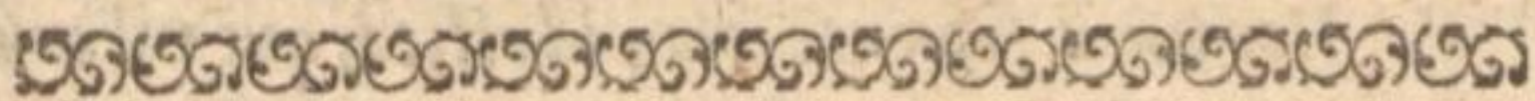
1. Historia autem res veras sicut gestæ sunt aut Historia.
sesè habent narrat.

2. Poësis res plerunq; fingit, aut fabularum involucris tegit. Poësis.
Vide Platonem in Ione, & Ciceronem pro Archiâ, & Plutarchum de legendis poëtis, & de Homeri vitâ & librorum ejus interpretatione, & Basilium Magnum de legendis poëtis.

3. Oratoria facultas rhetorica, quada mbrationis vi & copiâ, res persequitur. Oratoria.
Sed Instrumenta illa, licet nulla sint, sine materiâ rerum & verborum, quam tractent: tamen commodissimum est illa parata habere: eamq; ob causam primùm etiam traduntur, & Plato, ut dixi, ὀργανοειδία vocat.

Ἀποσημείωσις partitionis hujus.

Cap. 5. *Technologia practicae generalis*
idea ex Cicerone.

Idem Cicero ideam philosophiae practicae generalis dedit in libris officiorum: quam methodicè eruemus, secuti filum & ductum Cl. philosophi & J. Cei Bernhardi Copii Antecessoris quondam in Marpurgensi Cattorum. Itaq; ita habet.

METHODUS OFFICIORUM
M. TULLII CICER. CERTIS APHO-
RISMIS COMPREHNSA.

Quia in libris Ciceronis, quos de officiis inscripsit, collectae & digestae sunt sententiae Academicorum, & sic deinceps Peripateticorum & Stoicorum, qui omnes à Socrate profecti sunt, de vitâ & moribus: non alienum putavi illos breviter retexere, ut ita prae-
scorum philosophorum practicum scripta rectius intelligi & conferri possint.

Methodus
officiorum
Ciceronis.

Libri autem sunt tres.

M. T. CIC. OFFICIORUM
LIBER I.

- I. Officium est rectè factum: *Quod sic ab efficiendo dicitur.* Officii definitio.
- II. Estq; vel perfectum, vel medium. Officii distributio.
- III. Perfectum est quod ad rectam rationem omnino accommodatum est. Officium perfectum.
- IV. Recta ratio naturam boni i.e. ideam ipsam spectat: quam Cicero l. de legib. ex Platone, Dei similitudine determinat. Recta ratio.

Sapiens
quis?

V. Hoc ita à sapiente solo, id est, eo, qui nil nisi bonum ipsum spectat, præstat.

VI. Quanquam autem Sapiens ille sic describi potest: tamen propter depravatam hominis naturam nemo talis fuerit. Quod nec Cicero negat.

Officium
medium.

VII. Medium officium est, quod similitudinem quandam rectæ rationis habet.

VIII. Quod ita Cicero esse ait, cujus probabilis ratio reddi possit.

IX. Quod nimirum à mediocri homine, etiam ab hypocritis, præstat: & tantò rectius est, quantò propius ad illud perfectum accedit.

X. Sic Cicero I. de Legibus, Legem ait rectam rationem esse; quam solam veram & æternam Legem facit; cum alia decreta non nisi simulacra quedam ejus videri ostendat.

Quinque-
partitæ of-
ficiorum
causæ.

XI. Deinde officium idcirco rectum est, quia vel seorsim honestum aut utile, sive simpliciter, sive comparatè, vel conjunctè.

XII. Atq; hinc quinquepartitæ illæ officiorum causæ, videl. 1. Seorsim honestum simpliciter. 2. Seorsim honestum comparatè. 3. Seorsim utile simpliciter. 4. Seorsim utile comparatè. 5. Conjunctè Honestum & Utile.

XIII. Sic lib. I. De HONESTO seorsim; Idq; cum simpliciter, tum comparatè.

Honestum.

XIV. Honestum igitur ipsum, quod factu pulcrum; Quod nimirum similitudo boni seu Dei in animo hominis impressa; Quod ita forma virtutis & propemodum virtus ipsa.

XV. Quamobrem illud etiam omnibus jucundum, & apud omnes gloriosum & laudabile.

Honc-

Honestum consideratur vel simpliciter, vel comparatè.

XVI. Honesti simpliciter considerati genera sunt virtutes, ut Prudentia, Justitia, Fortitudo, Modestia. Virtutes
quatuor
cardinales.

XVII. *Quæ quanquam ratione honesti inter se colligatæ sunt; tamen formis, id est, officiis differunt.*

XVIII. *Præter Fortitudinem leniores & humaniores sunt cetera.*

XIX. Harum virtutum primò aliæ in cognitione, aliæ in actione magis spectantur.

XX. Illius generis est prudentia, quæ veritatem in negotiis invenit & sequi jubet. Prudentia.

XXI. Hujus autem Justitia est, quæ quod prudentia præscribit, exequitur; Quæ sic alias virtutes complectitur. Justitia.

XXII. Estq; tum justitia quædam speciatim, tum alia virtus.

XXIII. Justitia speciatim suum cuiq; tribuit; *Quomodo hominum societatem tuetur, tum pacis, tum belli tempore.*

XXIV. Et hæc tribuit, vel quod debitum; *quæ omninò propriè justitia: vel liberali magis animo id, quod debitum non videtur; quæ Beneficentia dicitur.*

XXV. Alia virtus contenta iis, quæ habet, sic debitum tribuit.

XXVI. Quæ habet, *inquam*, jure; sive communia sint, seu propria.

XXVII. Jure scilicet naturæ aut civili debitum tribuit ex contractu vel aliâ causâ.

XXVIII. *Hæc autem tantò plus officii tribuit, quantò quis conjunctior fuerit.*

XXIX. *Sic imprimis conjugi tum liberis, tum parentibus, tum civibus, tum patriæ; deniq; cuivis homini, quamvis ignoto.*

XXX. *Deinde alia virtus est tum Fortitudo, tum modestia.*

Fortitudo.

XXXI. *Fortitudo res omnes forti & præfenti animo gerit.*

XXXII. *Proinde ita Rempubl. & rem privatam tuetur, tum pacis, tum belli tempore.*

Temperantia.

XXXIII. *Modestia, modum & decorum in omnibus tenet: Quæ propriè Temperantia in voluptatibus moderandis. Et hinc boni mores dicuntur.*

XXXIV. *Quæ propria etiam personarum officia tradit, ut senum, juvenum; item magistratum & privatorum, &c.*

XXXV. *Atq; ita simpliciter officium sequitur id, quod honestum.*

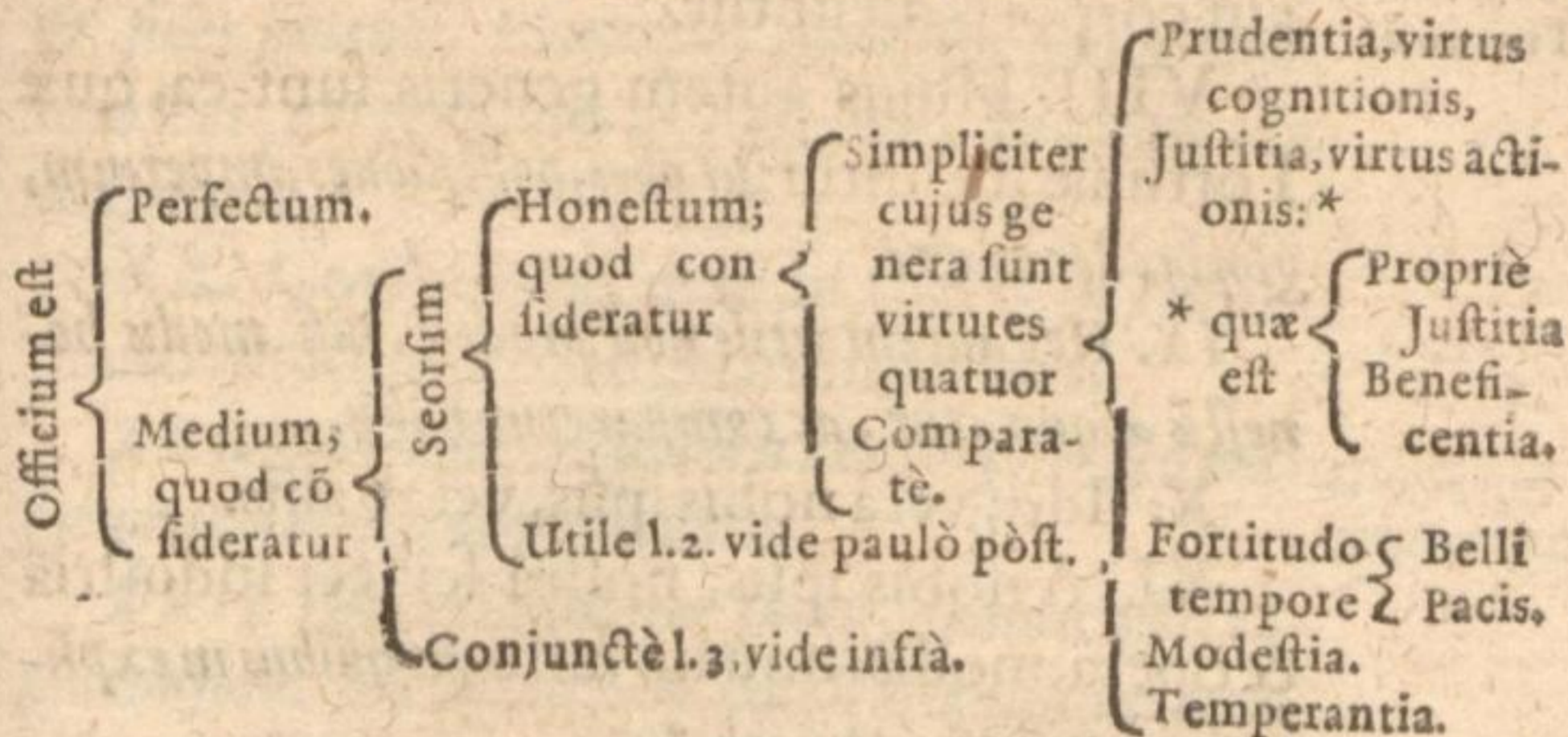
XXXVI. *Deinde comparatè, quod honestius, aut honestissimum sequitur.*

Sic honestius est ea, quæ prudenter aliquis cogitaverit, agere; quàm in cogitatione illâ acquiescere. Itaq; justitia anteponitur prudentiæ.

Hinc studia nostra ad Rempublicam deniq; conferenda.

Idèa

IDEA LIBRI I.

M. T. CIC. OFFICIORUM
LIBER II.

ἀφοριστικῶς expositus.

I. Nunc deinde de utili seorsim.

II. Idq; tum simpliciter etiam, tum comparatè.

III. Utile autem est, quod honestè prodest. Utile.

IV. Quamvis enim distinctum est genere ipso ab Honesto: tamen nisi honestè fiat, utile non est. Ita enim pars quædam formæ est; sicut sanctè censuit Socrates.

V. Ergo hîc quid prodest & quemadmodum honestè prodest, videndum. In his enim consistit forma utilitatis.

VI. Quod prodest & utile dicitur, tum hominem ipsum, tum ejus vitam attingit. Bona.

Animi,
Corporis &
Fortunæ.

VII. Illius generis sunt bona, quæ animi, aut corporis dicuntur.

VIII. Hujus autem generis sunt ea, quæ Fortunæ dicuntur; *ut opes, possessiones, imperium, gloria, decus &c.*

IX. *Hoc autem utile non prodest, nisi modis honestis acquiratur, ac comparetur nobis.*

X. Idq; vel à nobis ipsis, vel ab aliis.

XI. A nobis ipsis, nostrâ scilicet industriâ & operâ, modis inquam justis, *de quibus in explanatione justitiæ attingebatur.*

XII. Ab aliis, tum Deo, tum hominibus; *sed non sine affectione aliquâ erga nos.*

XIII. *A Deo nimirum, si conciliatus sit pietate & sanctitate. Quæ justitiæ etiam species. Unde deinceps prospera fortuna.*

XIV. Ab hominibus, si vel conciliati sint, vel obligati: *Sic enim ea, quæ Cicero fusiùs commemorat, brevius distribuo & dispono.*

XV. Conciliantur autem tum præstandis officiis, tum consequente gloriâ.

XVI. Præstandis officiis conciliatur & Charitas, & Fiducia.

XVII. Charitas sive Gratia, sive Benevolentia, conciliatur cum aliarum virtutum, tum inprimis leniorum, *de quibus l. i. officiis: Ut enim virtus laudatur, sic amatur ab omnibus.*

XVIII. *In lenioribus autem istis virtutibus, præ cæteris maximè commendatur Beneficentia: Quæ plenissima humanitatis, sive pecuniâ, sive operâ præstetur officium.*

XIX. Fiducia opis & auxilii maximè habetur
tur

tur ex officiis prudentiæ & justitiæ: *Quæ ita spes, & fides juvandi. Plurimum enim non solum amamus illos, qui prudentes & justii sunt, sed etiam illis confidimus.*

XX. Consequens deinde gloria & existimatio multum ad conciliandum valet.

XXI. *Quæ sæpè non solum ita ex propriis, sed majorum etiam virtutibus sequitur.* Gloria quæ comparatur

XXII. *Quæ tantò major fuerit, quanto officia ipsa majora. Sic maximam admirationem movent, quæ non solum fortiter, sed fortissimè dicuntur gesta.*

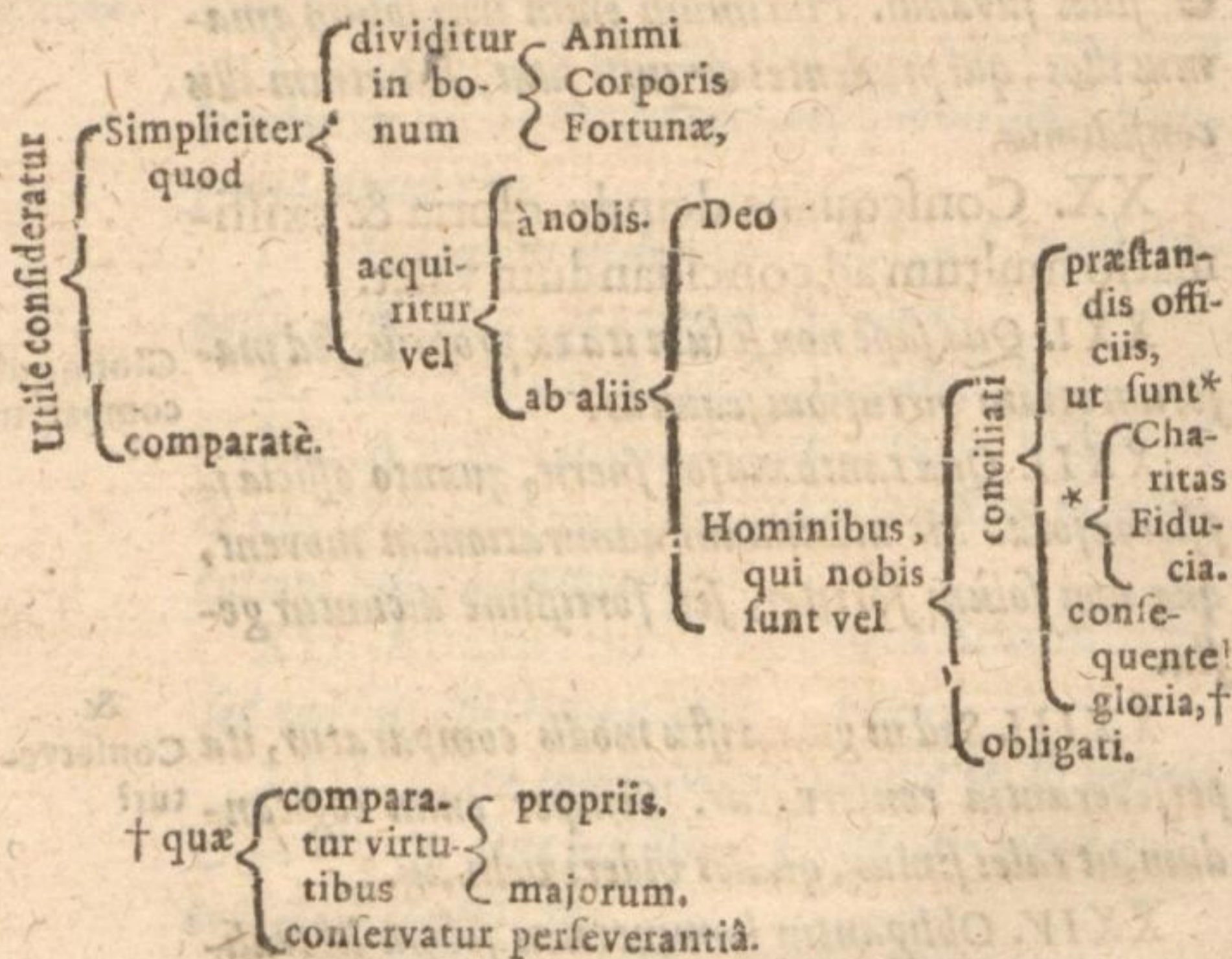
XXIII. *Sed ut gloria istis modis comparatur, ita perseverantiâ conservatur. Semper enim cogitandum, ut tales simus, quales videri velimus.* & Conservetur?

XXIV. *Obligantur homines non solum liberalitatis officiis, sed sæpè etiam conducti mercede.*

XXV. *Sed ita simpliciter officium sequitur hoc quod utile; Comparatè autem id, quod utilius aut utilissimum. Ita animi bona præferuntur aliis omnibus corporis externis, ad vitam pertinentibus, & sic deinceps.*

Z

Dispositio lib. 2.

M. T. C I C. OFFICIORUM
LIBER III.

ἀφοριστικῶς καὶ ἀναλυτικῶς tractatus.

I. Atq; hætenus de singulis seorsim; nunc conjunctè deinceps de honesto & utili; sive nimirum honestum quid videatur, quod utile non sit, sive contrà.

II. Illa enim contentio magnam de officio difficultatem adfert. Ubi generaliter statuendum, nihil honestum, esse, quin utile sit & vicissim.

Quæ Socratis sanctissima illa doctrina, execrantis etiam eos, qui occæcati specie quadam, primùm ista contra naturam distraxissent.

III. Quam-

III. *Quamvis enim honestum propter se expendendum; tamen hoc ipso nomine non potest non utile esse.*

IV. Sic igitur cum singulis honesti generibus sæpè videtur utile aliquid pugnare. Utile sæpè videtur pugnare

V. Ita exempli causâ, cum prudentia; 1. Sequi, quod publicè, aut privatim utile videatur; I.
Cum prudentiâ.

2. Item celare & occultare consilia scelerata.

3. Itemq; sibi potius, quàm amico consulere, amico potius, quàm Reipubl. religioni, datæ fidei inservire.

VI. Deinde cum justitia; 1. mentiri potius sui II.
Cum justitiâ.

commodi causa, quàm verum dicere.

2. Licitatorem opponere contra seipsum ut minoris vendatur.

3. Hereditates captare: aliorum gratiam in se transferre; Imperii causâ religionem & alia negligere,

4. Utilitatis causâ assentari, & veritatem prodere.

5. In summâ dolosè & fraudulentè potius, quàm justè agere.

VII. Tertio, cum Fortitudine; 1. Fugere potius III.
Cum fortitudine.

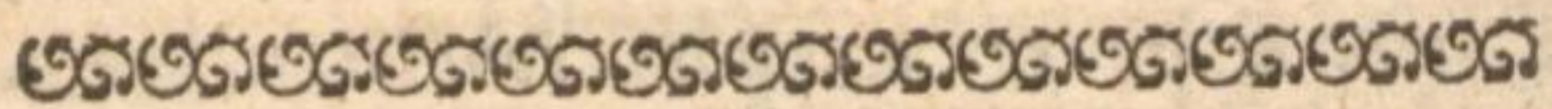
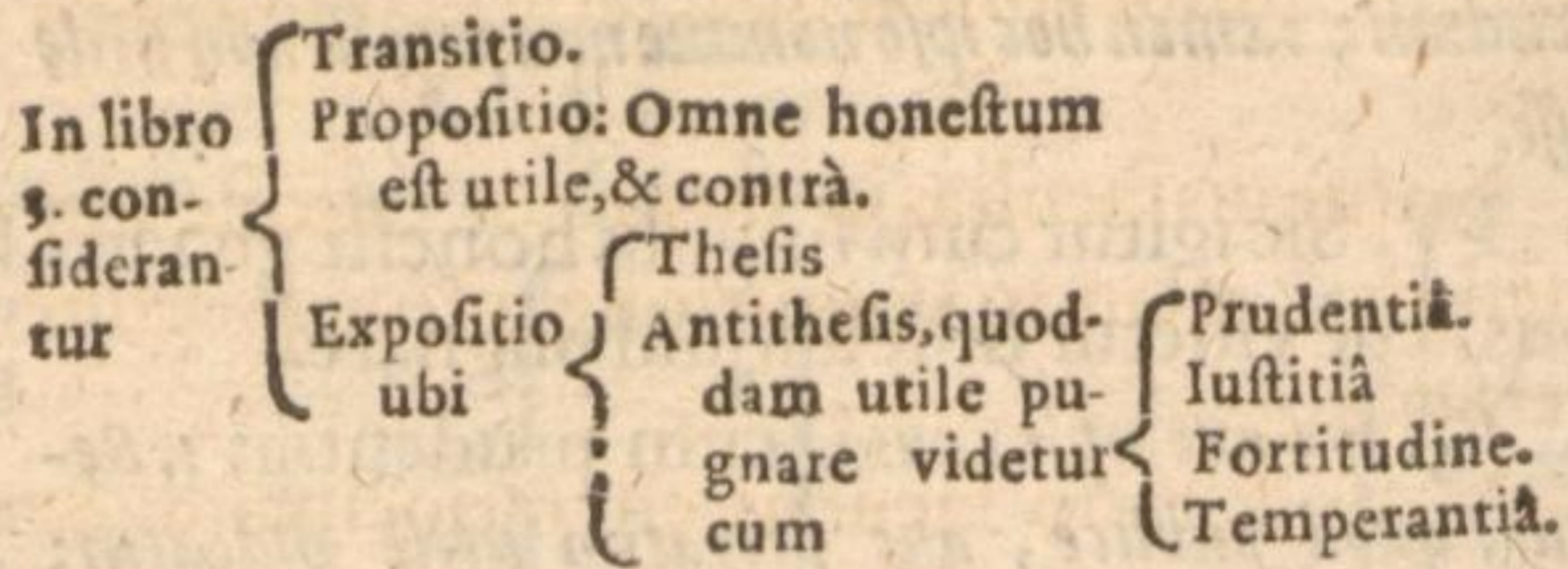
pericula, quàm in discrimen vitæ se inferre. 2. Falle-
re potius fidem hosti datam, quamvis jurejurando adstrictam, quàm venire in periculum. 3. Ignaviam potius sequi, quàm studio & labore occupari.

VIII. Deinq; cum Temperantiâ & modestiâ; IV.
Cum temperantiâ,

Indulgere potius voluptati & libidini, quàm refrænare cupiditatem.

Atq; hæc summatim est explicatio methodica & succincta Ciceronis de officiis; quam S. Ambrosius totidem libris expressit, & Christianis exemplis passim illustravit.

Typus libri III.

Cap. 6. Partitio Ethicæ secundum Aca-
demicos & Peripateticos.

Ethicæ par-
titio juxta
Academi-
cos & Peri-
pateticos.

EX eodem Cicerone colligere placet partitionem
Ethicæ secundum Academicos & Peripateticos,
ex particulâ Academicarum Quæstionum Ciceronis,
scilicet de philosophiâ, & ex oratoriis partitionibus e-
jusdem.

Ethices de-
finitio.
Finis Ethicæ.

ETHICA rationem benè & rectè viven-
di tradit. Finis enim Ethicæ est bene beateq;
vivere: Hoc scilicet est, ex naturâ vivere, nempe si-
cut naturalis ratio & vita postulat.

Nam finis ille boni est, seu ipsum bonum, quod na-
turâ appetimus.

Media, qui-
bus ad fi-
nem Ethicæ
venitur.

Ad illum finem pervenitur, si, quodcunq;
bonum sit, acquiratur.

Bonum enim est, quod natura appetit, &
quo corpus & hæc vita juvatur & conserva-
tur.

Bonorum
genera.

Bonum autem tale tum animi, tum cor-
poris, tum Fortunæ est.

His enim bonorum generibus qui præditus est, bene
beateq; vivit, & beatus ac felix censetur.

ANIMI

ANIMI bonum in naturali facultate, nimirum animi ipsius, spectatur, & prætereà usu. Bona animi sunt

Naturalis facultas in mente & ratione, in memoriâ, item in cognitione principiorum versatur. I. Ratio.

Mens & ratio facultas est ratiocinandi & disferendi, quam *Dialectica* representat, & fusa est per universam hominis vitam.

Quanquam certè non tam facultas videri potest, quàm ipse etiam animus, quo homo à cæteris differt animantibus, & quem ex Dei mente expressum habet quadam similitudine.

Memoria deinde complectitur, quicquid mens differit. II. Memoria

Cognitio verò principiorum insita est in ipsâ mente: Quæ nimirum principia mens in disserendo sequitur. III. Cognitio Principiorum.

Principia autem illa, vel res ad vitam necessarias significant, vel quemadmodum vita ipsa rectè & integrè degenda sit, ostendunt.

Atq; ita aperiunt artes & literas omnes; & quia magis in cognitione, & scientiâ versantur, quàm actione & ratione vivendi, cognitionis dicuntur: Hæc autem altera vivendi rationem ipsam aperiunt, & ita actionis dicuntur, de quibus mox plenius. Principia sunt Cognitionis vel Actionis.

Ufus denique, quod sic ratio ex principiis illis differit, & memoriâ complectitur, & quasi inchoatum habet, meditatione & exercitatione perficit.

Usus artiū
magister.

Sic enim confirmata & perfecta usu ratio, habitus est, & quatenus principia illa sequitur, virtus quadam, de quâ paulatim distinctiùs. Itaq; ex cognitione principiorum, quæ ad vitam momenti aliquid habet, omnes illas artes & literas usus perficit: quæ quidem ipsam vivendi rationem non attingunt, & sic ab Ethicâ distingui solent: Quanquam cum carere illis vita non possit, in quâdam prudentiâ cernuntur, & ita à virtute non prorsus separantur, imò speciem aliquam virtutum præ se ferunt.

Virtus in actione consistit.

Deinde ex cognitione principiorum quæ ipsammet vivendi rationem attingunt, perficit magis Ethicam, (quæ sic etiam dicitur, quòd moribus & usu rectè agendi perficiatur, ἀπὸ τῆς ἠθικῆς) & ipsam adeò virtutem instruit, quæ sic propriè in actione rectè vivendi consistit. Quemadmodum non solum singulos homines sic velit Ethica vivere, sed cunctos etiam, præsertim in civitate aut familiâ congregatos, quomodo Politicam & Oeconomicam complectitur.

PRINCIPIA autem illa (ut nunc de his, quæ actionis dicuntur, plenius dicam) in primis sunt, ut quod honestum, utile, & necessarium, sequamur in omni vitâ, & nihil quidem utile ac necessarium ducamus, nisi quod honestum sit: & omnino quod his contrarium, fugiamus.

Principia homini naturaliter insita.
Quatuor virtutes
I.
Prudentia.

Hæc scilicet in omnium animis natura vel Deus potius ingeneravit & inscripsit: unde virtus ipso usu paulatim confirmatur. Sic honestum intelligitur, quod per se bonum est & pulcrum: cuiusmodi scil. primum est prudenter ipsum honestum ex naturâ repetere, & nihil utile putare, nisi quod honestum;

stium; & ita querere res illas etiam, quæ quamvis vitam beatam non faciant, tamen illis vita hæc carere non possit, quales sunt Literæ & artes illæ: Deinde iustitiam suam cuique tribuere, & prodesse quibus possis, nocere nemini, & ita homines cunctos diligere, & hominum societatem conservare, & imprimis DEUM omnium boni autorem & conservatorem agnoscere & colere: Deinde fortiter se gerere in rebus secundis & adversis: Deinde temperanter & moderatè vivere & voluptati non indulgere. Quæ quidem principia cum perficiuntur usu & exercitatione, fiunt prudentia, iustitia, fortitudo, temperantia: de quibus Cicero ex mediâ philosophiâ, libr. I. de offic. Quæ certè virtutes fundamenta sunt Ethicæ, & ut Plato ait 12. de legib. principia juris & Legum.

II.

Iustitia.

III.

Fortitudo.

IV.

Temperantia.

Virtus enim omnino est ratio ipsa, quæ ex cognitione principiorum illorum disserit, quid faciendum & fugiendum, & tamen usu ipso perficitur. Quomodo perfecta ratio desinitur.

Sed cum artes etiam & literas sic complectatur; certè propriè illa est, quæ id, quod simpliciter & per se honestum, sequitur. Sic denique virtus perfecta ratio est, quod honestum, sequendi; quod contrarium, fugiendi: hoc est, perpetua & constans voluntas, seu habitus rectè & honestè vivendi. Deinde similitudinem virtutis habet σοφὴν φροσύνην, & alia naturalis affectio rationi consentanea.

Sed profectò si quid rectè & honestè feceris, hoc duce naturâ & ratione, conscientia approbat: sin minus, arguit.

Bona corporis.

CORPORIS deinceps bona sunt, quibus corpus nostrum carere non potest: ut, bona valetudo, firmum robur & alia generis ejusdem.

Bona fortunæ.

FORTUNÆ bona sunt quæ extrinsecus adveniunt, ut divitiæ, gloria & alia: quæ & VITÆ bona dicuntur, quòd his vita non prorsus carere possit.

Sed quantum animus corpori (ut comparemus interim) deinde quantum corpus fortuitis rebus præstat: tantum certè inter se comparata hæc bona differunt. Quam comparationem prudentia diligenter in omnibus negotiis instituit.

Summum bonum ex sententiâ Stoicorum.

SUMMUM igitur BONUM est, quod animum attingit, & in primis sine quo vita rectè & honestè agi non potest, hoc est, ipsa virtus, quæ id quod honestum, i.e. per se bonum, sequitur.

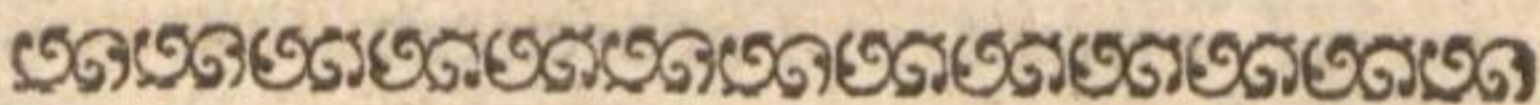
Itaq; benè & beatè vivere, qui finis Ethicæ est, omnino ex naturâ, h.e. ipsa virtute vivere est, & simul prudenter honesteq; alias res querere, sine quibus hæc vita propagari non potest: qui, inquam, finis est & beatitudo, felicitasq; in hac vitâ. Sed quoniam Ethicæ vel philosophiæ potius, talem etiam hominem requirit, qui non tam specie quadam, quàm re & veritate rationi ac naturæ satis pareat, cum nimirum simulationem damnet, & illum talem verè sapientem & beatum judicet: Et quoniam conscientia testis porro convincit, neminem satis paruisse: profectò externa magis quædam disciplina vitæ & beatitudo est, & talem sapientem citius informat ac fingit, quàm præstat: quod & Cicero I. & 3. de offic. attingit, cum perfectum officium, & perfectè sapientem non temere inveniri ostendit.

Atq;

Atq; hanc ipsam ob causam cogitur etiam philosophia; si modò veram beatitudinem velit adipisci, extrinsecus præsidium quærere, & sic fugit ad sacrificia & expiationes, sicut Cic. lib. 1. & 2. de Legib. planissimè ostendit: Et cùm ne illis quidem ipsis labes animi, ut idem ait l. 2. deleri possit, dubitat & desperat, præsertim cùm intelligat, alteram quandam vitam esse, & sciat Deum qui illam mentem & rationem impressit, velle omnino ut isti ipsi pareatur, & nisi fiat, speculatorem & vindicem scelerum esse: Imò cùm sentiat præterea etiam mentem & rationem quamvis lumen illud principiorum habeat, sæpiùs errore implicari: quod & Cic. libr. illo 1. de Legib. confitetur. Vide omnino Apologiam Socratis, & extremum Gorgiam apud Platonem.

Hæc igitur lex naturæ est, quam Ethica doctrina Lex naturæ. explicat, quam etiam in omnium animis inscriptam D. Paulus c. 1. & 2. ad Rom. ostendit, teste conscientia hominum peccata coarguere, & quasi viam ad Theologiam munire.

Quanquam Deus interim externam illam disciplinam vitæ ac morum magnopere requirit, & præterea infinitis beneficiis ornat & locupletat: quæ externa illa hominum felicitas & beatitudo est in hac vita.

Cap. 7. PARTITIO ETHICÆ SECUNDUM STOICOS, breviter collata cum superiori.

PRorsus convenit Ethica Stoicorum cum Ethicæ Academicorum & Peripateticorum, nisi quòd

Stoici nullum boni genus agnoscunt, nisi solam virtutem: & quòd ceteras res necessarias & utiles ad vitam, non bona, sed commoda volunt vocari.

Et profectò si comparentur cum virtute, vix est, ut boni instar habeant.

Dedit autem ita dissentendi occasionem Socrates in Apologia apud Platonem, cum res alias omnes comparatas cum virtute pro nihilo putat, & in mortis periculo, & post hanc vitam nihil utilitatis adferre ostendit.

Quanquam si rectè ponderemus, non tam rebus, quàm verbis dissentiunt ab Academicis & Peripateticis.

Summum bonum apud Epicureos.

Epicurèos autem relinquimus, ut qui in voluptate summum bonum ponant, & ita virtutes ventri & libidini subjiciant. Quanquam sunt, qui putent, eos intellexisse illam voluptatem, quam quis ex virtute capit, approbante & recreante conscientia, & ita ipsam animi tranquillitatem significasse.

~~~~~

Cap. 8. Celeberrima apud antiquos & recentiores philosophiæ distributio.

Philosophiæ partitio antiquissima.

OMnium celeberrima philosophiæ partitio nobis videtur ea, quæ philosophia dividitur in Naturalem, Moralem, & Dialecticam, sive (res namq; eodem recidit) in Theoreticam, Practicam, & Poeticam. Naturalis enim hîc latè accipitur, ita ut non solum Physiologiam, sed etiam Metaphysicam & Mathematicas disciplinas complectatur. Et Dialectica complectitur fuso significatu artes disserendi. De hujus sectionis authore non satis convenit inter scriptores. Certè commendata fuit à Platone, ut testatur

statu

statu Alcinous in libr. de ejus doctrina cap. 3. & Eusebius Cæsariensis initio l. II. de præparatione Evangelica: eandemq; secutus est Arist. I. Topic. cap. 12. ut taceam Chrysippum, Eudromum, Xenocratem, & alios, quorum Laërtius meminit in vita Zenonis post Plutarchum l. I. de placitis, cap. I.

Tripartitam hanc philosophiæ divisionē in ἠθικῶν, φυσικῶν, λογικῶν Cicero I. Acad. quæst. refert ad authorē Platonem: Fuit, inquit, jam à Platone accepta philosophiæ ratio triplex: una, de vita & moribus: altera, de natura & rebus occultis: tertia, de disferendo, & quid verū, quid falsum, quid rectum in oratione pravumque, quid consentiens, quid repugnans, judicando.

Quòd verò hæc partienda philosophiæ ratio apta sit & perfectæ, duobus ostendi potest modis. Primò philosophiæ partitio ex objecto desumenda est. Cùm autem philosophia in id incumbat, ut rerum omnium veritate cognitâ, mentem perficiat, sit, ut quidquid sub ens vel reale, vel objectivum (est enim duplex rerum esse, reale & objectivum seu cognitum) cadit, id ipsius philosophiæ objectum sit. Itaque pro entis divisione philosophia quoq; dividitur. Antonius Possevinus l. 12. biblioth. select. cap. 2. Cùm autem ens sit speculativum, activum, & factivum, sit ut philosophia quoq; triplex sit: videlicet, speculativa, quæ propter se queritur; Practica, quæ propter actionem boni; Poëtica, quæ propter effectiorem. Confer Zabarel. l. I. de nat. Logic. cap. 2. Deinde philosophia ad humanam felicitatem dirigitur. Rectè namque Augustinus l. 19. de civit. Dei, cap. I.

Partitio
philosophiæ
desumenda
est ab ob-
jecto.

Humana felicitas in quo posita.

ex Platone asserit, philosophandi causam nullam esse homini, nisi ut beatus sit. Humana autem felicitas, teste Aristotele cap. 7. & 8. l. I. Ethic. ad Nicomachum, partim in contemplatione veritatis partim in actione virtuti consentanea est posita. Oportet ergo aliquam philosophiæ partem dari, quæ honesti rationem contineat, & ad virtutem morumq; probitatem erudiat. Hæc verò moralis est philosophia. Oportet item aliam dari, quæ abdita naturæ mysteria scrutetur, & in solius veritatis cognoscendæ studium incumbat, atq; hæc Physica, latè accepto vocabulo, dicitur. Deinde hujusmodi scientiarum adeptio & usus disserendo constant, qua in re sæpe mens errore decepta halucinatur. Statuenda igitur est tertia quædam philosophiæ pars, quæ lucem præferat, solerterq; provideat, ne veritatis locum falsitas obtineat. Hæc autem Dialectica nuncupatur. Tot igitur numero sunt philosophiæ partes. Idem confirmat Thomas initio Ethic. ad Nicomach. hæc fermè ratione: Præcipua cura sapientis circa ordinem versatur. Siquidem, ut ex cap. 2. l. I. Metaph. constat, ad sapientem maximè pertinet ordinare. Ordo autem rerum, quæ in philosophiæ considerationem veniunt, triplex est. Primus, quem ratio non efficit, sed inspicit tantùm, atque expendit, cujusmodi est rerum physicarum ordo. Secundus, quem ratio sibi met ipsa exhibet, cum notiones suas, & effata inter se ordinatim disponit. Tertius, quem ratio voluntati præscribit, ut illa probè instituta rectum atque honestum prosequatur. Primus Naturalem, secundus Rationalem, tertius Moralem scien-

Ordo rerum triplex.

scien-

scientiam requirit. Non igitur aut pluribus eget, aut paucioribus partibus contenta esse potest philosophia. *Ejusdem tripartite veritatis rationem similitudine quadam explicat Augustin. partim l. 8. de civit. Dei cap. 4. partim l. II. cap. 25. ad hunc fermè modum. Quemadmodum tria sunt, quæ in quolibet artifice, ut aliquid efficiat, spectantur: natura, doctrina, usus; quorum primum ingenio, secundum scientiâ, tertium fructu dijudicatur: sic triplex à philosophis inveniri debuit disciplina. Naturalis propter naturam: Rationalis, propter doctrinam: Moralís, propter usum. Et quoniam homo procreatus est à Deo, ut per id quod in ipso præcellit, attingat ad id, quod cunctis excellit: per hujusmodi tripartitam scientiam attingit ad unum verum, optimùm Deum, sine quo nulla natura subsistit, nulla doctrina instruit, nullus usus expedit. Sunt itaq; ex Augustini sententia, hæ tres philosophiæ partes, tres veluti gradus, quibus perfectè sapiens, aspirante divinâ gratiâ, summa petit, & ad similitudinẽ Dei propiùs accedit. Easdem quoq; partes non ineptè dixeris illuminare, purgare, & perficere mentes humanas. Dialectica enim, dum artificio disserendi vera à falsis distinguit, animum affusâ veritatis luce illustrat: moralis philosophia, dum mores componit, & vitiorum fibras evellit, purgat: naturalis, dum altiori abditarum rerum intelligentiâ mentem exornat, perficit. Plura hanc in sententiam vide, si placet, apud Philonem Judæum in lib. de agricultura, & Laërtium in Zenone Cittico, Plotinum l. 3. enneadis I. de triplici ascensu ad mundum intelligibilem.*

Tria in quolibet artifice spectanda.

Disciplinz mentes humanas Illustrant

Purgant & Perficiunt.

Cap. 9. Philosophiæ partitio ex Johanne
de Janduno.

Johannes
de Janduno, vir acutissimus.
Philosophia
est
Organica.

&
Inorganica,
eaque
Practica.

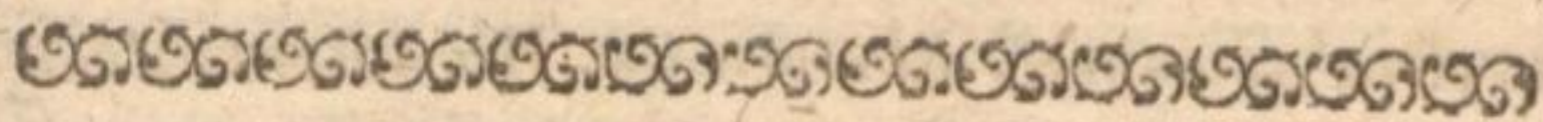
vel

Specula-
tiva.

Tres classes
entium spe-
culabilium.

Johannes de Janduno scripsit acutissimas quæstiones in libros Aristotelis de anima, ubi in proœmio philosophiam ita dividit. Philosophiæ duæ sunt partes, scilicet organica, & non organica. Organicæ autem duæ sunt partes, scilicet Grammatica & Logica. Nam Rhetorica, quæ tertia solet poni, sub Logica continetur. Philosophiæ autem non-organicæ duæ sunt partes, scilicet practica & speculativa. Practicæ autem duæ sunt partes, scilicet factiva, quæ determinat de operibus hominis in materiam exteriorem transeuntibus: & activa, quæ determinat de ejus operibus in ipso homine remanentibus, quæ in tres dividitur, Ethicam scilicet quæ est de operationibus hominis secundum se: Oeconomicam, quæ determinat de operationibus hominis, ut est pars multitudinis domesticæ: & Politicam, quæ determinat de operationibus hominis, ut est pars multitudinis civilis. Philosophiæ autem speculativæ tres sunt partes, secundum quod tria sunt entia à nobis speculabilia, non operabilia. Nam quædam sunt entia motui & materiæ sensibili secundum esse & intellectum conjuncta, & talia considerat philosophia Naturalis speculativa. Alia sunt entia motui & materiæ conjuncta secundum esse, separata autem secundum intellectum, & talia considerat philosophia speculativa Mathematica. Alia sunt entia separata secundum esse & intellectum à motu & à materiâ sensibili, & talia considerat prima philosophia.

Cap. 10.

Cap. 10. Technologia Jesuitarum.

ATq; hæ sunt veterum quorundam sententiæ de partitione philosophiæ, (*plures vide apud Keckerm. l. 1. præcog. philos. cap. 2.*) quarum aliæ sunt obsoletæ, aliæ adhuc hodie à nonnullis probatæ. Jam in medium affere-
mus recentiorum quorundam technologias; & eorum quidem vel Peripateticorum, vel Ramcorum.

In Peripateticis sunt hodie Jesuitæ, qui retinent eam philosophiæ divisionem, quam paulò antè cap. 8. percensuimus. Faciunt enim philosophiam tripartitam: Naturalem, Moralem, Logicam. Et Naturalem subdividunt in Metaphysicam, Physiologiam, & Mathematicas disciplinas. Vide colleg. Conimbric. in præmio in Physic. Aristot. & Anton. Possev. l. 12. bibliothec. c. 3. Ita autem proponunt has disciplinas, ut cursum philosophiæ triennio absolvant, ut author est Possevinus l. 1. biblioth. ubi agit de examine ingeniorum. An verò & quomodo legenda sint Jesuitarum scripta philosophica, non est hujus loci disceptare.

Technologia Jesuitarum.

Fonseca in 2. Metaph. c. 3. q. 2. f. 5. hæc summam habet de divisione disciplinarum.

Disciplina tribus modis dividi possunt: uno, ratione eorum, in quibus versantur: altero, ratione finis: tertio, ratione ordinis.

Disciplinae tribus modis divisa.

Prima divisio est: Disciplinarum aliæ de rebus agunt, aliæ de sermone. Priores dicuntur reales: quod genus latissimè funditur. Posteriores sermocinales, quod genus Grammaticam complecti-

Prima divisio.

Sermo est
vel conce-
ptus, vel e-
nunciatus.

Secunda
divisio.

Quatuor
divisiones
artium me-
chanica-
rum.

tur, Dialecticam, & Rhetoricam. Hic autem intelligi debet sermo non modò externus, quem cum aliis communicamus, quemq; Græci vocant λόγον παρομοεικόν, τὸν ἔξω, πρὸς ἕτερον: sed etiam internus, quo secum quisq; ratiocinatur, quemq; Græci vocant λόγον ἐνδιάθετον, τὸν ἔσω, πρὸς ἑαυτὸν.

Secunda divisio est: Disciplinarum quedam sunt theoreticæ, aliæ practicæ. Theoreticarum tria sunt genera, Physica, Mathematica, & Metaphysica. Practicæ autem dirigunt, aut actiones, quæ in ipso agente manent, ut sunt velle, nolle: aut eas, quæ in alia re exercentur, quæ vocantur effectiones, uti est extructio navis. Priores nomine communi sibi vindicato appellantur *practicæ & activæ*: posteriores proprio vocabulo dicuntur *effectivæ*. Arist. 6. Metaph. cap. I. text. I. Agentium verò duo sunt genera: unum, quod dirigit actiones intellectus, quæ est Dialectica: alterum, quod dirigit actiones voluntatis, quod Moralis scientia vocatur. Moraliū autem scientiarum tres species tradi solent, Ethica, OEconomica, Politica. Denique efficientium aliæ dirigunt externum sermonē, ut Grammatica & Rhetorica: aliæ verò res alias externas: quarum quatuor traduntur divisiones. Nam

1 *Aliæ materiam præparant, ut quæ metalla purgat: aliæ opus conficiunt, ut quæ arma fabricat: aliæ confecto opere utuntur, ut Militaris.*

2 *Aliæ sunt principales, & quasi dominæ aliarum, ut Architectura respectu Cæmentariæ: aliæ famulantes, ac subjectæ: ut hæc respectu illius.*

3 *Aliæ post actionem nullum confectum opus relinquunt,*

linquunt, ut ars citbaristarum: alia relinquunt, quarum tria genera traduntur. Nam alia nova conficiunt, ut figulorum ars: alia collapsa restaurant & reficiunt, ut Medicina: alia utrumq; præstant, ut ars edificandi.

4 Quædam ad necessaria subministranda comparatae sunt, ut pistoria: alia meliùs, aut jucundiùs degendi gratiâ, ut gladiatoria, ad vitam tuendam: ad delicias, unguentaria. Vide Arist. 2. Phys. 2. text. 24. Laërtium l. 2. ex Platone. Galenum de constitutionibus artis Medicæ.

Tertia divisio est: Disciplinarum quædam sunt superiores, alia inferiores. Superiores sunt Morales scientiæ, Naturalis, & utraque Theologia. Atq; hæ scientiæ magis, quàm artes appellantur. Inferiores, quæque sæpiùs artes, quàm scientiæ dicuntur, ad septem liberales, & totidem serviles revocantur. Liberales sunt, Grammatica, Rhetorica, Dialectica, Arithmetica, Musica, Geometria, & Astrologia. Serviles sunt, Agricultura, Venatoria, Militaris, Fabrilis, Chirurgia, Textoria, Nautica: quæ omnes hisce versibus comprehenduntur:

Lingua, tropus, ratio, numerus, tenor, angulus,
astra:

Rus, nemus, arma, faber, vulnera, lana, rates.

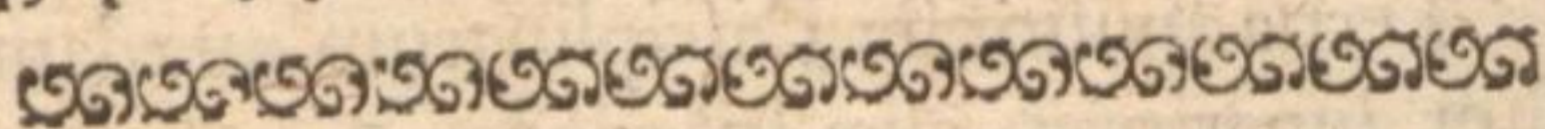
Priores septem ideo dicuntur liberales sive ingenua, quia illis excolitur animus, libera & ingenua hominis pars: vel quia hominem liberum decent, vel deniq; liberum reddunt. Posteriores vocantur serviles, quòd eis potissimùm exerceatur corpus ad mercenarias & serviles operas: Quo fit, ut nomine servi-

Tertia divisio.

113

lium non oporteat intelligere militarem ducis, aut
fabrilem architecti, aliásve hujusmodi, quæ artificis
manu non exercentur. Possunt enim hæ ad liberales
artes, aut etiam ad superiores scientias utcunq; revo-
cari, ut architectura ad Geometriam, & ars ductandi
exercitum ad Politicam.

Atq; hæc est sententia Fonseca, qui 1. Artis voca-
bulum latè sumit. 2. Dialecticam in activis, non ef-
fectivis ponit. 3. Theologiam facit scientiam: quum
ea sit habitus mixtus, & aliquod collectivum, sicuti
ipsa philosophia. Id quod nos primi notavimus.

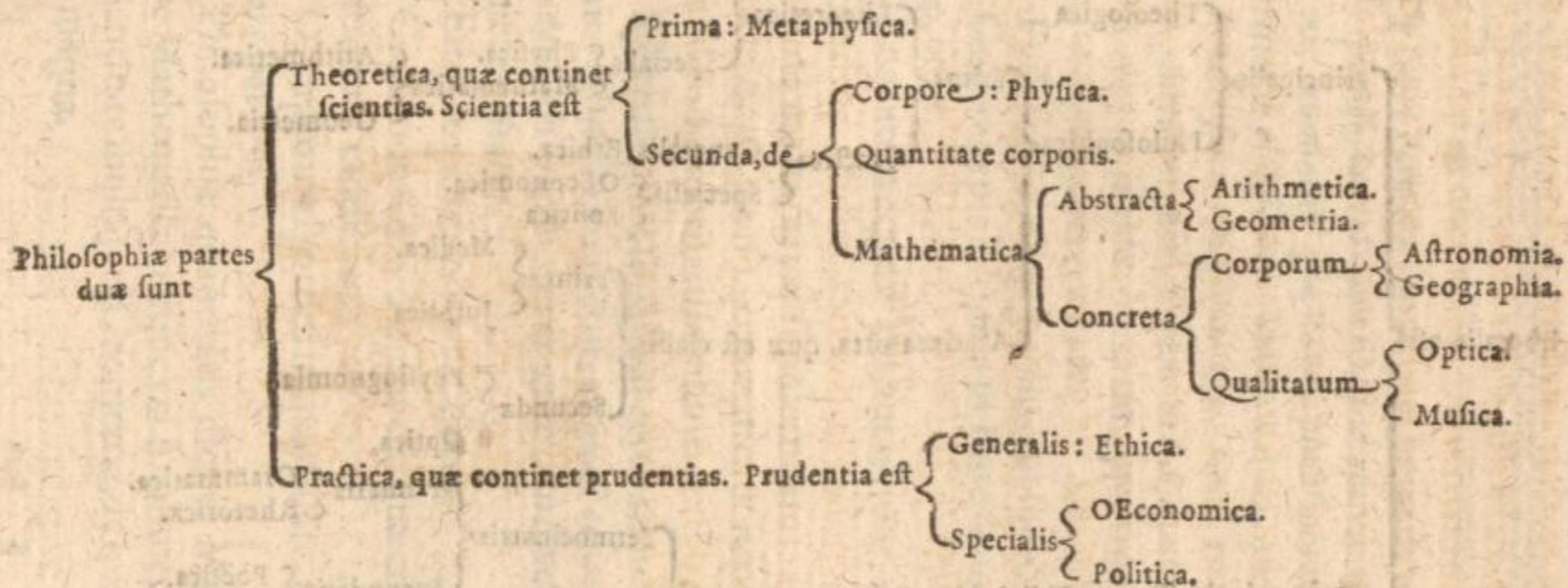
Cap. 11. Technologia Keckermanni, &
Timpleri.

Technolo-
gia Kecker-
manni.

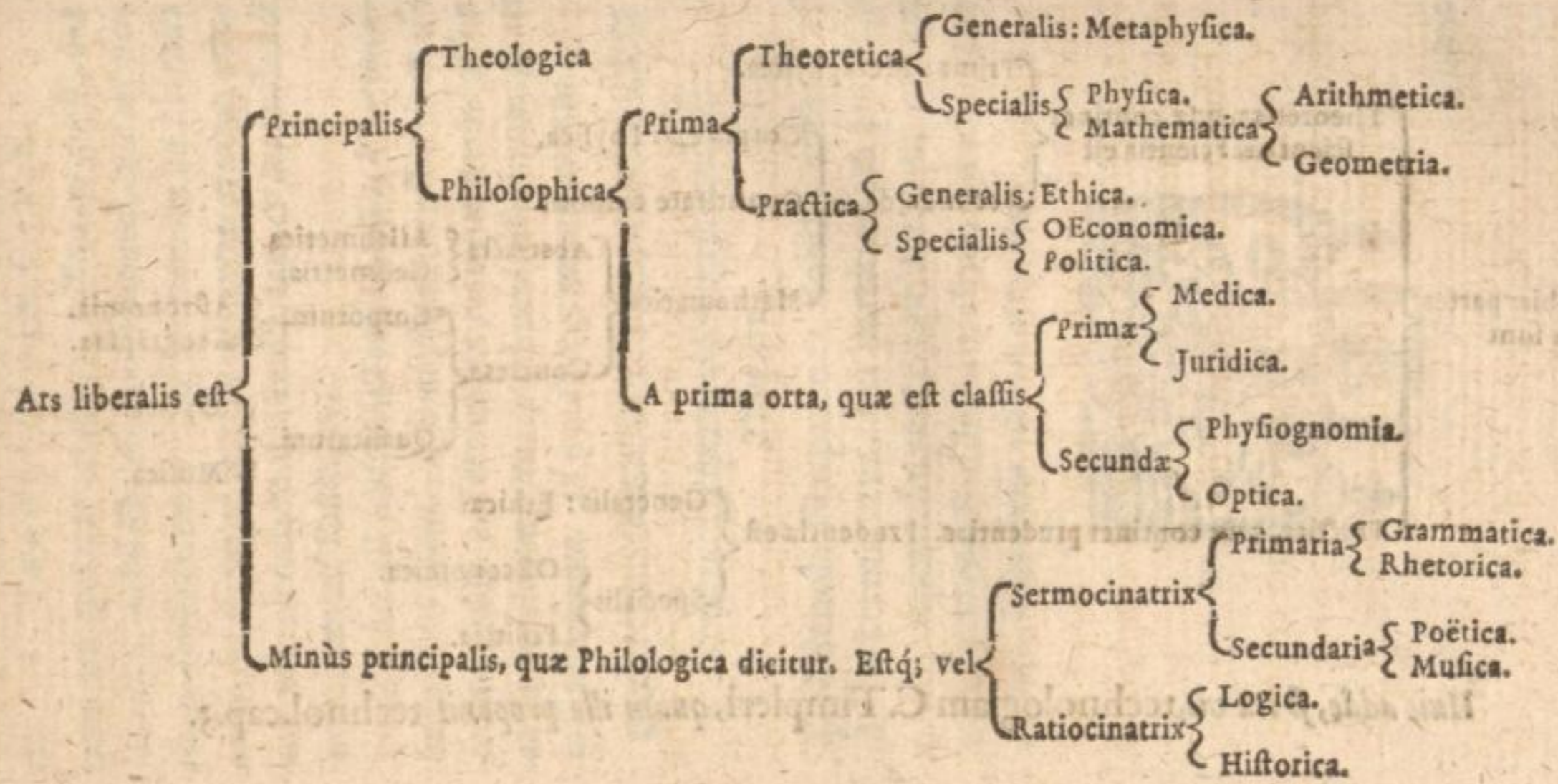
IN Schola Peripatetica nobilis author est
Keckermannus, qui partitionem philoso-
phiæ proponit l. 1. præcog. philos. cap. 2. item in
tabulis de modo discendi. Eam, quæ est in præ-
cognitis, hac tabellâ adumbrare placet.

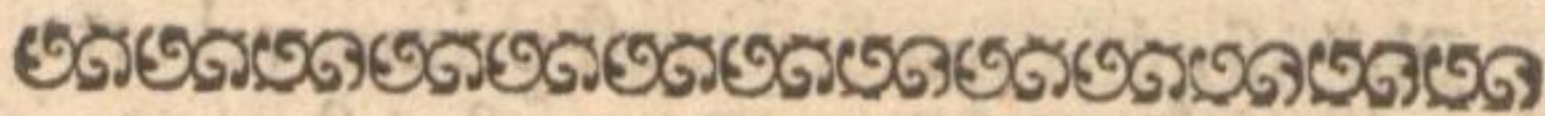
Philo-

Huic adde, si ita vis, technologiam C. Timpleri, quam ille proponit technol. cap. 3.

Cap. 12. Technologia Rameorum.

Plures Peripateticorum sententias de partitione philosophiæ colligant sibi studiosi. Nos nunc colligemus summam quæ Ramei philosophi habent de partitione philosophiæ. Petrus Ramus, quod sciam, in scriptis suis nullam philosophiæ ideam & partitionem generalem nobis reliquit. Sed discipuli & sectatores ejus, ex scriptis, quæ edidit, sequentem philosophiæ distributionem extruunt.

Technologia Rameorum.

Philosophia est generalis, aut specialis.

Generalis philosophia in Ente & non-ente spectatur.

Philosophia generalis,

Ens autem & non-ens, aut ratione, aut oratione.

Ratione tractat illa Dialectica.

&

Oratione verò Grammatica & Rhetorica: illa puro, hæc ornato sermone.

Specialis philosophia, in certo aliquo & definito subjecto exercetur, ut quasi cancellis quibusdam, extra quos non evagetur, circumsepta & munita videatur.

Specialis.

Estq; cognitionis, aut actionis.

Cognitionis philosophia est, quæ contemplationem moderatur.

Occupatur ea partim in quantitate, in qualitate partim.

Philosophia quantitatis dicitur Mathesis, sive Mathematica: estque vel Arithmetica, de quantitate multa; vel Geometria, de quantitate magna.

Philosophia qualitatis est prima, vel orta.
Prima est Physica. Orta est Astronomia,
Musica & Optica.

Actionis philosophia est, quæ regit mores,
& vitam.

Estque publica, aut privata.

Publica est, aut obsequendi, aut imperandi
ars.

Obsequendi, est Ethica.

Imperandi, OEconomica, aut Politica.

Privata, vel agit, vel facit.

Agens est Agricultura:faciens, Architecto-
nica. Hæc vide apud Snellium in prolegom.
Ethic. Sunt & alii Raméi, qui retinent divisionem
Platonicam, quâ philosophia herciscitur in *πρωται-
δεΐαν κ̄ παιδεΐαν.*

πρωταιδεΐα
philosophi-
ca.

πρωταιδεΐα est præparatio, quedam ad philoso-
phandum, & quasi instrumentum, cujus species sunt
artes Logica, Dialectica, Grammatica, & Rhetorica:
& Mathematica, Arithmetica scil. & Geometria.
Suidas vocat τὰ πρῶτα μαθήματα, alii *πρωταιδεΐ-
ματα.*

παιδεΐα
philosophi-
ca.

παιδεΐα, ipsa est philosophia; cujus species sunt,
Physica & Ethica. Historia verò & Poësis earum sunt
illustrationes. Continent enim exempla de meteoris,
siderib. plantis, item morum, i.e. virtutũ & vitiorum.

Cap. 13. Technologia authoris.

Technolo-
gia autho-
ris.

Sic ergo maturandi iudicii causâ diverforum
authorum sententias commemoravimus
de philosophiæ partibus & membris: superest,
ut nostram sententiam adferamus.

Eam

Eam primò simpliciter proponemus, deinde ejusdem confirmationem adjiciemus, certis theorematis comprehensam.

Sententia nostra de partitione philosophiæ talis est.

Ordo disciplinarum est vel dignitatis & naturæ, vel doctrinæ.

Ordo disciplinarum duplex.

Ordo dignitatis est, quo disciplinæ collocantur eâ serie, quam naturâ obtinent. Estq; talis.

Disciplina philosophica est vel theoretica, vel practica, vel poëtica.

Theoretica est, quæ agit de rebus necessariis, adeoq; tradit cognitionem veri.

Disciplinæ theoreticæ numero 12.

Estq; vel sapientia, vel scientia.

Sapientia est Metaphysica, quæ considerat ens in quantum ens.

1. Metaphysica.

Scientia est vel pura, vel media.

Pura est vel Physica, vel Mathematica.

Physica est vel generalis, vel specialis.

Physiologia generalis est, quæ explicat proprietates rerum naturalium in genere. Fonseca 4. Metaph. c. 1. q. 2. f. 2.

2. Physica generalis.

Specialis est vel Pneumatica, de Angelis & anima: vel Somatologia, de corporibus.

3. Pneumatica. 4. Somatologia.

Mathematica est vel generalis, vel specialis.

Generalis est, quæ tractat principia & affectiones multitudini & magnitudini communes. Pererius l. 1. c. 17. p. 57.

5. Mathematica generalis.

Specialis est tum Arithmetica, tum Geometria.

6. Arithmetica. 7. Geometria.

Scientia media est, quæ partim physica est, Mathematica partim. Fonseca 2. Metaph. c. 3. q. 2. f. 5.

7. Geometria.

- Estq̄, vel corporis, vel qualitatis.*
8. *Cosmographia;* *vel in genere, unde Cosmographia;* *vel in specie. Corporis, in specie est vel Uranoscopia, vel Geographia.*
9. *Uranoscopia.*
10. *Geographia.*
11. *Optica.* *Qualitatis scientia est vel Optica, vel Musica.*
12. *Musica.* *Scientiarum Mathematicarum praxis est Architectonica.*
- Practica disciplina dicitur prudentia, quæ agit de rebus contingentibus agendis.*
- Prudentiæ est methodica, vel exemplaris.*
- Prudentiæ numero 5.
1. *Ethica.* *Methodica est vel generalis, vel specialis.*
2. *OEconomica.* *Generalis est Ethica.*
3. *Politica.* *Specialis est tum OEconomica, tum Politica, tum Scholastica.*
4. *Scholastica.* *Exemplaris est Historica.*
5. *Historica.* *Poëtica disciplina dicitur ars, quæ agit de rebus contingentibus faciendis.*
- Ars est (liberalem intelligimus) vel pura, vel media seu mixta.*
- Artes numero 7.
1. *Mnemonica.* *Ars pura est, vel memorialis, vel Logica.*
2. *Lexica.* *Ars memorialis dicitur Mnemonica.*
3. *Grammatica.* *Logica est, vel sermocinatrix, vel ratiocinatrix.*
4. *Rhetorica.* *Sermocinatrix agit de vocum significationibus, vel adsignificationibus.*
5. *Logica.* *De significationibus agit Lexica, quæ tractat de fabrica & usu Lexicorum.*
6. *Oratoria.* *De adsignificationibus puris tractat Grammatica, de ornatis Rhetorica.*
7. *Poëtica.* *Ars ratiocinatrix est Dialectica.*
- Ars media est, quæ partim sermocinatrix, partim ratiocinatrix est: estq̄, tum Oratoria, tum Poëtica.*

ΔΙΑΤΥ-

Διατύπωσις tabellaris ita habet:

Atq; hic est ordo naturæ: sequitur ordo doctrinæ, isq; popularis, quo disciplinæ doceri & disci debent. Eum ita circumscribimus.

Gymnasiorum distinctio.

Hic ordo, hæc distinctio disciplinarum pendet à distinctione gymnasiorum, quorum distinctio à materiâ ducitur hunc in modum, ut ostendit Francisc. Junius de Academiâ, c. 3. Gymnasiorum alia sunt, quæ dicuntur *καὶ ἀνωγειά*, alia, quæ *ἐν βιβλίῳ*. Illa minoribus erudiendis instituta, hæc grandioribus & provecioribus ætate studioq; informandis plenius, ex quo principia in pædagogicis tradita bellè assequuti sunt. Tradimus autem hic de ordine doctrine hodie usitato. Apud priscos enim alia longè fuit ratio instituendi, docendi atq; discendi artes. In pædagogicis aut duo traduntur potissimum, instrumenta doctrinarum, & principia sive rudimenta.

Instrumenta in pædagogicis tractanda tria.

1.
Linguæ.

2.
Artes instrumentales.

3.
Historiæ.

Rudimenta

Instrumenta appellamus linguas, artes instrumentales, & ornamenta earum historias. Linguas vocamus philologiam, sive Lexicam. Linguas, dico, Latinam & Græcam, imò & Hebræam, quæ tamen à paucis excolitur, quæ tamen in scholis Christianis necessaria sit propter studium Theologiæ. Artes instrumentales, nimirum Grammaticam verborum ex usu, Logicam veritatis ex ratione, & Rhetoricam communis cultus ad easdem res ex commoditate adhibendi artifices, necessarias esse qui ignorat, brutus est: furiosus, qui negat. Historias si quis his cum iudicio & ratione adjungit, non mediocri juventuti allectamentum ad amorem literarum humaniorum præbet, & sermoni, rationi, cultui deniq; in pueris confirmando magnum adfert adjumentum.

Principia sive rudimenta duum sunt generum, quæ

quæ in scholis pedagogicis si traduntur, bene est: si non traduntur, omnino tamen unum eorum adhibeatur necesse est. Prius genus est pietatis, posterius philosophia.

pedagogica
sunt

Pietatis rudimenta Catechesi explicantur.

Pietatis

&

Philosophiæ

Philosophiæ non penetrabilia exponi, sed aditus pueris referari debent: iug, non omnibus, sed ii saltem qui sunt de moribus, item Mathematici, nominatim Arithmetici & Musici.

Alterum gymnasiorum genus, quod ἐνθετικὸν ἴδειον diximus, initiatos literis & imbutos juvenes pleniore disciplinarum modo colit & perficit. Hic enim præterquam quòd instrumenta in pedagogicis explicata excoluntur amplius, etiam præcipua quæq, philosophiæ partes perficiuntur & absolvuntur, facultates deniq, illæ summæ, quæ primas in disciplinis obtinent jure meritissimo, eæ in hoc ludo exponuntur commodè ad Reip. & Ecclesiæ Christi utilitatem maximam. Ac primùm quidem linguarum hic uberior doctrina traditur. Deinde verò instrumentorum, quæ diximus, usus demonstrari solet. Tum corpus totius philosophiæ quasi per anatomen confirmatis ipsorum mentibus, ut oculis, cernendū proponitur.

Ἐνθετικὴ
quæ sint?

Hic τὰ ἐξ ἀφαιρέσεως ὄντα, i.e. Mathematicas disciplinas certo ordine juventuti percipiendas & tenendas tradit: ille τὰ ἐκ ἐπιπέδου ὄντα, quam secundam philosophiã vocant, ad res physicas pertinentem: eodemq, ferè contextu τὰ ἀπλῶς ὄντα, i.e. materiam primæ & reconditiore philosophiæ enucleat argutè, doctè, breviter, familiariter: iste verò τὰ ἠθικὰ, quibus circumscribuntur boni mores, sancte q, feruntur justis & injustis leges, ad singularem cujusq, hominis

τὰ ὄντα
sunt

1.

ἐξ ἀφαιρέσεως.

2.

ἐκ ἐπιπέδου.

3.

Ἀπλῶς.

Summæ
facultates
numero
quatuor.

Gymnasio-
rum species
numero
quatuor.

I.

II.

III.

IV.

Grammati-
ca doctrina
ordine est
prior Logi-
câ.

institutionem, ad rem domesticam gubernandam
adq; publicam necessaria. Succedunt tandem his fa-
cultates (ut appellantur) summæ, hominemq; benè
informatum & instructū in suo genere ad *πρακτικὴν*
velut ducentes manu, *θεολογικὴν, νομικὴν, ἰατρικὴν.*
Quarum illa quæ Theologia appellatur, fontes suos
non alibi quàm in cælo habet, rivi in homines verbo
& scripturâ Dei ex merâ ejusdem gratiâ defluxe-
runt: hæ verò fontes suos ab orbis conditu in philoso-
phiæ penetralibus, naturâ ipsâ duce & teste habue-
runt. Ethicam enim Jurisprudentia, Physicam Me-
dicina quàm latissimè ad commoditatem generis hu-
mani privatim & publicè deduxerunt. Gymnasiorum
igitur species quatuor ex hoc ordine (nam tot fuerunt
olim) constitui possunt. Prima eorum, in quibus lin-
guarum doctrina exponitur: secunda, in quibus in-
strumenta subministrantur & artes ad philosophiam
præviæ: tertia, in quibus aperiuntur studiosis & pa-
tescunt recessus philosophiæ: quarta deniq; eorum,
in quibus summæ illæ facultates juventuti explanan-
tur ex usu Reipub. Ex his patet, quisnam sit doctrinæ
ordo in tradendis disciplinis. Rem totam paucis con-
clusionibus complectemur. Plura sunt apud Boëti-
um, qui scripsit de ordine tradendi disciplin. in
lib. de doctrinâ scholarium, & Plutarchum in
lib. de contrarietatibus Stoicorum, & Philo-
nem Judæum in libr. de agriculturâ, Augusti-
num lib. de ordine & deniq; Conimbricenses
in proœm. phys. q. 5. Prima conclusio sit: Gram-
matica doctrinæ ordine prior est Logicâ. Vete-
res Græci non necesse habebant discere Grammati-
cam. Nam illorum lingua vernacula in scholasteriis
personabat. Hodie res aliter se habet. Secun-

Secunda conclusio. Logica doctrinæ ordine prior est Rhetoricâ. Doctrina namq; troporum, non potest intelligi sine lampade logicâ.

Logica doctrinæ ordine prior est Rhetoricâ.

Tertia conclusio. Mathematica doctrinæ ordine est prior philosophiâ naturali. Hæc est Hugonis de sancto Victor. in prologo cælestis hierarchiæ, & lib. 2. didascal. c. 18. Tho. in opus. 70. qu. 5. art. 1. & 8. cap. 1. 6. Eth. & Henrici Gandavenfis in summâ art. 7. q. 7. Simplicii etiam, & aliorum complurium, videturq; Aristotelis 6. Eth. cap. 8. ubi ait, puerum fieri Mathematicum, Sapientem vel physicum non posse. Idem confirmat veterum in tradendis disciplinis consuetudo. Plato enim (ut de cæteris taceamus) eos, qui Mathematicis imbuti non essent, ac præsertim qui se prius in Geometrico pulvere non exercuissent, à gymnasio suo arcebat, in scriptis Academiae foribus hisce verbis, $\mu\eta\delta\epsilon\iota\varsigma\ \alpha\gamma\epsilon\omega\mu\acute{\epsilon}\tau\epsilon\tau\epsilon\tau\ \&\ \epsilon\iota\sigma\iota\tau\omega$, i.e. nemo huc ingrediaur ignarus Geometriæ. Atq; inde etiam est, quòd idem Plato l. 7. de Repub. Mathematicas vocat $\omega\epsilon\rho\pi\alpha\delta\epsilon\iota\alpha\varsigma$ quasi priores institutiones, quibus adolescentium animi ad reliquos doctrinæ satus præexercerentur & excoluntur. Stabilitur postremò conclusio ex eo, quòd Mathematica & juvant ad perceptionem aliarum artium, & in comparandis Mathematicis minus negotii est. Unde & propter addiscendi facilitatem, commune disciplinarum nomen apud Græcos fecere suum. Dicuntur enim $\mu\alpha\theta\acute{\eta}\mu\alpha\tau\alpha$. At Physica cùm reconditam naturæ vim scrutetur, & à vagâ atq; errabundâ sensuum notitiâ, magnâ ex parte pendeat, longi temporis observationem requirit atq; experientiam, proindeq; multò est difficilior atq; ope-rosior.

Mathematica prior est Physicâ doctrinæ ordine.

Antiquitus Mathematica omnium primò proponebantur

Mathesis præparat ingenium ad altiora. Mathematica sunt facilima.

Philosophia
naturalis
est prior
Morali do-
ctrinæ or-
dine.

Maturiori
judicio o-
pus est ad
moralem
doctrinam,
quam ad
physicam.

Philoso-
phus mora-
lis multa
accipit à na-
turali.

Metaphysi-

Quarta conclusio. Physica doctrinæ ordine est prior, quàm moralis philosophia. Hæc conclusio habet authores Chrysippum, Archedemum, Sidoniũ, & Eudemum, referente Laërtio in vitâ Zenonis, & Ammonium in proœmio ad categorias, item Thom. ad c. 8. l. 6. Ethic. lect. 7. Suadetur verò his rationibus: I. Quia in iis, quæ ad vitæ disciplinam, & regendas, ac moderandas hominum voluntates pertinent, fallacior est & incertior, ac magis ardua experientia, quàm in physicis: multoq; maturiori judicio opus est ad eorum intelligentiam, quibus componendi sunt mores, regenda familia, instituenda Respublica. Quò spectat illud Arist. I. Eth. cap. 3. juvenem haud quaquam idoneum esse moralis disciplina auditorem: quia nimirum in perturbationum regno non potest esse firmum de rebus agendis iudicium, dumq; reciprocante cupiditatum æstu animus fluctuat, quo pacto vitii imperandum sit, non capit, sed post adeptam quietem prudens fit. II. Multa ex natura fontibus, & physica veritatis contemplatione ad moralem philosophiam necessario petenda sunt, ut quid sit anima, quinam affectus. Nec enim, ut Plato in Alcibiade primò docet, scire possumus, quomodo aliquid curandum sit, nisi ejus naturam cognitam atq; exploratam prius habeamus. At moralis philosophia animæ & affectuũ malorum medicatrix est. Prætereà oportet moralem philosophum à Naturali sumere, quæ sint animæ facultates, ut quæ quibus subdita esse debeant, & in quarum actione beatitudo posita sit, edoceat. Quocirca Aristoteles in formandâ morum scientiâ, physiologiam sæpè adhibet.

Quinta conclusio. Metaphysica doctrinæ ordine

dine

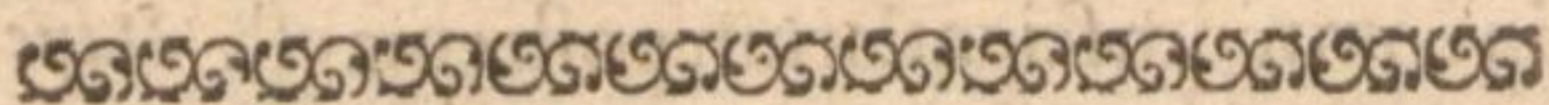
dine omnium scientiarum postrema est. *Hanc conclusionem tradidit Avicenna primo suæ Metaph. c. 3. & Thom. I. contra gentes c. 4. Ægidius in proœmio physic. M. Albertus I. Metaph. tract. 2. c. 10. & ceteri fere Peripatetici communi consensu. Facile autem ex eo probatur; quia doctrinæ ordo postulat, ut quæ scientia res maxime abstrusas, & à sensuum consuetudine remotas tradit, ea postremo loco addiscatur. Ita verò sese habet Metaphysica, quippe quæ circa transnaturalium rerum contemplationem occupatur, ut vel ipsum ejus nomē indicat. Adde quòd eorum, quæ in aliis scientiis pertractantur, notitia ad primam philosophiam animum preparat & acuit, ut August. 2. lib. de ordine edisserit, ajens, humanam rationem, cùm ad ea, quæ altiora sunt agnoscenda, aspiraret, ne adscensum frustra moliretur, nè de alto caderet, inferiores disciplinas sibi tanquam gradus parasse. Philosophus itaq; per alias scientias gradatim ad Metaphysicam ascendit.*

ca doctrinæ
ordine est
postrema
omnium
disciplina-
rum.

Doctrinæ
ordo quis?

*Sexta conclusio. Tres summæ facultates, Theologia, Jurisprudentia, & Medicina, doctrinæ ordine sunt posteriores ipsâ Philosophiâ. Philosophia enim continet partim instrumenta, quibus illæ utuntur, uti sunt Logica, Mnemonica, &c. partim titulos & terminos, vel, ut re-
etiùs dicam, principia, quibus illæ
utuntur itidem.*

Tres sum-
mæ faculta-
tes ordine
doctrinæ
sunt poste-
riores phi-
losophiâ.

Cap. 14. Confirmatio traditæ
technologia.

Commemoravi *παχυλῶς* meam de partitione
philosophiæ sententiam, cujus confirmationem
nunc (id quod promisi) certis theorematis arcto.

Totum a-
pud Logi-
cos est tri-
plex.

I. Divisio philosophiæ est sectio integri
in sua membra. Totum, ut docent Logici, triplex
est, universale, essentialiale, & integrale. Philoso-
phia non est totum universale, neq; essentialiale. Inte-
grale igitur. Non est universale: quia hoc est ipsum
genus, quod dividitur in species. Hoc totum duas ha-
bet conditiones. 1. ut in se sit unum, & distinctam ab
omnibus suis speciebus naturam habeat. 2. communi-
tas, ut latius sit omnib⁹ suis speciebus. Jam verò philo-
sophia non est quid diversum à Physicâ, Mathematicâ,
Metaphysicâ & cæteris, sed istarū partim aggregatio
& combinatio vocatur philosophia. Non etiam est to-
tum essentialiale: quia hujusmodi tota habent certam
& determinatissimam naturam, atq; adeò etiam ex-
actam definitionem. Philosophia autem est aliquid
aggregatum, est ens collectivum. Non enim habet
materiam & formam propriè dictam, sed tantum
ἀναλόγως. Manet igitur, philosophiam esse totum in-
tegrale, ὅπερ εἶδει δειξῆσαι.

Philosophia
est totum
collectivū.

Partitio
philosophiæ
omnium o-
ptima.

II. Philosophiæ distributio in theoreticam
& practicam coincidit cum illâ nostrâ, quâ di-
cimus esse theoreticam, practicam, & poëti-
cam. Id quod sic demonstro. Divisionem philosophiæ
in theoreticam & practicam Aristoteles in vitâ suâ
constantissimè retinuit, eaq; inventâ auditores suos
quàm

quàm felicissimè erudiit, teste Laërtio in ejus vitâ, & testibus ejus scriptis, quibus hanc partitionem subinde repetit: ut 2. Metaph. cap. 1. & 5. & 5. Metaph. c. 1. quam etiam interpretes ejus diligenter explicarunt: quam deniq; canones Logici, philosophia deniq; subjectum, objectum, & finis nobis commendant. Canones Logicos quod attinet, nulla potest dari regula bonæ divisionis, quæ hîc non servetur. Quid enim? Annon divisio exhaurit totum divisum? Annon membra inter sese dissentiunt, & cum toto consentiunt? Annon reliquæ regulæ sunt observatæ? Præterea subjectum philosophiæ ^{Subjectum philosophiæ} est homo, secundum animæ rationalis facultates, intellectum nimirum & voluntatem. Intellectus aut, seu intellectiva facultas est triplex, nimirum speculativa, activa & factiva, ut docetur 5. Metaph. cap. 1. & 6. Eth. c. 2. Contemplativa est, quâ homo aptus natus est contemplari res necessarias, quas producere non potest. Activa est, quâ honestè vivere potest. Factiva, quâ opera externa producere potest. Cùm ergo homo sit & ejus anima, cui destinata est philosophia omnis, utiq; necesse est philosophiam & ejus partes conformari ac distribui ratione facultatû animæ: ut nimirum quædam philosophiæ pars sit theoretica, quæ ignorantiam & caliginem mentis expellit; alia practica, quæ concupiscentiam refrænet, poëtica deniq; alia, quæ sit regula actionum transeuntium. Sic theoretica est regula intellectus theoretici practica, regula intellectus practici & voluntatis; poëtica, regula intellectus poëtici. Sic igitur excusatur trichotomia philosophiæ à nobis proposita: quam sic revocare licet ad dichotomiam. Philosophia est theoretica, vel practica. Et practica iterum est vel activa, vel factiva. Hîc diluendæ

Bb

Omnis ars
propositum
sibi habet
aliquem fi-
nem,

Praxeos
vocabulum
ambiguum.

sunt duæ objectiones. Principio quidam sic impugnant διχοτομίαν. Membra hujus dichotomiæ inter se non dissentiunt. Nulla enim ars est, quæ in solâ rerû, quas tractat, cognitione acquiescat, neq; eam ad certû aliquem in vitâ humanâ usum transferat. Ideoq; qualibet ars simul est contemplatrix & operatrix. Vana sanè esset ars, quæ nullum in vitâ humanâ usum haberet. Respondetur, per actionem non intelligi quamlibet operationem, sed tantum moralem, quam dirigunt & informant disciplina practica, quas diximus prudentias; per effectiõnem verò non quamlibet, sed tantum operationem artificialem liberalem, quam disciplina theoretica dirigunt atq; informant. Patet igitur hic confundi terminos. Prætereà distinguendû est inter artiû usum & operationem. Licet. n. nulla sit disciplina, quæ non habeat aliquẽ, eumq; permagnum in vitâ humanâ usum, cum quælibet disciplina suo modo pficiat hominem, & id quod natura deest expleat: tamen non omnis disciplina discitur propter ἀξιῶν & ποιησιῶν: quû multa sint tantum θεωρητικῶν, i.e. ita comparata, ut sub liberam & voluntariam hominis neq; actionẽ, neq; effectiõnem cadant. Deniq; ἀξιῶν accipitur vel acroamaticè, vel exotericè. Acroamaticè, quando strictè accipitur, & significat operationẽ moralem. Exotericè, quando latè accipitur: id quod fit duobus modis. Uno, quando sub se continet ποιησιῶν; quo sensu rectè dicitur philosophia esse theoretica, vel practica. Altero, quando praxis significat usum. Sic dicimus praxin Metaphysices, Logicæ, Grammaticæ: ubi non intelligimus operationẽ moralem, sed duntaxat usum. Sic cadit prima objectio. Altera est Keck. l. i. præcog. philos. c. 2. ubi docet & contendit, philosophiam rectè
dividi

dividi in theoreticam & practicam, sive contemplativam & activam; poëticam aut sive factivam, non itē. Rationes affert duas: 1. Quia non philosophia, sed universus artiū chorus, quæ ambitu philosophiæ non continetur, regit facultatem animæ factivā, quæ est minus digna. Digniores. n. sunt contemplativa & activa. 2. Quia magna orietur confusio ex multitudine, si medicina, artes liberales, & illiberales sive sellulariæ intra philosophiæ ambitum recipiantur. Resp. ad 1. Artes quæ sic pressè dicuntur, ut Grāmatica, Rhetorica, Logica, & cetera, sunt & partes & instrumenta diverso respectu, ut paulò post probabimus. Ad 2. Nos medicinā & artes serviles non compingimus in technologiā, adeoq; non impingimus ut illi, quos d. l. Keck. nigro θ notat. Stat igitur tradita philosophiæ divisio tripartita ratione subjecti. Objecto philosophiæ etiā hæc partitio stabilitur, quòd sunt res ipsæ, circa philosophia occupatur. Res autem omnes sunt duplices, ut non uno loco hujus nostri tractatus docuim⁹, necessariæ scilicet & contingentes. Necessarias vocant philosophi, quas homo nullā prudentiā vel arte producere potest, atq; adeò in quas homo nihil habet viriū ad generandū, nihil virtutis ad mutandum. Sic res necessariae sunt cælum, stella, elementa, ens, unū, verum, bonum, punctū, circumferentia: quæ nullā virtute humanā ejusmodi res producuntur, aut mutantur, sed sunt necessariae, sive id homo velit, seu nolit. Tales aut res præstat philosophia theoretica. Res verò contingentes sunt, quæ pendēt à voluntate & industriā hominis, ut possit eas producere, vel non producere, ut sunt actiones virtutū & vitiorum, opera etiam artificū. De illis philosophia practica, de his poëtica instruit hominem.

Objectum
philosophiæ
sunt Res

Necessariæ

&
Contingen-
tes,

Extat hæc rerum divisio 6. Eth. c. 2. & περὶ ἐξουσι-
ας c. penult. Sic ergo philosophia ad objectum suum
conformatur, quando hæc ejus trichotomia retinetur.

Finis philo-
sophiæ.

Deniq; ex fine philosophiæ hæc partitio confirmatur.
Philosophia contemplativa ex naturâ suâ sibi vendi-
cat, ut finem, cognitionem ipsam rerû, de quibus agit:
in activâ traditur cognitio, sed ita, ut ea dirigatur ad
actionem: in factivâ traditur itidem cognitio, sed ita
ut ea dirigatur ad effectum. Quid, inquit aliquis?
An igitur disciplinæ practicæ & poëticæ etiam propo-
sitam sibi habent cognitionem? Omnis legitime distri-
butionis membra debent esse inter sese opposita. At
verò traditæ hujus distributionis membra non sunt
opposita: quia contemplatio sive cognitio non tantùm
est in primâ philosophiæ parte, sed etiã in reliquis dua-
bus. Respondemus esse fallaciam homonymiæ in voca-
bulo cognitionis. Non dicimus, philosophiam aliam
esse cognoscentem, aliam agentem, sed theoreticam &
practicam & poëticam dicimus. Differunt aut plurimum
θεωρία & γνῶσις, contemplatio & cognitio. Et
habet sese γνῶσις ad θεωρίαν, ut genus ad speciẽ: ita
ut non omnis γνῶσις sit θεωρία. Nam contemplatio
est talis notitia, quæ in seipsâ potest acquiescere, quæq;
adeò sine opere est perfecta. Est ergo etiam in practicâ
& poëticâ philosophiâ cognitio, sed non talis, quæ θεω-
ρία, contemplatio, propriè debeat appellari, quia
non acquiescit in seipsâ, sed necessario progreditur ad
opus. Cognoscimus igitur in philosophiâ theoreticâ,
ut sciamus: in practicâ cognoscimus, ut agamus: in
poëticâ deniq; ut faciamus. Vide Fons. in 2. Metaph.
c. 3. q. 2. f. 3. & Keck. præcog. philos. l. 1. c. 2.

Disciplinæ
theoreticæ
quæ sint?

III. Disciplinæ theoreticæ sunt, quæ in solâ
rerum naturâ explicandâ versantur, nec tra-

dunt ulla regulas operis cuiusquam faciendi, etiam si res, de quibus agunt, fieri possunt humanâ operâ. *Quâ ratione dicimus, Geometriam esse contemplativam: quia nullas tradit agendi aut faciendi regulas, tamen si multæ res Geometricæ fieri possunt humanâ arte, ut pentagonon à fabro.* Fonseca in 2. Metaph. c. 3. q. 2. f. 3.

IV. Disciplinæ practicæ & poëticæ sunt, quæ tradunt præcepta agendi aliquid aut faciendi, etiam si naturam ejus & partes, ac proprietates simul explicent. *Quâ ratione morales dicimus practicas, propter regulas agendi quas tradunt, quanquã simul agant de naturâ virtutum, de speciebus Rerum pub. & cæteris hujusmodi. Idem de poëticis iudicium esto.* Fonseca d. l.

Disciplinæ
practicæ &
poëticæ quæ
sunt?

V. Contemplativa scientia semper attingit per seipsam finem suum principalem, qui est contemplatio, cum is sit actus ejus elicitus: at practica & poëtica non per seipsam, sed per alium habitum, aut potentiam. *Nam scientiæ moralis finis præcipuus est opus virtutis, at hoc non à scientiâ ipsâ morali, sed à virtute attingitur. Eodemq; modo finis Medicinæ principalis, est sanitas: & Militaris, victoria: sed tamen neutra attingit eum finem per seipsam, sed per potentiam executivam.*

VI. Sunt duo genera disciplinarum practicarum. Unum habet pro fine opus, quod relinquatur extra eum, qui per scientiam agit: alterum habet pro fine operationem. *Opus priori modo sumtum est res motu facta: quo pacto statua est opus statuarii; homo sanus, vel sanitas, medici; victoria, sive hostium subjectio, ducis & exercitus. Non omnes practi-*

Duo genera
disciplina-
rum practi-
carum.

ca relinquunt huiusmodi opus confectum post actionem. Operatio autem est ipse motus, ex quo nullū tale op^o confectū resultat: quo pacto actus virtutis, est op^o virtutis moralis; recta navigatio nauticæ: & concensus Musica. Rectè igitur statuimus duo disciplinarum practicarū genera: quorum aliud pro fine habet opus priori modo sumtum, aliud posteriori, ut docet Aristot. I. Eth. c. I. Inter quæ opera hoc interest, quòd posteri^o dicitur praxis, prius non item. Sed tamē inter actum elicītū scientiæ, & opus prioris generis, semper media est praxis aliqua, saltē actio ea, quā eiusmodi opus conficitur. Unde fit, ut utrumq; genus scientiarū dicatur practicum à praxi: cæterū non semper, ut à fine principali; cūm praxis in priori genere sit mediū ad opus, quod est finis principalis. Hoc tamen conveniunt hæ scientiæ, quòd earum regulæ operandi non sunt directivæ nisi praxeos: quandoquidem regula non dirigunt res, quæ fiunt, sed actiones, quibus fiunt. Praxis igitur est actus cujuscunq; potentiæ aptus dirigi, sive regulari ab intellectu, etiamsi sit operatio intellectus. Alioquin actus prudentiæ, qui sunt operationes intellectus, & regulantur, sive diriguntur per scientiam moralem, non essent praxes, cūm tamen vel maxime hoc nomine dignæ à philosophis censeantur.

Philosophiæ
theoreticæ
partes di-
stinguuntur
pro varietate
abstractio-
num.

VII. Philosophiæ theoreticæ partes rectè distinguuntur pro varietate abstractionū à materiā, & à motu. Ratio hujus est: quia illius rei, quæ sub speculationē venit, duo sunt attributa: unū competit illi ratione intellectivæ potentiæ, quam excolit, & perficit; alterum ratione habitus scientiæ, quo attingitur. Ob priorē causam competit ei immateriale quippe esse: quia intelligendi vis expers est materia. Ob posteriorem, non potest non certitudinem, & immo-

bilitatem sive immutabilitatē quandam obtinere; quia scientia est de rebus necessariis. Omne autē necessariū, firmū atq; immutabile esse oportet. Necesse igitur est, ut omne θεωρητόν, i.e. quod sub contemplationē cadit, aliquā sibi abstractionem à materiā, & motu vendicet. Thom. opuscul. 70. q. 3. art. His animadversis sic concludo: Tot sunt scientia contemplativæ, quot abstractiones à materiā & à motu. Hæ verò tres omnino sunt. Ergo totidē erunt contēplativæ scientia. Major propositio suadetur: q̄a hasce abstractiones necessario comitantur diversi modi (barbari nostri vocāt scibilitates) sub quibus scientiæ res subjectas p̄ se attingunt, quiq; scientiis ipsis distinctionē pariunt. Minor propositio ex eo probatur: q̄a datur una abstractio à materiā sensibili singulari tantūm: altera à materiā etiā sensibili, sed communi, & quidē non re, sed ratione: tertia ab omni materiā, & re & ratione simul. Quarū prima ad philosophū naturalē pertinet, secunda ad Mathematicū, postrema ad Metaphysicū. Col. Con. in procem. phy. q. 1. art. 3. Ita v. g. philosoph⁹ naturalis considerat hominē, ut ex animo constat, & corpore affecto qualitatibus, sub sensum cadentibus, quod materia sensilis dicitur: nec tamē materiā singularem scrutatur, putà hunc hominē, Petrum, Paulū. Singularia, n. per se non spectant ad scientiā. Singularia autē sunt duūm generum. Alia sunt firma firmitate negativā, quæ ex se non intereunt, ut Sol, Luna: qualia considerat physiologus. Alia sunt firma firmitate affirmativā, quæ ad tempus talia sunt: quæ nō sunt physice considerationis. Thom. part. 1. q. 86. art. 3. Prætereà Mathematic⁹ affectiones triangulorū, aliæq; id gen⁹ contēplatur, quæ licet reipsā in materiā sensibili habeant; non ea tamen, quatenus in ejusmodi materiā

Abstractio
triplex,

Singularia
sunt duūm
generum.

sunt, expendit. Non considerat triangulum ligneum, vel ferreum. Metaphysicus deniq³ in earum rerū cognitione versatur, quæ neq³ in materiâ consistunt, neq³ illam in suo conceptu includunt. Porrò quod de abstractione à materiâ dixim⁹, similiter de separatione à motu intelligi debet. Liquet igitur, tres esse abstractiones, atq³ adeò totidē inspectricis philosophiæ partes: neq³ alias præterea invehere, opus esse: cū omnia, quæ in scientiâ contemplationem veniunt, sub aliquâ è tribus prædictis notionibus ab intellectu percipiantur. Non aut est, quòd aliquis putet in prædictis abstractionibus falsitatem inveniri, quando scilicet id quod reipsâ mobile est, aut materiâ conjunctum, non ut mobile, neq³ ut materiale expēditur. Non. n. rei, quod non habet, adscribitur, neq³ quod habet denegatur: sed eam cogitatio duntaxat sive mentalis separatio avocat, atq³ abstrahit ab eo, cui reipsâ conjungitur. In abstrahendo aut nec mendaciū est, nec error: quantumlibet vis abstrahēs, unita divisim, materialia sine materiâ, mobile sine motu consideret. Non est cōceptus hic falsus, sed verus: quia illi aliquid respondet in re. Arist. 7. Metaph. cap. II. tex. 3. & 2. Phys. c. 2. tex. 18. Thom. I. par. q. 85. art. I.

VIII. Triplex est abstractio in disciplinis Theoreticis, partim specie, partim genere. Physiologia habet abstractionem unam genere, duplicem specie; unam item specie Metaphysica: Mathesis autem unam genere, specie duplicem sibi vindicat. Etenim materia duplex est, sensibilis nimirum & intelligibilis. Materia sensibilis est materia prima induta accidentibus, quæ sensū movent. Intelligibilis materia est magnitudo, linea videl. superficies, & corpus. Dicitur aut materia

Materia est
Sensibilis
vel
Intelligibilis.

καὶ ἀναλογίαν, i.e. propter similitudinem, sive analogiam, quā cum materia prima habet. Ut n. hæc substantiales formas, ita illa accidentarias suo modo recipit. Intelligibilem v. appellant: quia prout ad Mathematicū spectat, non sensu, sed intellectu percipi potest. Alex. Aphrod. 7. Metaph. c. 10. ad tex. 55. Tho. 1. Post. c. 23. Vicomercatus l. 2. Phys. c. 2. Theophilus Zimar. 1. de anim. ad tex. 17. Antonius Zimar. propos. 8. in theorematis. Quibus ita explicatis, statuimus, Mathematicam abstractionem non specie unam, sed duplicem esse. Namq; res Mathematicæ vel cogitatione abjunguntur à materia sensibili tantum, vel simul etiam ab intelligibili. Si priori modo, ad Geometram spectant: Si posteriori, ad Arithmeticum. Geometra enim, teste Aristotele l. 2. Phys. c. 2. tex. 20. & 1. Rhet. ad Theodectem cap. 2. contemplatur affectiones magnitudinis: Arithmeticus autem circa numeri proprietates occupatur. Ex quo planum evadit, plures esse Mathematicas disciplinas. Hoc intelligendum est de iis tantum Mathematicis, quæ sincerae puræq; Mathematicæ dicuntur. Sunt enim præter has aliæ, quæ mediæ & mixtæ dicuntur: propterea quòd inter Physiologiam, & purè Mathematicas mediæ sint, eorumq; objecta partim ad naturalem philosophum, partim ad Arithmeticum vel Geometram spectent: ut Musica, & Perspectiva. Numerus enim sonorus, circa quem Musica versatur, ex parte quidem numeri, Arithmeticum quidpiam est; ex parte sonori, physicum. Arist. l. 2. Phys. c. 2. ibidemque ejus interpretes ad tex. 18. & 19. & l. 3. ad tex. 71. Confer Scalig. exercit. 321. & 322. Neg; verò est, quòd mireris, quæ fieri possit,

Abstractio
Mathematica est specie duplex.

Mathematicæ disciplinae mediæ.

ut Arithmeticus & Geometra non adhibeant in contemplationem materiam primam; cum quantitas, teste Arist. 6. Metaph. cap. 1. tex. 1. pendeat, quoad suum esse, à substantia corporea, atq; adeò sine materia intelligi non possit. Hoc dubium sic explicamus. Non potest quidem quantitas secundum suam essentiam, cognitione omnibus numeris perfectâ, absq; explicito conceptu naturæ corporeæ intelligi. Verùm ad Arithmeticam & Geometriam non pertinet ejusmodi quantitatis cognitio. Non enim illa numerorum & magnitudinum affectiones eò usq; persequuntur, ut eorum naturam enucleatè explorent: atq; adeò ut ipsorum essentialem habitudinem ad materiam scrutentur, ut tradunt Philoponus, Themistius, Simplicius, & Aven-rois in 1. de anim. ad tex. 35. & Alensis in procem. Metaph. & M. Albert. 5. Met. tr. 3. c. 2. Ant. And. 6. Met. q. 3. Theoph. Zim. 1. de anim. ad tex. 17. Ant. Zimar. theoremate 7. & Colleg. Conimbr. in Phys. Arist. q. 1. art. 5. Satis de abstractione Mathematica: sequitur Physica, quæ una est genere, specie duplex. Etenim Physica est communis, vel propria, ut in præceptis technologiæ exposuimus. Communis rimatur principia & affectiones substantiæ creatæ in genere. Creaturæ enim multa habent communia. Physica propria est vel Pneumatica, de substantia spiritali; vel Somatologia, de substantia corporea. Hic, opinor, vides, duplicem esse abstractionem. Metaphysica deniq; unicam sibi vendicat abstractionem. Neq; enim Metaphysica tractare debet de intelligentiis, quæ omnino extra materiam cõsistunt. Quid enim? Si Metaphysica est generalis, si habet communissimum objectum, ens quâ ens, utiq; non debet tractare

Physica abstractio specie duplex.

Physica cõmunis.

Metaphysica abstractio est una.

tractare

tractare de hoc ente. Alioqui non erit una disciplina. Disciplina namq; theoretica unitas pendet à subjecto, ut practica à fine. Quod igitur attinet modos entis, & similia, quae Metaphysicae sunt considerationis, ut substantia, bonum, unum, aliaq; id genus, tenendum, quòd illa & materiam in suo conceptu non includant, & secundum se spectata, indifferentiam habeant, ut reipsa extra eam reperiantur. Quam abstractionem Thomas 6. Metaph. c. 1. ex Avicenna 1. suae Met. c. 2. & Soncinas in 12. Metaph. q. 1. vocant abstractionem secundum indifferentiam. Haec igitur partim insunt, partim non insunt in materia. Dicuntur nihilominus ab ea potius abstracta, quam cum ea conjuncta: quia sunt indifferentia ad materiam, id est, eam sibi ex sese non vendicant. Nam uti verè affirmamus, animal secundum se indifferens esse ad gradum rationalis, et si reipsa partim cum eo junctum sit, quatenus in homine continetur; partim ab illo separatum, prout in bellua includitur: ita rectè asserimus, substantiam abstractam, separatamve esse à materia, hoc est, indeterminatam atq; indifferentem ad illam; licet quadam ex parte materia vacet, prout in spiritu creato continetur; ex altera in eam sit immersa, quatenus in substantiis corporeis invenitur. Quod verò ad alia praedicamenta attinet, quae neq; simpliciter, neq; secundum indifferentiam à materia separata sunt; ea non absolutè, sed quoad divisivam cognitionem duntaxat, ad Metaphysicam spectant, quatenus ad eum pertinet ens in suas partes generatim distribuere. Quo fit, ut, quia in ea partitione ejusmodi quoq; genera occurrunt, de illis itidem cognoscat, quatenus ea ad entis amplitudinem percipiendam

Abstractio
secundum
indifferentiam.

Prædicamenta quomodo sint Metaphysicae considerationis.

Metaphysicus quādā tractat incidenter.

Metaphysica assignat inferioribus disciplinis denominata objecta.

requirit; quæ cognitio imperfecta est. & quasi perfunctoria. Eodē pacto considerat etiam primus philosophus primam materiam, quia in eam incidit, dum ens in actum & potentiam, cujus precipuum significatum est materia, disperditur. Itaq; ea, quæ nullo modo extra materiam coherent, non nisi obiter, & ut ita dicam, incidenter tractat Metaphysicus: nisi forte prout ei, ut communi omnium artium præfidi & directori, ex officio incumbit scientiarum Rempublicam constituere, ac tueri, & unicuiq; discipline propriam ac peculiarem materiam, in qua insistat, designare. Metaphysica enim est veluti regina, quæ ad regni sui administrationem commodiùs peragendam heriscit latifundia sua, eaq; assignat principibus & satrapis suis, h. e. inferioribus disciplinis. Metaphysica namq; eò usq; deducit ens, donec inferiores discipline denominata sua habeant objecta. v. g. substantiæ divisionem eò usq; persequitur, donec mentionem faciat increatae & creatæ. Increatam (ait) tu Theologia, tibi tractandam sume. Creatam incorpoream, tu Pneumatica, regendam sume. Vide Treutl. in methodo eloq. ab initio. Hac igitur ratione pro suo jure & dignitate extra metas proprii objecti formalis liberè excurrit. Distinguas igitur velim inter purè Metaphysica, & media, in quibus Metaphysicus cum aliis artificibus communicat, cujusmodi est ens naturale, in quo communicat cum Physico: numerus, in quo cum Arithmetico: & magnitudo, in qua cum Geometra. Fonseca 2. Metaph. cap. 3. q. 5. f. 4. Hac de re plura apud Ægidium in procem. Phys. Soncinas 4. Metaphys. q. 15. Jandunum 12. Metaph. q. 1. Ex his efficitur, unam esse Metaphysicam, Physicam

com-

communem & propriam, Mathematicas item plures.

IX. Pleræque, nedicam, omnes disciplinæ duas habent partes, communem scil. & propriam, seu, quod idem est, generalem & specialem. Singulare est, quod heic adnotamus. Ita Grammatica est generalis, vel specialis. Generalis, quæ tradit adsignificationes omnibus nationibus communes. Specialis tam varia est, quàm varia sunt lingua, videl. numero LXXII. quot doctiorum calculus hodie computat. Rhetorica eodem modo est generalis & specialis. Generalis tradit præcepta communia de adsignificationibus ornatis. Specialis dividitur vel ratione ordinum vitæ humanæ, videlicet Scholastici, Politici, & Ecclesiastici, vel ratione nationum. Ibi est Rhetorica Ecclesiastica, hîc Rhetorica Polonica, vel similis. Logica consimiliter est vel generalis, vel specialis, ut quam rectissimè dividit Keckermannus. Generalis tradit præcepta & canones generales; specialis ostendit præceptorû & canonum usum, quoad genesin & analysin. Quis præterea ignorat, Metaphysices duas esse partes, communem & propriam; quarum illa de transcendentibus, hac de substantia & accidentibus tractat? Physica insuper est generalis, & specialis. Generalis tractat ea, quæ creaturis sunt communia. Specialis est Pneumatologia, vel Somatologia. Illa iterum est communis, vel propria. Communis agit de iis, quæ spiritibus creatis separatis, iisq; bonis & malis, cum spiritu unito seu conjuncto, qui est anima, sunt communia. Propria seorsim tractat de spiritu separato & conjuncto. Mathesis deniq; itidem est communis, & propria, ut è præceptis technologiæ obscurum esse non potest.

Utilissima
observatio.

Πειθαρχία
xη Græcis
quid sit?

Universita-
tis rerum
pulcerrima
& exactissi-
ma divisio.

Primum co-
gnitum,
Ens.

De Politica & OEconomica idem esto judiciū. Quod si quis conqueratur, nos numerum disciplinarū auxisse, adeoq; entia multiplicasse: is hoc responsi à nobis habeat, entia non esse multiplicanda sine manifesta necessitate. Jam verò manifesta necessitas (Græci πειθαρχία vocant) nobis fixit legem in enarrandis disciplinis, quā violare ut non potuimus, ita nec debuimus. Lex ista ita habet: De quocunq; in natura posito aliquid cogitari potest, de eo debet esse aliqua disciplina. Τέχνην γὰρ τέμνοντες ὡς εἰς τὰ πράγματα: discipline enim dividuntur ut res ipsæ. Jam verò universitas rerū hoc modo dividitur. Quicquid in natura est positum, est von τὸν, intelligibile, seu scibile. Omne autem scibile, est vel θεωρητὸν, vel πρακτὸν, vel ποιητὸν, vel si mavis, est vel θεωρητέον, vel πρακτέον, vel ποιητέον. Θεωρητὸν est, quod cadit sub contemplationem. Estq; vel Catholicum, vel Sub-catholicum, ut vocant, i.e. generale, vel speciale. Generalissimum est primum cognitum, nempe ens. Hic enim est primus & ultimus omnium conceptuum, ut eruditè probat Dn. Keck. Metaph. I. c. I. Hinc igitur est Metaphysica. Speciale est, vel purum, vel medium. Purum est, quod simpliciter abstrahi potest, puta vel Physicè, vel Mathematicè. Hinc igitur Physica, & Mathematica. Ea quæ sunt Physicæ considerationis habent multa communia inter sese: hinc Physica generalis: iteq; multa propria, hinc Pneumatica & Somatologia. Quæ Mathematices operæ subjiciuntur, considerantur itidem vel in cōmuni, unde Mathematica generalis; vel in particulari, quatenus sunt vel numerabilia, hinc Arithmetica; vel mensurabilia, hinc Geometria. Tale est θεωρητὸν speciale purum: mediū seu mixtum est, cujus objectum partim ad philosophiā naturalem,

partim ad Arithmetica & Geometriam spectat. Hoc autem est vel corpus, vel qualitas. Corpus consideratur vel communiter, unde Cosmographia, de iis, quae caelo & terra sunt communia: vel particulariter in Uranoscopia & Geographia. Qualitas est vel visibilis, unde Optica, vel audibilis, unde Musica. Tale igitur est θεωρητόν. Sequitur τὸ πρακτόν; quod consideratur vel methodicè, vel exemplariter. Methodicū consideratur vel generaliter, sine respectu ad certū statum, unde Ethica: vel particulariter in statu œconomico, politico, scholastico: unde ŌEconomica, Politica & Scholastica. De Ecclesiastica .n. præcipit Theologia. Exemplariter consideratur τὸ πρακτόν in Historica, seu Historiographia. Sequitur τὸ ποιητόν, quod est purū, & medium. Purum est, quod cōcernit vel memoriā tantū, vel sermonē tantū, vel rationem tantū. Memoriam iuvat Mnemonica. Sermonem, quoad significationē, considerat Lexica; quoad adsignificationem purā, Grammatica; quoad adsignificationē ornatā, Rhetorica. Rationis correctrix & directrix est Logica. Τὸ ποιητόν mediū seu mixtum est oratio quā prosa, quā ligata: de illa in Oratoria, de ista in Poëtica docetur. Atq; hæc est partitio philosophiæ omnium accuratissima, vel certè accuratissima proxima, conformata scil. ratione subiecti, objecti & finis. Subiectum est homo, quoad nobilissimas animæ facultates. Objectum est omne scibile. Finis est perfectio animæ humane. Unde philosophia Platoni est δυνάμις θεωρητικὴ καὶ ψυχῆς. Sic ergo encyclopædia philosophica, sive circulus disciplinarū cōtinet quatuor præcognita, videl. unam sapiētiam: undecim scientias: quinq; prudentias: septem artes. Atq; hoc modo vides, quomodo technologia conveniat cum hexilogia. Typus talis sit:

Partitio
philosophiæ
optima
quæ?

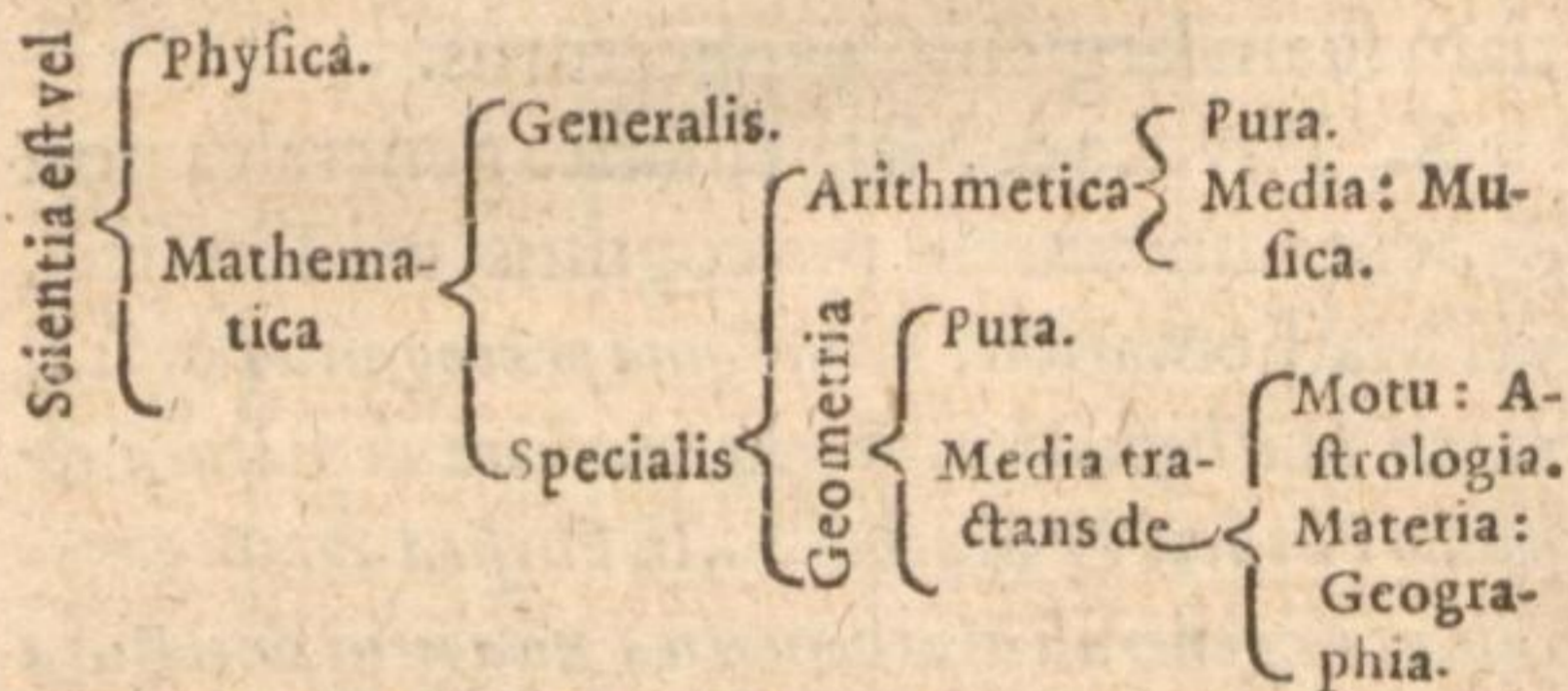
Sunt igitur in universum discipline philosophicæ numero XXIV. quibus si adjeceris quatuor præcognita philosophica, theatrum philosophicum XXVIII. partib. constabit. Tota hæc philosophia compages triennii decursu facilimè juxtà & felicissimè in publica schola absolvi potest: si primo anno artes proponantur, secundo, Mathematica, Physica & Metaphysica, tertio Philosophia practica. Aliter tamen Jesuitæ distribuunt cursum philosophicum, aliter etiam Kecker. qui in præfat. præcog. philos. sic scribit: Nunc id addo, me de voluntate ac decreto inclyti magistratus in gymnasio patrio philosophiam sic docere, ut tota triennii decursu absolvatur. Itaq; primo hoc anno Logicam & Physicam tracto; secundo Metaphysicam & Mathematicam; tertio philosophiam practicam, i. e. Ethicam, Oeconomicam, & Politicam, Deo nobis gratiam suam largiente explicaturus.

Curfus philosophicus quàm citò possit absolvi.

X. Physica & Mathematica generales non debent numerari in præcognitis, vel Physicis, vel Mathematicis. Ratio: quia præcognita Physica, ut & Mathematica, debent tractare de natura & studio Physices & Matheseos. In Physica autem generali, ut & generali Mathematica, nõ agitur de natura & studio Physices & Matheseos: sed explicantur proprietates rerum, quæ in Physiologia & Mathesi specialibus occurrunt. v. g. in Physica communi omnium creaturarum proprietates, in Mathematica communi quantitatis communes affectiones percensentur. De Cosmographia idem esto judicium. Nam Uranoscopia & Geographia agunt de circulis. Accuratio methodi igitur exigit, ut circulorum generalis theoria, aliâq; generalia in Cosmographia proponantur.

Scientiæ
mediæ quæ
sint?

XI. Medias scientias dicimus, quæ mediæ sunt inter naturales & mathematicas, *secuti Savonarolam*: qui l. i. de scient. *vocat itidem medias*. Nam quantum ad modum, sunt Mathematicæ; quia Mathematicorum principiis, maximis, & demonstrationibus, utuntur: quantum verò ad objectum, sunt naturales; quia circa res naturales versantur. Ita tamen hæc discipline sunt mediæ, ut magis sint Mathematicæ: quippe, quæ mediæ & principia Mathematica habent. Unde modus considerandi ex ejusmodi demonstratione ortus, est Mathematicus. Sic rectè docemus ex & cum Aristotele. Errat itaq; Thomas, qui eas magis Physicas esse dicit, deceptus illo Aristotelis non rectè intellecto, Mathematicæ mediæ sunt magis Physicæ. Hoc enim philosophus asserit respectu ad puras. Itaq; alii malunt hanc observare methodum:

Scholastica
qualis disciplina?

XII. Scholastica datur: quia Scholæ dantur. Sicut enim sequitur: Politicæ dantur. Ergo politica datur. Oeconomica sunt. Ergo oeconomica est: ita etiam sequitur: Scholæ sunt. Ergo scholastica datur.

XIII. Physiognomia non est disciplina philosophica, sed est pars Medicinæ.

XIV. Historica est prudentia de methodo historiarum. Est igitur peculiaris disciplina. Eapropter
non

non audiendi illi, qui historicam planè eliminant è
choragio philosophico, his ducti, vel potius seducti, ra-
tiunculis. 1. Omnis disciplina constituitur è definiti-
 onibus & divisionibus. Historia verò est rerū gestarum
 narratio secundum personarum, locorum & tempo-
 rum circumstantias. Keck. l. i. præcog. philos. c. 2.

1 Obj.

Resp. Confunditur historia cum historica. Historica
est methodus historiae, docens quomodo scribenda, quo-
modoq; legenda sint historiae. Tradit igitur certos ca-
 nones. 2. Obj. Omnes disciplinae habent suas historias.

Historica
differt ab
historia.

1 distin

Itaq; historia ab iis non est divellenda. Exempla enim
 debent esse ejus disciplinae propria, cujus sunt regulae.
 Cùm igitur regulae, ad quas historiae applicantur, sint
 Metaphysicae, Mathematicae, Physicae, Grammaticae, &
 maximam partem practicae, utiq; ad singulas discipli-
 nas referri debent. 3. Obj. Historia non est propria

2 Obj.

philosophiae: quã historiae etiam sint Ecclesiasticae. Hae
 sunt argumenta Keckermanni d. l. Sed confundit
 iterum historiã cum historica. Quã distinctione stante,
 responderi potest ad argumentum Quintiliani, Fon-
 secae, & aliorum, qui historicam & poëticam referunt
 ad Grammaticã, vel Rhetoricam. Rationem asserunt
 pro posteriori sententia: quia historia, & poësis quen-
 dam sibi proprium ornatum habent, & ad movendos
 suo modo affectus comparatae sunt. Fonsec. l. 2. Met.

3 Obj.

c. 3. q. 2. s. 5. Sicuti Jesuita confundit historiã cum hi-
 storica, ita & poësin cum poëtica. Sicut historia est ob-
 jectũ historices: ita & poësis poëtices. Majorem autem
 errorem erravit Zabara. qui l. 2. de nat. Log. c. 24.
 disertè ait: Historica ars nõ datur. Fonseca cõcedit da-
 ri: sed reducit ad Rhetoricã. Alii historicam referunt ad
 Logicam. Sed hi non observant discrimen inter artem

Poësis &
Poëtica dif-
ferunt,

Distinct 2

& prudentiam. Historica est prudentia: Logica est ars, item Grammatica & Rhetorica. Duabus hisce distinctionib. probè adnotatis, facile erit respondere ad ea, quæ Zabarella dicto libro disputat de Rhetorica & Poëtica, quas constituit Logica partes.

Ars Mnemonica datur.

XV. Ars Mnemonica datur: quia memoria datur. Inventæ sunt artes, ut facultates hominis corrigant & dirigant. Sicuti ergo Logica intellectū informat, Grammatica & Rhetorica sermonem: ita esse debet ars, quæ sit correctrix & directrix memoria. Ais: Logica est ars memoria. Ajo: unica ars unicum habet objectum primariū & adequatū. Logica est ars una. Unum igitur habet objectum, quod est intellectus. Memoria ejusdem est objectum, nempe secundarium. Itaq; quod in una arte est objectum secundarium, in alia debet esse primarium. Ais porro: Rhetorica tractat de arte memoriali. Memoria enim Rhetoricæ pars est. Ajo: Rhetorica tantum de ornatu dictionis agit: non autem de memoria, nisi quatenus ea oratori est necessaria. Mitto authoritatem Kecker, qui multis in locis probat, esse artem memorialem ab aliis distinctam.

Objectum Logicæ duplex.

Lexica qualis disciplina.

XVI. Lexica debet tractare de significationibus vocum. Conscribuntur Dictionaria, Lexica, Onomastica, & alia hujus notæ. Esse igitur debet ars, quæ de fabrica & usu istorum præcipiat.

Oratoria differt à Rhetorica.

XVII. Oratoria differt à Rhetorica. Hoc theorema sic explicatur à Scaligero, subtilitatum illo magistro, ex. i. s. 3. Ne Rhetorica quidē cum Oratoria eadem est. Quippe ars Rhetorica orationi ornatum apponit atq; vim ad persuadendum. Oratoria est facultas utens illius instrumentis. Oratoria est Politicæ pars. Rhetorica verò

verò λογικῆς, cuius tertia portio Grammatica est. Sic Scaliger; cuius sententiam probamus, exceptis his verbis: Oratoria est Politia pars. Hec verba obelisco critico configenda sunt. Etenim Oratoria est ars: politica, prudentia. Illa πολιτικῆ, hæc πρᾶξις sibi habet propositam. Non infitemur, oratoriam cum historica & politica maximam habere adfinitatem: sed Politia partem haut constituimus. Ais: Cicero secutus Aristotelem non distinguit inter Rhetoricam & Oratoriam. Omnes item Græci unico utuntur ῥητορικῆς nomine. Ajo: methodum acroamaticā technologia non pendere à philosophorum placitis, sed rationū momentis. Non sperno Ciceronis, & aliorum auctoritatem: sed rationem auctoritati antefero. Quid? Poëtica est peculiaris ars, ut exemplo comprobavit Illustrissimus Hesseorum Landgravius Mauritius, qui edidit Poëticā, immortalis laude dignissimam. Si ergo Poëtica est ars, quæ instrumentis Grammaticis, Rhetoricis, & Logicis utitur in oratione ligata: utiq; etiam Oratoria erit ars, quæ iisdem instrumentis uti debet in oratione soluta & formanda & habenda.

Poëtica est peculiaris ars.

XVIII. Is doctrinæ ordo in partibus philosophiæ tenendus est, ut primo loco detur opera Dialecticæ. 2. Mathematicis. 3. Physicis. 4. Metaphysicæ. 5. Moralibus disciplinis. Confer Thomam in 6. Ethic. c. 8. sect. 7. & Fons. in 2. Met. c. 3. q. 5. f. ult. Pro meliori huius theorematis explicatione tene sequentes conclusiones. 1. Physica & Mathematica scientiæ sunt priores Metaphysicæ ordine inventionis. Ratio: Ea res quas tradit Metaphysicus, et si consideratione expertes sunt materia, tamen reipsâ partim materiales, partim

Ordo doctrinæ quis observandus in discenda philosophia.

Metaphysica est postrema ordine inventionis.

immateriales sunt, quæ rebus materialibus & immaterialibus sunt communes; cuiusmodi sunt substantia, ens, & cætera omnia prædicata: quæ non nisi per abstractionem à rebus materialibus & sensibilibus cognosci à nobis possunt. Quæ enim primò se nobis offerunt, sensibilia sunt; ex quibus ea, quæ non sentiuntur, colligi debent. Eodem modo cum nobis primò sint obviæ res compositæ; nullo modo simplices, nisi compositarum adminiculo, intelligere possumus. Res autem purè Metaphysicæ simplices sunt. Ad hæc res, quæ sub hanc sapientiam cadunt, sunt maximè universales, aut in causando, aut in prædicando. Utrumq; autem universalium genus est cognitu difficilimū. At quæ sunt cognitu difficilima, sunt ultima inventionis ordine. 2. Assertio. Metaphysica est prior Physicâ, & Mathematicis ordine exquisitè doctrinæ. Ratio est: quia tum demum servatur ordo exquisitæ doctrinæ, cum proceditur à primis principiis & causis rerū ad principiatæ & causatæ, & à magis universalibus ad minùs universalia. Hoc autem modo progredietur is, qui à reb. quæ traduntur in Metaphysica, ad eas, quæ tractantur in cæteris scientiis, descenderit. Hinc colligere est, neminè posse scientiam ullam perfectè assequi sine prima philosophia. Eusebius Cæsariensis, l. II. de præparatione Evangelica. 3. Assertio. Absolutè ac simpliciter Physica & Mathematicæ ordine doctrinæ priores sunt Metaphysicæ. Ratio: quia eæ scientiæ sunt absolutè & simpliciter priores, doctrinæ ordine, quæ agunt de iis, quæ absolutè & simpliciter nobis sunt notiora. At Physica, & Mathematicæ agunt de huiusmodi entibus: quū ea, in quibus versantur, sint effecta & principiatæ respectu eorum, de quibus agit Metaphysica. Et verò ordo doctrinæ est, quando ab iis progredi-

Metaphysica est omnium prima ordine exquisitæ doctrinæ.

mur, quorum cognitio ad sequentium cognitionem requiritur. Fon. l. 7. Dial. inst. c. 39. q. 2. f. 2. Simpliciter autē, & absolute cognitio naturalium requiritur ad cognitionem transnaturalium, cum hæc ex naturalibus esse probentur. Mathematica verò magis ad transnaturalium, quàm hæc ad illorum cognitionē adsumuntur. Atq; hæc omnium cōmunis est sententia: quam ut intelligas, per velim te observare distinctionē ordinis doctrine. Nam ordo doctrine à philosophis distinguitur in ordinē inventionis, absolute prioritatis seu melioris doctrine, & accurate discipline. Metaphysica est hoc postremo modo prima doctrine ordine, non autē absolute & simpliciter doctrine ordine prima est. 4. Assertio. Physica est prior Mathematicis, exquisito doctrine ordine. Rat. quia entia Mathematica pendent in suo esse à reb. naturalib. in quibus existunt. At unaquæq; res per ea perfectè intelligitur, à quib. pendet in suo esse. Arist. 6. Met. c. 1. tex. 2. Deinde, quia quantitas est primū accidens substantiæ corporeæ. Accidens aut non intelligitur perfectè, nisi per substantiā. At qui substantia corporea, et si à Metaphysico etiā explicatur, est tamen magis Physici, quàm Metaphysici. Postremo, quia ordo accurate doctrine cōsentaneus est ordini nature. At nature ordine Physica præcedit Mathematicas. Sublato enim pronunciato illo, continuū esse divisibile in infinitū, quod Physicus demonstrat, corrumpit Geometria, quæ ubiq; supponit, à quolibet puncto in quolibet licere lineā ducere. Corruit etiā Arithmetica, quatenus ei subjectus est numerus materialium. Neq; n. quantitas esset continua, nisi in semper divisibilia divideretur. Sublatā autē quantitate continuā nullus esset numerus rer. material. 5. Assertio. Mathematicæ sciētiæ simpliciter & absolute priores sunt doctrine

Ordo doctrine triplex est.

Physica præcedunt Mathematica.

Mathematica discenda ante Physica.

ordine philosophiâ naturali. Ratio: quia Mathematica scientiâ brevi experienciâ & penè nullâ indigent; Physicâ autem longâ admodum. Arist. 6. Eth. c. 8. Deinde, quia scientiâ Mathematica exercent, ac disponunt intellectû ad res naturales capiendas. Simplicius in præf. comment. in libros Physicorû. Tertio: quia multò plura supponit Physicâ ex Mathematicis, quàm hæ ex illa, quod ex editis libris utriusq; philosophiæ perspicuum est: modò Mathematicarum nomine intelligas purè Mathematicas. Accedit usus antiquorum, qui ante Physicam, imò etiam ante Logicam, Mathematicas tradebant. Fonseca. in 2. Metaph. c. 3. q. 5. sult.

Probatur,
Dialecticâ
esse partem
philosophiæ,
1. Ex nominis etymologia.
2. Ex ipsa philosophandi ratione.
3. Ex veterum erroribus.
4. Ex comparatione cum aliis philosophiæ partibus.

XIX. Logica sive Dialectica est pars philosophiæ, & instrumentum, diverso respectu. Idem iudicium esto de reliquis artibus. Est pars philosophiæ. Rationes hæ sunt: 1. Philosophia est studium sapientiæ, & cognitionis causarum. Hoc autem competit in Logicâ aequè atq; in theoreticas & practicas, quæ in partibus philosophiæ numerantur. 2. Sola Dialectica docet philosophari, quod est ex effectis cognitivis ignotas causas investigare. 3. Veteres philosophi in multis inciderunt errores, propter ignorantiam artis Dialecticæ. Arist. 1. Phys. c. 2. tex. 10. & c. 3. tex. 22. Quod si ita est, dicendum est, vel artem disserendi esse philosophiæ partem, id quod volumus; vel certè ne totâ quidem philosophiam satis esse, ut suorum erroribus & morbis, nò quibusvis, sed præcipuè partis humanæ naturæ medeatur: sed opus esse ei externo auxilio ejus artis, quæ in partibus philosophiæ non numeratur, quod dici nullo modo potest. 4. Cùm prudentiæ, seu disciplinæ morales, quæ dirigunt actus voluntatis, & appe-

& appetitus sensitivi, habeantur in partibus philosophia: non minori ratione ponenda est inter partes philosophia Dialectica, quae dirigit actus rationis, ex quorum rectitudine pendet rectitudo actuum voluntatis, & appetitus sensitivi. 5. Veteres distribuerunt Philosophiam in Naturalem, Moralem, & Logicam: quam dividendi rationem secuti sunt Academici, & Arist. 1. Topic. c. 12. ubi recenset tria questionum genera, videl. quaestiones naturales, morales, ac Logicas. Stoici quoque eodem modo philosophiam partiuntur, ut late refert Diogenes Laërtius in vita Zenonis; hoc insuper addentes, totam philosophiam esse quoddam quasi animal, cujus ossibus similis sit Logica, carnibus Ethica, animae Physica: aut esse veluti urbem optimè administratam, in qua Logica vicem murorum subeat, Physica civium, Ethica optimarum legum. Eandem distributionem sequitur Cicero de Orat. ad Q. Fratrem. Omnis, inquit, philosophia in tres partes est distributa, in naturæ obscuritatem, in disferendi subtilitatem, in vitam atque mores. Illud tamen animadvertendum est hoc loco, etsi omnes disciplinae à nobis traditae, nomine partium philosophiae censendae sunt: tamen interdum quaedam non ita dignae hoc nomine habentur, ob quinque causas: Vel quia de rebus facilioribus aut minoris momenti agunt: vel quia non sunt ipsa veritatis cognitione contentae: vel quia non videtur pertinere ad bene beateque vivendum: vel quia non agunt de rebus per se subsistentibus: vel quia non tradunt prima omnino principia rerum, de quibus agunt. Propter primam causam saepe Mathematica scientia non numerantur in partibus philosophiae. Arist. 4. Metaph.

5. Ex distributione philosophiae veterum.

Tria questionum genera.

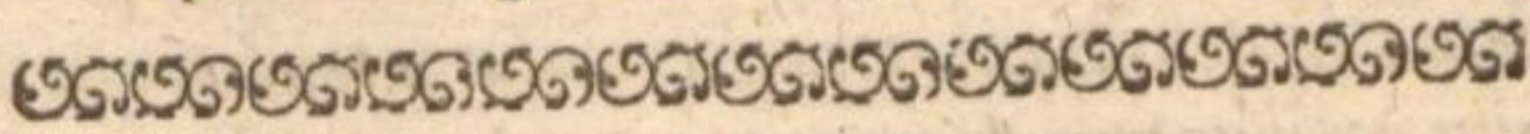
Quare quaedam philosophiae partes interdum hoc nomine non appellantur.

c.2. & Plato 7. de Repub. & Cicero 1. de Orat. Alexander initio commentariorum in 1. Analyt. Propter secundam, nonnunquam sole contemplative disciplinæ nomine philosophiæ habentur dignæ. Arist. 1. Metaph. c. 1. Propter tertiam, interdum sole practice morales philosophiæ vocabulo significantur. Plato de philosophiâ. Propter quartam, sepe sole physice scientiæ habentur pro partibus philosophiæ. Arist. 4. Metaph. c. 2. tex. 4. Propter quintã, non raro tribuitur philosophiæ appellatio soli primæ philosophiæ, Arist. 4. Metaph. c. 2. & c. 3. tex. 7. & 8. Cum igitur his, & aliis de causis, pleræq; disciplina, quæ in partibus philosophiæ jure censentur, ab earum numero excludantur, nil mirum videre debet, si Dialectica à quibusdam excludatur à partium philosophiæ numero. Patet igitur, quomodo Logica sit pars philosophiæ. Sed eadem est philosophiæ instrumentum: quemadmodum nihil absurdi est (ut inquit Boëtius initio 2. Edit. in Porphyry) si dicas manum fabri esse simul, & fabri partem, & instrumentum. Nam manus est instrumentum ενυπὸς ατοῦ, non ἀνυπὸς ατοῦ, i. e. conjunctum, non se junctum. At urget Philoponus in 1. Prior. cap. 1. non esse aptam similitudinem: quia manus, inquit, non est pars ejus, cujus est instrumentum. Est enim pars corporis, instrumentum autem non corporis, sed animæ. Verùm hæc refutatio nulla est. Manus enim, et si relata ad solum corpus, vel ad solam animam, non est ejusdem pars & instrumentum: relata tamen ad fabricum, tum pars ejus est, tum instrumentum. Utitur enim faber manu, ut parte suâ, conjunctoq; instrumento, ac naturali. Et Arist. 3. de anim. c. 8. tex. 38. vocat

Logica est
instrumen-
tum philo-
sophiæ.

vocat

vocat manum non modò instrumentum, sed etiam instrumentum instrumentorum. Logica similiter est pars & instrumentum philosophiæ. Nam & ars est, & modum sciendi ceteris disciplinis tradit. Fonseca 2. Metaph. c. 3. q. 4. s. 3. Non tamen Dialectica est scientia ex Fonseca d. l. sententiâ, sed ars. Hic dissentimus à Keckerm. qui l. i. præcog. philos. c. 2. & 3. multis probat, Logicam non esse philosophiæ partem.

Cap. 15. De proprietatibus disciplinarum.

EXpedivimus disciplinarum philosophicarum distinctionem: expediemus nunc paucis earundem proprietates.

Proprietates illarum sunt leges constituendi & examinandi disciplinas philosophicas. Hujusmodi enim leges nihil aliud sunt, quàm conditiones essentielles in artibus constituendis requisitæ. Timpler. technol. c. 2. theor. 1.

Proprietates disciplinarum.

Leges istæ sunt vel omnibus disciplinis communes, vel certarum propriæ.

Illarum legum aliæ sunt principales, aliæ minùs principales. (classis.)

Principales, aliæ sunt primæ, aliæ secundæ

Primæ classis sunt, quæ concernunt finem, & subjectum disciplinarum.

De fine cujusq; disciplinæ hæ sunt leges.

I. Quælibet disciplina certum, proprium, & adæquatum finem habeat.

Quælibet disciplina habet finem.

Debet habere finem: quia nulla disciplina temerè & frustra fuit inventa, sed omnis alicujus boni.

Generalis
disciplinarū
finis.

gratiā fuit constituta. Debet autem habere finem proprium. Sicuti enim qualibet disciplina propriam habet essentiam: ita & proprium finem. Generalis disciplinarum finis est, perficere hominem. Præter generalem istum finem qualibet disciplina habet proprium. Nam qualibet disciplina propriam & peculiarem perfectionem certo ac determinato alicui defectui naturæ oppositam respicit, & ad eam consequendam etiam media propria & peculiaria tradit, quæ in aliis artibus non docentur, neq; doceri debent, nisi turpiter violare ὁμογενείας legem aliquis velit. Debet deniq; qualibet disciplina habere finem adæquatum, qui sit ei commensuratus, eāq; nec latior, nec angustior. Si enim latior sit, non est disciplina proprius: si angustior, non possunt ad eum omnia referri, quæ in disciplinā traduntur.

Finis cu-
jusq; disci-
plinæ est
practicabi-
lis, ut lo-
quuntur.

Disciplinæ
sunt
ἀκριβείς,
vel ὁχρασι-
ται.

II. Finis ille debet esse certa aliqua hominis perfectio, quæ à disciplinā certò præstari possit, ad explendum in eo naturæ defectum. Itemq; relatio aliqua ad Theologiam, Jurisprudentiam & Medicinam. Finis cujusq; discipline semper præstari potest: 1. ratione intentionis, non autem semper ratione executionis. 2. quatenus qualibet disciplina sufficientia media tradit ad finē acquirendum: tamen si propter mediorum vel abusum, vel neglectum, vel aliam causam externam corrumpentem & impediendam non semper ab eo, qui disciplinam didicit, finis ille actu obtineatur. 3. Si discipline sint ἀκριβείς, accuratæ, non autem ὁχρασιγὰι, conjecturales, à quibus finis non semper præstatur. Ita ab arte medicā non semper præstatur sanitas, nec ab Oratoriā persuasio.

III. Quæ-

III. Quælibet disciplina sufficienter tradat media ad finem consequendum utilia & necessaria. Nisi quis media adhibeat, nunquam assequetur finem. Itaq; non satis est, si disciplina præmonstret finem. Debet insuper monstrare media.

De subjecto cujusq; disciplinæ hæ sunt leges.

I. Quælibet disciplina habeat certum, proprium, & adæquatum subjectum, in quo explicando occupetur. Philosophi objectum faciunt triplex, videlicet informationis, tractationis seu doctrinæ, & usus. Nos hoc in loco intelligimus objectum doctrinale.

Quælibet disciplina habet objectum.

II. Subjectum cujusq; disciplinæ sit determinatum aliquod scibile, cujus cognitio homini fit utilis & necessaria.

Ratio legis est: quia differentia specifica cujusq; disciplinæ non tantum sumitur ex ejus fine, sed etiam ex subjecto, quod toti ejus tractationi debet esse substratum, unde & materia strata dicitur, Zabarella l. i. de nat. Logic. c. 15.

Leges principales secundæ classis sunt partim de materiâ, partim de formâ disciplinarum.

De materiâ disciplinarum sunt tres leges axiomaticæ apud Logicos, videl. κατὰ πάντος, lex veritatis; καθ' αὐτό, lex justitiæ; κατ' ὅλου πρῶτον, lex sapientiæ.

Leges materiam disciplinarum gubernantes.

Tres istæ leges in tractatione disciplinarum axiomaticæ etiam atq; etiam observari debent: in exotericâ non semper. Methodus sapientiæ subinde temperari debet methodo prudentiæ.

ii

Leges metho-
dicae.

De formâ disciplinarum tres sunt leges metho-
dicae, videl. lex generalitatis, colligationis
& homogeniæ.

Leges minùs principales duæ sunt.

Disciplina
quæq; est
æmula na-
turæ.

I. Disciplina quæq; sit æmula naturæ.

*Hæc est communis omnium rectè philosophantiũ
opinio, desumpta ex illo Arist. quod est 2. physic. c. 2.
ἢ τέχνη μιμεῖται τὴν φύσιν. Esse namq; debet analo-
gia inter naturam & curam & exercitationem. Non
autem debet, imò nec potest, in omnibus æmulari na-
turam: sed in his:*

1. *Ut nihil frustra faciat, sed omnia certâ ratio-
ne, certiq; boni gratiâ. Arist. 2. de cœlo. c. 11.*

2. *Ut semper faciat id quod est optimum. Arist.
2. de cœlo. c. 5.*

3. *Ut neq; supervacanea tradat, neq; necessaria
omittat. Arist. 3. de animâ. c. 9.*

4. *Ut omnia faciat cum certo ordine. Arist. 1. 1.
de animal. part. c. 1. & 1. 8. phys. c. 1.*

5. *Ut à generalibus progrediatur ad specialia. Vide
Piccolomin. in fine oper. moral. & Timpl.
technol. c. 2. q. ult.*

Disciplina
est dux cer-
tior quàm
natura.

II. Disciplina quæq; sit dux certior quàm
natura.

*Ars enim debet idem aliquod opus facere, quod na-
tura, sed perfectiori quodam modo.*

Tales sunt leges omnibus disciplinis com-
munes: sequuntur propriæ: eaq; vel theoretic-
arum, vel practicarum.

Propriæ leges theoreticarum disciplina-
rum sunt hæ.

Leges theo-

I. Disciplinae theoreticae tradi debent me-
thodo

thodo synthetica, quæ jubet considerare sub-
jectum, communes affectiones, & principia.

Ita tenet universa Peripateticorum schola.

II. In disciplinis theoreticis locum habet
subalternatio duplex; ea quæ fit ratione prin-
cipiorum, & ea quæ fit ratione subjecti.

Ratione principiorum ea disciplina dicitur
subalternata alteri, cujus principia in illâ de-
monstrantur: *sive id fiat ostensivè, sive deductione
ad impossibile. Ostensivè quidem eo modo quo Medi-
cina & Geometria subalternantur Physicæ. Medicina
quidem totali subalternatione, quòd omnia ejus
principia in Physicâ possint directè ostendi; Geome-
tria verò subalternatione partiali, ratione illius
principii: A quovis puncto in quodvis pun-
ctum licet lineam ducere: quòd demonstratur
ostensivè in scientiâ naturali. Deductione autem ad
impossibile, eo modo, quo eadem Geometria subalter-
natur Arithmeticæ: ut cum Mathematici probant,
diametrum quadrati non esse commensurabi-
lem lateri: quia alioqui sequeretur, unitatem esse
commensurabilem numero, hoc est, habere cum
numero communem mensuram. In hoc igitur sub-
alternationis genere duplex est modus; & prior
quidem est proprius, posterior improprius. Proprius,
quando subalternans ostensivè & à priori demonstrat
principia subalternatæ; quo pacto Medicina subalter-
natur Physicæ. Improprius est, quando per deductio-
nem ad impossibile principia unius scientiæ possunt de-
monstrari per principia disparatæ scientiæ: quo pacto
quædam principia Geometriæ demonstrari possunt per
principia Arithmeticæ: quòd sequatur, neganda esse
hec, quæ notiora sunt, si illa negentur.*

reticarum
disciplina-
tur.

Methodus
synthetica.
subalterna-
tio theore-
tica duplex.

Subalterna-
tio ratione
principiorum.
Demonstra-
tio duplex.

Subalterna-
tio
Totalis
&
Partialis.

Subalterna-
tio ratione
subjecti.

Ratione subjecti ea scientia subalternatur alteri, cujus subjectū sub illius subjecto continetur: id quod fit duobus modis. Aut enim subjectum subalternantis contrahitur ad subjectum subalternatæ per differentiam aliquam per accidens, quo pacto Musica subalternatur Arithmetica, quòd subjectum illius sit numerus sonorus; hujus autem, numerus simpliciter: Aut contrahitur per differentiam per se; quo pacto Physica specialis subalternatur generali. Nam scientia de rebus naturalibus secundum speciem, subalternatur ei, quæ agit de ente naturali in communi: quâ ratione libri Aristotelis de cælo, & qui sequuntur in physicâ, dici solent subalternari libris de physicâ auscultatione. Prior modus est proprius; quia ibi subjectum subalternantis contrahitur per differentiam per accidens. Differentia enim per se adjuncta generi, quod dividit, ac contrahit, efficit speciem. At species est idipsum quod genus: ut homo id ipsum quod animal. Ita tamen species est idipsum quod genus, ut sit etiam aliquid amplius quàm genus. Plus enim est in specie, quàm in genere. Compositum autem per accidens, non est idipsum quod altera pars, veluti numerus sonorus idipsum quod numerus, aut idipsum quod sonorum; ut meritò ejusmodi differentia aliud scientiæ subjectum constituere censetur. Fonseca in 4. Metaph. c. 1. q. 1. Atq; hoc subalternationis genus efficit scientiam simpliciter subalternatam: reliqua efficiunt scientiam secundum quid subalternatam: quia reperiri possunt in partibus unius omnino scientiæ. Nam passim videmus, conclusiones unius partis sumi, ut principia ostensiva in aliis partibus. At cum adjungitur differentia per accidens,

cidens,

cidens, quæ pertinet ad aliam scientiam, semper scientia, quæ de eo composito agit, censetur alia ab iis, quæ agunt de singulis partibus. Rectè igitur monet Zabarella de tribus præcognitis cap. 12. subalternationem κυριολέκτως, id est, propriè dictam, dari in scientiis Mathematicis: ubi scientia subalternata à subalternante accipit & subjectum, & principia, & affectiones. Nam subalternata aliqua scientia alteri scientia esse dicitur, quando idem subjectum, quod in superiori subalternante abjunctum à materiâ & omni sensili qualitate consideratur, ipsa cum certæ materiæ & sensilis qualitatis additione contemplatur: ut, Arithmetica de numero tractat, nullam sensilem habente qualitatem, abstractè, quatenus est νοητόν τι: Musica verò in eodem versatur, quatenus consideratur cum sono, sensili qualitate, i.e. concretè, quatenus est αἰσθητόν τι. Itaq; Musicus ex Arithmetica accipit subjectum, principia, & affectiones. Non igitur omnes disciplinae subalternantur primæ philosophiæ.

Subalternatio propriissima datur in Mathesi.

Musica subalternatur Arithmetica.

Leges propriæ practicarum sunt generales, & speciales.

Lex generalis practicarum est, quæ communiter attinet prudentias, & artes, estque talis:

Leges disciplinarum practicarum.

Disciplinæ practicae tradi debent methodo analyticâ, in quâ oportet considerare finem, subjectum, & media. Ita tenent omnes Peripatetici.

Methodus analytica.

Speciales leges sunt vel de prudentiis, vel de artibus. Illas supra simpliciter practicas, has poeticas appellavimus.

Lex de prudentiis hæc est:

In prudentiis datur subalternatio ratione finis.

Triplicem
philosophi
faciunt sub
alternatio-
nem
Subalterna
tio ratione
finis.

Triplicem philosophi emunctioris naris faciunt subalternationem; ratione principiorum, ratione subjecti, & ratione finis. Illa & ista sunt in theoreticis disciplinis, ut paulò antè indicavimus: hæc est in practicis seu moralibus. Ac ratione quidem finis, ea disciplina dicitur alteri subalternata, cujus finis est sub fine illius; sive ea, quæ agit de superiori fine, habeat imperium in inferiorem, eiq; præcipiat, ut in agendo ad superiorem finem se accommodet, quo pacto militaris subalterna est Politicæ, sive nullum habeat imperium in inferiorem, sed solum contemplativè agat de superiori fine, quo pacto Ethicæ subalternatur Physicæ. Agit enim Physicæ contemplativè tantum de optimâ hominis operatione, quæ est perfectâ operatio partis intellectivæ: moralis autem philosophia docet, quid cuiq; agendum sit, ut perfectè, h. e. benè beateq; vivat. Prior subalternationis modus est proprius, quando scilicet scientia subalternans dirigit practicè subalternatam, eiq; præcipit, ut ad superiorem finem actiones suas dirigat. Posterior modus est improprius. Nam si contemplativè tantum agat de fine superiori, impropriè dicitur subalternare sibi eam, quæ agit de inferiori: quo pacto Physicæ impropriè sibi subalternat Ethicam hoc subalternationis genere; licet in alio genere propriè subalternans dici possit, ut suprâ diximus. Vide Fonsecam in 4. Metaph. c. 1. q. 2. f. 2.

Lex de artium constitutione talis est: Artes sunt instrumentariæ.

Proinde

Proinde explicare debent suorum instrumentorum & fabricam sive naturam & usum.

Instrumenti vis tota consistit in actione, ait Logicus. Non igitur satis est, in artibus instrumentorum naturam & architecturam explicare; oportet insuper eorundem usum adjicere. Ita Rhetorica non tantum instrumenta sua, tropos & figuras, explicabit ratione architecturae, sed etiam applicare docebit ratione usus.

PERORATIO TECHNOLOGIÆ.

Concludam nunc Technologiam meam, indicatione usus, qui inde ad studiosos redire potest, precum item & typi adjectione.

Peroratio
Technologiae.

Utilitas è technologia ad vos redibit, ô studiosi, permagna. Etenim discetis differentias & proprietates disciplinarum: videbitis, quâ methodo proponi & disci debeant: videbitis, quot sint numero disciplinae, & quanam ex iis vobis discenda sint: cognoscetis deniq; ad quam quidq; disciplinam referre possitis, & quomodo unam eandemq; rem per varias disciplinas deducere liceat, id quod philosophi vocant figillum technologiae, sive encyclopædiæ.

Utilitas
technologiae.

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.

v.g. dicturus de pane, eum considerabit Metaphysicè, Physicè, Oeconomicè, aliisq; modis. Preces adjicito

Sigillum
technologiae quod
sit?

mecum, quicumque cupis hanc technologiam, vel quasdam saltem ejus partes percurrere: Domine Deus, pater cœlestis, ago tibi gratias, cum pro aliis tuis summis & infinitis beneficiis, tum vel maxime, quod gratissimam de tuâ sapientiâ, bonitate, & potentiâ famam in artibus sparsisti. Rogo te, clementissime Pater, doce me, quæ nescio, præ-

Preces è
Fulgentio.

Ly. Ma. Sig. Chuz

veniente & subsequente misericordiâ, quaecunq; salubriter scienda nescio, doce me; in his quæ vera novi, custodi me; in quibus ut homo fallor, corrige me; in quibus veris titubo, confirma me, & à falsis & noxiis eripe me: benedic valetudini meæ, ut mens sana in corpore sano te reverenter agnoscat, & gloriosissimè prædicet, Amen, Amen.

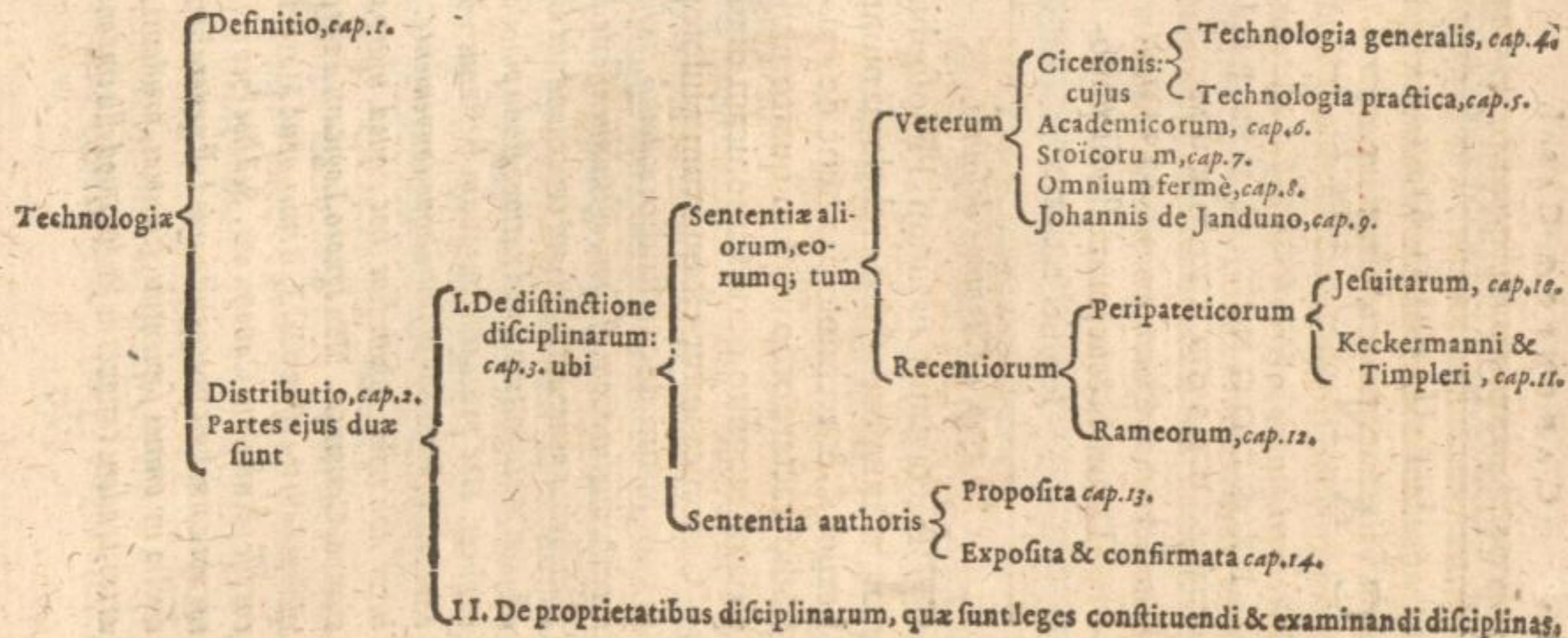
Superest, ut Technologiam typo quodam adumbrem, adeoq; methodi rationem, & si assequutus sum, accuratationem ob oculos ponam.

TYPUS

TYPUS TECHNOLOGIÆ.

JOH-HENRICI ALSTEDI

CANONICA:

ID EST

PRÆCOGNITORUM PHI-
LOSOPHICORUM

PARS QUARTA ET ULTIMA.

De unicâ & accuratâ studii philo-
sophici ratione.*Cap. 1. Canonica definitio.*

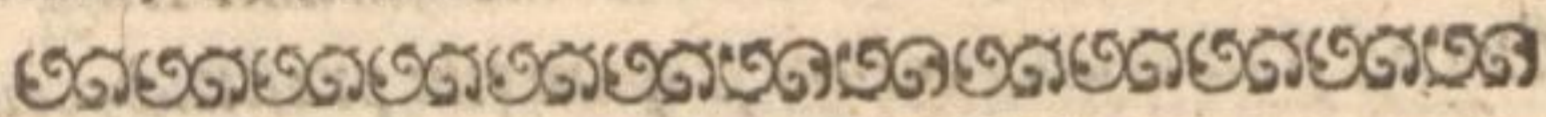
TRactavimus naturam Philosophiæ in tribus præcognitis, archeologiâ nimirum, hexilogiâ, & technologia: nunc de ejusdem studio tractare ordo jubet in quarto philosophiæ præcognito, quod Canonica diximus.

Canonica
quid?

Canonica igitur est quartum philosophiæ præcognitum, de ejus studio: eodemq; sensu *Methodica dicitur*. Concesso hoc, agendum esse de studio philosophiæ generaliter, etiam concedendum est, esse aliquod præcognitum, quod ratione studii philosophici explicet. Hoc præcognitum quum hætenus nomine caruerit, insigniendum fuit aliquo conveniente. Tale inter alia nobis visum fuit hoc, quod usurpamus, nempe, Canonica. Non ignoro, Logicam à veteribus quibusdam ita esse vocatâ, itemq; apud Mathematicos esse peculiarem Canonica. Sed hoc loco id nominis aptamus huic præcognito, quod est generalis introductio in omnes sapientias, scientias, prudentias, & artes, tradens canones de studii, quod illis impendi debet,

bet,

bet, ratione. Si mavis, appella Methodicam: quia tractat de methodo in disciplinis observandâ. Itaq, aggredior hanc Canonicam methodicè delineare. Sequar autem maximam partem Antonium Possevinum, qui l. i. Biblioth. agit de culturâ ingeniorum, item Johannem Houartem, qui scripsit Examen ingeniorum, Jacobum Lainetz, qui edidit tabulam Scholastici, & Emundum Richerium, qui scripsit obstetricem animorum, ut vocat.

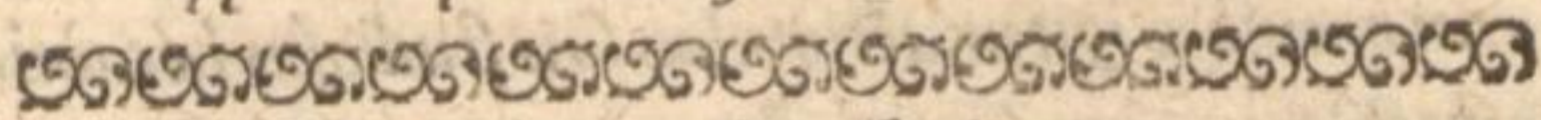

Cap. 2. Canonica distributio.

Canonicae partes tres sunt: prima est de fine, secunda de impedimentis, tertia de mediis studiorum. *Tria prænoscenda sunt iis, qui feliciter discere cupiunt. Etenim omnium primò animo præconcipere debent finem studiorum sive scopum: deinde removere impedimenta, per quæ stat, quò minus ad scopum pervenire possint, & deniq, media ad movere, quæ ad scopum præstitutum ducunt. Hæc tria in genere hîc delibare conor. Non enim mihi propositum est in specie de hujus, vel illius disciplinae studio tractare. Qui iudicio pollet, facillimè generalia ista ad suum applicare poterit institutum.*

Partes Canonicae.

Tria prænoscenda sunt studio. so.

Cap. 3. De fine studiorum.

Prima Canonica pars est de fine: *cujus tanta est vis, ut Basilus in libr. quomodo legendi sint ethnici authores, rectè scriptum reliquerit: Ut cum nemo, inquit, ex arte laudem consequatur, nisi eadem artem, in quâ se exercuerit, ad eum ipsum finem perducatur: ita hîc*

Finis studiorum animo concipi debet.

si negligatur, cuius gratiâ quidquid cogita-
mus, molimur, agimus, facienda sunt, non
solùm proximè accedimus ad bruta, verùm e-
tiam nostræ mentes, veluti sine arte navigia,
quibus defint qui clavum regunt, aut temerè
huc illuc omni vento circumferuntur, aut de-
niq; scopulis illisæ miserrimè naufragium pa-
tiuntur. *Et hæc quidem Basilius. Verè profectò.*
Finis enim est, ut docet philosophus, qui mediis conci-
liat amabilitatem, ordinem, & mensuram. Itaq; ô
studiose studiorum tuorum scopum tibi præstitue, ceu
normam & mensuram.

Finis studi-
orum re-
motus.

Finis studiorum est remotus, vel proxi-
mus.

Remotus est tum gloria Dei, tum salus ho-
minis.

Gloria Dei est finis principalis: ut ille rectè
agnoscatur, & rectè agnitus rectè colatur.

Studiosus igitur gloriam Dei in omnibus actioni-
bus quærat.

Salus hominis est scopus principali subor-
dinatus, felicitas nempe quæ æterna, quæ tem-
poralis, eaq; tum studiosi ipsius, tum proxi-
mi.

In omnibus igitur actionibus suis studiosus hoc uni-
cè spectet, ut tum suam ipsius, tum proximi salutem
promoveat. Ponat igitur sibi ante oculos illud Bern-
hardi, quod est sermone 36. super Cantica.

Modus sci-
endi è Bern-
hardo.

Modus sciendi est, *inquit*, ut scias, *quo ordine,*
quo studio, quo fine, quæq; nosse oporteat. *Quo*
ordine? Ut id prius, quod maturius ad salu-
tem. *Quo studio?* Ut id ardentius, quod vehe-
mentius

mentius ad amorem. *Quo fine?* Ut non ad inanem gloriam aut curiositatem, aut aliquid simile, sed tantum ad edificationem, vel tui, vel proximi. Sunt enim qui scire volunt, eo fine tantum, ut sciant; & turpis curiositas est: & sunt qui scire volunt, ut sciatur ipsi, & turpis gloriola est: qui profecto non evadent subsannantem Satyricum, & ei, qui huiusmodi est, decantantem:

Scire tuum nihil est, nisi te scire hoc sciat alter.

Et sunt item qui scire volunt, ut scientiam suam vendant, verbi causa pro pecunia, pro honoribus; & turpis quaestus est. Sed sunt quoque qui scire volunt, ut aedificent, & charitas est. Et item qui scire volunt, ut aedificentur; & prudentia est. Horum omnium solum ultimi duo non inveniuntur in abusione scientiae; quippe qui ad hoc volunt intelligere, ut benefaciant. Denique intellectus bonis omnibus facientibus eum. Reliqui omnes audiant: *Scienti bonum, & non facienti, peccatum est ei.*

Finis proximus est tum generalis, tum specialis. Finis proximus.

Generalis, uno verbo, est erudita pietas, & pia eruditio.

Generalem dico: quia studiosus cujusque disciplinae id sedulo operam dare debet, ut evadat pie doctus, & doctè pius. Pia eruditio. Nam studia, humanitatis & pietatis vocantur studia. Dum dicuntur studia humanitatis, intelligitur sapientia, prudentia, & eloquentia. Per studia pietatis religio insinuatur. Itaque studiosus cogitet, ad ista quatuor, religionem scilicet sapientiam, pru-

Mentes hu-
mana ad
quatuor
sunt con-
dita.

Perfectio
hominis
triplex.

dentiam, & eloquentiam, conditas esse mentes hu-
manas. Si ergo Deus ista quatuor vult conjungi, non
est quoddam studiosus divortium faciat. In quavis igitur
disciplina videat, quomodo ea ad quatuor ista compa-
randa possit esse medium idoneum. Logicam si discat,
ex illa poterit pervenire ad sapientiam, prudentiam,
eloquentiam, & religionem. Nam qualibet disciplina
facit ad istorum comparationem, licet una magis
quam altera. Utinam id hodie considerarent & do-
centes, & discentes in scholis! Putant, philosophiam
practicam tantum formare prudentiam, tantum in-
formare prudentem. Putant hactenus rectè, quatenus
prudentiam ponunt ejus finem adequatum. Sed &
alia disciplina faciunt ad comparandam prudentiam,
quamvis indirectè & obliquè, atq; ut loquuntur, per
saltum. Quoties ergo legis præceptum aliquod Ethicum,
cogita, quomodo per id possis evadere religiosus, sapi-
ens, prudens, & eloquens. Vis clariùs tibi dicam? Sic
habe. Triplex est perfectio, quæ cadit in hominem,
quatenus est homo: videl. intellectus, quæ dicitur σοφί-
α, cognitio veri: voluntatis, quæ dicitur εὐνομία,
actio boni: sermonis, quæ dicitur δυνάμις ἐπιεικής
& ἑπιεικής, eloquentia. Quarta perfectio cadit in hominem
Christianum, illuminatione supernaturali, pietas scil.
Eapropter in cujuslibet authoris lectione studiosus
spectare debet, quomodo quatuor ista bona, quorum
duo sunt naturalia, unum morale, & unum spiritale,
exinde haurire possit.

Finis specialis, est certum aliquod vitæ ge-
nus, quod studiosus aliquando cum Deo in-
gredi cupit.

Hujus finis considerantur partes, & com-
munes affectiones. Partes

Partes desumuntur à numero ordinum vite humanæ: qui sunt, Ordo Scholasticus, Ecclesiasticus, Politicus seu Juridicus, & Medicus. Hunc enim ceu OEconomico proximum in OEconomici locum substituimus. Quapropter studiosus cogitet, num philosophiam aliquando in schola docere debeat, vel an eam discat propter superiorem aliquam facultatem, Theologicam putà, Juridicam, vel Medicam. Si illud: Philosophiam manu dextrâ, ceu ἐξ-
 ἄριον tractabit, & videbit, num in una philosophiæ parte, vel in multis, vel in omnibus debeat excellere, quæ duo posteriora paucis data sunt. Si hoc: philosophiam triennii spatium absolvet, eam tractabit manu levâ, & præcepta ejus diriget ad eam, cui sese addicere cogitat, facultatem.

Philosophia discitur vel propter se, vel propter aliam facultatem.

Communes affectiones scopi sunt ejus requisita tria.

Debet enim finis iste esse: 1. Accommodatus cujusque temperamento, dispositioni & inclinationi naturali, ad quem quis feratur, & manu quasi ducatur, non trahatur. 2. Fixus & stabilis. Si enim scopus variet, media varia esse oportet, quandoquidem hæc ab illo capiunt mensuram. 3. Excellens ratione rei ipsius, & propositi.

Scopus studiorum debet esse

1. Accommodatus.

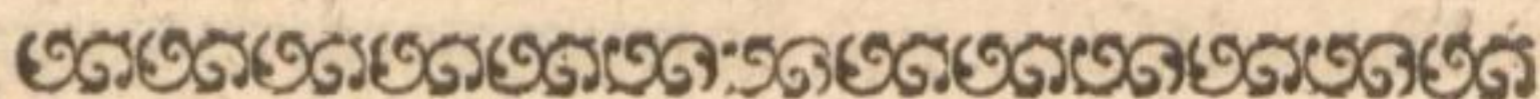
2. Fixus.

3. Excellens.

Ratione rei excellens erit, si sit laudabilis.

Ratione propositi excellens erit, si propositum sit vel simplex, vel mixtum. Illud dicimus, si quis cupiat in uno aliquo studiorum genere excellere; hoc, si quis in multis excellere cupiat: id quod datum est istis duntaxat ingeniis, quæ vocantur heroica.

Ingenia heroica.

Cap. 4. De impedimentis & hostibus
studiorum.

Impedi-
menta stu-
diorum
sunt

DICTA est prima Canonica pars, de studio-
rum fine: sequitur secunda, de impedi-
mentis. *Cur enim deflectunt homines à fine jam
dicto? Causas investigemus, ut huic malo remedium
fiat. Ut enim Medicus morbi causam cognoscit, an-
tequã remedia adhibeat: ita & panacea philosophicæ
professor causam mali illius fontici, quod hodie inun-
dat Rempubl. literarum, rimari debet, ut hac ratione
tollat, & sublato illo medeatur morbo.*

Numero
novem.

Impedimenta sunt numero novem. Tot e-
nim pestes & communes, ut ita dicam, studiorum, &
studiosorum hostes invēni. Invēni autem, tum in aliis,
tum in meipso, quippe qui cum omnibus illis (cur enim
fateri pudeat?) conflictor hæctenus. Impedimenta
illa sic percenseo.

Peccati la-
bes.

I. Peccati labes. Sicuti enim, quantumcunq;
emineat arbor, si vermis in radice lateat, non potest
ferre fructus: ita, quantumcunq; homo emineat inter
reliquas creaturas, tamen non potest non exarescere,
& amarorem per omnes ramos & fructus, perq; ipsa
fructuum semina non diffundere. Atq; hic coenum
admiscet hostes illi nostri infensissimi, Satan &
mundus, qui hoc quærunt, ne pulchritudo sapientiæ
cernatur & ametur.

Defidia.

II. Defidia. Quàm verè dixit, quicumq; dixit:
Nihil agendo, malè agere discimus. Nam quem
Diabolus invenit non occupatum, ipse occupat. Uti-
nam revocaretur lex illa Ægyptiorum, quã otiosos
volebant

volebant ἀπίμους! Videbant viri sapientes, otiosos esse revera mortuos. Hinc senex ille dicebat, se tantum decem annis vixisse, quum ageret annum etatis quinquagesimum. Putabat, & rectè quidem, se antegressis fuisse mortuum, quos impenderat luxui & rebus ludicris. Romani etiam usq; aded averfati sunt otium, ut Fortune, quam vocabant Vacunam & otiosorum Patronam, nullum in urbe, sed trans Tiberim, templum erexerint. Volebant exulare Patronam otiosorum, id est otium, & cum eo otiosos omnes. Idem facite prestites scholarum, in exilium mittite otium, id à vestro regno profligate, otiosos proscribite, & longum valere jubete. Ita melius, credite, habebit vestra Respublica. Et vos apiculæ in scholasticis alveariis fucos ignavum pecus à vestris præsepibus arcete.

III. Ταπεινοψυχία, pusillanimitas. Hæc scil. Ταπεινοψυ-
facit, ut studiosus latere malit, malit sibi intus canere, χία.
refugiat συζητήσεις, & honestas συμβουλίας

IV. Δοξοσοφία, arrogantia, & inanis erudi- Δοξοσοφία.
tionis persuasio. Ea olim multos fefellit, & adhuc
quamplurimos fallit. Hinc fit, ut Theologiae studiosi
concionentur, antequam Biblia legerunt; Medicinae
studiosi misceant opium, antequam apium quid sit
noverunt; Juris prudentiam excolentes dicant causas,
antequam Institutiones à primo limine aspexerunt;
Philosophie tyrones disputent de hæcitate, principio
individuationis, materiâ primâ, & similibus, ante-
quam quid sit syllogismus, didicerunt. Hoc morbo
laborantem cum videret Alexandrum Magnum Ari-
stoteles, acutè admodum & appositè dixisse fertur:
Deus, ô Alexander, paratus esset dare tibi sapi-
entiam, si modò vas haberes, quo illam exci-

Humilitas
est principi-
um erudi-
tionis.

peres. Humilitas est illud vas. Humilitas enim est principium solidæ eruditionis. Rectè igitur Augustinus, rogatus, quænam virtutum primas teneret, respondit, humilitas: quænam secundas, humilitas: quænam tertias, ingeminavit iterum, humilitas. Id Augustini dictum optarem vestibulis scholarum inscriberent præceptores, imò & Museorum suorum, studiosi. Studeat ergo studiosus humilitati. Præterea nemo se aliquid scire statuat, nisi quod alios docere queat.

Ἰστορικὴ
ἀπομνημονεύσις.

V. Ἰστορικὴ ἀπομνημονεύσις, privatum duntaxat studium. Privata studia non damno. Laudo potius. Tantum abest, ut vituperem. Sed privata duntaxat studia repudio, & hostes studiorum proclamo. Pauci enim sunt αὐτοδιδάκτοι. Si quidam sunt, id in iis extraordinarium fuisse censendum est. Non igitur est, quod quis in medium adferat exempla quorundam αὐτοδιδάκτων, quales fuerunt Antonius Eremita,

Pauci sunt
αὐτοδιδάκ-
τοι.

Nic. Vigelij Ioh
Picus Mirandulanus

Johannes Picus Mirandulanus, Julius Cæsar Scaliger, Budæus, Muretus, Cujacius & similes.

Antonii E-
remitæ di-
ctum.

Antonius Eremita tantam rerum naturalium assecutus est notitiam, ut etiam gentiles philosophos in sui admirationem rapuerit. Ii quum accederent ipsum, & percunctarentur, quâ ratione tantam sibi acquisivisset scientiam, quum libris destitutus vitam solitariam ageret, hoc responsi acceperunt. Est, ait, mihi unus liber, videl. mundus hic universus, qui constat tribus paginis, & totidem literis. Tres pagine sunt tria, quæ Deus creavit, domicilia, cælum, aqua, terra. Tres literæ sunt totidem incolæ, videlicet stellæ & aves in cælo, pisces in aqua, creature inanimæ & animatæ in terra. Qua de re legere est in Ecclesiastica historia, itemq; in ejus vita. Johannes item Picus Miran-

Liber na-
tura.

dulanus

Ns.

dulanus, quem Naturæ miraculum appellarunt, solâ ingenii bonitate, nullius ferè præceptione, tutorum præceptorum subsidio, ad quæcunq; animum appellebat, ea est assecutus, ut narrat ejus fratris filius Joannes Franciscus Mirandula princeps, & Concordia dominus in ejus vita. De Scaligero, & cæteris, quorum modò meminimus, idem planè refertur. Sed tamen hi omnes penè θεοδιδάκτοι (si ita loqui licet) potiùs dicendi sunt, quos peculiari privilegio Deus edocuit. Taceo ea, quæ Pontificii de suis sanctis αὐτοδιδάκτοις partim comminiscuntur, partim referunt: de quibus Antonius Possevinus l. i. bibliothec. cap. ii.

VI. Ματαιοτεχνία, rerum vanarum con-^{ματαιοτεχνία}fectatio. Profectò ita est: magna vitæ nostræ pars^{νία.} labitur, nihil agendo: major, malè agendo: maxima aliud agendo. Tanta scilicet ingenii humani est perversitas, ut rerum vanissimarum studio ut plurimum ducatur, rerum, inquam, non necessariarum, & inutilium. Multos hodie videas, qui imitantur Aristomachum Solensem, qui in natura muscarum indaganda, pulicumq; saltibus metiendis sexaginta annos insumisse fertur. Hujusmodi muscicapitaneos, ut non nemo novè, sed verè, vocat, multos nunc temporis videas, qui ea amant, admirantur, deprædicant, quæ neque scienti profunt, neque ignorantibus nocent, quique necessaria ignorant, quia non necessaria didicerunt.

VII. Πολυπραγμοσύνη, ardelionatus, ut Πολυπραγ-^{μωσύνη.}vertit Richerius. Hæc est desultoria illa levitas, quâ volatica ingenia abripiuntur, & in præcipitia agun-

tur. Hi sunt veluti viatores, qui multa habent hospitia, amicitias nullas. Hi duos insectantur lepores, neutrum capiunt. Hi nusquam sunt, dum ubique sunt. Hi contra naturam agunt, quæ abhorret ab infinito. Hi similimi sunt iis, qui multa edunt, sed non concoquunt. Optandum autem esset, ut hodierno die alerentur in scholis præcones, qui juventuti insurrarent illud πολυδρῦλλον, HOC AGE; quod Romanus præco in Capitolio acclamabat populo sacris operaturo.

Nimia diligentia.

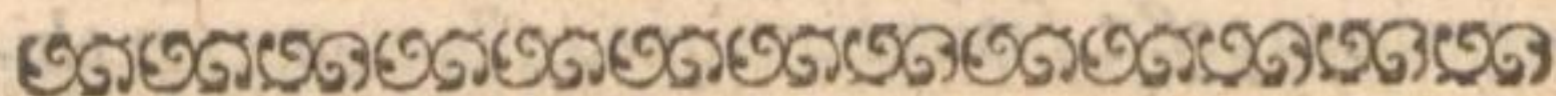
VIII. Nimia & immoderata studia. Hic verò est hostis omnium deterrimus. Nimirum ingenii vigor & acrimonia atteritur, exhauritur nimis vigiliis. Nam spiritus vitales in corde, & animales in cerebro fatigantur nimium quantum vigiliis & studiis. Immane quantum est facinus corporis proprii esse carnificem! Immoderatis vigiliis ac præproperis studiis emaciare quantum scelus?

Mutatio præceptorum.

IX. Mutatio præceptorum. Videte mihi etiam hunc hostem, ordine quidem postremum, sed vi facile principem. Præcepta mutare, præceptores mutare, id verò egregiè facit ad eruditionis cornucopiæ comparandum. Scilicet. Hodie quid crebrius? Is, ut monet majorum gentium Orator, qui cupit in aliquo excellere, unius ingenio familiariter applicare se debet. Oportet igitur certis præceptis veluti innutriri, oportet ad pedes alicujus præceptoris eum per diu educari & edoceri, qui cupit fundamenta jacere.

Atq; hæc sunt illa impedimenta, per quæ stat, quò minus hodie maxima studiosorum pars progrediatur, quodq; in medio etiam cursu deficiant.

Cap. 5.

Cap. 5. De Precatione.

Sequitur tertia Canonica pars, tractans de *Media discendi.*
mediis, quæ regiâ & compendiariâ viâ nos
manuducere possunt ad finem præstitutum.

Horum mediorum considerantur communes affectiones, & partes.

Communes affectiones sunt, quæ requiruntur in singulis, quas deinceps percensuimus, partibus. Suntq; numero septem. I. Precatio. II. Studium S. vitæ. III. Φιλοπονία. IV. Ars meditandi. V. Ars oblivionis. VI. Ordo. VII. Ars prænoscenti ingenia. De quibus sigillatim. Sunt enim ita comparata hæc singula, ut in singulis mediorum partibus debeant, possint observari. Sive enim disputare, sive locos communes scribere, sive aliud quid facere cogitas, debes precari, sanctè vivere, laborare, meditari, oblivisci heterogeneorum, ordine progredi, ingenii tui vires pernosse, quid scil. ferre valeant humeri, quidq; recusent. Itaq; omnium primò agemus de precatione, cujus considerabimus necessitatem, requisita, normas & tempus.

Precationis necessitatem nobis ob oculos *Precationis*
ponit vel unus Jacobus Apostolus c. i. ubi v. 5. *I. Necessitas.*
sicpote monet: Quòd si cui vestrùm deest sapientia, postulet à Deo, qui dat eam omnibus benignè, nec exprobrat: & dabitur ei. Et si autem Apostolus ibi propriè loquitur de sapientia illa Christianorum, quâ patienter ferunt afflictiones propter confessionem Evangelii: tamen quum in eodem capite dicat, omne datum bonum, & omne perfectum donum esse supernè, descendens à Patre luminum: &

Ee

negari non possit, sapientiam quoque illam, quæ per philosophiæ studium acquiritur, in numero donorum illorum esse: sequitur, illam etiam à Deo esse petendam.

Utinam igitur hæc verba scribantur ferreo stilo in cuiusque studiosi non dicam Musæo, sed intimo cordis recessu! Hoc nempe est, quod juvenus non considerat. Rectè Lutherus: Bene oravisse, est penè studuisse.

II.
Requisita.

Requisita precationis complector hoc canone: Oportet precari humiliter, ardentè, fidentè, & frequenter.

III.
Normæ.

Normæ precationis possunt esse variæ. Excellunt autem oratio Dominica, (quam Tertullianus scitè vocat Breviarium Evangelii) & Psalmi Davidis. Si cui placet addere formulas precum scholasticarum, quæ doctis & piis viris fuerunt familiares, non repugno. Poterit autem quilibet suæ personæ convenientem formare formulam ex præscripto verbi divini.

IV.
Tempus.

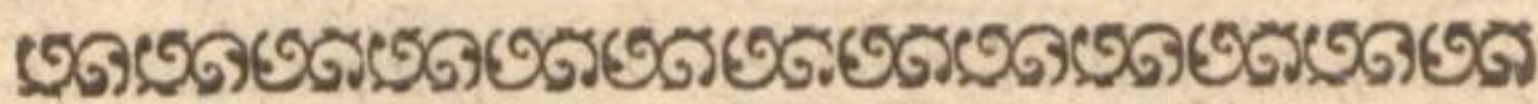
Tempus denique precationi dicandum est peculiare. Quamvis enim oporteat ἀδιαλείπτως orare: utile tamen est certos temporis articulos huic sancto tribuere exercitio. Non hîc probatum eo horas Canonicas Pontificiorum: sed hoc volo, hoc urgeo, animam hac ratione exuscitari, si certis quibusdam temporis articulis preces fundantur, imò & fundentur in merito Mediatoris unici & perfecti, qui est Iesus Christus.

Gratiarum
actio.

Cæterùm sub precatione hîc complector etiam gratiarum actionem: quæ non minùs est necessaria. Etenim qui non est gratus pro datis, non est dignus dandis. Et verò quum gratiarum actio sit ad plus dandum invitatio, monitos velim studiosos, ut texant benefi-

beneficiorum Dei Calendarium, ut ita loquar; & Deo, Patri illi luminum, agant gratias pro donis illis, quæ subinde in ipsis coronat.

Beneficia
Dei scriban-
tur in Ca-
lendarium.
Otho Cas-
mannus.

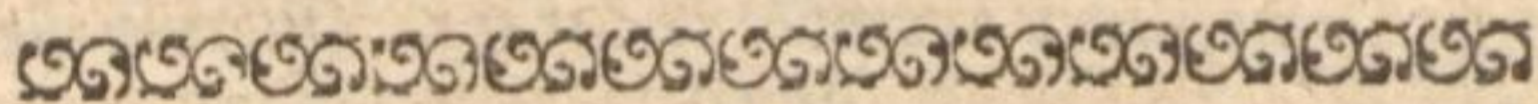
Cap. 6. De studio sanctæ vitæ.

Quia Deus non exaudit peccatores, necessum est, ut studiosus studeat sanctæ vitæ. Etenim in animum malevolum non introibit sapientia: ut est in libro Sapientie, c. 1. v. 4.

Studium
sanctæ vitæ.

Sanctæ vitæ norma est Decalogus. Brevior est illa Paulina, quæ est Tit. 2. vers. 12. ut vivamus εὐσεβῶς, erga Deum; δικαίως, erga proximum; σωφρόνως, erga nos ipsos. Hoc sæpe etiam cogitet studiosus, quod Salomon monet: Timor Domini est initium sapientiæ. Recitet insuper studiosus subinde Psalmum 19. Cum primis abstineat inurgitatione cibi & potus: carnem restringat, non extinguat. Hanc in sententiam lege serenissimi & potentissimi Magnæ Britannia Regis Magni verè regium donum.

Norma san-
ctæ vitæ.

Cap. 7. De diligentia.

Φιλοπονία his duobus jam memoratis accedere debet, id est, assiduitas, diligentia, labor. Nam ἢ ἐπιμέλεια (ut habet Græcorum gnoma) πάντα δυνάται. Et ut ait Quintilianus: Nemo unquam studio nihil est assequutus. Itaq; non satis est orare: oportet etiam studiosum laborare. Sanè

Diligentiæ
vis.

Laurea desidie præbetur nulla, Labore
Omnia vincuntur, Numine, Mente, Prece.

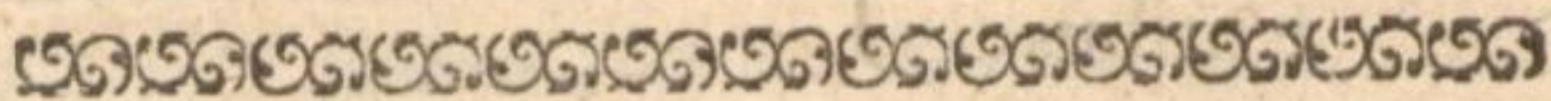
Labor est πανδαμάτωρ, juxta illud Græcorum:
 τῷ πόνῳ πάντα πόριμα, ἢ ἐπιμελείας πάντα
 δοῦλα. Exemplo sit Furius Cresinus.

Exempla
 eorum, qui
 diligentia
 laude cele-
 brantur.

Quid verò de illo est in historiis? Hoc est. Cum is in
 parvo agello, multò largiores fructus, quàm ex amplif-
 simis vicinitas, perciperet: in invidia magna erat, ut
 qui fruges alienas veneficiis pelliceret. Quare die ei
 dictâ, metuens damnationem, instrumentum omne
 rusticum in forum attulit, illudq; omnibus ostentans,
 Veneficia mea hæc sunt, inquit, Quirites: nec possum
 vobis ostendere, aut in forum adducere meas vigilias,
 meos infinitos sudores, concatenatos labores. Tumq;
 illo omnium calculis & suffragiis absoluto, judicatum
 est, aratorem, nisi semper incurvum, prævaricari,
 operâq; potius & assiduitate, quàm impensâ, aut soli
 fertilitate, agriculturam constare. Siquidem in omni
 genere artium, labore & diligentia, artis & consilii
 moderatione temperatis, piisq; precibus adhibitis, fa-
 cilè à Deo, quantum nobis utile & salutare est, impe-
 tramus. Hic verò labor, hæc consuetudo, à teneris
 suscipi debet. Quantum ista possit, Milonis Crotonia-
 tis, & Demosthenis exempla declarant. Quorum ille
 vitulum, quem ferre adsiduò consueverat, factum
 immanem taurum facile portavit: hic verò, linguæ
 & ingenii tarditatem, continuis vicit exercitationib.
 cumq; singulis diebus lucubrando, & è nocte diem,
 è die noctem faciendo, plus olei quàm vini absumeret,
 eloquentiæ palmam omnibus aliis præripuit. Hodie
 autem plus vini, quàm olei consumunt adolescentes.
 3 Neg; etiam imitantur Plinium, qui cognominatus est
 143 4 heluo temporis: neg; Aristotelem, qui de nocte globum
 æneum manu tenuit; ut illo in subjectam pelvim in-
 cidente,

cidente, expergefactus accingeretur ad operas suas ordinarias. Et ne quis dubitet, qualibet in re, quid vel tenuis & imbecilla possit sedulitas, formicas attentè contempletur, quæ ad siduitatis fervore, asperri- mos silices atterunt, & in opere semitam faciunt. Minutis item mollissimisque, continuis tamen, stillicidiis, durissima saxa cavari experimur.

Cap. 8. De arte meditando.

Meditatio sequitur, anima illa studiorum. Meditatio-
nis
I. Necessi-
tas.
Rectè de ista Periander: μελέτη τὸ πᾶν. Sic uti enim radii solares non calfaciunt, nisi reflexi atq; repercussi: ita ingenium non valet, nisi intendatur, nisi intellectus se reflectat. Ubi ergo lectioni, studio, conversationi, accessit meditatio, & vicissim meditationi facultas, facultati tandem succedit eloquentia. Nam

Rem bene prævisam verba haut invita sequentur.

Etenim vis hæc cogitandi una & sola est ratio percipiendi, quæ oratione proferas, & proferendi, quæ antè animo perceperis.

Meditationis considerabimus modum & tempus.

Modus meditationis ita à nobis est collectus ex aliquam multis locis apud Ciceronem. 2. Modus.

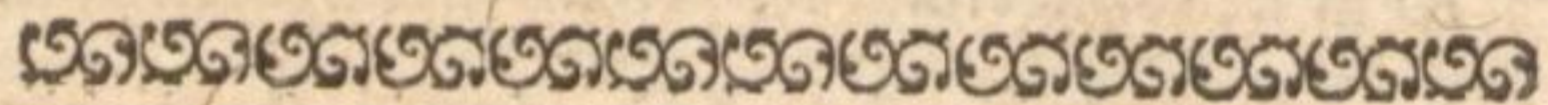
Ars meditando est, quando paria paribus, contraria contrariis, præterita præsentibus opponuntur, itemque causæ & eventus rerum perdiscuntur. Ars medi-
tandi.
Paucis his verbis, quæ si aurea

*dixero, minus; si divina, majus dixero; tota medi-
tandi ars continetur. Quinque enim sunt ejus partes:
videl.*

- 1 Paria paribus
  - 2 Contraria cō-
trariis
  - 3 Præterita præ-
sentibus
  - 4 Causas
  - 5 Eventus
- } opponere prudenter.
- } Rerum perdiscere diligen-
ter.

3. Tempus.

Tempus meditationi aptum tum matuti-
num; hinc dici solet, de mane consilium; tum
nox; Hinc Græci, ἐν νυκτὶ βουλή. Ideoq; Athenienses
*noctuam veluti sapientiæ symbolum, Palladi conse-
crarunt. Et Julius Caesar primam noctis partem so-
mno, secundam studiis, tertiam negotiis Reipublicæ
tractandis impertiebat.*

Cap.9. De arte oblivionis.

Ars oblivio-
nis.

Themisto-
cles obli-
onem qua-
re optarit.

Mirum alicui videri queat, quid sit, quod *artem
oblivionis promittam: quum alii memoriæ
artem malint. His nullum aliud volo comparatum
responsum, quàm quod Themistocles dedit ei, qui ar-
tem memorandi profitebatur. Quærebat enim ex illo:
Essétne ars aliqua, quæ nonnullarum rerum
oblivionem polliceretur; meminisse dum li-
bet, sed non æquè facilè, quæ se præter volun-
tatem ingerunt, oblivisci.*

Sunt

Sunt enim, quorum oblivio nobis gratior est, quam memoria: sic, ut pleriq³ gravatè ferant, obductas cicatrices refricari, ac redintegratione quadam jam pridem sopita sepultaq³ in mentem reduci. Quò spectat proverbium: Malum, quod bene conditum est, ne moveas. Ars autem oblivionis nobis est ea, quâ obliviscimur ea, quæ præpediunt nos in cursu actionum. Sicuti enim quæ quisq³ meminisse velit, subinde ab animo reposcere, atq³ in mentem revocare, eaq³ crebrò meditari ac revolvere debet: ita quæ excussisse velit atq³ oblivisci, tanquam noxia ac menti perniciofa, iis ratione ac iudicio acriter obsistere atq³ obluctari debet. Sicut enim naturâ comparatum est, ut mens humana, quæ ab integritate delapsa est, pessima pro optimis amplectatur, eaq³ promptius concipiat atq³ addiscat: ita quoque tenacius ac fixius inhaerescunt deteriora, adeò ut ægerrimè excuti queant. Levinus Lemnius l. 2. de complexionib. c. 4. Primum itaq³ hoc est hujus artis præceptum, excutere ea, quorum meminisse nolis. Secundum est amare, & admirari rem, cui deditus es. Hi enim sunt vehementissimi in homine affectus; qui facient, ut omnes cogitationes tuas colligas, neq³ peregrinari sinas. Tertium præceptum est, cogitare, quòd nil laude dignum effici queat, si plura simul obversentur animo. Nam rectè dici solet:

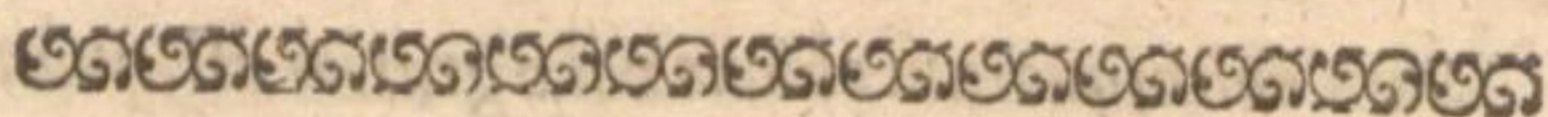
Pluribus intentus minor est ad singula sensus.

Atq³ hæc tria sunt hujus artis, quam oblivionis dicimus, præcepta. Vide Simonidem redivivum Bruxii.

Ee 4

Oblivio rerum quando expectanda.

Affectus in homine vehementissimi.

Cap. 10. De ordine.

Ordo in studiis observandus triplex.

I.
Rerum.

Ordine illustrantur omnia, tum in mundo, tum maximè in studiis.

In studiis observandus est ordo triplex: Rerum, Temporis, & Librorum.

Ordo rerum est duplex; unus naturæ, alter doctrinæ melioris.

Ordo naturæ est exquisita illa methodus, quam sapientiæ vocant.

Ordo melioris doctrinæ est methodus popularis, quam prudentiæ dicunt.

Est ineptum docendi discendiq; genus, si quis semper sectetur & venetur ἀκρίβειαν. Nam τὸ λῖαν ἀκρίβεις ἴδιον. Eam ob causam oportet habere rationem circumstantiarum, loci scil. temporis, & personarum, tam in legendo, quàm audiendo, ut infra monebimus.

II.
Ordo temporis.

Ordo temporis regitur vel Typis, vel Calendariis.

Typi studiorum

Typi studiorum sunt certę tabulæ, quas sibi quilibet formare debet, aut curare ab aliis formari.

Methodici

Suntque vel methodici, vel horarii.

&
Horarii.

Typi studiorum methodici sunt, quando studiorum dispositionem facimus secundum ipsam rerum methodum.

Horarii sunt, quando disponimus studia secundum horas.

Calendaria studiorum.

Calendaria sunt, quibus disponimus studia secundum dies, septimanas, bimestria, trimestria, & annos.

Hujus-

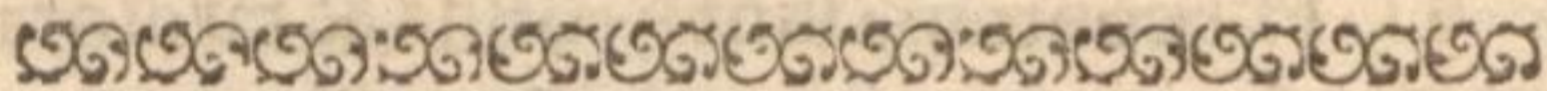
Hujusmodi typos & Calendaria semper in conspectu in Musæis suis habeant studiosi, & innovent subinde secundum intervalla trium, quatuor, aut ad summum sex mensium. Vide Consiliarium nostrum Academicum, ubi prolixè tradidimus architecturam & usum typorum, & Calendariorum.

Ordo librorum est eorum ad facilem inventionem & conservationem collocatio in loco editiori atq; amœniori.

III.
Ordo librorum.

Communior librorum dispositio solet esse eorum in septem classes distributio.

Prima classis contineat scripta Theologica, juxta Theologia divisionem. Secunda, philosophica, juxta philosophiæ divisionem, suprâ à nobis traditam. Tertia, Medica. Quarta, Juridica. Quinta, historica. Sexta, Oratoria & Poëtica, adeoq; critica & philologica. Septima, Encyclia sive universalis. Aliter partitur classes librorum Joannes Mabuenus in Roseto spiritali.

Cap. 11. De examine ingeniorum, sive arte prænoscenti ingenia.

Quot corporum sunt forme, tot ingeniorum; Varietas ingeniorum. quorum examen paucis trademus, adeoq; artem prænoscenti ingenia præscribemus.

Plato ad tres causas refert ingeniorum diversitatem: ad humanam, naturalem, & divinam. Humana, ut lex, educatio, consuetudo diversa. Naturalis, elementorum atq; alimentorum varietas. Divina, siderum atq; Dei potestas. Sed hanc sententiam non facimus nostram. Videat, qui volet, in hanc senten-

Unde varietas ingeniorum juxta Platonem.

tiam ipsum Platonem dial. 5. de legib. in fine, & Marsilium Ficinum in argum. dialogi 6. de legibus.

Duplicia ingenia apud Aristot.

Quinq; ingeniorum classes.

I.
Ingenia nimis mobilia.

II.
Ingenia nimis tarda.

III. IV.
Ingenia mediocriter acuta & tarda.

V.
Ingenia heroica.

Ars præno-
scendi ingenia est necessaria.

Aristoteles ingenia facit duplicia, bona & mala. Bona sunt vivida & stabilia: mala sunt nimis vel mobilia, vel stabilia. Et nimia quidem mobilitas furorem, nimia stabilitas stuporem gignit. Atq; ad hæc sanè capita quidquid est ingeniorum, non incommodè referri potest: ita ut sint quinq; gradus & classes ingeniorum. Nam

I. Sunt ingenia mobilia nimis. Qui hujusmodi ingenis præditi sunt, in primâ etate sunt senes, in senectâ pueri, sunt præcoces, sunt inconstantes, quos Sophocles scitè vocavit ἀσπόμαδας, quasi diceret, viri-pueros, quos item Græci ἀσπόμους, atq; ἀμαθεῖς dixerunt.

De his & in hos dicunt vulgò:

Qui sapit ante pilos, non sapit ille diu. Item

Odi discipulos præcocis ingenii.

II. His contraria sunt ferotina & tardiora. Talibus fuerunt ingenis præditi Demosthenes, Cato, Virgilius, & Thomas Aquinas.

Inter hæc duo extrema sunt duæ species intermedia: videlicet.

III. Ingenia mediocriter acuta: & IV. Mediocriter tarda.

V. Sunt ingenia heroica, quæ divinitus excitantur, ut præ aliis emineant.

De his omnibus sunt canones.

I. Quilibet pernoſſe & prænoſſe debet suum ingenium, ut ei studio se dedat, ad quod impetu quodam naturali fertur.

2. Inge-

2. Ingenia mobilia primo impetu & calore omnem animi sui virtutem exerunt, ac more mulierum, plus extemporariâ actione, quàm meditatâ; primisq; & levissimis cogitationibus magis, quàm secundis excellunt, *ut auctor est Fabius. Qui hujusmodi ingenis præditi sunt, ad confabulandum aut excogitandum, quàm ad judicandum, perficiendumq; aliquid alacriores sunt. Proinde Reipublicæ salutari consilio gubernandæ, propter summam inconstantiam & animi temeritatem, minùs apti habentur.*

Ingenia
mobilia,

Qualia sint
& qui no-
scantur?

3. Ingenia tardiora summam illam celeritatem, quæ est in mobilibus, judicio acriore, invicto labore, diligentia, adfuitate, & constantia incredibili compensant. Quâ ratione, non solum tarditatem & duritiem naturæ superant ac expoliunt: verum etiam ingenia præstantiora sæpè vincunt: & quò tardius, eò & ampliores fructus, ex vigiliis & lucubrationibus suis colligunt. Hæc ingenia non nugis, confabulationibus, aliisque levioribus negotiis facile sese applicant: sed magnis tantum letantur. Sunt igitur ad tuendum, conservandum, & perficiendum, quàm ad aliquid de novo excogitandum, aut acquirendum; & ad judicandum, quàm ad inveniendum, magis idonea: Reipub. autem administrandæ percommoda, eò quòd nunquam rebus novis student; sed patriam adamant summoperè, & ut plurimum antiqua novis præferunt: idq; aliquando supra modum. Ex quo accidit, ut veteribus nimium inhiando, nullam per sepe Remp. retineant. Quocirca homines hujusmodi

Ingenia tar-
diora
Qualia sint
&
Qui no-
scantur?

maturè sunt ad cedendum inserviendumq; temporibus comparandi.

Ingenia
mediocri-
ter acuta
qualia sint
& qui no-
scentur.

4. Ingenia mediocriter acuta vim quamdam & bonitatem temperatam continent, cum magna perspicuitate orationis, ac facilitate dicendi. Cumq; tardiora ingenia, solâ arte & labore; leviora autem, solo propè naturæ instinctu, nomen & commendationem sibi concilient: huic tertie animorum formæ accidit, ut industria & arte mediocri illustrentur. Quotquot in hanc classem divertunt & commorantur, ad artes ingenuas, maxime ad eloquentiam, tum verò ad politiam optimè constituendam, apprimè nati sunt.

Ingenia
mediocriter
tarda qui
noscentur.

5. Ingeniis mediocriter tardis omnes illæ enumeratæ dotes, & aliquid adhuc inhæret robustius. Enimverò in his natura cum arte, industria cum labore, meditatio cum solertiâ, prudentia cum tolerantia, certant aequaliter, & sibi mutuam lucem & commendationem adferunt.

6. Ingenia heroïca inveniendis rebus novis & administrandis arduis sunt omnium aptissima.

~~~~~

Cap. 12. De Mediis discendi communibus in Scholâ naturæ.

ENarratæ sunt communes, quas vocavimus, mediolorum affectiones: eorundem species nunc enarrandæ veniunt.

Media di-
scendi com-
munia.

Media discendi sunt communia, vel propria.

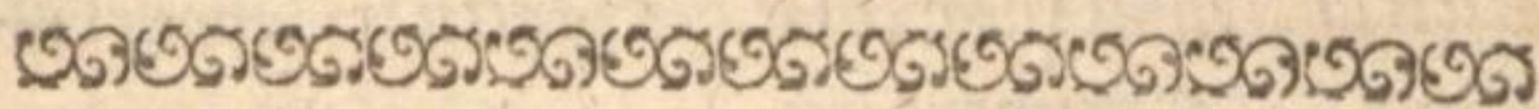
Communia sunt, quæ omnibus hominibus expo-

expo-

exposita sunt. Suntq; tria, Principia, Sensus, Mundus.

Deus Optimus Maximus certa quedam principia, Principia homini in-
 ceu quosdam sciendi igniculos mentibus nostris indi- fiti.
 dit. Hinc scilicet pendet tota hominis dignitas: Hominis
 quam ethnici considerantes hominem appellitarunt, epitheta va-
 animal providum, sagax, multiplex, acutum, me- ria.
 mor, plenum rationis, creaturarum internuntium,
 superis familiarem, regem inferiorum, indaginem
 rationis, lumen intelligentia, interpretem natura, flu-
 xi ævi interstitium, mundi copulam & Hymenæum.
 Nec verò divina majestas satis habuit, si istos sciendi Sensus ho-
 igniculos mentibus injecisset, nî quoq; sensus simul mini sunt
 patefecisset in corpore, per quos tanquam per fene- magistri.
 stras scientia manaret ad animos. Hi igitur homini
 à Deo magistri dati sunt. Arist. I. Metaph. c. I. sta-
 tim ab initio.

Sed & præter sensus condidit mundum, in quo Liber natu-
 tanquam ingenti volumine literas varias impressit, ra.
 atq; expressit, unde ipsa rerum magnitudo, motus,
 dispositio, constantia, utilitas, pulchritudo, tempera-
 tio, varietas in admirationem omnes raperet, atq; o-
 culos etiam rudium & ferorum hominum attolleret.
 Hi verò cum nossent, non potuisse tanti operis effectio-
 nem, nisi à sublimissimâ produsse majestate, hanc in
 mundo quasi in eruditissimâ scholâ semper contem-
 plati sunt.

Cap. 13. De lectione.

Talia sunt media communia proficiendi Media di-
 in Scholâ naturæ: sequuntur media pro- scendi pro-
 pria.

pria, quæ iis sunt necessaria, qui in Scholis & Academiis versantur studiorum causâ.

Hujusmodi media sunt duo, cura studiorum, & peregrinationis.

Cura studiorum est vel Cognitio, vel Actio.

Cognitio est Lectio, vel Auscultatio.

Lectio.

Lectio, est bonorum authorum evolutio.

Tanta ejus est vis, ut eâ jacente jaceat universa studiorum ratio. Rectè enim Zenoni Stoicorum principi sciscitanti de viâ eruditionis regiâ & maximè compendiariâ, oraculum Apollinis respondit, ut cum mortuis ageret: per mortuos intelligens libros. Eundem ad modum Alphonsus Arragoniæ Rex dixit, mortuos esse optimos consiliarios.

Lectio hi sunt canones.

Authorum delectus habendus.

1. Habeatur authorum delectus. Meliores seligantur, & recentes authores præmittantur veteribus. Illi enim legendi sunt ob methodum, perspicuitatem, accommodationem ad nostra tempora, & deniq; additionem ad veterum inventa: hi ob auctoritatem.

2. Præcipui authores legantur de puncto ad punctum, reliqui per indices.

Quatuor impressionibus quælibet disciplina discenda.

3. Quatuor impressionibus methodicum aliquod systema legatur. 1. Imprimantur verba τεχνικά, id est, ipsi artium termini. 2. Præcepta, definitiones scilicet & divisiones. 3. Regula, quæ in theoreticis disciplinis theorematum, in practicis Canones dicuntur. 4. Commentarii.

Memoria localis comparanda.

4. Assuefaciat se lector ad certum exemplar, in quo comparet sibi memoriam localem adjectis marginalibus notis.

5. Insti-

5. Instituat^r collegium Gellianum: in quo ^{Collegium Gellianum.} duo, tres, vel etiam plures jungant suas operas, dicto loco, stato tempore conveniant, & quisq; quæ legerunt in commune fideliter conferant.

6. In studiorum initiis, & ut ita dicam, introitu, certi quidam & pauci, iiq; optimi legantur sæpè & multùm: ut ita habeant studiosi certum veluti domicilium, & sedem perpetuæ lectionis deligant, in quâ familiariter, & assiduè habitent, & ad quam redeant, cùm ad aliorum authorum lectionem expatiati sunt. *Nam rectè Martialis:*

Quisquis ubiq; habitat, Maxime, nusquam habitat.

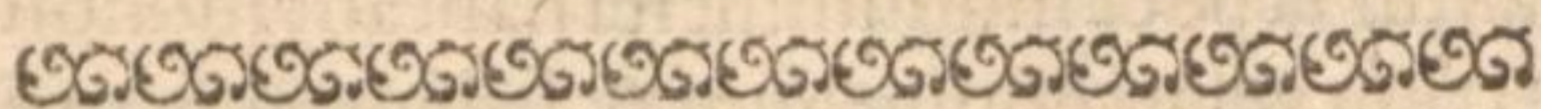
6. Inter legendum regula judicandi sit in ^{Judicandi regula inter legendum.} promptu. Regula judicandi est duplex, una, quâ de artium præceptis, tanquam materiâ; altera, quâ de præceptorum dispositione, tanquam formâ, judicium fertur. *Ibi sunt tres leges axiomatice κατὰ πάντας, καὶ αὐτὸ, καὶ ὅλου πρώτων: hîc sunt totidem leges methodicæ, lex generalitatis, colligationis, & homogeniæ.*

7. Divisio authorum attendatur. Sunt ^{Authores sunt} enim 1. Dogmatici, qui ^{I.} *acroamaticè & accuratè scripserunt. Hi erunt veluti Polycleti regula, & filium Thesei, & Cynosura, à quâ non defleetas.* ^{Dogmatici.} 2. Ethici, qui ^{II.} *exotericè & populariter scripserunt. Hi sunt magis oratorii, & esse debent regula Lesbica.* ^{Ethici.} 3. Elenctici, qui ^{III.} *polemica scripserunt. Hi non sunt legendi tyronibus.* ^{Elenctici.}

Lectio tri-
plex.

8. Emantur editiones librorum recentif-
simæ & mundiffimæ.

9. Constituatur triplex lectionis interval-
lum. Sit lectio puerilis seu prima, crescens, &
adulta. *In illâ methodicus aliquis solùm evolvatur:*
in istâ plures methodici legantur: in hac licet per
omne authorum grassari genus.

Cap. 14. De Auscultatione.

Ausculta-
tio.

Auscultatio est quâ superiorum audiun-
tur prælectiones, excipiuntur dictata.

Hic consideranda sunt officia docentis, &
discentis.

In docente consideranda veniunt duo; re-
quisita docentis, & modus docendi.

Requisita docentis sunt numero tria.

Docentis
requisita
tria

I.
Facultas

1. Facultas, seu notitia ejus rei, quam do-
cere debet. *Nam omnium primò requiritur, ut do-*
ctor sit διδασκων. Infelix enim est, & bis infelix, qui
multa tenet, nescitq; docere.

II.
Voluntas

2. Voluntas, seu candor, & benevolus adfe-
ctus, ut velit. *Est enim quater infelix, & homo non*
homo, qui multa tenet, non vultq; docere, id est, qui
invidia æstro est percitus.

III.
Adfiduitas.

3. Adfiduitas & constantia, ut semper pos-
sit & velit, ut continuè velit.

Modus do-
cendi.

Modus docendi complectitur methodum
& circumstantias.

Methodus est, quâ docens informat discen-
tem per præcepta, & exercitia.

Præ-

Præcepta sunt definitiones, distributiones, itemq; regulæ. *Ista erunt vera, ordinata, & utilia.*

Exercitia erunt partim privata, partim publica.

Circumstantiæ sunt locus & tempus.

Locus deligendus est salubris, tranquillus, mediocriter amœnus.

Tempus aptissimum est matutinum. *Hic tamen naturarum varietas spectanda est. Sunt enim nature, quæ vesperi magis, quàm manè officium faciunt alacriter.* Sturmius de imitatione.

Officium discantis in ἀκροάσει his continetur regulis.

Discantis officium inter audiendum.

1. Pluris faciat acroasin, quàm lectionem.

Nam legendi semper est occasio: audiendi non item. Et verò triplo plura unâ horâ possunt audiri, quàm legi. Quid? Audita faciliùs retinentur, firmiùs etiam sensum & intellectum ferunt.

2. Auditor doctorem suum & amet, & admiretur.

3. Inter audiendum cogitet, quænam sint præcepta, quæ regulæ, quæ commentaria: omninoq; doctrinalia discernat ab oratoriis.

~~~~~

Cap. 15. De scriptione.

Fuit Cognitio: sequitur Actio: cuius partes sunt Scriptio & Exercitatio.

Scriptio est, quâ annotantur τὰ ἀξιολογητέα **Scriptio.**
καὶ ἀξιόθεατα.

Ff

*De quâ sunt canones.*Modus
scribendi.

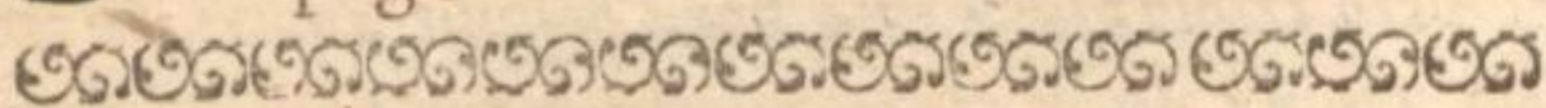
1. Discernantur verba à rebus, oratoria à doctrinalibus, utilia ab inutilibus, præcepta à commentariis & exemplis.

2. Unum idemq; non est bis notandum.

3. Una eademq; res, diverso respectu, ad varias referri potest disciplinas. Iccirco cùm aliquid audis vel legis de re aliquâ, statim cogitabis, quo respectu ista res ad hanc, quo verò ad alteram disciplinam pertineat, & secundùm diversos istos respectus in diversis notabis voluminibus.

Formalia
verba quan-
do retinen-
da.

4. Formalia authorum verba retinebis, si termini artium, si regulæ, si distinctiones, & nervosa dicta occurrant. Cætera tuis verbis notabis, & quidem breviter, adjecto semper loco sive paginâ.

Cap. 16. De locis communibus.

EXercitatio est 1. Locorum communium adornatio. 2. Interrogatio. 3. Examen. 4. Declamatio. 5. Disputatio. 6. Disciplinarum scriptio.

Locorum
communi-
um adorna-
tio.

Locorum communium adornatio est sat operosa, sed & sat abundè fructuosa. *Quantum enim hi loci multis videntur pueriles: iis tamen, qui contra senectutis infirmitatem, & memoriæ inconstantiam parare cupiunt firmum subsidium, valde probantur.*

Eorum considerabimus cùm fabricam, tum usum.

Fabrica lo-
corum com-
munium,

De fabricâ locorum communium hi sunt
canones. 1. Fiant

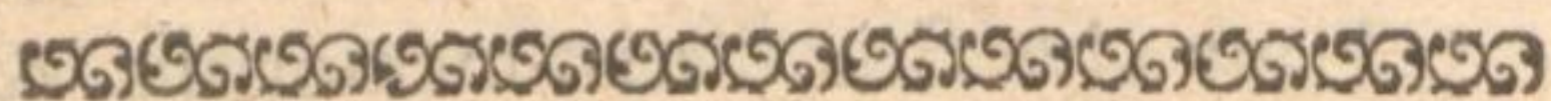
1. Fiant aduersaria, diaria, memorialia, & Aduersaria.
collectanea; in quibus secundum ordinem dierum
cujusque septimanae audita, visa, lecta notentur, addi-
tis anno, mense, die.

2. Fiant digesta systematica: id est, loci com- Digesta.
munes digerantur juxta methodum praeceptorum in
systemate observatam.

3. Adornatio locorum est vel plenior, vel Adornatio
contractior. Plenior est, cum singularibus volu- L. C.
minibus disponuntur tituli, & tot constituuntur vo- Plenior
lumina, quot sunt disciplinae. Contractior est com- &
pendiosior, quando ad systema authoris typis editum, Contracti-
or.
ea, quae ex aliis excerpere volo, adnoto, sive ad mar-
ginem, quem relinquo latiore, sive etiam in chartis
puris intersertis.

4. In singulis titulis observentur feni sub-
tituli: videl. 1. Textus, seu praecepta, id est, definitio-
nes & distributiones. 2. Explicatio praeceptorum.
3. Quaestiones. 4. Objectiones. 5. Theoremata & ca-
nones, partim confirmantes, partim confutantes.
6. Testimonia. Quidquid enim de aliquo titulo, v.g.
de Ente, de Essentia, occurrit apud bonos authores, ad
horum subtitulorum aliquem referri potest.

Locorum communium ita adornato- L. C. usus
rum usus est duplex. Sunt enim primò INDEX duplex.
generalis in praecipuos authores: ita ut in parvo vo-
lumine studiosus circumferre queat bibliothecam
integram. Deinde iidem sunt PENŪ, memoriaeque
subsidiū representativum, ut Keckerm. in appa-
ratu practico loquitur, ex quo depromere possumus,
quoties de re aliqua dicendum aut scribendum erit,
ingentem copiam optimarum rerum.

Cap. 17. De Interrogatione.

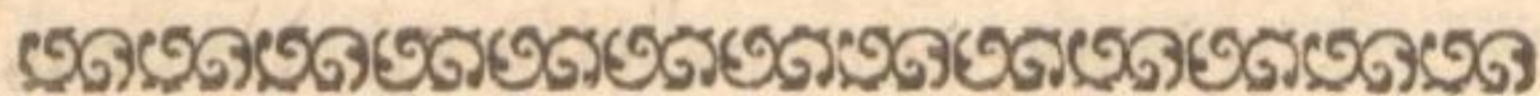
Interrogatio.

Interrogando plurima addiscere poterit studiosus, si modò rectè interroget. Rectè autem interrogabit, si hos canones observabit.

1. Interrogatio fit brevis, aptè formata ad scopum, & crebra.

2. Fiat coràm, vivâ voce, & per literas.

3. Interrogentur ii, qui eruditi, qui non invidi, qui nobis deniq; favent.

Cap. 18. De Examine.

Examen est triplex.

I. Solitarium.

II. Sociatum.

III. Pythagorèum.

Examen est eorum, quæ meminisse volumus, repetitio. De eâ notentur hi canones.

1. Repetitio prima fit solitaria, & tacita, & cursoria, quâ celerius colliguntur audita & scripta.

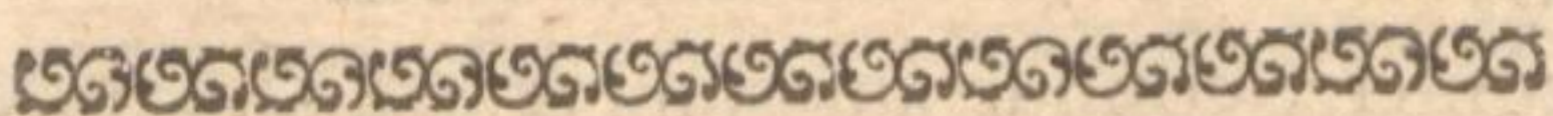
2. Sequatur sociata, cùm duo per vices repetitionem instituunt: sic, ut unus prælegat dictata, alter audiat.

3. Addatur tarda & fixa seu Pythagorèa repetitio: quæ semper sit gemina. Prior serviat intellectui, ut intelligas rem: posterior serviat memoria, ut intellecta imprimas & serves.

4. Examen fit diurnum, hebdomadarium, menstruum, bimestre, trimestre, semestre, & deniq; annuum.

Cap. 19.

Cap. 19. De declamatione.

DEclamations & publicæ & privatæ haberi debent, juxta hos canones. Declamationes.

1. In collegio declamationum erunt moderator, palæstritæ, & auditores. Collegium declamationum.

2. Moderatoris five directoris & præsidis hæ erunt partes. 1. Certum ordinem instituere inter studiosos, & eorum progressus habere exploratos. 2. Materias ex variis artibus, earumq; dispositiones illis tradere. 3. Censores septem, vel etiam plures è studiosis nominare, qui exercitii censuram agant. 4. Inter declamandum vitia notare. 5. Censuras ex ordine requirere, & probas adprobare, scrupulosas repudiare. 6. Post audita censorum judicia, suam censuram fideliter instituere, & laudare recta, errata autem & defectus notare. Moderatoris officium in collegio declamationum.

3. Palæstrita est, qui sese exercet, cujus partes sunt: 1. Declamationem diligenter formare. 2. Eandem memoriâ complecti. 3. Graviter perorare. 4. Declamationem suam, ubi domum reversus fuerit, de integro recognoscere, & emendanda emendare. Palæstritæ officium in collegio declamationum.

4. Auditores sunt vel taciti, vel censores.

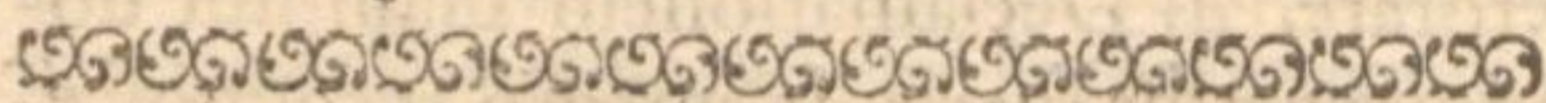
5. Taciti debent parati accedere, & declamationes etiam à se scriptas de eâdem materiâ adferre; deinde diligenter auscultare & attendere orationi, quæ habetur, cumq; eâ suam Auditorum officium in collegio declamationum.

Ff 3

conferre, considerantes, ubi & in quibus melior sit aut deterior; censuras deniq; probè abfervare, & secundùm eas, declamationes suas, ubi domum reversi fuerint, emendare.

6. Cenfores præmeditati accedant, & suas quoq; declamationes in parato habeant non minùs ac is, qui censendus est. Iidem, cùm oratio recitatur, attentissimè singula examinent; modestiæ tamen studeant in recensendis erratis, ut ne exacerbent vel etiam pusillanimum reddant palæstritam.

7. Palæstritæ declamaturi singulis vicibus in ternas distribui debēt classes. In primâ classe sit, qui sententiam proponat, thematis necessitatem prædicet, & reliquos roget, ut suas sententias in medium adferant. In secundâ classe sint aliquamulti, qui contrarias sententias pro & contra, ut loquuntur, disceptent. In tertiâ deniq; classe sit concludens: idem nempe qui proponens. Ejus est 1. Gratias agere collegis suis. 2. Concludere, & definitivam, ut vacant, sententiam ferre, ex votorum vel pluralitate, vel pondere.

Cap. 20. De disputatione.

Disputatio-
num mo-
dus.

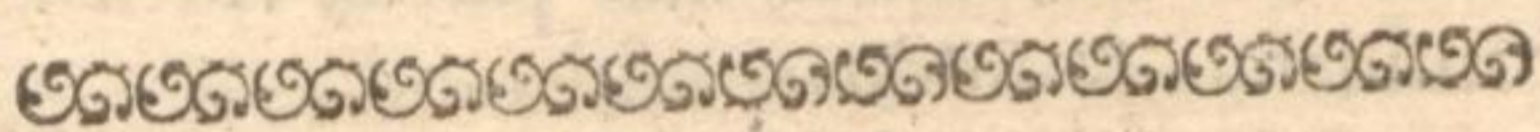
Officium
præfidis.

DE disputandi ratione hîc non ex professo agimus (id enim in Gymnasio Logico faciendum est) sed præcognoscimus pauca, de officio præfidis, respondentis, opponentis, & auditorum, juxta hos canones. 1. Præfes sit vir bonus, cui cordi sit profectus auditorum. Itaq; rotundè respondeat, non agat oratorem

torem

torem, non ostendet suum acumen, non deniq; abripiatur adfectibus, cum primis irâ. 2. Respondens domi se præparet, modestè se gerat tum erga præsidem, tum erga opponentem. 3. Opponens syllogisticè agat, citra ornatum oratorium, & modestiam suam probet universo auditorio. Non disputet de rebus levibus, vel etiam iis, quæ excedunt modum & captum ingenii humani. 4. Auditores taciti excipiant ea, quæ occurrunt inter disputandum, scita, & in locos communes referant.

Officium
responden-
tis.
Officium
opponen-
tis.

Cap. 21. De descriptione disciplinarum.

Methodus scribendi disciplinas, aliis est alia; nobis illa unicè arridet, quæ tradit quamlibet disciplinam per quatuor ista, Lexicon scil. Præcognita, Systema, & Gymnasium: de quibus fusè egimus in nostrâ Panaceâ philosophicâ. Hic breviter declarabimus canonem modò propositum.

Methodus
scribendi
disciplinas,

Lexica debent tot confici, quot sunt volumina rerum, seu disciplinarum. In iis explicari debent vocabula insigniora, ἐμφοτικώτερα, & difficiliora. Neq; tantum vocabula, sed etiam phrasæ explicari debent. Profectò si congruens iste cum doctrinarum & artium noëmatis ordo observetur, juvenis, ut naturali illo ordine omnia faciliùs condiscet: ita à teneris etiam unguiculis artium lineamētā cum earundē vocib⁹ mente complectetur. Frid. Beurh. Bernh. Copius JC.

Lexica di-
sciplinarum
quæ ador-
nanda?

Præcognita sunt generalis & anticipata doctrina de disciplinæ alicujus naturâ & studio. Natura cujusq; disciplinæ explicatur definitione & distributione.

Præcogni-
ta discipli-
narum quæ
instituen-
da.

Ff 4

Definitio disciplinæ est vel nominis, vel rei. *Illam Zabarella de tribus præcognitis vocat præcognitionem dirigentem, istam agentem.*

Distributio est, quâ partes cujusq; disciplinæ præcognoscuntur.

Partes illæ aliæ sunt contemplativarum, aliæ activarum & factivarum disciplinarum.

In scientiis contemplativis tria præcognoscuntur.

Tria præcognoscenda in theoreticis disciplinis.

1. Subjectum; cujus præcognoscitur nomen, definitio, unitas, duæ partes, videl. res considerata, & modus considerandi.

2. Principia; quòd sint, & quid significant nomina.

Duo præcognoscenda in practicis & poëticis.

3. Affectiones; quæ præcognoscuntur quoad nomina. In disciplinis practicis & poëticis duo præcognoscuntur, videl. finis, & subjectum. Nam principia seu media non præcognoscuntur, sed tractantur in ipso systemate.

Studium cujusq; disciplinæ præcognoscitur ratione finis, impedimentorum, & remediorum, *applicando præcepta hujus Canonica generalia ad quamq; disciplinam in specie.*

Systemata quæ conscribenda?

A præcognitis veniendum est ad systemata. Partes cujusq; systematis tres esse debent, præcepta, regulæ, commentarii, *Et hæc debent à se invicem discerni typis.*

Præcepta sunt definitiones & distributiones.

Regulæ sunt vel theoremata, in disciplinis speculativis; vel canones, in practicis & poëticis.

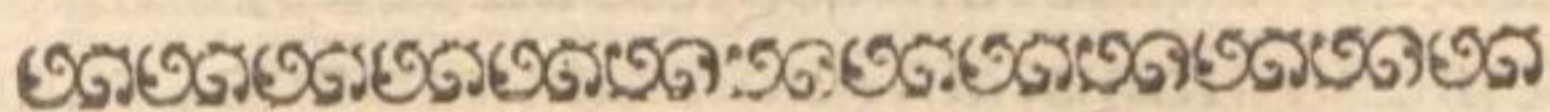
Com.

Commentarii sunt explicationes & applicationes tum præceptorum, tum regularum.

Commentariorum partes sunt numero quinque. 1. Exempla. 2. Explicatio eorum, quæ in præceptis vel ambigua, vel obscura. 3. Ratio connexionis & methodi. 4. Quæstiones & controversiæ illustriores. 5. Auctoritates, sive testimonia tum veterum, tum recentiorum.

Talis erit ratio systematum in quacunque disciplina: modus Gymnasiorum talis erit. Ostendatur quem quæque disciplina philosophica usum habeat: idque tribus modis. I. In aliis philosophiæ partibus: v.g. quemnam Metaphysica usum habeat in Logica, Physica, Ethica. II. In superioribus facultatibus: ut quomodo Metaphysica illustret Jurisprudentiam, quomodo ejus usus possit esse Theologo. III. In vita communi, putà conversatione œconomica, politica, & Ecclesiastica.

Gymnasiorum, sive Scholarum ratio.

Cap. 22. De peregrinatione.

Fuit cura studiorum: sequitur cura peregrinationis, quâ quis discit apud externos.

Peregrinatio.

De peregrinatione hîc tractandum nobis est in genere. Nam in specie de ea præcipiendum est in præcognitis specialibus. Ita v.g. de peregrinatione, quæ propter linguarum cognitionem suscipitur, Philologus tractare debet, de ea, quæ à Theologiæ studiosis suscipitur, Theologus.

Peregrinationis consideratur finis, & modus.

Finis, est utilitas, vel voluptas *Ille primarius, hic secundarius est finis.*

Utilitas est triplex, Prudentiæ, Scientiæ, & Morum.

Prudentiam formant & firmant instituta variarum gentium, ritus & mores hominum, forma denique civitatum.

Scientia est vel ab auribus, id est, doctoribus; vel ab oculis, id est, libris. Denique mores fingit & efficit conversatio: uti Lipsius tradit in epistol. centuriâ I. ad Belgas epist. 22.

Voluptas est tum recordatio præteritorum bonorum & malorum, utraque jucunda: tum *κλήσις καὶ χεῖσις* bonorum acquiritorum.

Modus est vel itio, vel commoratio, vel reditus.

Itionis hi sunt canones.

1 Studiosus diu multumque deliberet, prudentium amicorum consilio adhibito, de fine & modo itionis, an, quomodo, quando, cum quibus, quò, cur, peregrinandum sit.

2 Peregrinaturus instructus sit à bonis animi, corporis, & fortunæ. Bona animi sunt prudentia, pietas erga Deum, erga homines veracitas & jucunditas. Bona corporis sunt sanitas, & robur functionum animalium, vitalium, & naturalium. Fortunæ, quæ vocant, bona studiosus vel habet, vel non habet. Si habet, iis rectè utatur. Si non habet, acquirat prece & labore. Aliorum opem imploret, vel servitiis impetret.

3 Acci-

3 Accipiat instrumenta ad peregrinandum necessaria,

4 Eventum Deo permittat.

5 Observet rationem temporis, quod est universale, & particulare. *Universale est: 1. Annum. Hic ver & autumnus sunt tempora peregrinationi maximè opportuna. 2. Menstruum. Ratio novilunii & plenilunii habenda. Particulare, est dies, vel nox. Utriusq; observanda est, partim quantitas, partim qualitas. Summa doctrina de peregrinatione est: Meta peregrinationis est cognitio; cognitionis, actio; actionis, Gloria ejus, qui universam umbratilem hanc vitam voluit esse peregrinationem ad verè vitalem vitam: & Patriæ, quæ emittit liberos, ut receptis utatur melioribus, emolumentum.*

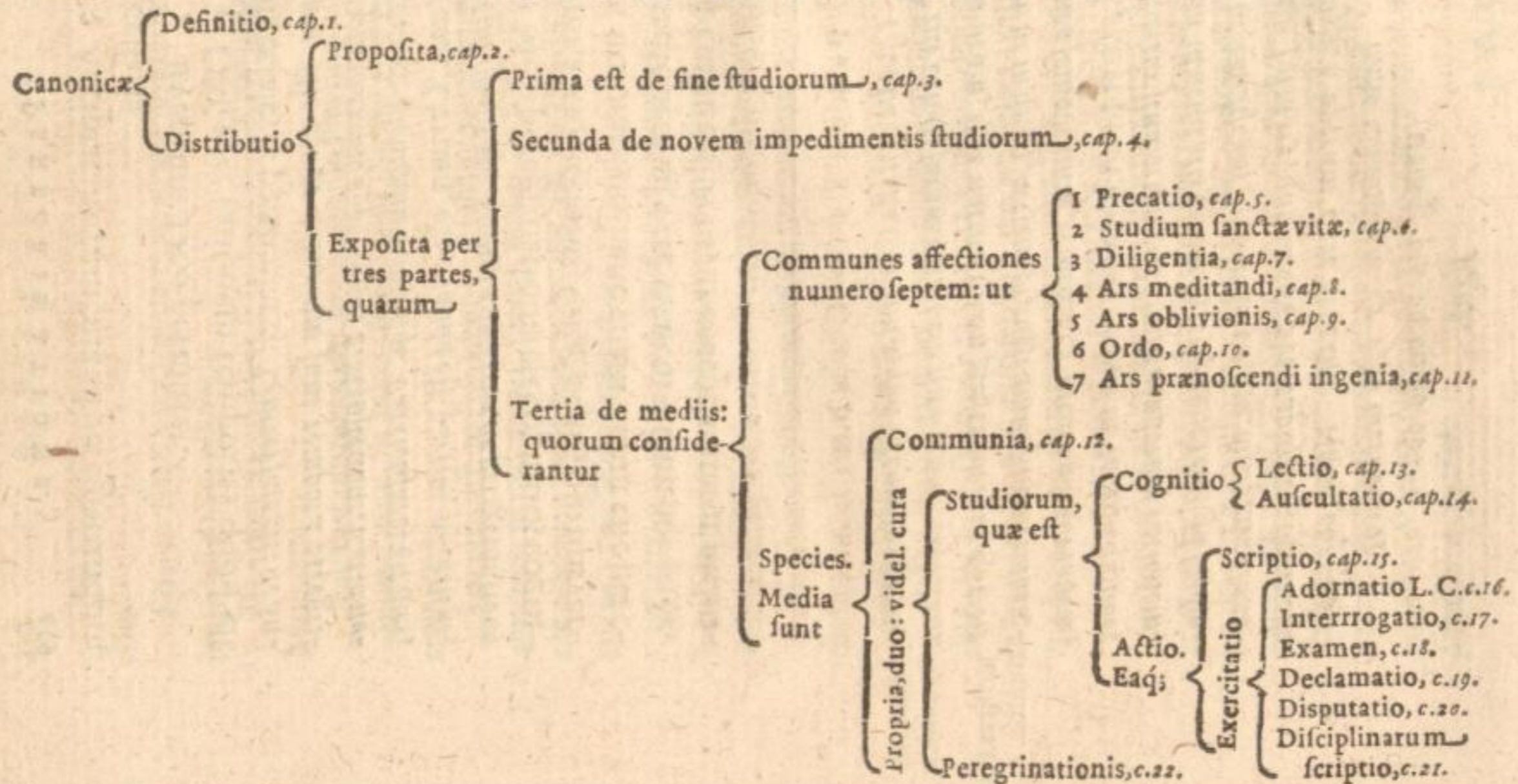
P E R O R A T I O C A N O N I C A E .

AT que hæc est illa Canonica, quâ ostendere pro virili conati sumus rationem studiorum perfectam & unicam, ipsa natura quam præscribit. Præscribit enim ut in quaq; actione prænoscamus finem, impedimenta semoveamus, remedia & media admoveamus. Sed præterquam quòd hic veluti in tabella quilibet contuetur studiorum rectè instituendorum rationem, etiam id utilitatis ex hac descriptione redit ad studiosos, ut condiscant, quomodo cujusq; discipline Canonice formare, quomodo *Metaphysicæ*, quomodo *Physicæ* operam dare debeant. Nunc ob signo hanc Canonice, & typo methodico, itemq; piâ coronide ob signo.

Peroratio
Canonice.

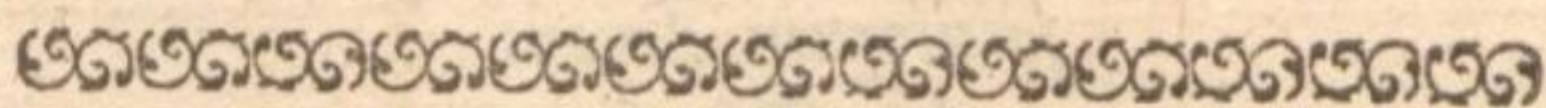
Utilitas Ca-
nonice.

TYPUS CANONICÆ.

Talis etiam est typus Canonica, quam piâ hac coronide obfirmamus. Agimus tibi gratias immortales, ô immortalis & gratiose Deus, Pater misericordiarum, quòd nos non solùm ad imaginem tuam condidisti, sed etiam magistros suffecisti & præfecisti in schola Naturæ & Gratia. Rogamus te, clementissime Deus, da, ut tuis illis donis rectè utamur; ut finem, ad quem conditi sumus, nunquam ex animis dimittamus; ut impedimenta & hostes studiorum profligemus; ut deniq; media legitima adhibeamus, tibi in honorem, nobis & aliis in fructum, Amen.

PERORATIO PRÆCOGNITORUM PHILOSOPHICORUM.

Habetis, lectissimi juvenes, præcognita philosophica breviter & perspicuè à nobis delineata; è quibus duplicem, nisi me animus fallit, capietis utilitatem. Nam non solùm naturam & studium philosophiæ pernoscetis; sed insuper, quomodo præcognita singularum disciplinarum, addo & facultatum, informari debeant. Sicut enim quatuor faciunt ad philosophiæ naturam atq; studium intelligendum: ita & totidem cujusq; disciplinæ naturam & studium ob oculos ponunt. Vis Metaphysicæ tradere præcognita? Dic, ea agere de ejus natura & studio. Vis Physicæ? Eodem modo progredere. Naturam Metaphysicæ explicabis archeologiâ, hexilogiâ, & technologiâ. Præcognoscere enim debes ejus principia, ejus genus, & deniq; convenientiam cum aliis disciplinis, & differentiam ab iisdem. Studium ejus explicabis in Canonica Metaphysica. De reliquis disciplinis idem esto judicium. Quòd si hæc methodus quibusdam (nam

quî poterit omnibus) probabitur, melioribus scilicet animabus, mihi abundè gratulabor; sin minùs, hoc tamen consequar, ut admonitus & correctus doctior evadam. Fac igitur, Lector, homo homini erranti ignoscas, homo hominem labentem erigas, atq; dirigas. Id unicè te rogo atq; obtestor. Quod superest, Deo Opt. Max. pro omnium humano generi necessariarum & utilium disciplinarum illustratione, gratias toto pectore agamus, roventes, ut huic Regi seculorum aeterno, immortalì, invisibili, & soli sapienti Deo sit honor & gloria in secula seculorum, Amen.

— Ha lliu I A H .

F I N I S .

